

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KIRIM TÜRKLERİ
(1919-1922)**

ÜMİT ÖZKAN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. CANER ARABACI**

KONYA-2022

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KIRIM TÜRKLERİ
(1919-1922)**

ÜMİT ÖZKAN

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. CANER ARABACI**

KONYA-2022

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ümit ÖZKAN
	Numarası	148105013040
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Caner ARABACI
	Tezin Adı	Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri (1919-1922)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri (1919-1922) başlıklı bu çalışma 17/06/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Caner ARABACI	
2	Doç. Dr.	Cemile TEKİN	
3	Doç. Dr.	Mustafa Cüneyt ÖZŞAHİN	
4	Prof. Dr.	Ömer AKDAĞ	
5	Prof. Dr.	Yusuf KÜÇÜKDAĞ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ümit ÖZKAN		
	Numarası	148105013040		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri (1919-1922)		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ümit ÖZKAN
İmza

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Name and Surname	Ümit ÖZKAN		
	Student Number	148105013040		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Caner ARABACI		
Tezin Adı	Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri (1919-1922)			

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında pay sahibi olan muhacir toplumlardan biri de Kırım Türkleri'dir. Onların bu başarılarında; Rusya'nın emperyalist politikaları sonucu meydana gelen göçlerle Anadolu'da ulaştıkları demografik potansiyelleri, nispeten ileri tarım yöntemleriyle elde ettikleri ekonomik güçleri ve at etrafında şekillenen kadim kültürleri etkili olmuştur. Söz konusu özellikleriyle Kırım Türkleri, Osmanlı Devleti'nin son on yılındaki gelişmelerde, özellikle Millî Mücadele'de belirleyici rol oynamıştır. Güney Cephesi'nde Fransız ve Ermenilere; Batı Cephesi'nde ise İngilizlerin desteklediği Yunanistan ve yerli Rumlara karşı Kuva-yı Milliye birliklerinde mücadele etmişlerdir. Bunlar arasında İnce Ali ve Ayşe Çavuş gibi kendi müfrezelerini kurarak Millî Mücadele'ye katkı sunanlar vardır. Kırım Türkleri, ayrıca cephe gerisindeki birçok faaliyete katılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yönelik faaliyetlerle; millî ordunun iase, ulaşım ve haberleşme gibi hayati derecede önem taşıyan ihtiyaçlarının karşılanmasında pek çok Kırım Tatar köyü büyük fedakârlık göstermiştir. 1920 yılının sonlarından itibaren Kırım Türkleri, düzenli orduya katılarak Millî Mücadele'ye destek olmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda çoğu II. Abdülhamit döneminde kurulan pek çok Kırım Tatar köyünden yüzlerce genç; süvari, topçu ve piyade gibi çeşitli sınıflarda Türk ordusunda görev almıştır. Bunların büyük bölümü şehit ya da gazi olarak yeni vatanlarına son görevlerini yerine getirmiştir. Bunun yanında çeşitli sınıf ve rütbeden pek çok Kırımlı subay da düzenli orduya destek vermiştir. Bu tez, XX. yüzyılda Osmanlı nüfusu içinde önemli bir yer işgal eden Kırım Türkleri'nin, Millî Mücadele'deki rolünü aydınlatmak amacıyla yapılmıştır. Arşiv belgeleri, hatırat eserler, süreli yayınlar ve telif eserlerden yararlanılarak hazırlanan çalışmada, Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'ye önemli katkılar sundukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Ayşe Çavuş, Kuva-yı Milliye, Düzenli Ordu, Hilal-i Ahmer Cemiyeti.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ABSTRACT

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ümit ÖZKAN		
	Numarası	148105013040		
	Department	History/History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Caner ARABACI		
Title of the Thesis/Dissertation	The Crimean Turks in National Struggle (1919-1922)			

One of the immigrant communities that had a share in the success of the National Struggle and the establishment of the Turkish Republic is the Crimean Turks. In their success; the demographic potential they reached in Anatolia with the migrations that occurred as a result of the imperialist policies of Russia, the economic power they obtained through relatively advanced agricultural methods and their ancient cultures shaped around horses were influential. With these characteristics, the Crimean Turks played a decisive role in the developments in the last ten years of the Ottoman Empire, especially, in the National Struggle. To the French and Armenians on the Southern Front; On the Western Front, they fought in the Kuva-yı Milliye units against Greece and the native Greeks supported by the British. Among them, there are those who contributed to the National Struggle by establishing their own detachments, such as, İnce Ali and Ayşe Çavuş. Crimean Turks also participated in many activities behind the front. With activities for the Red Crescent Society; many Crimean Tatar villages have made great sacrifices in meeting the vital needs of the national army, such as subsistence, transportation and communication. Since the end of 1920, Crimean Turks continued to support the National Struggle by joining the regular army. In this context, hundreds of young people from many Crimean Tatar villages, most founded during the reign of II. Abdulhamid; they served in the Turkish army in various classes such as cavalry, artillery and infantry. Most of them have fulfilled their last duty to their new homeland as martyrs or veterans. However, many Crimean officers from various classes and ranks also supported the regular army. This thesis was built in order to illuminate the role of the Crimean Turks, who occupied an important place among the Ottoman population in the 20th century, in the National Struggle. In study, which was prepared by using archival documents, memoirs, periodicals and copyrighted works, it was seen that the Crimean Turks made important contributions to the National Struggle.

Keywords: National Struggle, Ayşe Sergeant, Kuva-yı Milliye, Regular Army, Red Crescent Society.

İÇİNDEKLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	iii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ÖN SÖZ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KIRIM TÜRKLERİ'NİN KUVA-YI MİLLİYE'DE FAALİYETLERİ

1.1. Kuva-yı Milliye'nin Tanımı ve Amaçları	12
1.2. Kuva-yı Milliye'nin Çukurova'da Ortaya Çıkması ve Örgütlenmesi	15
1.3. Güney Cephesi'nde Kırım Türkleri'nin Kuva-yı Milliye Birliklerinde Faaliyetleri	21
1.3.1. Çakaldere Köyündeki Faaliyetler	25
1.3.2. Mercimek Köyündeki Faaliyetler ve İnce Ali Müfrezesi	27
1.4. Kuva-yı Milliye'nin Batı Cephesi'nde Kurulması ve Örgütlenmesi	31
1.5. Batı Cephesi'nde Kırım Türkleri'nin Kuva-yı Milliye Birliklerinde Faaliyetleri	41
1.5.1. Ayşe Çavuş Müfrezesi	41
1.5.1.1. Turgutlu'nun İşgalden Kurtarılması	44
1.5.1.2. Ayşe Çavuş Müfrezesi'nin Demirci'de Faaliyetleri	45
1.5.1.3. Ayşe Çavuş'un Mustafa Kemal Paşa'yla Görüşmesi	47
1.5.1.4. Gediz Muharebelerinde Ayşe Çavuş Müfrezesi	48
1.5.1.5. Sakarya Meydan Muharebesi Sonuna Kadar Ayşe Çavuş	50
1.5.1.6. Ayşe Çavuş'un Büyük Taarruz'da Faaliyetleri	52
1.5.2. Kırım Tatar Süvarilerinin 28. Yunan Tümeniyle Mücadelesi	53

İKİNCİ BÖLÜM KIRIM TÜRKLERİ'NİN CEPHE GERİSİNDEKİ FAALİYETLERİ

2.1. Kırım Türkleri'nin Türkiye Dışındaki Faaliyetleri	60
2.1.1. Akmesic'te Kırım Türkleri'nin Düzenlediği Bir Protesto Mitingi	60
2.1.2. Millî Mücadele Yanlısı Bazı İsimlerin Himaye Edilmesi	63
2.1.3. Akyar Mitingi ve Mustafa Kemal Paşa'ya Gönderilen Tebrik	64
2.2. Kırım Türkleri'nin Anadolu'daki Faaliyetleri	65
2.2.1. Amasya Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Çalışmaları	66

2.2.2. Osmanlı Sarayından Baba ve Oğul İki Önemli İsmi Faaliyetleri	69
2.2.3. Hilal-i Ahmer Faaliyetleri	73
2.2.3.1. Cemiyetin Kısa Tarihçesi	73
2.2.3.2. Cemiyete Yaptıkları Bağışlar ve Kırım Türkleri'nin Sağlık Kurumlarındaki Faaliyetleri	75
2.2.4. Millî Orduya Çeşitli Hizmetler	78
2.2.4.1. Konaklama-Karargâh ve İaşe Hizmetleri	78
2.2.4.2. Ulaşım ve Haberleşme Hizmetleri	86
2.2.4.3. Kuva-yı Milliye ve Düzenli Orduya Silah ve Cephane Nakli	90
2.2.4.4. Tekâlif-i Milliye Kapsamında Hizmetler	94
2.2.4.5. Konya'da Gönüllü Alaylarının Kurulması	96
2.2.5. TBMM ile Sovyet Hükümeti Arasında İşbirliğinin Sağlanması	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRIM TÜRKLERİ'NİN DÜZENLİ ORDUYA KATKILARI

3.1. Dış Ülkelerde Yaşayan Kırım Türkleri'nin Düzenli Orduya Katılması	103
3.1.1. Rus Ordusundan Türk Ordusuna Katılan Kırım Türkleri	103
3.1.2. Vrangeli Ordusunda Yer Alan Kırım Türkleri	107
3.2. Anadolu'daki Kırım Türkleri'nin Düzenli Orduya Katkıları	110
3.2.1. Ankara'ya Katılma İsteği Reddedilen Kırım Türkü Subaylar	111
3.2.1.1. Topçu Miralay Tatar Hasan Bey	111
3.2.1.2. Topçu Kaymakam Tatar Senai Bey	112
3.2.1.3. Kırımlı Binbaşı Bekir Bey	112
3.2.2. Ankara'ya Katılma İsteği Kabul Edilen Kırım Türkü Subaylar	113
3.2.2.1. Haklarında Ayrıntılı Bilgi Elde Edilemeyen Kırım Türkü Subaylar	113
3.2.2.2. Te'lif ve Hatırat Eserlerde Geçen Kırım Türkü Subaylar	115
3.2.2.2.1. Yüzbaşı Şerafettin (İzmir) Bey	116
3.2.2.2.2. Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı (Okday) Bey	124
3.3. Millî Mücadele'ye Katkı Sağlayan Bazı Kırım Tatar Mahalle ve Köyleri	131
3.3.1. Aksaray'a Bağlı Olanlar	131
3.3.1.1. Merkez Hamidiye (Alaca) Mahallesi	132
3.3.2. Ankara'ya Bağlı Olanlar	133
3.3.2.1. Haymana'nın Mahalle ve Köyleri	133
3.3.2.1.1. Merkez Tatar Mahallesi	134
3.3.2.1.2. Ahırlıkuyu Köyü	136
3.3.2.2. Polatlı'nın Köyleri	139
3.3.2.2.1. Eskipolatlı Köyü	139
3.3.2.2.2. Karakaya Köyü	141
3.3.2.2.3. Karakuyu Köyü	143
3.3.2.2.4. Karayavşan Köyü	145
3.3.2.2.5. Taşpınar (Ahmetpınarı) Köyü	147
3.3.2.2.6. Tırnaksız (Sakarya) Köyü	148
3.3.3. Antalya'ya Bağlı Olanlar	149
3.3.3.1. Elmalı'nın Semahüyük (Bozhüyük) Köyü	149

3.3.4. Eskişehir’e Bağlı Olanlar	151
3.3.4.1. Alpu Köyleri	151
3.3.4.1.1. Çardakçıbaşı Köyü	151
3.3.4.1.2. Fevziye Köyü	152
3.3.4.1.3. Mamure (Güneli) Köyü	153
3.3.4.1.4. Yeşildon Köyü	154
3.3.4.2. Çifteler’in Köyleri	155
3.3.4.2.1. Hayriye Köyü	155
3.3.4.2.2. Zaferhamit Köyü	156
3.3.4.3. Mahmudiye’nin Köyleri	157
3.3.4.3.1. Hamidiye Köyü	157
3.3.4.3.2. Mesudiye Köyü	158
3.3.4.3.3. Şerefîye Köyü	159
3.3.4.4. Eskişehir Merkez, Hacı Seyit Mahallesi	161
3.3.4.5. Sivrihisar’ın Köyleri	163
3.3.4.5.1. Karakaya Köyü	163
3.3.4.5.2. Ortaklar (Aziziye) Köyü	165
3.3.4.5.3. Paşakadın (Burhanettin) Köyü	166
3.3.4.5.4. Yaverören (Yaverviran) Köyü	168
3.3.2. Konya’ya Bağlı Olanlar	169
3.3.5.1. Tuzlukçu’nun Köyleri	170
3.3.5.1.1. Köklüce (Mamûretü’l-Hamid, Kaha) Köyü	170
3.3.5.1.2. Tursunlu (Mecidiye) Köyü	174
3.3.5.1.3. Konya’ya Bağlı Diğer Köyler	176
SONUÇ VE ÖNERİLER	178
KAYNAKLAR	183
EKLER	195

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
ASAL	: Askeralma Genel Müdürlüğü
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi
Bk.	: Bakınız
BCA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BOA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
D.	: Dosya
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
F.	: Fihrist
G.	: Gömlek
İSH.	: İstiklâl Harbi
K.	: Kutu
M.	: Miladi
MM	: Mim Mim Grubu
R.	: Rumi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TM	: Teşkilat-ı Mahsusa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TYB	: Türk Yazarlar Birliği
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayılı sayfa
v.d.	: ve diğerleri
Y.	: Yıl

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Eskişehir'de Hazineye ait Çifteler Çiftliği arazisinden bir kısmının, Sivrihisar ilçesinin Yaverviran köyüne mera olarak verilmesine dair arşiv belgesi.

Ek-2: Millî orduda görev alan 303 kişiye İstiklâl Madalyası verilmesi hakkında arşiv belgesi.

Ek-3: Şehit Yd. Tğm. Niğdeli İsmail Hakkı'nın ailesine maaş bağlanması ve Millî orduda görev alan 416 kişiye İstiklâl Madalyası verilmesi ile ilgili arşiv belgesi.

Ek-4: Millî Mücadele'de görev alan 2220 ümera, zabitan ve askerî zevata İstiklâl Madalyası verilmesine dair arşiv belgesi.

Ek-5: İstiklâl Harbi'nde görev alan 423 ere İstiklâl Madalyası verilmesine dair arşiv belgesi.

Ek-6: İstiklâl Harbi'nde görev alan 762 subaya İstiklâl Madalyası verilmesine dair arşiv belgesi.

Ek-7: Piyade Yüzbaşı Kırımlı Osman Zeki Bey'in emekliye sevkî ile ilgili arşiv belgesi.

Ek-8: Yirmi Sekizinci Yunan Tümeniyle yapılan muharebelerde Kırım ve Tatar süvarilerinin rolünü ortaya koyan arşiv belgesi.

Ek-9: Çerkez ve Tatar Müslümanların Anadolu'ya ayak basar basmaz Mustafa Kemal Paşa tarafına iltihak etmesi ile ilgili arşiv belgesi.

Ek-10: Kırızdağı Muharebelerinde Aziziye karyesine giden Tatar Aziz'in düşman hakkında verdiği rapor.

Ek-11: Kırım Türkleri'nin İstanbul'un işgaline tepki olarak Akmesit (Simferopol) kentinde düzenledikleri büyük bir mitingle ilgili arşiv belgesi.

Ek-12: Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin, Mülazım-ı Sani Kırımlı Said Efendi hakkında, Moskova Sefiri Ali Fuad Paşa'ya gönderdiği yazı ve bu yazıya Moskova Sefiri Ali Fuad Paşa'nın verdiği cevabi yazısını gösteren arşiv belgesi.

Ek-13: Rus ve Türk ittifadî taraftarlarının propagandaları neticesinde Kırım'dan nakledilen askerler arasında Mustafa Kemal Paşa ve Kemalist isimler olduğuna ilişkin arşiv belgesi.

Ek-14: Topçu Kaymakam Tatar Senai Selami Bey ve Mülazım-ı Evvel Yaşar Efendi hakkında verilen istihbarat raporu.

Ek-15: Menzil Müfettişi Muzaffer Bey'in, Erkân-ı Harbiye Riyaseti'nde bulunan Binbaşı Kırımlı Bekir Bey hakkındaki istihbarat raporu.

Ek-16: Semayüklü Hacı Bekir Ağa'nın *Anadolu* gazetesine abonelik makbuzu.

Ek-17: Semayük köyünden Hacı Bekir Ağa'nın Hilal-i Ahmer'e yardımlarını gösteren belge.

Ek-18: Ayvasıl karyesinden Molla Mehmet ile Semayüklü Hacı Bekir Efendi'nin faaliyetlerine ilişkin belge.

Ek-19: Semayük köyünden Hacı Bekir Ağa'nın asker toplama faaliyetleri hakkında belge.

Ek-20: Bazı Kırım Tatar köy ve mahallelerinden İstiklâl Madalyası alan Şehit ve Gaziler.

Ek-21: Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Ahırlıkuyu köyünden Rıfat Yüksel'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-22: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Sıddık Erden'e ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

Ek-23: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Şevki Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-24: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya köyünden Şükrü Alkan'a ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

Ek-25: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakuyu köyünden Arslan Sönmez'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-26: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karayavşan köyünden İsa Yalçın'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-27: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Taşpınar köyünden Hüsamettin Mutlu'ya ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

Ek-28: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abbas oğlu Mahmut Nedim'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-29: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abbas oğlu Mahmut'a ait Terhis Belgesi.

Ek-30: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abdullah Örsel'e ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

Ek-31: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abdullah Örsel'e ait Terhis Belgesi.

Ek-32: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Mehmet Cavak'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-33: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Mehmet Cavak'a ait Terhis Belgesi.

Ek-34: Eskişehir'in Yaverören köyünden Abdullah Akalın'a Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından verilen Madalya.

Ek-35: Eskişehir'in Yaverören köyünden Abdullah Akalın'a ait askerlik safahatını ayrıntılı olarak gösteren Terhis Belgesi.

Ek-36: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Mecidiye (Tursunlu) köyünden Emir Veli oğlu Seyit İbrahim'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-37: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Kaha (Köklüce) köyünden Bekir oğlu İslam'a ait Terhis Belgesi.

Ek-38: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce köyünden Mustafa oğlu Seyit Halil'in İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ek-39: Ali Rıza Akıncı'nın İzmir'in kurtarılışı sırasında şehit olan Mehmet Çavuş'un ailesine mektubu.

Ek-40: Gazi Abdulkadir Gedikbaş, Sarı Ahmet Temur, Hasan Geldi ve Rıfat Yüksel'in fotoğrafları.

Ek-41: Gazi Sıddık Erden, Emrullah oğlu Nasibullah, Kâzım ve Şevki Aksoy'un fotoğrafları.

Ek-42: Gazi Şükrü Alkan, Arslan Sönmez, Hüsamettin Mutlu ve Abbas oğlu Mahmut'un fotoğrafları.

Ek-43: Gazi Ahmet Aycanoğlu, İslam Odaman, Ahmet Akay ve Süleyman Alanbay'ın fotoğrafları.

Ek-44: Gazi Ahmet Turan, Ömer Atay, Seyit İbrahim Turan ve Seyit Halil Kızılkaya'nın fotoğrafları.

Ek-45: İstanbul'un işgalinin Kırım Türkleri tarafından protesto edilmesi, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Haziran 1920.

Ek-46: “Kahramanlar Kahramanlarının Taltifi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Eylül 1921.

Ek-47: “Anadolu'ya Yardım”, *Vakit*, 20 Nisan 1921.

Ek-48: “Ayşe Çavuşla Mülakat”, *Açıksöz*, 2 Şubat 1922.

Ek-49: “Ayşe Çavuşla Mülakat”, *Vakit*, 5 Şubat 1922.

Ek-50: “Ayşe Çavuş”, *İkdam*, 6 Mart 1922.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İstiklâl Harbi'nde görev yaptığı tespit edilebilen Kırım Tatar subaylar	135
Tablo 2: Bazı Kırım Tatar köy veya mahallelerinin İstiklâl Harbi'ndeki şehit ve gazi sayıları	185

ÖN SÖZ

Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri (1919-1922) başlıklı bu çalışmada Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'ye katkıları iki temel arka planda incelenmeye çalışılmıştır. Farklı kaynaklar üzerinde yapılan araştırmaların önemli bölümünde zaman, maliyet, Covid 19 pandemi şartları ve bürokratik engeller gibi birçok sorun yaşanmıştır. Özellikle Millî Savunma ve İçişleri Bakanlıklarına bağlı kuruluşların katı ve anlamsız uygulamaları çalışmanın kaderini olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen arşivler, süreli yayınlar, hatıratlar ve sözlü tarih çalışmalarıyla yeterli düzeyde malzemeye ulaşılmıştır.

Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'ye katkılarını bütüncül bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kırım Türkleri'nin Çukurova ve Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye birliklerindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Nogay İnce Ali ve Kırımlı Ayşe Çavuş müfrezelerinin öne çıktığı bölümde Kırım Tatarlarından oluşan süvari birliklerinin 1920 yılının ikinci yarısında Millî Mücadele'ye etkileri tartışılmıştır. İstanbul ve bazı şehirler başta olmak üzere köylerde yaşayan Kırım Türkleri'nin Hilal-i Ahmer, ordunun konaklama, iase, ulaşım ve haberleşme gibi cephe gerisine yönelik yürüttükleri faaliyetler ve sonuçları da ikinci bölümde analiz edilmiştir. Çoğunlukla arşiv belgeleri ve hatırat eserleri ışığında hazırlanan üçüncü bölümdeyse Kırım Türkleri'nin düzenli orduda faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bölümde ayrıca millî orduda görev yaptıkları tespit edilebilen subay ve erlerle ilgili açıklayıcı iki tablo eklenmiştir.

Ana hatlarıyla çerçevesini çizdiğim ve literatüre katkı sağlayacağına inandığım çalışmanın tamamlanmasında destek olan herkese minnettarım. Öncelikle talebesi olmaktan grur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. Caner ARABACI'ya anlayışı, desteği ve içten yaklaşımı için çok teşekkür ediyorum. Görüş ve önerileriyle sürece katkı sunan TİK üyeleri Prof. Dr. Kemal ÖZCAN ve Doç. Dr. Mustafa Cüneyt ÖZŞAHİN'e de şükranlarımı sunuyorum. Şüphesiz çalışmamın bitakım eksiklikleri olacaktır ancak daha sonra yapılacak araştırmalar için faydalı olacağına inanıyorum.

Ümit ÖZKAN
Haziran, 2022

GİRİŞ

Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri, Millî Mücadele Dönemi'dir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde yapılan bir dizi kanlı savaşta kazanılan zaferlerle kurulmuştur. Elde edilen bu başarılarda özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Müslüman toplumlar da önemli rol oynadılar. Bunlardan biri de Kırım Türkleri'yd¹. Onların Millî Mücadele Dönemi'ne katkıları, Kırım Hanlığı'nın kuruluşuyla başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar meydana gelen uzun vadeli gelişmelerin doğal bir sonucudur. Ayrıca sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ve toplumsal psikolojileriyle doğrudan ilgilidir.

Kırım Hanlığı, Altın Orda Devleti'nde yaşanan taht kavgaları sonucu 1441'de Hacı Giray (1397-1466) tarafından kuruldu. Bundan bir süre sonra Karadeniz'in kuzeyinde yaşanan gelişmeler, Hacı Giray'ı yeni arayışlara yöneltti. Hacı Giray; Rus knezlikleri, Cenevizliler ve hatta yıkılmak üzere olsa bile Altın Orda karşısında hanlığın durumunu yeterince emniyette görmüyordu. Bu sıralarda İstanbul'u yenice fethetmiş olan Fatih Sultan Mehmet (1444-1446/1451-1481), Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki konumunu güçlendirmek için hesaplar yapmaktaydı. Bu durum, Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasındaki işbirliğinin temelini oluşturdu. İşbirliğinin sonunda Kefe'deki Venedik hakimiyeti son buldu².

Bu olay, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz hâkimiyeti için önemli bir adımdı fakat yeterli olmadığı kısa bir süre sonra anlaşılabaktı. Cenevizlilerin korsanlık faaliyetleri Karadeniz ticaretini olumsuz yönde etkilemiş ve Müslüman tüccarların ayağını bölgeden kesmişti. Ayrıca Hacı Giray'ın ölümünden sonra oğulları arasında

¹ Kırım Türkleri'nin menşei noktasında iki önemli görüş vardır. Bunlardan ilki, Alan Fisher'a aittir. Fisher'a göre Kırım Türkleri'nin menşei birçok milletinki gibi karanlıktır ve Hacı Giray'ın Kırım Hanlığı'nı kurmasından çok öncelere dayanır. Söz konusu dönemde Kırım yarımadasının Kefe, Kezlev ve Azak gibi sahil kesiminde bulunan Rum, Ermeni ve Yahudi gibi azınlıkların, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren daha kuzeydeki göçebe Türkler tarafından bölgeden çıkarılması sonucu yaşanan gelişmelerle Kırım Türkleri tarih sahnesine çıkmıştır. Bk. Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 13-16. Duayen bir başka isim Hakan Kırımlı'ya göre ise Kırım Tatarları Kırım yarımadasının yerli halkıdır ve VI. yüzyıldan itibaren burada varlığını sürdüren Türk kavimler zincirinin sonuncusu ve Altın Orda Devleti'nin de halefidir. Bk. Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler*, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2010, s. 5.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Halil İncalcık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", *Belleten*, C. VIII, S. 30, 1944, ss. 191-196.

yaşanan hanlık mücadelelerine Kırım aristokrasisi ve Cenevizlilerin müdahil olması, önü alınamaz karışıklıklara yol açmıştı. Bu gelişmelere Fatih Sultan Mehmet'in kayıtsız kalması beklenemezdi. Bunun üzerine 1475'te Gedik Ahmet Paşa (ö. 1482) komutasında hazırlanan Osmanlı donanması Kırım'ı ele geçirdi. Böylece Kırım, bağımsızlığından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'ne tabi hale geldi. Bu durum Hacı Giray'ın Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı mektupla da teyit edildi ³.

Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında yaklaşık üç asır süren tabilik-metbuluk ilişkisi, inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Kırım Hanları bu süreçte âdeta bir kaide olarak Osmanlı Devleti'ne tabiliğin gereklerini neredeyse harfî harfine yerine getirmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin batı yönündeki seferlerinde⁴ ve doğuda Safeviler'le yaptığı savaşlarında üstün süvari yeteneklerini sergilemişlerdir. Hatta iç isyanların bastırılmasında da Osmanlı Devleti'ne önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Buna karşın Kırım Hanları'nın Osmanlı Devleti'nden bağımsız hareket ettikleri dönemler, istisnai de olsa yok değildi⁵. Bu durum bir bakıma Kırım Hanlığı'nın siyasi ve toplumsal yapısının ortaya çıkardığı bir sonuç olarak görülebilir. Çünkü bu yapının önemli bir unsuru olan kabile beylerinin, perde arkasında hanlığın gerçek sahibi ve hâkimleri olarak Kırım Hanları'nı çoğu durumda kolayca etkilemeleri kaçınılmazdı. Bunun yanında Osmanlı devlet adamlarının bazı tutumlarının da bunda etkisi vardı⁶. Ortaya çıkan bu sorunlar, Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkasya'da Türk-İslam dünyasının lehine olan dengelerin XVIII. yüzyıldan itibaren hızla değişmesiyle sonuçlanmıştır.

İki müttefik arasında bu değişimden en fazla olumsuz etkilenen taraf tartışmasız Kırım Hanlığı olmuştur. XVIII. yüzyılda iyice güçlenen Rusya'nın

³ İnalçık, *a.g.m.*, ss. 199-206.

⁴ Kırım Hanları, II. Beyazıt döneminde Akkırman seferine katılarak Osmanlı Devleti ile ilk kez Batı'da işbirliğine giriştiler. Her ne kadar bu işbirliği yaklaşık iki asır boyunca neredeyse kusursuz bir şekilde yürütülse de İkinci Viyana kuşatması sırasında yaşananlar, bu işbirliğine gölge düşürmüştür. Bk. Songül Çolak, Metin Aydar, "Savaş ve Propaganda: 1683 Viyana Kuşatması Üzerine Bir Değerlendirme", *Belleten*, C. LXXXIV, S. 301, Aralık 2020, s. 1085.

⁵ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *DİA*, C. XXV, Ankara, 2002, s. 453.

⁶ Osmanlı Devleti'nin 1578-1606 yılları arasında Avusturya ve İran ile yaptığı savaşlarda, Kırım'dan gelen yardımcı kuvvetlere duyduğu ihtiyaç daha da artmıştır. Bu dönemde Osmanlı devlet adamlarının, Kırım'ın Rus Kazakları'nın saldırılarına açık olmasını bile umursamadan, ısrarla ve tehditlerle Kırım Hanları'nı sefere çağırmaları ve Osmanlı serdarlarının Kırım Hanları'na maiyetlerindeki bir kumandan gibi muamele etmeleri, ciddi rahatsızlıklara sebep oluyordu. Bk. *a.g.m.*, ss. 451-452.

Karadeniz ve Kafkasya'ya yönelik artan faaliyetlerinde temel hedefi Kırım'ı ele geçirmektir. Bunun için Rusya bir taraftan Azak Kalesi gibi stratejik bölgeleri ele geçirirken; diğer taraftan fırsat buldukça Kırım Hanlığı'nın iç işlerine müdahale etmeye başladı. Bu durum Kırım Hanları'nı haklı olarak oldukça tedirgin ediyordu. Çünkü düşmanlarına karşı hanların yegâne dayanağı olan Osmanlı Devleti, artık eski gücünden oldukça uzak görünüyordu.

Tüm bunlar, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Kırım Hanlığı'nın kaderini etkileyen bir dizi gelişmeyi de beraberinde getirdi. Söz konusu dönemde Rusya'nın Lehistan üzerinde etkinliğini arttırması karşısında bazı Bar Konfederatları⁷, Rus askerlerinden kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmıştı. Rus ordusunun Osmanlı sınırlarını ihlal ederek mülteci Lehlilerle pek çok Müslüman'ı öldürmesi üzerine iki devlet arasında bir savaş patlak verdi. Osmanlı ordusu bazı hallerde sayıca Rus ordusundan üstün olmasına rağmen gereken hazırlıkların yapılmaması ve yönetim sorunları sebebiyle 1769 ve 1770 yıllarında arka arkaya ağır yenilgiler aldı. Rus ordusunun bir kısmı Eflak ve Boğdan'ı; diğer kısmı Kırım'ı işgal etti. Asıl felaketse Osmanlı Devleti'nin hiç beklemediği bir yerden gelecekti⁸.

Osmanlı Devleti'nin bu denli güç kaybettiğinin anlaşılması, Rusya'yı Akdeniz'e doğru hâkimiyet alanını genişletmek için daha da cesaretlendiriyordu. Kont Aleksey Orlov'un idaresindeki Rus donanması, Mora'da çıkan bir ayaklanma bahanesiyle Baltık Denizi'nden hareketle Akdeniz'e geçerek Sakız Adası açıklarına kadar geldi. Çeşme'de meydana gelen deniz savaşında, Osmanlı donanması Ruslar tarafından tamamen imha edildi. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi paniğe kapıldı. Tuna Nehri'nin güneyinde bir Rus karargâhı olan Küçük Kaynarca'da şartları çok ağır olan bir antlaşmaya imza attı. Karadeniz'in kuzey sahilinde ve Azak çevresinde yaşayan bütün Tatarların bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Bunlardan biri de Kırım Hanlığı'ydı⁹.

⁷ Katolik Kilisesi'nin ayrıcalıklarını korumak ve Rus saldırılarına karşı Polonya'nın bağımsızlığını savunmak amacıyla soylu ve aydınlar tarafından kurulan birliğe üye olan kimseler.

⁸ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Altıncı Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 309.

⁹ a.g.e., s. 310.

Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığı sadece dokuz yıl kadar sürmüştür. İskoçyalı tarihçi Alan Fisher'in üç döneme ayırdığı ve pek çok sorunun yaşandığı bu sürecin sonunda Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir¹⁰. 1783 yılında meydana gelen bu olay, Kırım Türkleri için acı, felaket ve göz yaşlarıyla dolu çok uzun bir sürecin de miladı olmuştur. Başlangıçta Rus yöneticiler, yalnızca jeopolitik ve ekonomik açılardan Kırım'a önem veriyordu. Oysa II. Katerina (1762-1796) ve halefleri Kırım'ı Rus İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirmeye yönelik daha kapsayıcı politikalar izlemeye başladı. Böyle bir değişikliğin arka planında Kırım Türkleri'ne beslediği tarihî düşmanlık hislerinin ötesinde, Ruslar'ın kendilerince makul bir takım gerekçeleri de vardı¹¹.

Bunları gerçekleştirmek için Ruslar, ilhakın ilk yüz yılı içinde bir dizi politikayı sistematik bir şekilde hayata geçirdiler. Bu bağlamda, evvela Kırım'ın idaresini ele geçirerek yarımada'daki kadim yerleşim birimlerinin isimlerini değiştirdiler. Böyle yaparak Kırım'a Hristiyan-Ortodoks bir görüntü kazandırmayı amaçlıyorlardı. Ayrıca çok sayıda gayrimüslim ve Slav'ı iskân ederek Kırım'ın demografik yapısını önemli ölçüde değiştirdiler. Köylerde Kırım Türkleri'ne ait topraklara el koyarak bunları devlet adamlarına peşkeş çektiler. Ruslar'ın izlediği bu politikalar; ekonomik, siyasi, dini ve psikolojik açılardan Kırım Türkleri üzerinde dayanılmaz bir baskı oluşturdu. Ülkelerini terk ederek kitleler halinde Osmanlı Devleti'ne göç etmelerine neden oldu. İlhakın ardından başlayan bu göçler, neredeyse kesintisiz bir şekilde yüz elli yıl kadar sürdü. Kırımlı, 1783-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu topraklarına en az 1.800.000 Kırım Türkü'nün göç ettiğini tahmin etmiştir¹².

Söz konusu göçlerle Osmanlı demografik yapısı önemli ölçüde değişmiştir . Bu değişimle ilgili net bir değerlendirme yapmak imkânsız olsa da genel bir tahmin ileri sürmek mümkündür. McCarthy'e göre 1800'den 1912'deki Balkan Savaşları öncesine kadar geçen süredeki göçler nedeniyle Müslüman nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %70'ten %80'e yükselirken; Ermeni ve Rum nüfusu %21'den %17'ye gerilemiştir. Bu

¹⁰ Fisher, *a.g.e.*, ss. 87-88.

¹¹ Kırımlı, *a.g.e.*, 2010, s. 9.

¹² Hakan Kırımlı, "Rus İdaresi Dönemi", *DİA*, C. XXV, Ankara, 2002, s. 458.

tablo, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki göçlerle Türk ve Müslümanların lehine artışını sürdürmüştür¹³. 1800-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne göç eden Türk ve Müslüman toplumlar içinde ilk sırada yer aldığı için, bu değişimi en fazla etkileyen Kırım Türkleri'dir.

Sahip oldukları nüfus potansiyelleriyle Kırım Türkleri, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen pek çok gelişmeyi etkilemeye başlamıştır. Bu durum özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra açıkça ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde ülke yönetimi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eline geçmişti. Yaklaşık beş yıl sonra meydana gelen Babıali baskınıyla cemiyet, yönetimde tek söz sahibi güç haline gelmişti. İttihat ve Trakki Cemiyeti, Enver Paşa'nın (ö. 1922) mimarı olduğu Turancılık anlayışını devletin resmî ideolojisi olarak benimsemişti. Doğal olarak diğer Türk ve Müslüman toplumlar gibi Kırım Türkleri de Turancılık politikasının yapı taşlarından birini oluşturuyordu.

Kırım Türkleri, II. Meşrutiyet'ten sonra kültürel ve sosyal alanda kurdukları cemiyetlerle de dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki Kırım Talebe Cemiyeti idi. Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Abdulhakim Hilmi, Alimseyit Celil ve Abdurrahim Sükuti gibi genç talebelerin girişimleriyle 1909 yılında kurulan cemiyet, kısa zamanda Rus İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinden gelen kişi ve guruplarla dirsek teması kurmaya başladı. Ayrıca Türkçü çevrelerle ilişkilerini arttırdı. Esas olarak Kırım'dan İstanbul'a gelen talebelere okul, kalacak yer, fakir öğrencilere de maddi destek sağlamaya çalışıyordu. Bununla birlikte Türkistan'da meydana gelen büyük deprem felaketi için yardım kampanyasına da ön ayak oldu¹⁴. Söz konusu faaliyetleriyle cemiyet, Osmanlı Türkleri ve Rusya Türkleri arasında bir köprü görevi görmüştür.

II. Meşrutiyet'ten sonra Kırım Türkleri tarafından kurulan bir diğer cemiyet de Tatar Cemiyet-i Hayriyesi'dir. Cemiyet, Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman Tatar muhacirlerine hitap etmiştir. Cemiyetin temel amaçları arasında; Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman Tatar muhacirlerin eğitim seviyesini yükseltmek, karşılıklı dayanışmayı arttırmak ve Anadolu'ya gelecek muhacirlere yardım etmek gibi genel konular yer alıyordu. Bununla birlikte yabancı ülkelerdeki Türklerin millî ve dinî

¹³ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 356.

¹⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2010, ss. 187-190.

özelliklerini korumalarına yardımcı olmayı nizamnamesine eklese de faaliyetleri büyük ölçüde Osmanlı Devleti dahilinde yaşayan Tatarlar ve onların günlük meseleleriyle sınırlı kalmıştır¹⁵.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte Kırım Türkleri'nin Osmanlı Devleti'ne asıl katkısı askerî alanda olmuştur. Balkan Savaşları'nın patlak verdiği 1912'den Millî Mücadele'nin sona erdiği 1922 yılının sonuna kadar aralıksız on yıl boyunca, farklı cephelerde mücadele etmişlerdir. Özellikle Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra Anadolu'da genişleyen işgallere karşı başlatılan Millî Mücadele Dönemi'nde hizmetlerde bulunmuşlardır. Kuva-yı Milliye birliklerinde, cephe gerisinde ve Türk ordusundaki mücadeleleriyle diğer Müslüman toplumlar gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına katkı sağlamışlardır.

Ortaya çıkan bu sonuç, öncelikle XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'nun değişen nüfus kompozisyonu ile ilgilidir. Bu değişim o kadar ciddi boyutlarda olmuştur ki, McCarthy'e göre Millî Mücadele'de kazanılan zaferlerde yetenekli liderlerden sonra ikinci sırada etkiye sahiptir. Kırım Türkleri'nin yer aldığı Müslüman-Türk muhacirler Anadolu savunmasının son direniş mevzileri olduğunu fark etmişlerdi. Anadolu'yu kaybetmeleri durumunda kendilerine kucak açacak bir yerin olmadığını çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle işgallere karşı tepkileri toplumsal psikolojileriyle orantılı oldu. Ayrıca başkenti işgal altındaki Osmanlı yönetiminin kendilerini korumaktan âciz olması, onlara Millî Mücadele ortak paydasında birleşmekten başka bir seçenek bırakmamıştı¹⁶.

Ayrıca Kırım Türkleri'nin kültürel ve ekonomik özellikleri, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasındaki diğer etkenlerdir. Onların “At” etrafında şekillenen kadim bir gelenekleri vardı. Her bir Kırım Türkü, aynı zamanda iyi birer süvariydiler. Süvarilerin rolü göz önüne alındığında Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'deki etkisi daha iyi anlaşılır. Bunun yanında kullandıkları Tatar arabaları, Millî Mücadele'nin önemli nakliye vasıtalarından biriydi. Son olarak; Kırım Türkleri, kullandıkları nispeten gelişmiş tarım metotlarıyla da Millî Mücadele'ye katkı sunmuşlardır. Çünkü bu teknikler; onların bol ürün elde etmelerini, ekonomik olarak

¹⁵ Kırımlı, *a.g.e.*, ss. 191-192.

¹⁶ McCarthy, *a.g.e.*, s. 273.

güçlü olmalarını ve bunlarla orantılı olarak Millî Mücadele'ye büyük katkı sunmalarını sağlayacaktı.

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Üzerinden yaklaşık yüz yıl geçmesine rağmen, Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan gelişmeler tam olarak aydınlatılabilmiş değildir. Bunlardan biri de, XVIII. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak yaklaşık yüz elli yıl süren göçlerle Osmanlı Devleti'ne sığınan Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele Dönemi'nde hangi faaliyetleri yürüttükleridir. Bu temel problem, söz konusu dönem öncesinde Kırım Türkleri'nin nüfus potansiyelinin Osmanlı genel nüfusuna etkisi, Anadolu'da iskân edildikleri yerlerin coğrafi konumlarıyla; sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri arka planında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2. Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılarak 30 Ekim 1918'de şartları çok ağır olan Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra Türkiye'de stratejik açıdan birçok önemli yer; İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından işgal edilmiştir. Özellikle Fransa'nın güneyde Ermeniler'le; İngiltere'nin de Batı Anadolu'da Yunanlılar'la yürüttükleri işgallere Türkler, Kuva-yı Milliye'yi kurarak cevap vermeye çalışmıştır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde dağınık haldeki bu kuvvetler, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde düzenli orduya dönüşerek Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasını sağlamıştır. İşte bu araştırmanın temel amacı, 1919-1922 yılları arasındaki Millî Mücadele'de, Kırım Türkleri'nin rolünü bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde Kırım Türkleri'ni konu alan zengin bir literatür olduğu söylenebilir. Bu literatürün önemli bölümünü telif eserler oluşturur. Alan Fisher'in *Kırım Tatarları* başlıklı kitabı bunlardan biridir. Kırım Hanlığı'nın kuruluşundan II. Dünya Savaşı sonrasına kadar geçen uzun sürede Kırım Tatarları'nın durumunu ele alan Fisher, özgün tespitleriyle pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir.

Bu alanda çalışmalarıyla tanınan Hakan Kırımlı'nın kaleme aldığı telif eserler de literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Söz gelimi çok zengin arşiv malzemesi ve

geniş saha araştırmalarına dayanan yeni monografi kitabı *Geraylar ve Osmanlılar Kırım Hanlık Hanedanının Osmanlı Devleti'ndeki Hikayesi*'nde, Gerayların Osmanlı Devleti ve toplumundaki rolleri ortaya konmuştur. Kırmılı, *Türkiye'de Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri* adlı kitabında da 1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgaliyle başlayan göçler ve Kırım Türkleri'nin ağırlıklı olarak iskân edildiği köyler hakkında sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklere yer vermiştir. Yazarın bir diğer önemli çalışması ise, 1905-1916 yılları arasında Kırım Türkleri'nin faaliyetlerini ele aldığı *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler* kitabıdır.

Kırım özelinde çalışmalar yürüten önemli isimlerden biri de Kemal Özcan'dır. Çoğunlukla yayınlanmamış Sovyet arşiv belgelerinden yararlanarak yazdığı *Vatana Dönüş Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1991)* başlıklı kitabında, 1944 sürgünü ile Alman ordularına karşı savaşan Kızıl Ordu ve Partizan birliklerinde yer alan Kırım Türklerinin durumunu ele almıştır. Güncel kitabı *Kırım Kırılan Kırım*'da ise yazar, Kırım Türkleri'nin 1944'ten sonra varoluş mücadeleleri bağlamında Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhakını değerlendirmiştir.

Bunların dışında; din, folklor, müzik, antropoloji, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, tarih ve kamu yönetimi gibi çok farklı disiplinlerde yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri, literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Ayder İsmailov'un *Kırım Türkleri Arasında Ortaya Çıkan İslam Hukuku Sorunları ve Çözüm Arayışı*, Selma Agat'ın *Kırım Türkleri Halk Oyunları ve Geleneksel Giysileri*, İlhan Ersoy'un *Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul'da Yaşayan Kırım Tatarları'nda Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak "Tepreş"*, Oğuz Timur'un *Eski Polatlı köyüne Yerleşen Kırım Türklerinde Gelenek ve Adetler*, Yeliz Öz'ün *Kırım Tatarlarının Diaspora Dergisi Emel'de Türkiye'deki Kırım Tatarlarının Anavatan Algısı*, Hande Gündüz'ün *Kırım Tatarlarının Milli Hareketindeki Kadın Emektarlar*, Sinan Balacan'ın *2014 Rusya-Ukrayna Krizi, Kırım'ın Bölgesel Önemi, Kırım Halkının ve Bölgedeki Kırım Türklerinin Mevcut Durumu* ve Aybüke Güzay'ın *Kırım'da Alman işgali ve Kırım Tatarları 1941-1944*, bu tezlerden bazılarıdır.

Telif eserlerle ilgili ana hatlarıyla çizilen bu çerçeveden de açıkça anlaşıldığı gibi söz konusu çalışmalarda genel olarak; Kırım Türkleri'nin tarihi, Rusya'nın 1783'te ilhakından sonra Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan göçler, Türkiye'de

Kırım Türkleri'nin iskân edildiği yerler, Kırım Türkleri'nin millî kimliklerini koruma çalışmaları, 1944 sürgünü, Kırım Türkleri'nin anayurtlarına dönme mücadelesi ve folklorik özellikleri gibi konular ele alınmıştır. Bu noktada, Millî Mücadele Dönemi'nde Kırım Türkleri'nin faaliyetleri konusunda, önemli bir boşluk göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın, söz konusu boşluğun doldurulmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

4. Araştırmanın Kaynakları ve Yöntemi

Araştırmada, farklı türden pek çok kaynaktan veri toplanmıştır. Aslında bu durum, devlet arşivlerinde başlangıçta konuyla ilgili yeteri kadar birinci elden malzeme bulunamamasının ortaya çıkardığı bir zorunluluktur. Bunun yanında, Millî Mücadele Dönemi'ne ait çok değerli kaynaklara ev sahipliği yapan Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı birimlerin anlamsız ve katı bürokratik anlayışları da araştırmada farklı kaynaklara yönelmeyi zorunlu hale getirmiştir. Şüphesiz, elde edilen sonuçların dayanağının güçlü olması için de farklı kaynaklardan araştırma yapılması gerekiyordu. Bu bağlamda, önem derecelerine göre birinci elden kaynaklardan sözlü tarih çalışmalarına doğru bir yol takip edilmiştir. Doğal olarak her bir kaynak için o kaynağa özgü yöntemler kullanılmıştır.

Çoğu tarih araştırmalarında olduğu gibi bu çalışmada da devlet arşivleri araştırmanın ilk ve en önemli aşamasını oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cumhuriyet Arşivi (BCA), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE) ile Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde (TİTE), konuyla ilgili belge taramaları yapılmıştır. Elde edilen belgelerin tamamı, titizlikle çözümlenerek iç ve dış tenkit yöntemleriyle yorumlanmıştır.

Araştırmada başvurulmuş bir diğer birinci elden kaynak, *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'dür. Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı il ve ilçe askerlik şubeleri ile, ASAL Genel Müdürlüğü'nde bulunan söz konusu albüm her ne kadar arşiv belgeleri kadar popüler olmasa da, Millî Mücadele Dönemi ile ilgili önemli bilgiler içeren değerli bir kaynaktır. Çalışmada, Kırım Türkleri'nin iskân edildikleri yerleşim birimlerinin bağlı bulunduğu askerlik şubelerinden izin alınabilenlerde söz konusu

albümler incelenerek İstiklâl Madalyası almaya hak kazananlar fişlense de nicelik olarak bunların yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bunun üzerine, ASAL Genel Müdürlüğü'ne önce kişisel, ardından da Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığı ile yapılan resmî başvuru, yaklaşık iki yıllık bir sürecin ardından reddedilmiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz durum, Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği arşivinde bulunan benzer malzemelerle kısmen giderilmiştir.

Resmî arşivlerin yanında, özel arşivler de araştırmanın kaynakları arasında bulunmaktadır. Bekir Turgut başta olmak üzere, Servet Odaman ve daha birçok kişiden temin edilen Millî Mücadele Dönemi'nden kalma orijinal belgeler, tıpkı resmî arşiv belgeleri gibi okunarak fişlenmiştir. Tezin, Kırım Türkleri'nin cephe gerisi ve düzenli ordudaki faaliyetlerinin ele alındığı bölümlerinde bunlara atıflar yapılmıştır.

Çalışmada yer verilen bir başka birinci elden kaynak da *Köy Kütük Defterleri* ile *Vefayat Defterleri* olmuştur. Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce ve Tursunlu köylerine ait söz konusu defterler incelenmiştir. Buradaki bilgiler, Akşehir Askerlik Şubesi'ndeki albümle karşılaştırılarak fişlenmiştir. Şaşırtıcı olan şey, bu iki köye ait kütük defterlerinde Millî Mücadele Dönemi'ne ait belge/bilgilerin, nicelik bakımından askerlik şubesindeki albümden daha zengin oluşudur. Ne var ki onlarca köyle ilgili yürütülen saha çalışmalarında çoğu durumda izin verilmediği için, kütük defterleri incelenememiştir.

Araştırmada üç kategoride hatırat eserlerden yararlanılmıştır. İlki; İsmet İnönü, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy ve Kâzım Özalp gibi Millî Mücadele Dönemi'nin önde gelen komutanlarının hatıratlarıdır. İkinci olarak, Kuva-yı Milliye'de mücadele eden çete liderlerinin hatırat eserleri incelenmiştir. Üçüncü olarak ise Halide Edip Adıvar ve Falih Rıfkı Atay'ın da aralarında bulunduğu yazarların hatıratları ele alınmıştır. Her ne kadar Kırım Türkleri tarafından yazılan hatırat eserlerin sayısı oldukça az olsa da, Millî Mücadele tanığı kişilerin yazdığı birçok hatırat eserde Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'deki rollerini doğrudan ya da dolaylı gösteren pek çok delil bulunmuştur. Bunların arşiv belgeleriyle karşılaştırılarak tarihî gerçekler doğrultusunda tenkitleri yapılmıştır.

Birinci elden kaynaklardan süreli yayınlar üzerinde yapılan araştırmalarda, oldukça zaman harcanmıştır. Bu bağlamda, Millî Mücadele yanlısı *Hâkimiyet-i Milliye*, *İkdam*, *Tevhîd-i Efkâr*, *İzmir'e Doğru*, *Vakit*, *İleri*, *Açıksöz*, *Babalık* gibi gazetelerin 1919-1922 yılları arasındaki nüshaları titizlikle taranmıştır. Konuyla ilgili makale, haber ve resmî tebliğler okunup fişlenerek diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Aynı şekilde; *Askerî Tarih Belgeleri*, *Emel*, *Atatürk Yolu* ve *Belgelerle Türk Tarihi* gibi çeşitli dergilerden de yararlanılmıştır.

Sözlü tarih çalışması, araştırmada başvurulan son yöntem olmuştur. Bu yöntemde, daha önce kimi araştırmacıların yaptığı bazı sözlü tarih çalışmalarından yararlanılmıştır. Ayrıca, Polatlı'ya bağlı Karakuyu köyünden Gazi Arslan Çavuş'un kızı Mutlu Hanım, Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Tursunlu köyünden merhum Veli Yıldırım, Denizli'de ikamet eden emekli inşaat mühendisi İbrahim Polat ve Pozantı'da ikamet eden Selver Gedikbaş'la röportajlar yapılmıştır. Sözlü tarih çalışması yöntemine birinci elden kaynakların bıraktığı boşluğu tamamlamak için başvurulmuştur. Toplanan veriler, tarihî hakikatler göz önünde bulundurularak titizlikle değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRIM TÜRKLERİ'NİN KUVA-YI MİLLİYE'DE FAALİYETLERİ

Millî Mücadele'ye Kırım Türkleri'nin sundukları katkının ilk somut örnekleri, Mondros Mütarekesi'nden sonra görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Mütareke sonrası yaygınlaşan işgallere karşı mücadele eden Kuva-yı Milliye birliklerinde çok sayıda Kırım Türkü de yer almıştı. Bununla birlikte, İnce Ali ve Ayşe Çavuş gibi bizzat kendi müfrezelerini kuran Kırım Türkleri olmuştu. Ayrıca 1920'nin ikinci yarısında, Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişi karşısında bölgeye sevk edilen kuvvetler arasında Kırım Tatarlarından oluşan süvari birlikleri vardı. Bunlar muhtemelen müfreze yapılanmasından biraz daha farklı, yarı düzenli birliklerdi.

1.1. Kuva-yı Milliye'nin Tanımı ve Amaçları

Millî Mücadele'nin önemli kavramlarından biri olan Kuva-yı Milliye'nin pek çok araştırmacı tarafından tanımı yapılmıştır. Bunlar Özdemir'in de ifade ettiği gibi zamanla belirli yöntem ve çerçeveyi aşmayan ve birbirinin tekrarı olan bir niteliğe dönüşmüştür¹⁷. Bu noktada, çalışmanın esas kapsamında olmadığı için ve söz konusu tekrarlar da göz önüne alınarak Kuva-yı Milliye'nin belli başlı tanımları üzerinde durulacaktır.

Bunlardan ilki, daha sonraki çalışmalarda sıklıkla başvurulana Yavuz Ercan'a ait tanımdır. Bu tanımda Ercan, ilk olarak Kuva-yı Milliye'nin sözlük anlamı üzerinde durmuştur. Milis kuvvetleri ve ulusal güçler şeklinde sözlük anlamları kullanmıştır. Ardından Kuva-yı Milliye'yi dar ve geniş olmak üzere iki açıdan ele almıştır. Ercan'a göre dar anlamıyla Kuva-yı Milliye, düzenli ordu birlikleri dışında bir tür gerilla savaşıyla mücadele veren, sevk ve idareleri merkezî bir komutanlığa bağlı olmayan silahlı gruplardır. Geniş anlamıyla ise, İstiklâl Harbi'nin (1919-1922) bütününe ifade eder¹⁸.

Ercan'ın geniş anlamda Kuva-yı Milliye tanımına silahlı direnişi yapan birliklerin dışındaki tüm unsurları dâhil ettiği aşîkârdır. Bu bağlamda; ülke genelinde

¹⁷ Kuva-yı Milliye'nin, hatırat eserlerde yer alan pek çok tanımı ile ilgili olarak bk. Ali Ulvi Özdemir, *Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi*, Birinci Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017, ss. 54-63.

¹⁸ Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil", *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s. 231.

faaliyet gösteren yararlı cemiyetler, Millî Mücadele lehinde kalemini kullanan aydınlar, cephe gerisinde faaliyet gösteren kişi ve kurumlar da Kuva-yı Milliye kapsamında yer alır. Hatta yaşı ve sağlığı itibarıyla elinden hiç bir şey gelmeyen ancak duasıyla Millî Mücadele'nin yanında olanlar bile Kuva-yı Milliye içinde düşünülebilir. Kısaca Kuva-yı Milliye, Millî Mücadele'nin temeli ve şahs-ı manevîsidir.

İzmir'e Doğru gazetesinde yapılan benzer bir değerlendirmede de Kuva-yı Milliye geniş anlamıyla ele alınmıştır. Gazetenin 20 Kasım 1919 tarihli nüshasının ilk sayfasındaki bir makalede, “*Bugün bütün mesail-i muallaka karşısında, yalnız vahdet-i milliyeyi muhafaza etmek bir vazifedir. Bizi kurtaracak bir kuvvet vardır. O da Kuva-yı Milliye'dir. Çünkü Kuva-yı Milliye demek, vahdet-i fikir ve emel, vahdet-i gaye demektir. Kuva-yı Milliye demek, İzmir'e doğru hareket etmek demektir*”¹⁹ sözlerine yer verilmiştir.

Bu konuda göze çarpan noktalardan biri, ilk olarak Balkan Savaşları (1912-1913) yıllarında kullanılsa da²⁰ Kuva-yı Milliye'nin İzmir'in işgalinden sonra ortaya çıktığını kabul eden yaygın kanaattir²¹. Bilindiği üzere, Mütareke'den kısa bir süre sonra Güney Cephesi'nde Fransız ve Ermeni işgallerine karşı bölgedeki Türk ve Müslüman halk silahlı mücadeleye çoktan başlamıştı. Hatay'ın Dört Yol ilçesinde 4 Aralık 1918'de ilk silahlı direniş Fransızlara karşı yapılmıştı. Ortaya konan bu tepki bölgesel nitelikteydi ve Kuva-yı Milliye'nin ulusal çapta bir harekete dönüşmesi İzmir'in işgalinden sonra gerçekleşecekti.

Buna rağmen özellikle son yıllarda Kuva-yı Milliye'nin İzmir'in işgalinden önce başladığını öne süren görüşler de yok değildir. Bunlardan biri de Caner Arabacı'ya aittir. Arabacı'nın ağırlıklı olarak ATASE'deki arşiv belgelerine dayanarak kaleme aldığı makalesine göre Kuva-yı Milliye hareketi, Mersinli Cemal Paşa'nın (ö.

¹⁹ “Sefil Emeller”, *İzmir'e Doğru*, S. 2, 20 Kasım 1919, s. 1.

²⁰ “Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Ansiklopedisi*, www.ataturkansiklopedisi.gov.tr, Erişim Tarihi (08.05.2022).

²¹ İzmir'in işgalini Kuva-yı Milliye için başlangıç olarak gören çalışmalara örnek olarak bk. Muharrem Orhan Bayrak, *Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 247; Yavuz Abadan, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964, s. 57; Yücel Özkaya, “Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VII, S. 24, Temmuz 1992, s. 451; Adnan Sofuoğlu, “Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Millî Mücadele'ye Karşı Girişimleri ve Son Olarak Kuva-yı Seferiye Adıyla Yeni Bir Askerî Birlik Oluşturma Çabası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVIII, S. 52, Mart 2002, ss. 42-43.

1941) 2. Ordu Müfettişi olarak Ocak 1919'da Konya'ya atanması üzerine başlamıştır²². Mersinli Cemal Paşa, görev ve sorumluluk mıntıkasında gerçekleştirdiği bir dizi faaliyetle, Mütareke Dönemi'nin (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922) ağır şartlarına rağmen yaklaşık 40 bin kişilik bir kuvvet oluşturmayı başarmıştı. Ayrıca Burdur, Isparta ve Afyon gibi yerlerde Kuva-yı Milliye'nin teşkili için tüm imkânlarını seferber etmişti.

Kuva-yı Milliye hakkında önemli değerlendirmelerden birini de Millî Mücadele lideri Mustafa Kemal Paşa yapmıştır. Ona göre Kuva-yı Milliye, Mütareke'nin ardından İstanbul'da yaşanan gelişmelerin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştı. İstanbul Hükümeti işgalci güçlerin siyasi ve askerî baskıları altında olduğu için, devlet ve ordu asli görevlerini yerine getiremiyordu. Bu nedenle vatanın muhafaza ve müdafaası, doğrudan doğruya milletin kendisine kalmıştı. Millet de kendi içinden orduya teslim ettiği fertlerini, düşman tecavüzüne uğrayan yerlerin müdafaası ve düşman zulmüne uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmek zorunda kalmıştı. Böylelikle tüm dünyanın kabul ettiği Kuva-yı Milliye gerçeği ortaya çıkmıştı²³.

Avrupa basınında 1920'li yıllarda çıkan bazı haber ve makalelerin İstanbul'daki yansımalarına bakıldığında ise Kuva-yı Milliye ile ilgili daha genel ama somut bir yaklaşım sergilendiği görülür. Öncelikle işgallere karşı mücadele eden tüm gruplar, ister çete ister düzenli ordu olsun, Kuva-yı Milliye olarak görülmüştür. Bu bakış açısı cepheler için de söz konusudur. Avrupalılar Kuva-yı Milliye birliklerine kısaca; “*Kemalistler*”, “*Kemaliler*” ya da “*Milliyetçiler*” adını vermiştir²⁴. Bu durum söz konusu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın silahlı kuvvetler üzerinde artan otoritesinin apaçık bir göstergesidir.

Kuva-yı Milliye'nin tanımı ve ortaya çıkışı üzerindeki bu değerlendirmelerden sonra, Kadir Kasalak'a göre amaçları şu şekilde özetlenebilir:

²² Caner Arabacı, “Anadolu’da Konya Merkezli Olarak Örgütlenen İlk Kuva-yı Milliye Hareketi ve Mersinli Cemal Paşa”, *TYB Akademi*, Y.9, S. 27, Eylül 2019, s. 13.

²³ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. I, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 6.

²⁴ Pek çok gazetede Kuva-yı Milliye'nin bu şekilde kullanımına birer örnek olarak bk. “Ermenilerle Kemaliler Arasındaki Mütareke Haberleri Teyid Ediliyor”, *İkdam*, S. 8527, 3 Aralık 1920, s. 1; “Adana’da Kemaliler”, *İkdam*, S. 8520, 26 Ekim 1920, s. 1; “Milliyetçiler Halkının Taarruzuna Uğruyor”, *İkdam*, S. 8418, 1 Ağustos 1920, s. 1.

1. *“Türk Milletinin Yunan işgalleriyle başlayan saldırılara boyun eğmeyeceğini ve işgalleri onaylamadığını dünya kamuoyuna duyurmak.*
2. *Yunan, Ermeni-Fransız işgallerine engel olmak, işgal kuvvetlerini kayba uğratarak, Anadolu içlerine ilerlemelerini durdurmak.*
3. *Türklerin yerleşim yerlerini, Rum ve Ermeni çetelerine karşı korumak, bölgeyi bu çetelerden temizlemek.*
4. *Zaman kazanmak suretiyle, teşkilatlanmaya ve düzenli ordunun kurulmasına imkân sağlamak.*
5. *Bağımsızlık, işgallere karşı koyma amacı taşıyan, teşkilatlanma düşüncesine karşı çıkan, bozgunculuk yapan, düşmanla çeşitli nedenlerle işbirliği yapanları tesirsiz hale getirmek”²⁵.*

1.2. Kuva-yı Milliye’nin Çukurova’da Ortaya Çıkması ve Örgütlenmesi

Kuva-yı Milliye’nin Çukurova’da ortaya çıkmasına yönelik ilk adımlar Mondros Mütarekesi’nden (30 Ekim 1918) hemen sonra atılmıştır. Mütareke’nin mürekkebi bile kurumadan yaşanan başdöndürücü gelişmeler; galip devletlerin antlaşmanın maddelerini kendi çıkarlarına göre yorumlamaları, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi şartlar, izlediği politikalar, toplumsal psikoloji ve coğrafi koşullar, Kuva-yı Milliye ile ilgili gelişmelere yön veren başlıca etkenlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi’ni Alman Mareşali Liman Von Sanders’ten (ö.1929) Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevini devraldığı 31 Ekim 1918’de Adana’da öğrendi. Antlaşma metninin bir örneği Sadrazam Ahmet İzzet Paşa (ö. 1937) tarafından 3 Kasım’da kendisine gönderildi. Hiç vakit kaybetmeden ve dikkatle antlaşmayı ele alan Mustafa Kemal Paşa, şartlar karşısında dehşete kapıldı. Çünkü antlaşmada kritik konularla ilgili bir takım belirsizlikler bulunuyordu. Aynı gün Toros ve Amanos Tünelleriyle Klıkya’nın sınırları hakkında Sadrazam’a endişelerini içeren bir telgraf gönderdi. İstanbul’dan gelecek cevabı beklemeden inisiyatif ele

²⁵ Kadir Kasalak, “Kuva-yı Milliye’nin Askerî Açısından Etüdü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S.42, Kasım 1998, ss. 987-993.

alarak 2. ve 7. Ordulara birer grup emri göndererek alınması gereken tedbirleri bildirdi. Ayrıca bir süre daha Ahmet İzzet Paşa ile haberleşmeyi sürdürdü²⁶.

İvedilikle yürüttüğü bu çalışmalar, Mustafa Kemal Paşa'nın endişelerinde ne kadar haklı olduğunu kısa zamanda ortaya koymuştur. İtilaf Devletleri'ne ait gemilerin 3 ve 4 kasım günlerinde Halep civarındaki askerlerine erzak nakletmek bahanesiyle İskenderun limanına asker çıkarma girişimleri, Mustafa Kemal Paşa'yı teyakkuza geçirdi. Paşa, gerekirse bu girişimlere silah kullanılarak karşı konulması taraftarıydı. Bunu Ahmet İzzet Paşa'ya iletse de İstanbul Hükümeti baskılara boyun eğerek İskenderun'un İngilizlerce işgalini 9 kasımda kabul etti²⁷.

Yaşanan askerî gelişmeler ve İstanbul Hükümeti'nin içinde bulunduğu şartlar, Mustafa Kemal Paşa'nın Kuva-yı Milliye birliklerinin Çukurova bölgesindeki teşkilatlanması hakkındaki görüşlerini netleştirdi. Mustafa Kemal Paşa'ya göre İstanbul Hükümeti, Mütareke'nin feshedilmesinden korkuyordu. Bu yüzden net bir politika izleyemiyordu. Buna karşın İtilaf Devletleri ise Türk ordusunun terhisini sağlayarak vatanı her türlü savunma imkânlarından mahrum bırakmak ve işgallerini genişletmek niyetindeydi. Tüm bu koşullar altında millet, bundan sonra kendi hakkını bizzat aramalı ve ordu da halka yardımcı olmalıydı²⁸.

Mustafa Kemal Paşa'nın Adana mülakatında yakın arkadaşı Ali Fuat Paşa'ya (ö. 1968) söylediği bu sözler, Çukurova ve çevresinin âdeta kaderi oldu. Mondros Mütarekesi'nden sonra Yıldırım Orduları Grubuyla 7. Ordu'nun peşi sıra lağvedilmesi, bölgede önemli bir güvenlik boşluğu oluşturmuştu. Üstelik İngilizlerin baskılarına bir müddet direnen Nihat Paşa'nın (ö. 1954) 2. Ordu'yu Pozantı'nın kuzeyine çekmek zorunda kalmasıyla bölgede kayda değer bir askerî birlik kalmamıştı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa gibi önemli isimlerin kısa zamanda merkeze çekilmesi üzerine bölge halkı kendi kaderiyle başbaşa kalmış oldu.

²⁶ Kemal Çelik, *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK Basımevi, Ankara, 1999, ss. 37-38.

²⁷ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Basımevi, Ankara, 1999, ss. 47-49.

²⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2017, s. 80.

Bu durum, Çukurova’da yaşayan halk üzerinde âdeta bir travma etkisi yarattı. Çeşitli kesimlerden önde gelen katılımcıların yer aldığı bir dizi toplantılar düzenlenerek İstanbul Hükümeti’ne protesto telgrafları çekildi²⁹. Özellikle İstanbul’daki bazı gazetelerde 15 Aralık 1918’de yayınlanan ikinci protestoda, halkın psikolojisi gözler önüne seriliyordu. Bu protestoya göre Mondros Mütarekesi’nde bölgeye Kliky’a denmesi, halkta derin bir hoşnutsuzluğa neden olmuştu. Bölgenin tahliye edilmesi üzüntüyle karşılanmıştı. I. Dünya Savaşı’nda işgale uğramamasına rağmen sonradan maruz kalınan tehlikelerse acı vericiydi. Daha da üzüntü verici olansa halkın çok sevdiği askerlerinden ayrılmak zorunda kalışıydı³⁰.

Türk ve Müslüman halkın içinde bulunduğu bu durumu, bölgenin coğrafi şartları daha da ağırlaştırmıştır. Çünkü Çukurova’nın kuzeyini çepe çevre saran Toros Dağları, Adana ve çevresini bir bakıma Anadolu’dan izole hale getiriyordu. Çukurova, Toroslarla Akdeniz arasında sıkışıp kalmış bir görünüm arz ediyordu. Anadolu ile ulaşım ancak birkaç geçitle ve sınırlı imkânlarla sağlanabilmekteydi. Bu coğrafi şartların Türk ve Müslüman halk üzerinde yarattığı asıl olumsuz etki, Çukurova’ya en yakın askerî birlik olan 11. Tümen’in yaklaşık 200 km uzaklıkta bulunmasıydı. Acil ihtiyaç halinde Niğde’den bölgeye askerî yardımların ulaştırılması, günler alırdı.

Bu şartlarda Çukurova’nın işgal çemberine alınması uzun sürmedi. Dört yol Fransızlar, Mersin İngilizler, Tarsus ve Adana ise, çoğunluğu Ermenilerden oluşan Fransız birlikleri tarafından Aralık ayı içinde işgal edildi. Bunları; Toros Tünelleri, Pozantı, Akköprü, Çiftahan, Ceyhan, Osmaniye, Bahçe ve Haruniye’nin işgali izledi. Böylece 1919 yılının ilk yarısına gelindiğinde, Çukurova’nın tamamı işgal edilmiş oluyordu. Söz konusu işgaller karşısında İstanbul Hükümeti gereken tedbirleri almamıştı. Bu durum bölgede yaşayan Türk ve Müslüman halkı, en azından kendi yurdunu savunma düşüncesine yöneltti. Millî duygularla ortaya çıkan bu düşünce Kuva-yı Milliye’nin kurulmasında etkili olacaktı³¹.

Bu bağlamda Türk ve Müslümanlar oldukça kısıtlı imkânlarla da olsa Çukurova’daki işgallere karşı birtakım tedbirler almaya çalıştılar. Bunlardan ilki

²⁹ Çelik, *a.g.e.*, ss. 46-47.

³⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), No: 341025.

³¹ Kasalak, *a.g.m.*, s. 986.

Klikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasıydı. Bu cemiyet, İstanbul'da yaşayan Çukurovalı Türklerin girişimleriyle kurulmuştu. Her ne kadar üyelerinden bir kısmı Malta adasına sürülse de, çalışmalarını sürdürecekti. Bununla birlikte Çukurova'da yaşayan Türk ve Müslüman halk ise ocak ayının başlarından itibaren Ermenilerin pek çok yerde giriştikleri katliam, soygun ve tecavüzlere karşı, Kilis-Kırıkhan bölgesinden başlayarak çete savaşlarına giriştiler³².

Ne var ki daha başından beri bu faaliyetler, Fransız ve Ermeni işgalleri karşısında çok cılız kalmıştı. Türk ve Müslümanların kısıtlı imkânlarına karşı, Fransız ve Ermeniler, neredeyse sınırsız imkânlarla sahipti. Ayrıca daha önce tehcir edildikleri yerlerden ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden binlerce Ermeni, Fransızların desteğiyle Çukurova'ya getiriliyordu. Bu durum bölge halkı üzerindeki toplumsal baskıyı gün geçtikçe arttırmaktaydı. Tüm bunların sonucu olarak Çukurova'daki işgaller, Adana'nın doğu ve batısındaki pek çok yerde katliama varan facialara yol açtı³³. Çukurova genelinde faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye birliklerinin teşkilatlanmasıyla bu işgallerin üstesinden ancak gelinebilirdi.

Teşkilatlanma zorunluluğunun altında yatan bir diğer gerekçe de iki büyük devletin politikalarındaki değişimdi. İngiltere ve Fransa, 1919 yılı boyunca Çukurova ve çevresindeki işgallerini Sykes-Picot Protokolü'ne³⁴ göre yürütüyordu. Bu protokole göre; İngilizler işgal bölgelerindeki askerî yönetimden, Fransızlar ise mülkî yönetimden sorumluydu ve bu durum Fransa'da büyük bir rahatsızlığa yol açmaktaydı. Ülkedeki önemli basın organları, kamuoyu ve aydınlar, kendi işgal bölgelerindeki yetkilerin büyük bölümünü İngilizlere bıraktığı için hükümeti eleştirmekteydi. Bölgeye mayıs ve haziran aylarında Fransız takviye kuvvetleri gönderilmesine rağmen

³² Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, ss. 6-7.

³³ Çukurova'da artan işgal faaliyetleri ile ilgili bk. Çelik, *a.g.e.*, ss. 72-96.

³⁴ Sykes-Picot Protokolü, I. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Osmanlı Suriyesi'nde hak iddia etmesi ve İngiltere'nin Orta Doğu'da giderek artan varlığının yarattığı sorunları çözümlemek için iki ülke arasında 1916 Mayıs ayında yapılan gizli bir antlaşmadır. Buna göre; İngiltere, Fransa'nın Suriye üzerindeki iddialarını tanıyarak Fransa'ya Güney Lübnan'dan Anadolu'ya kadar Suriye kıyıları üzerinde büyük bir kontrol bölgesi verirken, kendisi de Irak'taki statüsünü garanti altına almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 182; T. G. Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, 1. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, ss. 84-86.

komuta ve otoritenin İngilizler’de kalması, hükümete yönelik eleştirilerin dozunu iyice arttırdı. Fransa’daki bu gelişmeler, İngilizlere kendi menfaatleri doğrultusunda bir antlaşmayı hayata geçirmesine ortam hazırladı³⁵.

Sykes-Picot Protokolü, İngiltere’de de memnuniyetsizliklere yol açıyordu. İngilizlere göre Rusya’nın 1917 İhtilali ile savaştan çekilmesi, bu antlaşmayı yeniden ele almayı zorunlu hale getirmişti. Zengin petrol kaynaklarına sahip Musul’un Fransızlara bırakılması, asla kabul edilemezdi. Ayrıca I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti ile çarpışan yegâne Batılı devlet olarak, bölgeyi Fransa ile yeni esaslara göre paylaşmayı kendisine bir hak olarak görmekteydi. Fransa ile bir dizi görüşmenin ardından nihayet 15 Eylül 1919’da, Suriye İtilafnamesi imzalandı. Antlaşmaya göre İngilizler Musul’daki durumlarını güçlendirdi. Çukurova ve çevresindeki mülki idare Osmanlı Devleti’nde kalırken; askerî yönetim Fransızlara bırakılıyordu³⁶.

Türk kamuoyunda Suriye İtilafnamesi oldukça yankı uyandırmıştır. Antlaşma dönemin Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa tarafından; 3., 12., 13., 15. ve 20. Kolordulara şifreyle tebliğ edildi. Bu tebliğde özellikle Fransa’nın işgaline bırakılan bölgeler hakkında değerlendirmeler yer alıyordu. Mersinli Cemal Paşa’ya göre İngilizlerin Fransızlara terk ettiği Klikya, Kürdistan’ın bir kısmı ve Suriye’nin sahil şeridini kapsayan birinci işgal bölgesi, Türk tarafını daha çok ilgilendiriyordu. Bu bölge, Halep ve Sivas arasındaki yerleri kapsıyordu. Musul ise İngilizlerin işgal bölgesi haline geliyordu³⁷.

Mustafa Kemal Paşa ise Doğu Anadolu’da kurulması planlanan büyük Ermenistan devletinden Suriye İtilafnamesiyle vazgeçildiğini belirtmiştir. O’na göre; Adana, Maraş, Antep ve Urfa çevresinde, Diyarbakır’ın dâhil olduğu “*Küçük Ermenistan*” devletinin kurulması kararlaştırılmıştı. Şayet bölge halkı işgallere karşı tepki göstermezse Fransızlar bundan cesaret alacaktı. Bunu önlemek için bölgede gizli teşkilatlar kurulmalı, işgallere karşı halk teşkilatlandırılmalı ve millî müfrezeler

³⁵ Çelik, *a.g.e.*, ss. 109-110.

³⁶ *a.g.e.*, s. 111.

³⁷ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, ss. 377-378.

kurularak silahlı mücadele yapılmalıydı. İstanbul Hükümeti de işgalleri kararlı bir dille halka anlatarak gerekli tedbirleri almalıydı³⁸.

Yapılan bu değerlendirmeler, İstanbul Hükümeti ve Sivas'ta faaliyetlerini sürdüren Temsil Heyeti'nin Suriye İtilafnamesi'nden aynı şekilde tedirgin olduklarını gösterir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Çukurova ve çevresi, yaklaşık bir yıl süreyle İngiliz ve Fransızlar tarafından ortaklaşa işgal edilmişti. Bu süreçte İngilizler, Türk ve Müslüman halkın canına kast etmeden nispeten ılımlı bir işgal yöntemi uyguluyordu. Fransızlar ise birliklerinde yer alan Ermenilerle bölgedeki Müslüman Türklere katliamlara varıncaya kadar pek çok işkence yapmıştı. Dolayısıyla Çukurova ve çevresinde 1919 yılı boyunca uygulanan işgal yöntemleri arasındaki fark, bu tedirginliği haklı çıkarmaktaydı. Ayrıca Çukurova ve çevresinde faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesini de zorunlu hale getirmişti.

Bu bağlamda; Temsil Heyeti'nin Ali Fuat Paşa'nın raporları doğrultusunda hazırladığı 22 Eylül 1919 tarihli genelgesinde, söz konusu teşkilatlanmayla ilgili şu açıklamalar yapılmıştır:

"Mütareke sonrasında hükümetimizin Adana vilayetiyle Antep, Maraş ve Urfa sancaklarını bırakma güçsüzlüğünde bulunması, bu yörede Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında Ermeni işgalini ve örgütlenmesini kesinleştirmiş ve bunlar o il ve sancakları Ermenileştirmek amacıyla bir yıla yakın süre ile çalışma göstermiş ve çok üzücü ki, büyük çoğunluğu kendilerinde olmasına karşın şimdiye dek örgütten yoksun bulunan Türklerin bireysel özverililikleri verimli olmamış ve her gün saldıran Ermeniler çalışmalarını amaçları doğrultusunda yürütmüşlerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ülkemizde bulunan bütün İslamları bir amaç çevresinde toplamış ve Mütareke'nin onaylandığı gün işgalimiz altında kalan sınırlar içinde hiç bir yurt parçasının düşmana verilmemesini kararlaştırmış bulunduğundan, yabancı işgali altında çağdışı işkencelere maruz kalan Adana iliyle Maraş, Antep, Urfa sancaklarının karşı karşıya kaldıkları durumlara ilgisiz kalınamayacağı kesinlikle bilinmelidir. Bu nedenle Hristiyan ve yabancı halkın şimdiye dek yapmış oldukları saldırıları hızla durdurmak ve belirtilen yörede büyük çoğunluğu oluşturan

³⁸ Çelik, a.g.e., ss. 114-115.

Müslümanlarla her uygar ulus gibi onları ana yurttan uzaklaştırmak ve kovmak için 3., 12., 13. ve 20. Kolordularla sınırlı bulunan ulusal örgütün olağanüstü yardımlarına dayanarak adı geçen il ve sancakların güçlü biçimde örgütlenmelerini hızla oluşturmaya ve düşmanların saldırılarını önlemeye karar vermiştir”³⁹.

Ali Fuat Paşa, ana hatlarıyla belirlenen bu teşkilata aralık ayının ilk günlerinde bulunduğu Kayseri’de önemli isimleri atamıştır. Buna göre Çukurova ve çevresinin kurtuluş hareketinden doğrudan sorumlu kişi, “*Doğan*” takma adıyla Topçu Binbaşı Mehmet Kemal Bey (ö. 1951) olmuştur. İdaresindeki bölge iki kısma ayrılmış; doğudakine “*Tufan*” takma adıyla Piyade Yüzbaşı Osman Bey (ö. 1944), batıdakine ise “*Sinan*” takma adıyla Yüzbaşı Ratıp Bey (ö. 1965) getirilmiştir⁴⁰. Bu isimler, Çukurova ve çevresinde çok önemli hizmetler yaptıkları gibi Batı Cephesi’nde, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz’da da mücadelelerini sürdürmüştür.

Osman Tufan Bey, Çukurova’da Kuva-yı Milliye’nin örgütlenmesinde birçok sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan biri Kadirli, Kozan ve Ceyhan gibi yerlerdeki kişilerin tavrıyla ilgiliydi. Başlangıçta işgalcilerin yarattığı korkudan neredeyse hiç kimse Kuva-yı Milliye’ye katılmak istememişti. Ayrıca Kuva-yı Milliye’nin başında güçlü ve tanınmış bir komutanın bulunup bulunmaması, halkın tavrında belirleyici oluyordu. Kuva-yı Milliye’nin başında güçlü ve tanınmış bir komutan varsa, katılımı artıyordu. Özellikle yaşlıların düşüncesi bu yöneydi. Aksi takdirde Fransızlarla karşılaşmak istemiyorlardı. Gençlerse böyle düşünmüyordu. Onlar, her hâlükârda Kuva-yı Milliye’ye katılmakta istekliydiler⁴¹. Elbette bunlar arasında bölgede yakın zamana kadar iskân edilen muhacirler de bulunuyordu.

1.3. Güney Cephesi’nde Kırım Türkleri’nin Kuva-yı Milliye Birliklerinde Faaliyetleri

Kırım Türkleri’nin Çukurova ve çevresindeki varlıkları XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar dayanır. Kırım Savaşı’nın (1853-1856) ardından Anadolu’ya kitleler halinde göç etmek zorunda kalan Kırım Türkleri’nin bir kısmı, Osmanlı Devleti

³⁹ Şerife Yorulmaz, “Çukurova’da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. IX, S. 35, Mayıs-Kasım 2005, ss. 347-348. Ayrıca bk. Cebesoy, a.g.e., 2017, s. 314.

⁴⁰ Cebesoy, a.g.e., 2017, ss. 318-319.

⁴¹ Yorulmaz, a.g.m., ss. 356-359.

tarafından Adana'nın doğusundaki Ceyhan ve çevresine yerleştirilmişti. Burada muhacirlerin önemli bir bölümü, kendi köylerini kurdu. Kalan kısmıysa halihazırdaki köylere yerleştirildi. Bunlar; Altıkara, Büyük Burhaniye, Büyük Mangıt Beldesi, Çakaldere, Çiftlikât, Kelemeti mahallesi, Kesik, Kılıçkaya, Küçük Mangıt, Mercimek Beldesi, Sirkeli, Toktamış, Yellibel ve Yıllankale köyleridir. Bunların Kesik dışındaki tamamı, günümüzde Ceyhan ilçesine bağlıdır ⁴².

Bu köylerde yaşayan Kırım Türkleri, iskânlarını izleyen yıllarda doğal olarak bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki Kırım Türkleri'nin yerli toplumlarla uyumunda ortaya çıkmıştı⁴³. XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Adana ve çevresinde; Ermeniler, Rumlar ve Müslümanlar bir arada yaşıyorlardı. Her ne kadar Türk ve Müslümanlar ağırlıkta olsalar da, Kırım Türkleri'nin yerli toplumlardan bazı önemli kültürel farkları bulunuyordu. Bu durum, Kırım Tatarlarına göre Adana ve çevresinde daha kalabalık olan Nogaylar için özellikle geçerliydi. Çünkü kabile bağları oldukça güçlü ve daha ziyade göçebe hayata alışkın olan Nogayların XVI. yüzyıldan beri bilinen at eti yeme ve kısırak sütü içme gibi beslenme alışkanlıkları⁴⁴, yerli Müslümanlar arasında pek de hoş karşılanmıyordu.

İskân edildikleri yeni yurtlarına alışmak, Kırım Türkleri'nin üstesinden gelmek zorunda olduğu bir diğer zorluktu. Ceyhan ile Kırım'ın coğrafî olarak bazı benzerlikleri olsa da, iklim özellikleri bakımından birbirinden oldukça farklıydılar. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kırım, bulunduğu enlemlerin de etkisiyle nispeten

⁴² Bu köylerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hakan Kırımlı, *Türkiye'de Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 46-67. Ayrıca Aslıyüce de Ceyhan'ı bütün yönleriyle ele aldığı çalışmasında, tablolar ve yakın döneme ait fotoğraflarla bu köyler hakkında bilgi vermektedir. Bk. Erdoğan Aslıyüce, *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Ceyhan Belediyesi Kültür Yayınları, Adana, 2008, ss. 231-303.

⁴³ McCarthy'e göre bu uyum süreci Kırım Türkleri için aslında çok sancılı olmamıştı. Dil ve âdetleri, etraflarında yaşayan yerli Türklerinkinden pek de farklı olmadığı için, çevreleriyle kısa sürede kaynaşmışlardı. Yerli Türklerle aralarındaki tek fark ise çocuklarına öğrettikleri sözlü tarihi. Bk. McCarthy, *a.g.e.*, ss. 45-46.

⁴⁴ Evliya Çelebi'nin Nogaylar'ın gündelik beslenme alışkanlıklarıyla ilgili Seyahatnamesi'nden alıntılanan örnekler oldukça ilginçtir. "...Ta'âmları yine talkan ve kurud ve yazma ve lahsa sorbası [ve] at eti ve at yelesi ve at kazısı, ya'nî at egeği kemikleri basdırması ve darı ekmeği yerler. El-hâsıl yedikleri darı, geydikleri deri, evleri saz, kendileri nâ-sâz kavimdirler. Asla buğday ekmeği yemezler ve su içmezler. Hemân boza ve maksima bozası içerler. Bu maksima bozası keyif vermeyüp ulemâ-yı Nogay içer, keskin bozalarını yiğitleri içer. Bk. Alper Başer, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Nogaylar", *Türk Dünyası Denemeleri Dergisi*, C. XI, S. 2, 2011, s. 120. Ayrıca bk. Fatih Karayandı, *Nogay*, Sevil Ofset Matbaacılık, Adana, 2005, s. 35.

daha serin ve rahat bir iklime sahipti. Kuzeydeki bozkırlar sert karasal iklimiyle oldukça farklıydı. Ceyhan'ın ise çok sıcak, nemli ve bunaltıcı bir iklimi vardı. Bu durum, sıtma gibi ölümcül hastalıkları beraberinde getiriyordu. Bu nedenle binlerce Kırım Türkü iskânlarından kısa süre sonra hayatını kaybetti⁴⁵.

Ne var ki esas sorun Osmanlı Devleti'nin son on yılında girdiği savaşlarda ortaya çıkmıştır. Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) birbiri ardına patlak vermesi, Osmanlı Devleti'ni oldukça zor durumda bırakmıştı. Gerçi söz konusu savaşlarda Çukurova ve çevresinde bir cephe açılmamıştı ancak Osmanlı Devleti son döneminde olmasına rağmen hâlâ geniş topraklara sahipti. Üstelik müttefiklerine yardım için topraklarının dışındaki cephelere asker göndermek zorundaydı. Kırım Türkleri, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda pek çok evladını cephelere göndermiş ve bunların büyük bir kısmı özellikle Çanakkale Muharebelerinde (1915-1916) şehit olmuştur⁴⁶. Bu durum doğal olarak sıtmanın neden olduğu kayıplarla birlikte Kırım Türkleri'nin toplumsal psikolojisini ve nüfusunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Maruz kaldıkları sorunlara rağmen Kırım Türkleri, Mütareke'den sonra başlayan işgallere karşı önemli hizmetlerde bulundular. Yaşadıkları bölgede faaliyetlerinin sınırını iki temel faktör belirliyordu. Bunlardan ilki, Ceyhan ve çevresinin coğrafi özellikleriydi. Bu bölge kuzeyindeki Toros ve batısındaki Nur Dağlarıyla Anadolu'nun diğer bölgelerinden açıkça ayrılıyordu. Kırım Türkleri'nin Güney Cephesi kapanıncaya kadarki Millî Mücadele'ye katkıları, bu nedenle Batı Cephesi'ndekilere nazaran daha bölgesel bir nitelikte kalsa da Güney Cephesi'nin kapanması ve buradaki birliklerin batıya kaydırılmasıyla bu durum kısmen değişecekti.

Bununla birlikte dağların savunma veya vur-kaç yöntemiyle mücadele eden Kuva-yı Milliye birliklerine bir bakıma avantaj sağladığı söylenebilir. Çünkü Toros ve

⁴⁵ Sıtmanın can kayıpları üzerindeki etkisi o kadar fazla olmuştur ki, Çukurova bölgesine iskân edilen muhacirler âdeta erimiştir. Bu üzücü durum, Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü iyi niyetli fakat çok teferruatlı olmayan iskân politikasından kaynaklanmıştır. Bk. Mehmet Eröz, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s. 259.

⁴⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı, "Türkiye Şehitlerini Anıyor", https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz, Erişim Tarihi (10.05.2020).

Nur Dağları, Gülek Boğazı ve Çakıt Vadisi gibi az sayıdaki sarp geçitlerle ulaşımı imkân veriyordu. Bu geçitleri kuzeyden ya da güneyden gelebilecek saldırılara karşı küçük bir kuvvetle korumak mümkündü. Dağlardan sonra ikinci önemli yere sahip ovalardaki durum da Fransız ve Ermeni kuvvetlerin lehine görülüyordu. Ceyhan Nehri kıyısındaki bataklıklarınsa askerî harekâtlarda önemli bir etkisi yoktu⁴⁷.

Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'de faaliyetlerini belirleyen ikinci faktör, Çukurova'da yaşadıkları yerlerdi. Her ne kadar XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede geniş bir alana iskân edilmiş olsalar da, zamanla Kırım Türkleri Ceyhan ve çevresine toplu olarak yerleştirildiler. Burada çok sayıda köy kurdular. Dolayısıyla Sivas Kongresi'nden sonra Piyade Yüzbaşı Osman Tufan Bey'in komutasındaki Çukurova'nın doğu kesiminde çarpıştılar. Ne var ki bu durumun bazı istisnaları da yok değildi. Bunlardan biri Abdulkadir Gedikli idi⁴⁸. Kırım'dan göç ederek Kafkasya üzerinden Anadolu'ya gelen Gedikli'nin ailesi, Sivas çevresinde bir süre kaldıktan sonra Adana yakınlarındaki Karsantı köyüne yerleşmişti. Bu nedenle Abdulkadir Gedikli, Yüzbaşı Sinan Tekelioğlu'nun komutasındaki batı kesiminde mücadele ederek Kuva-yı Milliye'ye hizmetlerde bulundu.

Çukurova ve çevresinde Kırım Türkleri'nin Kuva-yı Milliye birliklerindeki faaliyetleri, Fransız ve Ermenilerin Ceyhan'ı işgal etmesi üzerine başlamıştır. Daha önce de ana yurtları Ruslar tarafından işgal edilen ve pek çok acıya ve göçe maruz kalan Kırım Türkleri için sonradan geldikleri bu bölgenin savunması, çok büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle bölgede oluşturulan çok sayıda Kuva-yı Milliye birliği arasında Kırım Türkleri de yer almıştır. Bu birlikler Çukurova ve çevresinde Kuva-yı Milliye'nin askerî yapısına uygun şekilde çetecilikten müfrezeye doğru bir değişim göstermiştir⁴⁹.

⁴⁷ Ahmet Hulki Saral, *Türk İstiklâl Harbi C. IV, Güney Cephesi, İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu'yu İşgal Etmeleri, Millî Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009, ss. 28-32.

⁴⁸ Abdulkadir Gedikli ilgili bilgi ve resimler, Pozantı'da yaşayan kızı Selver Gedikli'den alınmıştır. Kendisi 27 Mayıs 2021 Perşembe günü yapılan görüşmede, Kasım Ener'in *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi* adlı kitabında geçen Abdulkadir isimli gencin, babası olduğunu öne sürmüştür. Abdulkadir Gedikli'nin fotoğrafı için ayrıca bk. Ek-40.

⁴⁹ Yorulmaz, *a.g.m.*, ss. 363-366.

1.3.1. Çakaldere Köyündeki Faaliyetler

Adana'ya bağlı Ceyhan ilçesinin 18 km batısında bulunan Çakaldere köyü, 1860'lı yıllarda Kuban bölgesinden gelen Tanatar Osman Ağa, Sadık Ağa ve Tekmatar Ağa'nın da aralarında bulunduğu üç Nogay aile tarafından kuruldu. Köyü kuranlar, geldikleri Kuban mevkisine çok benzediğinden Çakaldere'yi yeni köyleri için uygun görmüşlerdi⁵⁰. Kuruluşundan bir süre sonra Rumeli'den gelen Kırımlı aşiretinin de yerleşmesiyle köy, hemen hemen homojen bir yapıya bürünerek kısa sürede büyüüp gelişti⁵¹. Köy halkı, Millî Mücadele yıllarında işgalci devletlerin uygulamalarına göre hareketlerini belirlemiştir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler demir yoluyla Suriye'den; deniz yoluyla da İskenderun'a çıkardıkları askerleri vasıtasıyla Çukurova'da birçok yeri işgal ettiler. Bunlar arasında; askerî kışla ve müesseseler, Adana hattı üzerindeki bazı tren istasyonlarıyla Ceyhan ve çevresi vardı. İşgali gerçekleştiren İngiliz kuvvetlerinin büyük kısmını Mecusî Hintli askerler oluşturmakla birlikte, aralarında az sayıda Müslüman Hintli asker de bulunuyordu. Bu kuvvetler dönemin belediye başkanı Hacı Müçteba (Yücekök) Efendi'nin⁵² iki katlı evini boşaltarak komutanlık evi haline getirdiler. Hastane olarak hizmet veren bir binayı karargâha dönüştürdüler. Hükümet Konağı'ndaki Türk bayrağını indirerek yerine İngiliz bayrağını çektiler. Böylece başlayan İngiliz işgali boyunca Ceyhan ve çevresinde görece bir sakinlik hâkimdi. Çünkü İngiliz askerleri Müslüman halkın can ve mal güvenliğine dokunmuyorlardı⁵³.

Fransızların 1919'un Mart ayında bir piyade taburu ve bir süvari birliğiyle Ceyhan'a girmesi üzerineyse, bu durum hızla değişmeye başladı. Aslında Fransız askerleri arasında Tunus, Cezayir ve Senegal'den gelen çok sayıda Müslüman asker

⁵⁰ Cezmi Yurtsever, *Çukurova Türkmenleri*, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2015, s. 396.

⁵¹ Aslıyüce, *a.g.e.*, s. 263; Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 51.

⁵² Hacı Müçteba Efendi, Ceyhan'da Büyük Kırım mahallesini kuran Kırım Tatarı bir ailenin mensubudur. Bk. Fatih Karayandı, *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, 1. Basım, Ekrem Matbaası, Adana, 2011, s. 11.

⁵³ Çelik, *a.g.e.*, ss. 64-65.

bulunsa da asıl inisiyatif, Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilere aitti. Çoğu tehcirle Anadolu'dan gönderilmiş ve Mütareke'den bir süre sonra intikam almak için Anadolu'ya dönmüştü⁵⁴. Bunlar Fransız üniforması giyerek sokaklarda Müslümanları katletmeye ve geceleri evlere baskın yaparak kadın ve kızlara tecavüz etmeye başladılar⁵⁵.

İşgal yöntemindeki bu değişim, doğal olarak Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerde de büyük endişe yaratmıştı. Bunlardan biri olan Çakaldere köyü, Adana ile Ceyhan arasındaki demiryolu üzerinde olduğu için oldukça önemli bir konuma sahipti. Kırım Türkleri'nin yaşadığı Mangıt'ın yakıldığıının duyulması, bu endişeleri giderek arttırmıştı⁵⁶. Bunun üzerine neredeyse tamamı Kırım Türkleri'nden oluşan yaklaşık 80 kişilik bir çete kuruldu. Tefik Efendi, Çolak Yakup, Hacı Bekir Ağa, Cabbar Çavuş ve Hidayet Ağa gibi isimlerden oluşan çete, nehri geçtikten sonra demiryolunu tahrip ediyor ve vur-kaç yöntemiyle Fransız ve Ermenilerle savaşıyorlardı⁵⁷.

Çakaldere köyünden Millî Mücadele'ye katkı sağlayan isimlerden bir diğeri de, Hasan Ağa (Sağındık) idi. 1877'de dünyaya gelen Hasan Ağa, Ceyhan'ın ileri gelen zenginlerindendi. Maddi gücünü hiç çekinmeden Kuva-yı Milliye hesabına kullanıyordu. Asıl olarak çetelerin iase işleriyle ilgilenen Hasan Ağa, Kuva-yı Milliye'nin her safhasında görev yapmıştır. İnce Ali Müfrezesinde de yer alan Hasan Ağa, bu faaliyetleriyle Mustafa Kemal Paşa ile kişisel bir dostluk kurmuştur. Onun katkıları İstiklâl Harbi'nden sonra da sürmüştür. Her yıl hükümete elli tay veren Hasan

⁵⁴ Karayandı, *a.g.e.*, 2011, s. 12.

⁵⁵ Aslıyüce, *a.g.e.*, s. 653.

⁵⁶ Gerçekten de bir süre sonra köye Ermenilerden oluşan dört jandarmanın gelişi, Çakalderelilerin endişelerinde haklı olduklarını gösterir. Köy sakinlerinden Şaban Kurt o güne ilişkin yaşadıklarını şöyle aktarmıştır: “Komutanlarıydı galiba. Birisi beni yanına çağırdı. Benden su ve ekmek istedi. Ben de korkumdan hemen gittim ve getirdim. Bana, sizin köyde çete varmış. Nerede gizleniyorlar; çabuk yerlerini söyle, dediler. Bu sırada birinin elinde telden özel yapılmış bir kırbaacı vardı. Bir taraftan acımasızca hem vuruyor hem de benden bilgi almak istiyordu. Ben söylememekte direniyor, o da bu yüzden vurdukça vuruyordu. En sonunda dayanamayıp, bizim çeteler karşı tepelerde sizi bekliyor; gece olunca size gereken cezayı verecekler, dedim. Bunun üzerine beni daha çok kırbaçladılar. Bu işkence bende onlara karşı büyük bir nefret uyandırdı.” Bk. Fatma Sayman, *Anılarla Millî Mücadele'de Ceyhan*, Kemal Matbaası AŞ, Adana, 1986, ss. 279-280.

⁵⁷ Karayandı, *a.g.e.*, 2011, s. 34.

Ağa, Ceyhanlılar'ın topladığı 10.000 lirayla alınan bir uçağı, 1925'te Türk Tayyare Cemiyeti'ne hediye etmiştir⁵⁸.

Çakaldere halkı, yaşadıkları tüm zorluklara, Fransız ve Ermenilerin zulümlerine rağmen İslam hukukundan taviz vermemişlerdir. Köylerinde yaşayan on hane kadar Ermeni aileye dokunmamış ve bunları Misis'teki Fransız işgal kuvvetlerine teslim etmişlerdir. Bilahare köyü elde tutmak mümkün olmayınca, köylerini terk ederek geçici olarak İmamoğlu taraflarına göç etmişlerdir. Bunun üzerine Ermeni çeteleri Çakaldere'yi tamamen yağmaladıktan sonra ateşe vermişlerdir⁵⁹. Çakaldere gibi büyük bir köyün uğradığı bu akibet, Ceyhan'da Kırım Türkleri'nin verdiği mücadelede, Mercimek köyünün harekât üssü haline gelmesine zemin hazırlamıştır.

1.3.2. Mercimek Köyündeki Faaliyetler ve İnce Ali Müfrezesi

Mercimek köyü, Çakaldere gibi Kırım'dan gelen Nogay muhacirler tarafından 1860'lı yıllarda kurulmuştur. Bir süre sonra Şereflikoçhisar civarından muhacirlerin gelmesiyle köyün nüfusunda bir miktar artış gözlenmiştir. Bu muhacirler, ayrıldıkları yerdeki salgın hastalıklardan ve sefaletten kurtulabilmek için soydaşlarının yanına gelmeyi tercih etmişlerdi. Ne var ki Mercimek köyünün de sıtmadan kırılması üzerine bunların bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin olumsuz tavrına rağmen kısa zaman sonra Şereflikoçhisar'a dönmek zorunda kaldı⁶⁰.

Mercimek köyündeki Kırım Türkleri'nin yaşadığı sorunlardan bir diğeri, I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıktı. Mercimekli birçok gencin I. Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden Çanakkale'de hayatını kaybetmesi⁶¹, köyde büyük acılara sebep olmuştu. Ayrıca köyün nüfusu üzerinde olumsuz bir etki yaratarak halkın karamsarlığını büsbütün arttırmıştı. Mercimekliler için asıl tehlikeyse, Fransız ve Ermenilerin Çukurova'da yaptığı işgallerden kaynaklanacaktı. Çünkü bölgedeki muhacirler, zaten kısa bir süre önce Rusya'nın emperyalist politikaları ve işgallerine karşı koyamayıp ana yurtlarını terk etmişlerdi. Şimdi yeni yurtlarında benzer bir durumla karşı karşıya idiler. Üstelik Türkiye'den başka bir ülkeye gitme ihtimalleri de

⁵⁸ *a.g.e.*, ss. 36-38.

⁵⁹ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 52.

⁶⁰ *a.g.e.*, s. 58.

⁶¹ Aslıyüce, *a.g.e.*, ss. 394-399.

yoktu. Bu nedenle gerçek anlamda bir ölüm kalım savaşı içinde kendilerini buldular. Tüm varlıklarıyla Fransız ve Ermenilere karşı mücadele ettiler.

Bu mücadelede Mercimek köyü oldukça önemli bir yere sahipti. Çünkü Fransızların Kozan'ı tahliye etmesi üzerine Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri Ceyhan'da yoğunlaşmıştı. Mercimek köyü merkezî bir konumda olduğundan, Çukurova'nın doğu kesimindeki Kuva-yı Milliye birlikleri komutanı Aydınoglu Tufan Bey tarafından karargâh haline getirildi. Aydınoglu Tufan Bey, millî kuvvetlerde bir takım düzenlemeler yaparak Ceyhan Cephesi'ni çeşitli müfrezelerle takviye etti. Cephedeki müfrezelerin her türlü ihtiyacı, Mercimek köyünden karşılanıyordu. Buna karşın Fransızlar tarafından ani bir baskına uğrama ihtimaline karşı Aydınoglu Tufan Bey, Mercimek köyünde bir miktar kuvvet bırakarak bir süre sonra genel karargâhını Tatarlı köyüne nakletti⁶². Gerçekten de köy, kısa bir süre sonra işgal edilecekti⁶³.

Kuva-yı Milliye'nin harekât merkezindeki bu değişime rağmen, Mercimek köyünün Millî Mücadele'deki öneminde bir azalma olmamıştır. Köy sakinlerinden bir Nogay Tatarı olan İnce Ali, kurduğu müfrezesiyle Millî Mücadele Dönemi'ne damga vuran isimlerden biri olmuştur. İnce Ali Müfrezesi, başlangıçta hiçbir kumandana bağlı değildi. Soygunculuk ve eşkiyalık gibi Türk halkına zarar verecek faaliyetlerde bulunmuyordu. Müfrezenin çoğunluğunu Kırım Türkleri oluşturuyordu ve müfrezede birbirinden değerli isimler vardı⁶⁴.

Bunlardan biri Kafkas Mehmet Usta idi. Demircilik ve silah yapımıyla uğraşan Nogay asıllı bir aileden gelen Mehmet Usta, Millî Mücadele Dönemi'nde Kuva-yı Milliye'ye önemli katkılar sunmuştur. Oğulları Halil ve İbrahim Candevir'den nakledildiğine göre Kafkas Mehmet Usta, yeni silah yapabilecek kadar iyi bir ustaydı. I. Dünya Savaşı'ndan kalma çalışmayan topraklarla, çetelerin silahlarının bakım ve onarımını yapıyordu. Ayrıca Mercimek köyünde patosları çeviren ve isim verilen makineleri tamir ederek ekinlerin biçilmesini sağlıyordu. Hatta fırınları bile elden geçiriyordu. Böylece unların öğütülerek Kuva-yı Milliyecilerin ekmek ihtiyacının

⁶² Çelik, *a.g.e.*, ss. 218-221.

⁶³ “Adana’da Ermeni Mezalimi”, *İzmir’e Doğru*, S. 6, 4 Aralık 1919, s. 2.

⁶⁴ Karayandı, *a.g.e.*, 2011, s. 81.

karşılanmasında rol oynuyordu⁶⁵. Kısaca Kafkas Mehmet Usta, bir müfreze askerinden çok daha fazlasıydı.

Kafkas Mehmet Usta'nın dışında; Çakaldere köyünden Ziya Çağatay, Yeşilhöyük köyü kurucularından Seyit Mehmet Taymaz, Yılkale köyünden Hacı Murat, Hacı Bekir ve Sarı Ahmet Temur⁶⁶, Adana'daki gelişmelerden çeteleri haberdar eden Abdurrahman Yeşil ve Hüseyin Boydak gibi isimler, İnce Ali Müfrezesi'nin belkemiğini oluşturuyordu⁶⁷. İnce Ali Müfrezesi'ne Ceyhan ve Ceyhan'a bağlı köylerden pek çok katılım olduğu göz önüne alındığında⁶⁸ bu müfreze yer alan daha pek çok Kırım Türkü olduğunu ileri sürmek abartılı bir yaklaşım sayılmaz. Bu isimleri bünyesine katan İnce Ali Müfrezesi, Çukurova'nın doğu cephesinde 1920 boyunca Fransız ve Ermeni ittifakıyla pek çok muharebe yapmıştır.

Bu muharebelerden ilki, Mondros Mütarekesi'nden sonra Fransızlar tarafından işgal edilen Kozan'da gerçekleşti. Kozan'da 10 bine yakın Fransız ve Ermeni kuvveti bulunuyordu. Ayrıca bu birlikler sayıları ancak 800-1000 arasındaki millî kuvvetler karşısında çok büyük bir askerî üstünlüğe sahipti. Özellikle Fransızların Kozan Kalesi'ne yerleştirdikleri toplar, Kuva-yı Milliye'yi oldukça zor duruma sokuyordu. Tüm bu olumsuzluklara rağmen 27 Mart'ta başlayan ve yaklaşık iki ay süren kuşatmanın ardından millî kuvvetler, Haziran ayının başlarında Fransız ve Ermenileri Adana'ya çekilmek zorunda bıraktı⁶⁹. Pek çok müfrezenin yer aldığı Kozan kuşatmasına İnce Ali Müfrezesi de katılmıştı⁷⁰.

Kozan'da elde edilen bu başarıdan kısa bir süre sonra, 25 Haziran 1920'de, Ermenilerin Misis'te yaşayan Ali Efendi, Hacı Ömer Efendizade Mustafa Efendi ve

⁶⁵ Kafkas Mehmet Usta ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sayman, *a.g.e.*, ss. 200-201.

⁶⁶ Sarı Ahmet Temur, Mercin Muharebesi'nde Fransız kuvvetlerinin komutanını öldürerek, Çukurova'nın kurtuluşunda çok önemli bir katkı sunmuştur. Bk. Yurtsever, *a.g.e.*, s. 394.

⁶⁷ Karayandı., *a.g.e.*, 2011, ss. 88-102.

⁶⁸ Bu isimlerden biri olan Hasan Geldi, 1897 yılında Ceyhan'ın Konakoğlu mahallesinde dünyaya gelmiş. Babası Hacı ve annesi Tutuş Hanım, Rus zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelerek Ceyhan'a yerleştirilmiş. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Gazze'de mücadele eden Hasan Geldi, Osmanlı ordusunun yenilmesi üzerine kısa bir süreliğine Ceyhan'a geri dönmüş. Bir süre sonra Ceyhan'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine de annesi ve kız kardeşlerini Sarıbahçe köyüne bırakarak İnce Ali Müfrezesi'ne katılmış. Mercin savunmasında yer almıştı. Ayrıntılı bilgi için bk. Sayman, *a.g.e.*, ss.174-177.

⁶⁹ Çelik, *a.g.e.*, ss. 203-206.

⁷⁰ Cebesoy, *a.g.e.*, 2017, s. 469.

kayın biraderinin aralarında bulunduğu erkek, kadın ve çocuk yaklaşık 40 kişiyi katletmesi, köyde büyük bir korku ve öfkeye neden olmuştu. Gelişmelerden çok kısa süre sonra haberdar olan Buruk Gurubu komutanı İbrahim Kethüda, Aydınoglu Tufan Bey'in uyarılarına rağmen, ertesi gün Misis'e taarruz etti. Misis'teki bu savaşa Ceyhan'ın tüm köyleriyle İnce Ali Müfrezesi de katılmıştı⁷¹. Cephanelerinin tükenmesi üzerine söz konusu birlikler, Müslüman Türk halkı Misis'ten tahliye etmekle yetinmiştir⁷².

Kuva-yı Milliye birliklerinin elde ettiği bu başarılar, Kadirli ve Kozan'ı terk ederek Ceyhan ve Adana'ya çekilmek zorunda kalan Fransızları oldukça rahatsız etmişti. Bunun üzerine kendileri adına olumsuz olan bu tabloyu tersine çevirmek için, Türk müfrezelerini sökerek Ceyhan'ın kuzeyindeki Mercin ve çevresini tekrar ele geçirmeye karar verdiler. 18 Ağustos 1920'de Fransızlar'ın güçlü bir keşif koluyla başlattıkları taarruzda, millî kuvvetler sayıca kendilerinden çok üstün olan Fransızları geri püskürterek Ceyhan'a çekilmeye zorladı⁷³. Bu savaşta Fransızlar yirmiye yakın ölü ve yüzden fazla yaralı vermiştir⁷⁴.

Aldığı bu yenilginin intikamını almak isteyen Fransızlar, kuvvetlerini takviye ederek yeniden harekete geçti. Bu durumdan haberdar olan Türk tarafı ise İnce Ali ve Muhacir bölükleriyle Mercin'deki kuvvetlerini takviye etmişti. 28 Ağustos 1920'de sabahın erken saatlerinde topçu ateşi ve tank desteğiyle harekete geçen Fransızlar, Mercin Köprüsü millî kuvvetler tarafından yıkıldığı ve tankları Mercin Suyunu geçemediği için nehrin kuzey kesimine ulaşamadılar. Mercin Köprüsü'nü yeniden yapma girişimleri ise sonuçsuz kaldı. Millî kuvvetler, böylece Ceyhan Nehri ve Mercin Suyu arasındaki konumlarını sağlamlaştırdılar. Ayrıca civardaki zengin köyleri korumuş oldular⁷⁵.

⁷¹ Bu köyler arasında ismi açıkça zikredilen Mangıt köyü de Kırım Türkleri tarafından kurulmuştur. Bk. Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 49-50. Ayrıca Misis'te cereyan eden olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Saral, *a.g.e.*, s.190.

⁷² Sinan Tekelioğlu, *Kuva-yı Milliye Kumandanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 173.

⁷³ Karayandı, *a.g.e.*, 2011, s. 45.

⁷⁴ Çelik, *a.g.e.*, s. 223.

⁷⁵ *a.g.e.*, ss. 223-224; Saral, *a.g.e.*, s. 220.

Mercin zaferi, Çukurova'nın kurtuluşunda çok önemli bir kilometre taşıdır. Çünkü Kadirli ve Kozan'ı millî kuvvetlerin ele geçirmesi üzerine, Ceyhan ve Adana'ya çekilen Fransızlar, bundan böyle kuzeye doğru ilerleme ümitlerini kaybetmişti. Mercin zaferi, bölgedeki millî kuvvetlere büyük bir özgüven de kazandırdı. Zaferde büyük pay sahibi olan İnce Ali'nin adı, Ceyhan ve çevresinde âdeta efsaneleşti. İnce Ali, Millî Mücadele'ye katkılarından dolayı İstiklâl Madalyasına layık görülse de bu ödülü sağlığında kabul etmemiştir. Vefatından sonra İstiklâl Madalyası, büyük kızı Nafia Caf'a verilmiştir⁷⁶.

Özetle Kırım Türkleri; Çukurova'nın doğusunda yaşanan birçok muharebede yer alarak bölgenin kaderini etkileyen güçlerden biri oldu. Bununla birlikte Abdulkadir Gedikbaş örneğinde olduğu gibi Çukurova'nın batısında mücadele veren gaziler de vardır. Kurdukları müfrezeler, Müslüman halka ve hatta aralarında Ermenilerin de bulunduğu gayrimüslimlere bir fenalıkta bulunmamıştır. Kırım Türkleri, İslam hukukuna riayette çok hassas olmuşlardır.

1.4. Kuva-yı Milliye'nin Batı Cephesi'nde Kurulması ve Örgütlenmesi

Millî Mücadele Dönemi'nin önemli yapı taşlarından biri olan Kuva-yı Milliye; Mütareke Dönemi'nin siyasi, askerî ve toplumsal şartlarının bir sonucu olarak İzmir'in işgalinden sonra daha da yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte yaşanan pek çok sorun Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesini zorunlu hale getirmiştir. 1919'un ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmelerle örgütlenme aşamasını tamamlayan Kuva-yı Milliye, düzenli ordu kuruluncaya kadar işgallere karşı mücadele eden yegâne güç olarak tarihteki yerini almıştır.

İşgalci devletler, imzalanmasından kısa bir süre sonra Mütareke'nin yedinci maddesine göre Anadolu'da önemli bölgeleri işgal etmeye başlamıştı. Bu bağlamda 1918'in aralık ayı içinde İngiliz ve Fransızlar; Dörtyol, Mersin, Tarsus ve Adana'yı işgal etti. Daha önce belirtildiği gibi Osmanlı Devleti teslimiyetçi bir politika izleyerek işgallerin yayılmasını önlemeye çalışmıştı. Böylece hiç olmazsa varlığını sürdürebilecekti. Buna rağmen Anadolu'daki işgaller hızla yayılmaya devam etti.

⁷⁶ Karayandı, *a.g.e.*, 2011, ss. 46-47.

Osmanlı Devleti, bu politikayı ilk işgallerden yaklaşık altı ay sonra İzmir'in işgali sürecinde de sürdürdü. İstanbul'da bulunan İngiliz temsilci Amiral Richard Webb'in (ö. 1950), 14 Mayıs Çarşamba günü Osmanlı Hükümeti'ne verdiği notada, İtilaf Devletleri namına Yunanların İzmir'i işgal edecekleri bildiriliyordu. Bu hususun Paris Barış Konferansı'nda Dörtler Meclisi'nce karara bağlandığını belirten Webb, Osmanlı askerlerinin İzmir Kalesi'ni tahliye ederek Yunanlılara teslim etmesini, İzmir ve çevresindeki askerî kuvvetlerin kışlalarında kalarak silah ve cephaneleriyle teslim olmalarını istemişti⁷⁷.

Sadrazam Damat Ferit Paşa (ö. 1923) bu notayı çok ciddiye almamış ya da kendisine öyle telkin edilmiş olmalı ki, gelişmelerden Erkân-ı Harbiye Riyâseti'ni haberdar etme gereği bile duymamıştı. Yalnızca bir gün sonraki resmî açıklamasında görevdeki Osmanlı Hükümeti'nin mevcut şartlarda milletin hukuku ve devletin muhafazası için ağır başlı bir tutum sergileyeceğinin işaretini vermişti. Ayrıca vakar ve sükûnetin korunması için halka görevler düştüğünü ifade ederek ilgili emirlerin Dahiliye Vekâleti tarafından duyurulacağının altını çizmişti⁷⁸. Resmî açıklamadan da açıkça anlaşıldığı gibi Sadrazam Damat Ferit Paşa halktan İzmir'in işgaline ses çıkarmamasını istemiştir.

Aynı günde, 14 Mayıs'ta, İzmir'deki durum çok daha tedirgin edici vaziyetteydi. Sabahleyin limanda demirleyen işgalci devletlerin filosunu gören halk, bir şeylerin ters gittiğinin farkındaydı. Şehirdeki tansiyon o kadar yükselmişti ki, İzmir'de bulunan 17. Kolordu'nun komutanı Mirliva (Tuğgeneral) Ali Nadir Paşa (ö. 1924), halkın bu heyecanı ve baskısı karşısında daha fazla dayanamayarak Harbiye Nezareti'ne peşisıra telgraflar çekti. Bunlardan oldukça uzun olan ilkinde, halk arasında dolaşan söylentilere yer veriliyordu. İzmir'in işgaliyle ilgili üç ihtimali gözler önüne seren 17. Kolordu komutanı, bunlardan herhangi birinin gerçekleşmesi

⁷⁷ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Parola Yayınları, İstanbul, 2016, s. 310. Ayrıca bk. M. Tayyip Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken, Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne*, C. I, TTK Basımevi, Ankara, 1959, ss. 86-87.

⁷⁸ Cihat Akçakayalıoğlu, Selim Turhan, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Birinci Kısım, Yunanlıların Batı Anadolu'da İstilâ Hareketine Başlamaları İzmir'in İşgali-Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması-Millî Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)*, İkinci Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 39.

durumunda neler yapması gerektiğini acil koduyla Harbiye Nezareti'nden soruyordu⁷⁹. İzmir'in işgal notasından habersiz Harbiye Nazırı Şakir Paşa (ö. 1919) ise, söylentilere inanılmaması gerektiğini tavsiye ederek bu telgrafa cevap vermişti⁸⁰.

Bu gergin atmosferde Mirliwa Ali Nadir Paşa, günün geç saatlerinde İngiliz filosu komutanı Amiral Arthur Gouch Calthorpe'tan (ö. 1937) bir nota aldı. Notada, Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi gereğince İtilaf Devletleri adına 15 Mayıs Perşembe günü saat 8'den itibaren İzmir'in işgal edileceği yazılıydı. Saat 7'den itibaren iskelelerin kontrol altına alınacağı, hiçbir şekilde müdahale edilmemesi ve kıtaların bulundukları yerlerden ayrılmamaları ile ilgili uyarılar vardı. Ayrıca bir İngiliz piyade müfrezesinin telgrafhaneyi işgal edeceği; limandaki filoların ise asayişini sağlayacağı bildiriliyordu⁸¹. Çok kısa bir süre içinde söylentiler, İzmir'de gerçeğe dönüşmüş oldu.

Son yirmi dört saatte yaşanan gelişmeler, selefi Nurettin Paşa (ö. 1932)⁸² gibi direniş taraftarı olmadığı bilinen Mirliwa Ali Nadir Paşa'yı bile rahatsız edecek türdendi. Bizzat telgraf başına geçerek Harbiye Nazırı Şakir Paşa ile yeniden görüşmeye başladı. Mevcut durum karşısında talimat istedi⁸³. Şakir Paşa ise Babıali'ye işgalle ilgili bir bilgi verilmediğini, Mütareke şartları gereğince amiralin nota gönderdiğini ve bunlara muvafakat edilmesi gerektiğini söyleyerek Ali Nadir Paşa'yı rahatlatmaya çalıştı⁸⁴.

⁷⁹ *Harp Vesikaları Tarihi Dergisi*, Y. 10, S. 37, Eylül 1961, s. 4.

⁸⁰ Akçakayalıoğlu, Turhan, *a.g.e.*, ss. 35-36.

⁸¹ *ATASE, İSH.*, A. 14, D. 55, F. 1. Ayrıca bk. Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-13 Eylül 1921)*, C. I, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.6.

⁸² 1873'te Bursa'da doğdu. Sakallı Nurettin Paşa olarak da bilinir. 1890'da girdiği Harp Okulu'ndan 1893'te mezun oldu. 23 Mart 1893'te teğmen olarak başladığı askerlik hayatında birçok savaşa katıldı. Türk-Yunan Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda mücadele etti. 1919'un Ocak ayında hem İzmir Valiliği hem de Bölge komutanlığına atandı. İzmir'in işgalinden kısa bir süre önce görevinden alındı. 1920'nin Temmuz ayında Ankara'ya katıldı. Milli Mücadele'de önemli görevler üstlendi. Pek çok nişan, madalya ve taktirname sahibiydi. Kendi isteğiyle 29 Ocak 1925'te emekliye ayrıldı. Nurettin Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Necati Ökse, Nusret Baycan, Salih Sakaryalı, *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, İkinci Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, ss. 29-31.

⁸³ Zekeriya Türkmen, *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Üçüncü Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020, s. 92.

⁸⁴ Akçakayalıoğlu, Turhan, *a.g.e.*, ss. 35-36.

Buna rağmen Harbiye Nazırı'nın verdiği hiçbir cevap, telgraf başındaki 17. Kolordu komutanını teskin etmeye yetmedi. Tam aksine, tedirginliğini bir kat daha arttırdı. Şayet Ali Nadir Paşa selefi gibi direniş yanlısı olsaydı, gereken bütün tedbirleri alır, bu denli güç bir duruma da düşmezdi. Ne var ki böyle olmadı. Yeni günün ilk saatlerinde Şakir Paşa'ya yeni bir telgraf çekti. Telgrafında, İzmir'in İtilaf Devletleri'nce işgalinin geçici bir mahiyette olduğunun ve çok yakında Yunanlılara teslim edileceğinin halk arasında konuşulduğunu bir kez daha sadrazamın ve hükümetin dikkatine sundu⁸⁵. Şakir Paşa ise, bu gibi şayialara önem vermemesini Ali Nadir Paşa'ya tavsiye etmekle yetinecekti⁸⁶.

Bu son cevabın ardından yapılabilecek hiç bir şey kalmamıştı. Mirliya Ali Nadir Paşa, Calthorpe'in notası doğrultusunda hareket edilmesine yönelik kolordu birliklerine şöyle bir emir göndermiştir:

*"İzmir Müstahkem Mevkisi tahkimat bölgesi, bu gün öğleden sonra İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecek; toprak ve diğer her türlü harp malzemesi bu kıtalara teslim olunacaktır. Komutanlar, subaylar ve erler bu bölge dışında ve gerilerinde toplanacaklar, kolorduca verilecek emre göre hareket eyleyecekler, bu işgal esnasında katiyen karşı konmayacak, işgale gelecek İtilaf müfrezelerine gereken kolaylıklar gösterilecektir"*⁸⁷.

Hâlbuki Osmanlı Hükümeti'nin işgalden haberi vardı. Daha önce belirtildiği gibi Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından hiçbir kurumla paylaşılmamıştı. Bu durum devlet görevlileri arasında öncelikle büyük bir güven bunalımı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Batı Anadolu bölgesinde Yunan işgalinin önünü açmış ve Yunanlılar'a büyük cesaret ve şımarıklık vermiştir. Daha kötüsü, devletine her zaman vergisini veren ve bağlılık duygusu içindeki bölge halkının, Yunan işgali karşısında üç yılı aşkın bir süreyle yalnız kalmasına ve perişan bir vaziyete düşmesine neden olmuştur. Devletin iflâsının 14 Mayıs'ta İstanbul-İzmir hattında gün yüzüne çıkması, Kuva-yı Milliye'nin Batı Anadolu'da ortaya çıkmasındaki ana sebeptir. Devlet ve kurumlarının işlemediği bir dönemde halk, bölgesinin güvenliğini bizzat kendisi sağlamak zorunda kalmıştır.

⁸⁵ Türkmen, a.g.e., 2020, s. 92.

⁸⁶ Akçakayalıoğlu, Turhan, a.g.e., s. 36.

⁸⁷ Aynı yer.

Kuva-yı Milliye'nin oluşumunu hızlandıran etkenlerden bir diğeri de Yunanlıların Türk ve Müslüman halka uyguladıkları vahşet ve zulümlerdi. Yunanlılar, İzmir ve çevresiyle Güney Marmara'da bulunan yüzlerce köyde, insanlık tarihinin belki de en korkunç vahşetini sergiledi. Bu durum, Yunanlıların Türk ve Müslümanlara yüzlerce yıl besledikleri kin ve nefretin çok açık bir göstergesiydi⁸⁸ ve neredeyse hiçbir yazıda, bir Yunan subayın hatıratında yazdıkları kadar açık ve tüyler ürpertici şekilde ortaya konamazdı.

“Allah’ım, beni bu mesut günlere eriştirdiğin için ne kadar bahtiyarım. Şimdi, tarihini Fatih’in sülalesinden derya gibi akan kanlarıyla yıkarken, Hazreti Mesih sana sonsuz teşekkürler, sınırsız övgüler. Uyan ey kahraman ecdat, uyan XI. Kostantin: Senin taht ve tacını süvarilerine çiğneten Fatih’in öldürülen askerlerine bak! Çekirge sürüsü gibi tarlalara serpilmiş subay cesetleri, yüzüstü kapanarak yenilgilerini itiraf ediyorlar. Osmanlı Sancağı, yaralıların yaralarını okşayarak gönüllerini almak için gelenlerin ayaklarını silmeleri için Kızılhaç hastanesinin eşiklerine serilmiş, gelip geçen çiğniyor. Dün Avrupa’ya müthiş bir ateş halinde akın eden Türk İmparatorluğu’nun cesur orduları, bugün krallığımızın kudreti karşısında yerlere kadar eğilerek alçalmış bir şekilde ruhlarını teslim ediyorlar. Atımın ayakları altında taş yerine kesilmiş kafalar; toprak yerine yumuşak cesetler çiğneniyor. Büyük Bizans’ın üstüne çöken karanlık devrim bu günkü bezginliğini silkerek mezarından çıkıyor. Şanlı Helen orduları ayak bastıkları köylerde Türk hakanının bütün zincirlerini kırıyor; onları Yunanlaştırıyor, onlara Hristiyanlığı kabul ettiriyor. Çocuklar, kadınlar, kızlar süngülerimizin parıltısını görür görmez derhal Hristiyan oluyor. Mutaassıp domuz Türklerin kafalarını vücutlarından ayırıyoruz. Vardığımız köylerde batıl Türk itikatının uğursuz bir simgesi olan minareler, mescitler, mabetler derhal dinamitlerle uçuruluyorlar. Yunan subayı, vazifesini gelecek için o kadar metin bir surette ifa ediyor ki, Türkler bundan sonra memleketlerinde yabancı bir seyyah gibi dolaşacaklardır. Ne azametli inkılap... Ne şerefli zafer. Ben Türk namına ele geçenleri öldürmeyi bir vecibe-i medeniyet addediyorum. Çünkü barbar insanlar, beşeriyet için gayet muzur bir unsurdur. Şefkat, Türkler hakkında duyulmayacak,

⁸⁸ Yalazan, a.g.e., 1994a, ss. 40-41.

edilmeyecek bir histir. Onlar için şefkat ateştir. Türklere merhamet etmek, onları hasretini çektikleri cennete göndermektedir”⁸⁹.

Kadınlar, bu vahşet ve zulmün belki de en büyük kurbanlarıydı. Çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı demeden her yaştan kadınların en şanslıları, doğrudan silahla öldürülenlerdi. Aşağılanma, ırz ve namusa tecavüz, yakılarak can verme ve vücutlarından parçaların kesilmesi, kadınların maruz kaldığı insanlık dışı muamelelerden sadece bir kaçıydı⁹⁰. Bölge halkının büyük çoğunluğu ilk kez böyle bir vahşete tanıklık ediyordu. 93 Harbi ve Balkan Savaşları sonucu Anadolu’ya göç eden ve aralarında Kırım Türkleri’nin de bulunduğu muhacirler içinse bu durum şaşırtıcı sayılmazdı. İşte bu nedenle, kadınlar da Kuva-yı Milliye içinde en ön saflarda mücadele etmiştir.

Batı Anadolu’daki Türk ve Müslümanlar için Yunan işgallerinden çok, bazı yerli Rumların tutumları üzücü olmuştur. Ülkenin yabancı güçler tarafından işgali, nispeten anlaşılabilir bir durumdu. Oysa yüzyıllardır Osmanlı Devleti’nde Müslümanlarla huzur ve barış içinde yaşayan bazı yerli Rumların ihaneti tam anlamıyla affedilemezdi. Bunlar, silahlı Yunan askerleriyle çoğu zaman birlikte hareket ederek işgal ve vahşete ortak oldular. Toplum vicdanında tedavisi imkânsız yaralar açtılar. Böylece Türk ve Müslüman halka, inisiyatifi almaktan başka çare kalmamıştı.

Kuva-yı Milliye’nin oluşumunda Batı Anadolu’nun toplumsal yapısındaki önemli unsurlardan biri olan efeler de önemli bir rol oynamıştır. Tarihsel kökeni, Türkiye Selçuklu Devleti döneminde Ahiler’in Yiğit alayları⁹¹ ve Seyfî kollarına⁹² kadar uzanan efelik kültürü, Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyıldan itibaren toplum hayatının önemli bir parçası haline gelmişti. Söz konusu dönemde “efe”, başlangıçta

⁸⁹ “Bir Yunan Zabitanın Defter-i Hatıratından”, *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 153, 7 Nisan 1921, s. 2.

⁹⁰ Yunan vahşet ve zulmünün kadın kurbanları ile ilgili bilgi için bk. Yalazan, *a.g.e.*, 1994a, ss. 19-35.

⁹¹ Abbasilerdeki fütüvvet teşkilatıyla da ilgisi bulunan Yiğit Alayları, Türkiye Selçuklu Devleti döneminde Ahiler’le birlikte anılan askerî kuvvetlerdi. Bunlar muhtemelen basit bir donanımına sahipti ve iç karışıklıkların yaşandığı dönemlerde bazı şehirlerde asâyiş ve güvenliği sağlıyorlardı. Ayrıntılı bilgi için bk. İlhan Şahin, “Yiğitbaşı”, *DİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, ss. 549-550.

⁹² Seyfî kolları Türkiye Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde özellikle Çankırı, Kırşehir, Ankara, Akşehir ve Denizli gibi uç bölgelerde faaliyet gösteriyordu. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Hacıgökmen, “Anadolu’da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Y. 2012, S. 32, ss. 263-276.

yalnızca dağlık yerlerde yaşayan ve yolların güvenliğinden sorumlu olan ücretli askerler için kullanılsa da zamanla zeybek ya da çete kavramlarıyla iç içe girecek şekilde kullanılmaya başladı⁹³.

Bununla birlikte, efeliğin ve zeybekliğin kendine has bir takım kuralları ve belli bir hiyerarşisi de yok değildi. Bu bağlamda dağlara çıkan bir genç, önce bir efenin hizmetine girerek kızan olurdu. Kendini kanıtladığında sırasıyla, önce zeybekliğe ve sonra da baş zeybekliğe yükselirdi. Bağlı olduğu efesinin ölümü üzerine, layık görüldüğü takdirde başka bir yerde kendi çetesini kurabilirdi⁹⁴. Böylece çetecilik⁹⁵ faaliyetlerinde bulunmaya başladılar.

XIX. yüzyıl, efeliğin birbirinden oldukça farklı özelliklerini sergiledikleri bir dönem oldu. Osmanlı Devleti'nin merkezî otoritesinin giderek zayıflaması, sosyal ve ekonomik sorunların artması, adaletle ilgili toplum vicdanını rahatsız eden bazı uygulama ve despotik yaklaşımlar, efeleri oldukça rahatsız ediyordu. Sözgelimi, Aydın Valisi Çengeloğlu Tahir Paşa'nın (ö. 1851) zeybeklerden düzenli bir ordu kurmak bahanesiyle 1838'de zeybek giysilerini yasaklaması üzerine çıkan isyan, oldukça kanlı şekilde bastırılmıştı. Bunun üzerine Aydın ve çevresindeki pek çok genç dağa çıkmayı tercih etmiştir⁹⁶. İhtiyaçlarını halktan karşılayan, kendilerine has adalet anlayışı olan silahlı efeler, böylece devletin bile çekindiği korkulan bir güç haline gelmiştir.

Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Osmanlı Devleti ile dağların asi kahramanları efeler arasındaki ilişkiler, otoriteyi sağlama ve düzene isyan çerçevesinin dışına çıkmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin Ruslarla yaptığı savaşlara, zeybekler de

⁹³ Mehmet Avni Özbek, "Zeybek", *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1986, s. 545.

⁹⁴ Serra Menakay, *Kıvılcımdan Aleve Ege'deki Kuva-yı Milliye*, İkinci Baskı, Galeati Yayıncılık, Ankara, 2020, s.40.

⁹⁵ Çetecilik (eşkiyalık), tarihçilerden toplum bilimcilere ve edebiyatçılara kadar sosyal disiplinlerin farklı alanlarına konu olmuştur. Bu kavramla ilgili olumlu ve olumsuz olmak üzere iki görüş vardır. Bunlardan ilki eşkiyalığı yücelten ve bir tür direniş olarak gören romantik görüştür. İkincisi ise eşkiyalığı devlete karşı hareket eden, halkla çatışan ve halka zarar veren kişi ve grupların yasadışı faaliyetleri olarak kabul eden görüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Hakan Yaşar, "Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkiyalık ve Asayiş Sağlama Çalışmaları", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV, S. 8, 2006, ss. 369-370.

⁹⁶ Menakay, *a.g.e.*, s. 39.

katıldı. Kırım Savaşı, Karadağ ayaklanması (1876) ve nihayet 93 Harbi'nde zeybekler, dağlardan inerek Osmanlı Devleti'ne destek oldu⁹⁷. Bu süreçte her ne kadar Osmanlı Devleti'nin çıkardığı af yasaları etkili olsa da, bunu sadece af yasasına bağlamak, insafsız bir değerlendirme olurdu. Şüphesiz efeler de vatansever kişilerdi ve devletin çok zor şartlarında inisiyatif alacaklarını açıkça göstermişlerdi.

Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'nde yediği ağır darbeyi Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgilerin izlemesi, toplum düzenini eskisinden daha beter bir hale getirmişti. Bu durum, efelerin yeniden dağlara çıkmasına zemin hazırladı. Bu kez sahnede Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Kozaklı Mehmet Efe, Danişmentli İsmail Efe gibi yeni isimler vardı. Mütareke'den sonra bu efelerin liderliğindeki çetelerin faaliyetlerinde önemli bir artış oldu. Yaralama, gasp, tecavüz, hırsızlık ve adam öldürme gibi suçlar halkı canından bezdirmişti. Bu durumdan sadece bölgenin yerli halkı değil; aynı zamanda Gönen ve Bandırma gibi kazalarda iskân edilen muhacirler de etkileniyordu. Bu kazaların bulunduğu bölgede, tamamı Çerkezlerden oluşan çeteler faaliyet göstermekteydi⁹⁸.

Neden oldukları bu olumsuzluklara rağmen çeteler, Mütareke'den sonra Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Rum çetelerine karşı halkın yegâne koruyucusu durumuna gelmiştir. Söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin hiç bir otoritesi kalmamıştı. Bu durumdan yararlanan Türk ve Rum çeteleri, Batı Anadolu'da cirit atıyorlardı. Osmanlı Devleti açısından bu, oldukça endişe verici bir durumdu. Çünkü işgalci devletler Mütareke'nin yedinci maddesini "*Demokles'in Kılıcı*" gibi göstererek işgallerini genişletmekle tehdit ediyorlardı. Osmanlı Devleti ise asayiş sağlamak için dağlardaki zeybekleri ve asker kaçaklarını indirmekten başka çare bulamadı. Bunun için aralık ayının son günlerinde iki yasa çıkarıldı⁹⁹.

Alınan bu tedbirler, başlangıçta işe yaramış gibi görünse de bölgedeki sorunlar zamanla işi içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Osmanlı yönetiminin asayiş sorununu tek taraflı ele alması, bu duruma sebep olmuştu. Çünkü zeybeklerin önemli bir bölümünün af yasasından yararlanarak silahlarını bırakması, Rum çeteleri

⁹⁷ a.g.e., s. 41.

⁹⁸ Yaşar, a.g.m., s. 373.

⁹⁹ a.g.m., s. 377.

karşısında Türk ve Müslüman halkı savunmasız hale getirmişti. Üstelik aylardır bölgede yükselen tansiyonun ardından 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali de gerçekleşmişti. Bunun üzerine zeybekler, yeniden dağlara çıkarak bölge halkı için birkez daha kurtarıcı rolüne büründüler.

İzmir'in işgalinden kısa bir süre sonra Kuva-yı Milliye'nin örgütlenme süreci de başlamıştır. Yunanlılar'ın yalnızca bir ay içinde Bursa, Aydın, Nazilli, Kasaba (Turgutlu) ve Akhisar gibi şehirleri ele geçirerek işgallerini genişletmeleri, Kuva-yı Milliye birliklerinin sayısında ve bunlara katılımlarda önemli bir artış meydana getirdi. Yayınlanan bir İngiliz raporunda bu durum açıkça ortaya konmuştur. Rapora göre bölgedeki Kuva-yı Milliye birliklerinin sayısı, 30 binin üzerindeydi. Ayrıca 22 bin kadar da yedek kuvvet bulunuyordu. Balıkesir yöresinin dâhil edilmediği raporda en fazla birliğe sahip yer, efe ya da zeybek kültürünün merkezi olan Aydın ve çevresiydi¹⁰⁰.

Her ne kadar bu katılımlarla gün geçtikçe gücü artsa da, Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde yine de pürüzler yok değildi¹⁰¹. Ayrıca Kuva-yı Milliye, Yunan işgalinin önüne bir türlü geçemiyordu. Bu nedenle Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinin titizlikle yapılması şarttı. Durumun farkında olan Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra düzenlediği kongrelerde konuyla özel olarak ilgilendi. İlk olarak Erzurum Kongresi'nde (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) Kuva-yı Milliye'nin etkili olmasının gereği ortaya konuldu. Ardından Sivas Kongresi'nde (4-11 Eylül 1919) yararlı cemiyetler birleştirilerek yurt çapındaki Kuva-yı Milliye birliklerinin başına Ali Fuat Paşa getirildi. Böylece Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesinde çok önemli bir adım atıldı.

Mustafa Kemal Paşa, diğer taraftan Batı Anadolu'daki yararlı cemiyetler ve Kuva-yı Milliye ile sürekli iletişim halindeydi. Hemen hemen eşzamanlı olarak Batı Anadolu'daki yerel kongrelerde de Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesine yönelik kararlar alınıyordu. Söz gelimi, İkinci Balıkesir Kongresi'nde (26-30 Temmuz 1919) ulusal bağımsızlık taraftarı grupların tek çatı altında toplanmaları tezi ortaya atılmıştı.

¹⁰⁰ Yücel Özkaya, "Kuva-yı Milliye", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII, S. 24, 1992, s. 456.

¹⁰¹ Özdemir, *a.g.e.*, ss. 39-60.

Böylece bölgede yerel düzeyde de olsa birlik sağlanmıştır¹⁰². Bu durum, Anadolu'nun doğusu ve batısında tam bir uyumun olduğunun göstergesidir.

Sonbaharda İstanbul'da yaşanan siyasi gelişmeler de Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesini olumlu etkilemiştir. Sivas Kongresi'nden sonra istifa eden Damat Ferit Hükümeti yerine, 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa tarafından yeni bir hükümet kurulmuştu¹⁰³. Bu gelişmelerden aynı gün haberdar edilen Mustafa Kemal Paşa, yeni hükümetle hiç vakit kaybetmeden temas kurmanın yollarını arasa da ancak bir gün sonra, 3 Ekim 1919'da, Ali Rıza Paşa ile bir kabine toplantısı sırasında görüşebildi. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin kararlarını kabul etmesi durumunda Kuva-yı Milliye'nin kendisine destek olabileceğinin altını çizdi¹⁰⁴.

Mustafa Kemal Paşa'yı yeni kurulan bu hükümetle hemen diyalog yolları aramaya iten sebep, kabinedeki Millî Mücadele taraftarı bazı isimlerin varlığı, özellikle Mersinli Cemal Paşa idi. Bu iki önemli isim, I. Dünya Savaşı'nda Suriye ve Filistin Cephelerinde birlikte çalışmışlardı. Mersinli Cemal Paşa'nın Konya'da 2. Ordu Müfettişliği'ne atandığı Ocak 1919'dan itibaren Millî Mücadele'ye sunduğu katkılar ortadaydı¹⁰⁵. Ordu müfettişlikleri¹⁰⁶ döneminde kısa bir süre birlikte çalışmaya devam eden iki paşa, birbirlerini çok iyi tanıyorlardı.

Mersinli Cemal Paşa'nın o dönemde Harbiye Nazırlığı'na getirilmesi, örgütlenme çabaları içindeki Millî Mücadele hareketi için bulunmaz bir fırsat oldu. Gerçi bundan aylar önce, Mustafa Kemal Paşa da yeni kurulacak bir hükümette Harbiye Nazırı olmanın yollarını aramıştı. Böylece devletin imkânlarını kurtuluş

¹⁰² Özkaya, *a.g.m.*, s. 464.

¹⁰³ "Yeni Kabine Teşkili", *Vakit*, S. 689, 3 Ekim 1919, s. 1.

¹⁰⁴ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara, 1927, ss. 143-144.

¹⁰⁵ Mersinli Cemal Paşa, Mütareke Dönemi'nde merkezi Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişliğine atandı. Sorumluluk alanına giren yerlerde bir dizi gezi yapan Mersinli Cemal Paşa, burada halkın durumunu yakından görme fırsatı buldu. Askerî mühimmatın toplatılarak zarar görmeyecek şekilde muhafaza edilmesini sağladı. Harbiye Nezareti'nden işgallere karşı örgütlemeyi yapabilecek yöneticilerin atanmasını istedi. Ayrıca İzmir'in işgaline karşı halkı silahlı mücadeleye çağırdı. Bk. Celil Bozkurt, *Mersinli Cemal Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 80-97; C. Arabacı, *a.g.m.*, ss. 14-27.

¹⁰⁶ İlk kez Hareket Ordusu'nun İstanbul'a geldiği dönemde başvurulmuş müfettişlik uygulamasına I. Dünya Savaşı sırasında son verilse de Mütareke'nin olağanüstü koşullarındaki 1919 yılının nisan ayı sonunda tekrar uygulamaya konuldu. Sonuçta, üç yeni ordu müfettişliği ile bunlara bağlı kolordular kurulmuştur. Bunlardan Birinci Ordu Müfettişliğine Fevzi Paşa, İkinci Ordu Müfettişliğine Mersinli Cemal Paşa ve Üçüncü Ordu Müfettişliğine de Mustafa Kemal Paşa atanmıştı. Bk. Türkmen, *a.g.e.*, 1999, ss. 104-106.

mücadelesi veren Anadolu için seferber etmeyi planlıyordu. Ne var ki başarılı olamamıştı. Dolayısıyla, Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa sayesinde pek çok zorluğun üstesinden gelmek, bu kez mümkün olabilirdi. Çünkü Kuva-yı Milliye'nin acil çözüm bekleyen sorunları vardı.

Gerçekten de Mersinli Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırlığı, tam da Millî Mücadele'nin beklentilerini karşılayan bir dönem oldu. Öncelikle Mütareke Dönemi'nde kurulan hükümetlerin Kuva-yı Milliye karşıtı tutumları, bu dönemde sona ermişti. Temsil Heyeti ile İstanbul Hükümeti, ilk kez Kuva-yı Milliye ortak paydasında birleşmişti. Bu durum, doğal olarak aylardır devlet şefkatinden yoksun halkın maneviyatını da yükseltmiş olmalıdır. Bununla birlikte, pek çok ihtiyacı karşılanan Kuva-yı Milliye'nin örgütlenme süreci, Mersinli Cemal Paşa sayesinde büyük ölçüde tamamlanmıştı¹⁰⁷. Böylelikle 1920, Yunan işgaline karşı mücadele eden Kuva-yı Milliye'nin en güçlü yılı olacaktı.

1.5. Batı Cephesi'nde Kırım Türkleri'nin Kuva-yı Milliye Birliklerinde Faaliyetleri

XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'ne göç eden pek çok muhacir toplum gibi Kırım Türkleri de Kuva-yı Milliye birliklerinde yer almıştır. Onların Batı Cephesi'ndeki faaliyetleri, Güney Cephesi'ne göre bazı yönleriyle farklıydı. Söz gelimi; Adana ve çevresinde Fransız ve Ermenilere karşı mücadele eden çeteler içinde, daha fazla Kırım Türkü vardı. Çünkü Adana'nın özellikle Ceyhan ilçesinde toplu şekilde iskân edildikleri birçok köy bir arada bulunuyordu. Hâlbuki Batı Anadolu'da ilk işgal edilen yerler göz önüne alındığında, Kırım Türkleri'nin toplu olarak yerleştirildikleri köylerin oldukça az olduğu göze çarpar. Doğal olarak bu durum, bölgedeki Kuva-yı Milliye birliklerine katılımlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

1.5.1. Ayşe Çavuş Müfrezesi

¹⁰⁷ Mersinli Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırı olduktan sonraki ilk icraatlarından biri, İstanbul ve Burgazlar'daki askerî depolarda bulunan silah, cephane ve teçhizatı büyük bir cesaretle ve kısa bir zamanda Anadolu'ya nakletmekti. Ayrıca liyakatli subayların Anadolu'ya geçmesini sağladı. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Celil Bozkurt, *Bartın ve Havalisi Komutanı Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Millî Mücadele Hatıraları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 64-65.

İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da ilk kurulan Kuva-yı Milliye birliklerinden birine kumanda eden Ayşe Çavuş¹⁰⁸, aslen Kırım Türkü bir ailenin kızı olarak Prizren'de dünyaya geldi. Rusya'nın Kırım'da uyguladığı baskılar sonucu muhtemelen 1860'ların başlarında Kırım'dan Prizren'e göç eden ailesi, oradaki muhacirlerin pek çoğu gibi geçimini tütün tarımıyla sağlıyordu. Çocukluk yıllarının ardından Prizren'de evlenen Ayşe Çavuş'un ikisi erkek ve üçü kız olmak üzere beş çocuğu olmuştu. Milliyetçilik hareketlerinin gölgesindeki Prizren'de uzun süre barınamayan aile, Balkan Savaşları'nın ardından bu kez de Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı¹⁰⁹.

Balkan Savaşları, Ayşe Çavuş'u sadece yurdundan etmemişti. Aynı zamanda eşini de bu savaşlar sırasında kaybetti. Yaşadığı büyük acılar, göçmenliğin getirdiği zorlukları şüphesiz daha da ağırlaştırıyordu ve Ayşe Çavuş bunlara tek başına da olsa göğüs germek zorundaydı. Çünkü biri henüz çok küçük, beş çocuğu onun eline bakıyordu. Bu koşullarda Ayşe Çavuş ve ailesi, Türkiye'de geçici olarak önce Bursa'da iskân edildi. Bir süre sonra ise İzmir'e gönderildiler. Anılarına göre Ayşe Çavuş ve ailesinin son durakları Kasaba (Turgutlu) oldu¹¹⁰. Ne varki burada da savaş, açlık, sefalet gibi sorunlar peşlerini bırakmadı. Henüz geldikleri Anadolu toprakları, dört yıl sürecek acı ve felaketlere yol açacak çok büyük ölçekli bir savaşın tam da eşiğinde bulunuyordu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile Türkiye'de yeni bir döneme girilmişti. İşgalci devletler, Mütareke'nin özellikle yedinci maddesini gerekçe göstererek Türkiye'de pek çok yeri işgal etmeye başlamıştı. Fransızlar Adana ve çevresini, İngilizler Samsun ve Eskişehir gibi ulaşım açısından kilit noktaları ele geçirmişti. İtalyanlar da Konya-Antalya-Muğla üçgenine asker çıkarmıştı. Bu işgaller içinde en çok ses getireniyse, 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali oldu. Kısa

¹⁰⁸ Ayşe Çavuş'la ilgili bilgiler ağırlıklı olarak 1922 yılında çeşitli gazetelerde çıkan röportajlara dayansa da bu röportajlarda Ayşe Çavuş'un çocukları, müfrezesinin sayısı vb. gibi konularda bir takım tutarsızlıklar bulunmaktadır. Doğal olarak bu durum, söz konusu bilgilerin ciddi şekilde tenkidini gerekli kılmıştır.

¹⁰⁹ "Ayşe Çavuş", *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922, s. 3.

¹¹⁰ "Ayşe Çavuş'la Mülakat", *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922, s. 2.

bir süre içinde İzmir'in işgali, başta Batı Anadolu olmak üzere tüm Türkiye'de öfke ve nefretle karşılandı.

Ayşe Çavuş, Yunanlılar'ın İzmir'i işgalini öğrenir öğrenmez çocuklarıyla birlikte daha güvenli gördüğü Uşak'a gitmeye karar verdi. Balkan Harbi'nin acıları henüz çok tazeydi ve Milliyetçilik akımından başları dönmüş Hristiyanların Batı Trakya'daki Türk ve Müslümanlara yönelik vahşetlerine bizzat tanıklık eden Ayşe Çavuş'un çocuklarının güvenliğini öncelikli olarak düşünmesi son derece doğaldı. Buna rağmen Ayşe Çavuş bir süre sonra kararını kısmen değiştirdi. Göç yolu üzerinde pek çok kişinin silahlanarak Yunanlılar'la mücadeleye hazırlanması, kendisinde manevi bir güç uyandırmıştı. Bunun üzerine üç kızı ve küçük oğlunu Uşak'a gönderdi. Kendisi de büyük oğlu ve damadıyla birlikte Yunan işgaline karşı mücadele için gerekli hazırlıklara başladı¹¹¹.

Ayşe Çavuş'un bir müfreze kurarak Millî Mücadele'ye katılma süreci böylece başlamış oldu. Ne var ki verdiği bu kararın sahada uygulanması, o dönemin şartlarında hiç de kolay değildi. Batı Anadolu'da silaha sarılan Emire Ayşe Aliye ve Şerife Ali Kübra gibi hemcinsleri dâhil, diğer efelerden daha fazla sorunla karşılaştı. Çünkü bu kişiler Batı Anadolu'da temeli on yıllara dayanan efe ya da zeybek kültürüne aşina idiler. Oysa Ayşe Çavuş'un daha önceden Pirzeren'de silahlı birliklere katılma ya da milis güçleri kurma gibi bir tecrübesi yoktu. Dolayısıyla bu durum, İstanbul Hükümet'nin olumsuz propagandası altında kafası karışan zihinleri ikna etmesi için daha fazla çaba harcamasını zorunlu hale getiriyordu¹¹².

Bir diğer önemli sorun da Ayşe Çavuş'un muhacir kimliğinden kaynaklanmış olmalıdır. Özdemiş'in deyişiyle, Kuva-yı Milliye'ye katılım konusunda insanları cesaretlendiren "*çekirdek kişiler*" vardı. Yani insanlar, daha önce bir arada yaşadığı veya tanıdığı kişilerin liderliğindeki çetelere katılma konusunda daha çok istekliydiler. Aynı köyün, aynı yörenin insanı olmak, aynı dili konuşmak, onlar için vazgeçilmez kriterlerdendi¹¹³. Bu bakımdan Ayşe Çavuş, Rumeli'den göç eden Kırımlı bir muhacir

¹¹¹ Lütü Arif, "Anadolu Mektupları: Ayşe Çavuş'la Mülakat", *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 1.

¹¹² Özdemiş, *a.g.e.*, s. 134.

¹¹³ *a.g.e.*, s. 136.

olarak Kuva-yı Milliye'ye katılmak isteyen Batı Anadolu'nun yerli Müslümanları için hiç de cazip bir seçenek sayılmazdı.

Bu olumsuz şartlara rağmen Ayşe Çavuş, kısa bir sürede müfrezesini kurmayı başardı. Dört çocuğunu Uşak'a gönderdikten hemen sonra, büyük oğlu ve damadıyla Aydın'a gitti. Çünkü o dönemde Aydın, Batı Anadolu'da "*Efeler Diyarı*" olarak biliniyordu ve Yunanlılar'a karşı yürütülen mücadelenin önemli bir merkezi konumundaydı. Dolayısıyla gelişigüzel seçilmiş bir yer değildi. Aydın'da üç gün Muhtar Mehmet Ağa'nın evinde misafir kalan Ayşe Çavuş, muhtarın da yardımıyla müfrezesinin ihtiyaçlarını karşıladı. Kendisine başlangıçta bir filinta ile 200 kadar fişek verildi. Kaldığı mahalleden başlayarak ve köy köy dolaşarak 300'den fazla kişiyi müfrezesine kattı¹¹⁴.

İzmir'in işgalinden sonra yaklaşık iki hafta gibi kısa bir zamanda müfrezesini kurmayı başaran Ayşe Çavuş, Millî Mücadele'nin sonuna kadar aralıksız şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu üç yılı aşkın sürede, kendi deyimiyle çok nadir at sırtından inme fırsatı bulmuştur. Buna bağlı olarak Batı Cephesi'nde neredeyse adım atmadık yer bırakmamıştır. Turgutlu, Demirci, Uşak, Gediz, Gördes, Kütahya ve daha birçok yerde Yunan işgaline karşı mücadele etmiştir¹¹⁵. Hatta Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Millî Mücadele'nin son savaşı olan Büyük Taarruz'a (26 Ağustos-9 Eylül 1922) da katılmıştır. Bu faaliyetleri, Ayşe Çavuş'a haklı olarak büyük bir saygınlık kazandırmıştır.

1.5.1.1. Turgutlu'nun İşgalden Kurtarılması

Ayşe Çavuş müfrezesinin Yunanlılarla yaptığı mücadelelerin ilki, Turgutlu'da gerçekleşti. Turgutlu, Yunan ordusunun Kemalpaşa'da bulunan 5. Piyade Alayı'nın bir taburu tarafından 29 Mayıs 1919'da kolaylıkla işgal edilmişti. Çünkü söz konusu tabur, işgal sırasında herhangi bir mukavemetle karşılaşmamıştı¹¹⁶. İşgal haberini duyar duymaz müfrezesiyle Turgutlu'ya hareket eden Ayşe Çavuş, bir an önce Yunanlılar'la savaşmak için sabırsızlanıyordu. Turgutlu'ya vardığında şehrin etrafının

¹¹⁴ *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹¹⁵ *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹¹⁶ Akçakayalıoğlu, Turhan, *a.g.e.*, s. 68.

dikenli tellerle çevrildiğini fark etti. Hâlihazırdaki imkânlarıyla şehre girmenin mümkün olmadığı ortadaydı. Bunun üzerine Salihli'ye dönmeye karar verdi. Geceyi Salihli'ye yakın bir dağda geçirdi¹¹⁷.

Ertesi gün Salihli'ye gelen Ayşe Çavuş, burada müfrezesinin ihtiyaçlarını karşılamakla meşgul oldu. Salihli halkı da bu esnada elinden gelen fedakârlığı sergiliyor; Ayşe Çavuş'un bir dediği iki edilmiyordu. İşte bu hazırlıklar sürerken Ayşe Çavuş, müfrezesinde girişkenliği ile öne çıkan Hasan Çavuş'tan beş-altı çift manda ve iki kalın organ bulmasını istedi. Her ne kadar bununla neyi amaçladığını Hasan Çavuş ve arkadaşları başlangıçta anlayamamış olsa da, Turgutlu'ya vardıklarında Ayşe Çavuş'un pratik zekâsını yansıtan planı ortaya çıkacaktı¹¹⁸.

Ayşe Çavuş Salihli'de müfrezesini teçhizat bakımından takviye ettikten sonra Turgutlu'ya doğru yeniden harekete geçti. Bu sırada müfreze, katılımlarla gittikçe büyüyordu. Turgutlu'ya ulaştıklarında zaman bir hayli ilerlemesine rağmen Ayşe Çavuş, daha önce aşamadıkları dikenli tellerin yanına geldi. Bunları taşıyan kazıkların birkaç tanesini koparttırarak organlara; organları da mandalara bağlattı. Daha sonra bu mandaları Turgutlu'ya doğru harekete geçirerek kazıkların ve tel örgülerin sökülmesini sağladı. Ne var ki bu girişim Yunan kuvvetleri tarafından hemen fark edildi. Çünkü tel örgülerin altına gizlenen bombalar patlamıştı. Bunun üzerine başlayan ve gece boyu süren çatışmalar sonucu Ayşe Çavuş müfrezesi sabaha karşı şehre girmeyi başardı¹¹⁹.

Yeni günde Ayşe Çavuş müfrezesiyle Yunan taburu arasındaki mücadeleler, özellikle Hükümet Konağı çevresinde yoğunlaştı. Müfreze burada, üç şehit ve altı yaralı vermişti. Yunan taburundan ise pek çok asker esir alınmıştı. Ayrıca çok sayıda bomba ve hafif makineli tüfek ele geçirilmişti. Ayşe Çavuş, ele geçirilen bu askerî malzemelerle, yine Yunanlılara karşı mücadelesini sürdürdü¹²⁰. Turgutlu'da bulunduğu sürede, Yunan taburunun şehre tekrar girmesine izin vermediği gibi Yunan

¹¹⁷ *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹¹⁸ *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922, s. 3.

¹¹⁹ *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹²⁰ *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922, s. 3.

keşif kollarını durdurmayı da başardı. Bu süreç, Demirci'nin işgal tarihi göz önüne alındığında yaklaşık bir yıl kadardır.

1.5.1.2. Ayşe Çavuş Müfrezesi'nin Demirci'de Faaliyetleri

Yunan ordusu 1920'nin ikinci yarısında, Batı Anadolu'daki işgallerini hızlandırmıştı. Salihli'den hareket eden Yunan kuvvetleri, 12 Temmuz'da Burlu'yu işgal etti. Aynı gün Demirci'nin kuzeyinde bulunan Yunan kuvvetleri de iki kol halinde ilerleyişini sürdürüyordu. Bu kuvvetler, 12 Temmuz'da Bozköy'e girerek buradaki Türk ve Müslüman halkın silahlarına el koymaya başladı. Bu işgal girişimleri karşısında Demirci ve civarındaki Kuva-yı Milliye birlikleri, başlangıçta mücadele etmeksizin dağıldılar. Bunun üzerine dokuz gün sonra, 21 Temmuz 1920'de, Demirci Yunanlılar tarafından işgal edildi¹²¹.

Demirci, Yunan işgalinden oldukça olumsuz etkilenmişti. Pek çok köy soyularak halkına zulüm yapıldı. Üşümüş, Ahırlar, Serçeler ve Ortaköy kısmen yağmalanarak ateşe verildi. Çatalok köyünde ise 17 Müslüman genç katledildi. Ayrıca Demirci ve çevresindeki yüzlerce kadın ve kıza tecavüz edildi. Demirci'de üretilen yağ meyve ve mahsuller de tamamen mahvedilmişti¹²².

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Ayşe Çavuş, müfrezesiyle Demirci'ye hareket etti. Tamamı süvarilerden oluşan müfrezedeki mücahit sayısı, 356 idi. Teçhizat bakımından çok iyi durumdaydılar ve oldukça bol cephaneye sahiptiler. Buna karşın Demirci'de bulunan Yunan kuvvetleri 400 kişiden oluşuyordu ve henüz istihkâm siperlerini bitirememişlerdi. Bunu fırsat bilen Ayşe Çavuş müfrezesi, ani bir baskınla üç koldan Demirci'ye girdi. Mücadeleler, tüfekten ziyade kılıç ve süngülerle yapılıyordu. Saatler süren mücadeleden sonra düşman Demirci'den çıkarıldı. Bu muharebelerde Ayşe Çavuş'un damadı Mehmet şehit düştü¹²³.

Buna karşın müfreze, Demirci'nin işgalden kurtarılması için mücadele eden yegâne müfreze değildi. Ayşe Çavuş'un hatıratında belirli bir tarihten söz etmemesi,

¹²¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 115.

¹²² Yalazan, a.g.e., 1994a, s. 72.

¹²³ *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

Demirci'nin Yunan işgalinden kurtarılmasında müfrezesinin rolünü tam olarak anlamayı zorlaştırsa da Mustafa Kemal Paşa'nın aktardığı Demirci civarındaki olaylar zincirinden¹²⁴, Ayşe Çavuş'un Çerkez Ethem kuvvetlerinden günler evvel Demirci'ye geldiği ve Yunan ordusunun öncü kuvvetlerinin de henüz Demirci'ye ulaştığı anlaşılıyor. Ayşe Çavuş Müfrezesi, işte bu öncü kuvvetlerle mücadele etmiş olmalıdır.

Demirci'deki asıl Yunan güçleriyle mücadele edense Çerkez Ethem kuvvetleridir. Meclis tarafından 25 Temmuz'da Kütahya ve çevresi Kuva-yı Milliye komutanlığına getirilen Çerkez Ethem, acilen Demirci'ye sevk edilmişti. 30 Temmuz'da bölgeye ulaşan Çerkez Ethem kuvvetleri, süvari ve topçu kuvvetleriyle destekli üç güçlü Yunan alayı karşısında önemli bir zafer elde etti. Böylece işgalinden yaklaşık bir ay sonra Demirci'yi Yunan ordusundan temizlemeyi başardı¹²⁵. Ağustos ayının ilk günlerinde başlayan bu muharebelerde, Ayşe Çavuş Müfrezesi'nin yer alıp almadığı belli değildir. Müfreze, öncü kuvvetlerle mücadelenin ardından Demirci'den Simav'a hareket etmiş olmalıdır.

Ayşe Çavuş, gazetelerde yayınlanan hatıratında kronolojik bilgilere hiç yer vermese de, müfrezesinin faaliyette bulunduğu yerlerle tarihi hakikatler örtüşmektedir. Ayşe Çavuş müfrezesinin Çerkez Ethem kuvvetleri gelinceye kadar Demirci'de kaldığı kabul edilirse, Temmuz ayının sonu ya da Ağustos ayının başlarında Simav'a hareket ettiği varsayılabilir. İkinci ihtimale göre ise Ayşe Çavuş Müfrezesi, asıl işgal güçleri geldikten sonra Demirci'den çekilmek zorunda kalmış olabilir. Her iki durumda da müfrezenin Ağustos ayı içinde Simav'a ulaştığı anlaşılıyor. Simav'ın ilk işgal tarihi olan 3 Eylül göz önüne alındığında, Ayşe Çavuş Müfrezesi'nin hareket süreci yaklaşık olarak doğru olmalıdır.

1.5.1.3. Ayşe Çavuş'un Mustafa Kemal Paşa'la Görüşmesi

Ayşe Çavuş Simav'a ulaştığında, burada hoş bir sürprizle karşılaştı. Simav'da bulunan Kuva-yı Milliye komutanı, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini Ankara'ya davet ettiğini söylemişti. Gerçi Ayşe Çavuş, Millî Mücadele liderinden daha önce de böyle bir davet almış ancak muharebelerin tam da kızıştığı bir dönemde bu davete

¹²⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 116.

¹²⁵ *Aynı yer.*

icabet edememişti. Bu kez, önünde bir engel bulunmuyordu. Bunun üzerine Ankara'ya giden Ayşe Çavuş'u istasyondaki makamında kabul eden Mustafa Kemal Paşa, hizmetlerinden ötürü ona bir mükâfat vermek istemişti. Buna karşın Ayşe Çavuş, tek isteğinin milletin sağlığıyla vatanın kurtarılması olduğunu söyleyerek Ankara'dan ayrılmıştı¹²⁶.

Ayşe Çavuş'un Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi, te'yide muhtaç bir konudur. Bu görüşmede, ki yine kronolojik bilgi verilme de tarihî gerçeklere uymaktadır, düzenli ordu meselesinin gündeme geldiği söylenebilir. Çünkü 1920'nin ikinci yarısında Batı Anadolu ve Güney Marmara'da Yunan ilerleyişi hız kazanmıştı. Bu durum karşısında Kuva-yı Milliye yetersiz kalmıştı. Batı Anadolu'da yegâne askerî güç, Çerkez Ethem'e bağlı birliklerdi. Üstelik TBMM'ye karşı pek çok yerde çıkarılan ayaklanmaları bastıran Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa için açık bir tehdit haline gelmişti¹²⁷. Tüm bu şartlar, düzenli ordunun kurulmasını zorunlu hale getiriyordu. Mustafa Kemal Paşa için bu, kaçırılmayacak bir fırsat olmalıydı.

1.5.1.4. Gediz Muharebelerinde Ayşe Çavuş Müfrezesi

Gediz Muharebeleri, Millî Mücadele'nin dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu durum, öncelikle Gediz'in coğrafi konumuyla açıklanabilir. Batı Cephesi'nin merkezî bir konumunda olan Gediz, daha önce Yunan işgaline uğramış Demirci, Salihli ve Turgutlu gibi yerlere oldukça yakındı. Ayrıca kuzey ve güney cepheleri arasında bir köprü vazifesi görüyordu. Üstelik yalnızca Kütahya, Eskişehir ve Ankara'nın değil, aynı zamanda bölgede bulunan Kuva-yı Milliye'nin güvenliği için de çok büyük öneme sahipti. Bu özellikleri ile Gediz, iki taraf için de elde tutulması zorunlu bir yerdi.

Gediz Muharebelerini önemli hale getiren başka etkenler de vardı. Ankara'da henüz kurulma aşamasındaki düzenli orduyla ilgili olumsuz propagandalar almış başını gidiyordu. Mecliste buna alet olan vekiller bile vardı. Ayrıca haziran ayından itibaren Osmanlı Devleti'nin imzalayacağı barış antlaşmasıyla ilgili tartışmalar hız kazanmıştı. Böyle bir ortamda Yunan ordusu, Batı Anadolu'da kuvvetlerini takviye

¹²⁶ *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹²⁷ Nuran Kılavuz, "Kahramanlıktan Vatan Hainliğine Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare'nin Teşkili ve Tasfiyesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXI, S. 1, Elazığ, 2011, s. 278.

etmekle meşguldü. Bursa'da üç; Aydın, Uşak ve Gediz'de birer tümeni bulunuyordu¹²⁸. Muhtemel bir taarruzda elde edecekleri büyük bir zaferle, Osmanlı Devleti'ni barış antlaşmasını imzalamaya zorlayacaklardı. Amaçları buydu.

İşte böyle bir ortamda Çerkez Ethem'in bir takım girişimleri, Gediz Muharebelerine giden yolu açmıştır. Merkezi Gediz'de bulunan Kuva-yı Seyyare birliklerinin oldukça yıprandığını düşünen Çerkez Ethem (ö. 1948) bu birliklerin yerini yeni kurulan tümenlerin almasını istiyordu. Bunu Ankara'ya da iletmiş ancak Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa (3 Mayıs 1920-3 Ağustos 1921) tarafından talebi uygun görülmemiştir. İsmet Paşa Eskişehir'deki iki milis birliğin, başka bir düzenli alayla takviyesini tercih etti. Çerkez Ethem'e de Ali Fuat Paşa ile görüşmesi tavsiyesinde bulundu¹²⁹.

Çerkez Ethem için Ali Fuat Paşa ile görüşmekten başka seçenek kalmamıştı. Eylül ayında Kütahya'da bir araya geldiği Batı Cephesi Komutanı'na, Gediz'de ayrı durumdaki tek Yunan tümenine birlikte darbe vurmaya önermesine rağmen kesin bir cevap alamadı. Kararsız durumda olduğu anlaşılan Ali Fuat Paşa'ya, Yunan tümeni hakkındaki hazırlattığı raporu sundu. Çerkez Ethem'e göre önü kesilen Yunan tümeni, Kuva-yı Seyyare'ye katılacak iki piyade tümeniyle mağlup edilebilirdi. Üstelik yeni kurulan tümenler de savaş tecrübesi kazanırdı¹³⁰. Böylelikle Milli Mücadele'nin iki önemli figürü, ortak bir hedef konusunda anlaşmaya vardı¹³¹.

Bundan sonra sıra, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa'yı ikna etmeye gelmişti. Ali Fuat Paşa çok ısrarlı bir tavır sergilese de bu konuda olumlu bir cevap alamadı. Çünkü Ankara'nın oldukça haklı gerekçeleri vardı. Düşman ordusu daha güçlü durumdaydı, düzenli ordu yeni kuruluyordu ve cephane de oldukça azdı. Bu gerekçelerle İsmet Paşa, açıkça plandan vazgeçilmesini istemekteydi. Ne var ki o da bir türlü Ali Fuat Paşa'ya söz geçiremiyordu. Eskişehir'e giderek Ali Fuat Paşa ile bir kez daha görüşse de bundan bir sonuç çıkmayacaktı¹³².

¹²⁸ Gazi Mustafa Kemal, *a.g.e.*, s. 363.

¹²⁹ Çerkez Ethem, *Anılarım*, Berfin Yayınları, Sadeleştirilmiş Birinci Baskı, İstanbul, 1993, ss. 77-78.

¹³⁰ *a.g.e.*, s. 82.

¹³¹ Cebesoy, *a.g.e.*, 2017, ss. 542-543.

¹³² Gazi Mustafa Kemal, *a.g.e.*, ss. 363.

Tarihler 24 Ekim 1920'yi gösterdiğinde Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, 61. ve 11. Piyade Tümenleri ve Kuva-yı Seyyare birlikleriyle Gediz'de Yunan ordusuna taarruza başladı. Muharebe alanı sarp dağlar ve ormanlardan oluşuyordu. Ayrıca sis etkiliydi. Bu nedenle, düzenli ordu birlikleriyle Kuva-yı Seyyare arasında sağlıklı bir iletişim kurmak ancak süvari postaları ile mümkün olabiliyordu. Bunun üzerine iki piyade tümeni ağır kayıplar vererek Gediz'in kuzey doğusuna çekilmek zorunda kaldı. Çerkez Ethem ise Ali Fuat Paşa'nın emrine rağmen, Kuva-yı Seyyare'yi Köprühan'ın doğusuna çekmeyi tercih etti¹³³.

Cephelerde iki piyade tümeni ve Kuva-yı Seyyare Yunan tümeniyle çarpışırken, Ayşe Çavuş Müfrezesi de çete savaşlarını sürdürmekteydi. Akınlar düzenleyerek ya da pusu kurarak vurkaçlarla ganimet elde ediyorlardı. Bu sıralarda yaşadığı bir olayı Ayşe Çavuş şöyle anlatır:

*“Hamidiye Köprüsü'ne yaklaştığımız zaman, karşıdan bir otomobil gördük. Atlarımızı ormana çekerek pusu tuttuk. Otomobil yaklaşıncı ve içinde iki Yunan zabiti görür görmez ateş kumandasını verdim! Bir dakika içinde makinecisi ile beraber üç Yunanlı'nın cesetleri otomobilin içine yuvarlanmıştı. Otomobil kullanmayı bilmiyorduk. Bunu hayvanların arkasına bağlayarak Kuva-yı Milliye kumandanına getirip teslim ettim”*¹³⁴.

Elde ettiği başarılar sayesinde “Çavuşluk” rütbesiyle onurlandırılan Ayşe Çavuş, hayatının sonuna kadar bu rütbeyi gururla taşıdı. Buna karşın Gediz Muharebeleri, hafızasında her zaman mutlulukla yadedeceği güzel anılar bırakmamıştı. Büyük oğlu Ahmet, bu muharebelerde şehid düştü¹³⁵. Böylece eşinden yadigâr, üç kızıyla bir de küçük oğlu kalmıştı. Onlar da Yunan işgali genişleyince Ankara'ya gönderilmişti. Dolayısıyla Ayşe Çavuş Gediz Muharebelerinden sonra çocuklarının yanına, Ankara'ya döndü.

1.5.1.5. Sakarya Meydan Muharebesi Sonuna Kadar Ayşe Çavuş

¹³³ Ethem, a.g.e., ss. 84-85.

¹³⁴ Vakıf, S. 1492, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹³⁵ Aynı yer.

Ayşe Çavuş, Gediz Muharebelerinin ardından, müfrezesiyle firesiz bir şekilde düzenli ordunun emri altına girerek Batı Cephesi'nde birçok muharebeye katıldı¹³⁶. Bu, düzenli ordu açısından oldukça küçük bir gelişme sayılabilir. Çünkü Kırımlı Ayşe Çavuş Müfrezesi ancak yüzlerle ifade edilebilen insan gücüne ve oldukça kısıtlı imkânlarla sahipti. Yine de Ayşe Çavuş'un müfrezesiyle düzenli orduya katılması, vatanseverliğinin büyük bir göstergesidir.

Düzenli ordu bünyesinde Ayşe Çavuş ilk olarak Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerine katılmıştır. Bu durum, Kuva-yı Milliye'nin Aydın'la özdeşleşen diğer kadın efeleri için de geçerliydi. Emir Ayşe Aliye ve Şerife Ali Kebirî, İnönü Muharebelerinde Yunan ordusuna karşı mücadele edenler arasındaydı¹³⁷. Bu muharebelerde yaralanan, hatta şehid düşen mücahideler de olmuştu¹³⁸. Bu nedenle Türk kadınlarının da erkekler gibi Millî Mücadele'de vazifeleri kesintisiz sürecekti.

Millî Mücadele'nin belki de en zor yılı, 1921'di. Neredeyse her mevsim başında Türk Milleti Yunan ordusuyla yeniden savaşmak zorunda kaldı. Yunanlılar Sevr Antlaşması'nın şartlarını kabul ettirmenin peşindeydi. Bunu da en kestirme şekilde Türk ordusuna indireceği ağır bir darbeye sağlayabilirlerdi. İnönü Muharebelerinde iki yenilgi almasına rağmen, İngilizlerin desteğiyle hemen toparlanan Yunan ordusu, Temmuz ayında Kütahya ve Eskişehir'de yeni bir taarruzu başlattı. Türk Milleti'nin bu çok önemli mücadelesine katılanlar arasında, Ayşe Çavuş da bulunuyordu. Kendisine bu kez, 25 fedakâr kadın eşlik etmişti¹³⁹.

Türk milleti için esas ölüm-kalım mücadelesi ise ağustos ayının sonlarında başlayan Sakarya Meydan Muharebesi olacaktı. Ayşe Çavuş'un muharebenin özellikle ilk bölümünde kilit rol oynayan Haymana taraflarında ve Beylik Köprü ile Bozdağlar arasında çarpıştığını anlıyoruz¹⁴⁰. Buna rağmen burada ne tür faaliyetler yaptığıyla ilgili hatıratında açık bilgiler vermemiştir. Yalnızca çevredeki köylerden 80

¹³⁶ Aslında bu başlık Kırım Türkleri'nin düzenli ordudaki faaliyetleriyle daha çok ilgili olmasına rağmen konu bütünlüğü bakımından bu kısma alınmıştır.

¹³⁷ "Fedakâr Mücahidelerimiz Meydan-ı Şehamette", *Tevhîd-i Efkâr*, S. 3033, 27 Haziran 1921, s. 1.

¹³⁸ *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹³⁹ "Türk Kadınları Cephe", *Tevhîd-i Efkâr*, S. 3031-3, 26 Haziran 1921, s. 3.

¹⁴⁰ "Haymana Meydan Muharebesi'nin İlk Günü", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 273, 26 Ağustos 1921, s. 2; "Harp Sahasında Düşman Ecsadı Yığınlar Teşkil Etmektedir", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 277, 30 Ağustos 1921, s. 1; *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922, s. 3.

gönüllü atlı topladığını ve bunlarla harbe girdiğinden bahsetmiştir¹⁴¹. Ayşe Çavuş, çete savaşlarında önemli bir akıncılık deneyimi elde etse de düzenli orduya katıldıktan sonra çete mantığıyla akıncılık yapması beklenemezdi. Bu nedenle, Sakarya Meydan Muharebesi’nde cephe savaşlarında süvari birliklerinde yer almış olması akla daha yatkındır.

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Elde edilen zaferle, Türk ordusunun Karlofça Antlaşması’ndan (1699) sonra sürekli geri çekilişi sona ermiştir. Yunan ordusunun direnci büyük oranda kırılmıştır. Bu muharebe aynı zamanda halkın manevi gücünü arttırmıştır. Türkiye’nin pek çok yerinde şenlikler yapılmıştır. Ayşe Çavuş muharebeyle ilgili görüşünü, “Hele Sakarya’da öyle harp ettik ki, koca dere Yunan leşleriyle doldu. Asker âdeta köprü gibi üzerinden geçti. Bunu evlad ve ahfadımız şükran ile yâd eleyecektir”¹⁴² sözleriyle dile getirmiştir.

Ayşe Çavuş, çetecilik faaliyetlerinde ve düzenli ordunun hizmetine girdiği dönemde hiç fire vermediğini özellikle belirtmiştir¹⁴³. Özdemir, bu durumu vatan sevgisinden ziyade bu insanların göç edip geldikleri ülkelere tekrar dönme ihtimallerinin olmamasıyla açıklar. Öyle olsaydı, Ayşe Çavuş gibi muhacir kökenli Kuva-yı Milliyeçiler, Yunanlılara karşı hiç mücadeleye girişmezdi. Hatta 1922’nin ilk yarısında baba ocağı Kırım’a giderken, yaza dönmeyi planladığını, şayet savaş tekrar başlarsa en seri vasıta ile döneceğini söylemiştir. Ayşe Çavuş’un bu motivasyonundaki gerçek sebep, vatan sevgisidir.

1.5.1.6. Ayşe Çavuş’un Büyük Taarruz’da Faaliyetleri

Ayşe Çavuş’un faaliyetleriyle ilgili bilgilerin pek çoğu daha önce belirtildiği gibi 1922 yılı başlarında gazetelere verdiği röportajlara dayanmaktadır. Söz konusu dönemde baba ocağı Kırım’a giden Ayşe Çavuş, yazın Anadolu’ya geri dönmeyi planlıyordu. Yeni bir savaş çıkması durumunda, mümkün olan en kısa sürede geleceğini söylemişti. Bu bilgi göz önüne alındığında, Ayşe Çavuş’un Millî Mücadele’nin son safhasında da yer aldığı söylenebilir. Tansel’e göre Ayşe Çavuş,

¹⁴¹ *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922, s. 2.

¹⁴² *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922, s. 3.

¹⁴³ *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922, s. 2.

Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde yer almıştı. Hatta 9 Eylül'de İzmir'e ilk giren kıtalar arasında Ayşe Çavuş da bulunuyordu¹⁴⁴. Onun söz konusu muharebede yer alıp almadığı ise teyide muhtaç bir konudur.

Ne olursa olsun Ayşe Çavuş, Millî Mücadele'nin önemli mücahidelerinden biridir. Balkan Savaşları sırasında Anadolu'ya göç eden Ayşe Çavuş, pek çok zorluğa göğüs gererek Batı Anadolu'da kendi müfrezesini kurdu. Bu müfrezeyle Yunan ordusunun işgal ettiği neredeyse her yerde akıncılık ve çetecilik yaptı. Gediz Muharebesi'nin ardından düzenli ordunun hizmetine girmekte en ufak bir tereddüt göstermedi. Batı Cephesi'nde 1921 yılı içinde Yunanlılara karşı yapılan bütün savaşlara ve Büyük Taarruz'a katılarak Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında önemli pay sahiplerinden biri oldu. Buna rağmen, pek çok İstiklâl Harbi gazisi gibi o da ilerleyen yaşlarında maddi ve manevi pek çok zorlukla boğuşmak zorunda kaldı. 1941 yılının sonlarına doğru sağlık durumunun kötüleşmesi üzerine İzmir Valiliği'ne başvuran Ayşe Çavuş için devlet imkânları seferber edilmiştir¹⁴⁵.

1.5.2. Kırım Tatar Süvarilerinin 28. Yunan Tümeniyle Mücadelesi

İtilaf Devletleri, Mütareke'den yaklaşık bir buçuk yıl sonra Osmanlı Devleti ile imzalayacakları barış antlaşmasının şartları üzerinde anlaştıklarında, geriye sadece bir tek prosedürleri kalmıştı. Antlaşmayı Türklere bir şekilde kabul ettirmek. Başlangıçta bu işi çok büyük olasılıkla “*çantada keklik*” olarak görmüşlerdi. Çünkü neredeyse bütün talepleri er ya da geç, Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştı. Bu kez durum hiç de düşündükleri gibi olmadı. Mustafa Kemal Paşa'nın Avrupalı devletlerin dışişleri bakanlarına Nisan ayının sonunda gönderdiği Ankara'da açılan Meclis'in Türk Milleti'nin yegâne temsilcisi olduğuna ilişkin notasıyla, işin rengi değişmeye başladı. Ayrıca İtilaf Devletleri, barış şartlarını İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmeye yönelik ilk girişimlerinden olumlu bir sonuç alamamışlardı¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Fevziye Abdullah Tansel, *Kurtuluş Savaşı'nda Kadın Askerlerimiz*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2001, s. 60.

¹⁴⁵ BCA, 30-10-0-0./56-377-5.

¹⁴⁶ İtilaf Devletleri barış görüşmelerine katılması için 24 Nisan'da San Remo'da düzenlenecek konferansa İstanbul Hükümeti'ni de davet ettiler. Bu konferansa Ahmet Tevfik Paşa'nın başkanlığında bir heyet gönderilmişti. Bu heyet, önerilecek maddelerin hiçbirinde karşı görüş belirtmemeye yönünde bir talimat almıştı. Nihai karar İstanbul'da verilecekti. Buna rağmen Ahmet Tevfik Paşa söz

Küçük de olsa bu ihtimali göz önünde tutan İtilaf Devletleri, San Remo Konferansı öncesi zaten bir “*B planı*” hazırlamışlardı. Diplomaside başarı elde edemezlerse, Yunan ordusunu devreye sokarak barış şartlarını Türklere zorla kabul ettirmeye niyetliyidiler. Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos (ö. 1936), söz konusu konferanstan daha haftalar önce, Yunan ordusunun bunu başarabileceği konusunda İtilaf Devletleri’ni güçlü şekilde ikna etmişti. Nihayet İtilaf Devletleri başkanlarıyla Venizelos arasında 17 Mayıs 1920’de İngiltere’nin Hyte kasabasındaki görüşmeler sonucu, bu durum netlik kazandı. Üstelik Ankara’da açılan TBMM’nin iç ayaklanmaları henüz bastıramaması, bu devletleri daha da sabırsızlandırıyordu¹⁴⁷.

Bu şartlar altında Milne Hattı’nda bulunan Yunan ordusu, 22 Haziran’dan itibaren daha ziyade iki koldan işgallerini genişletmeye başladı. Bir kolordusu Afyon yönünde ilerlerken; diğer kolordusu da Balıkesir, Bandırma ve Bursa yönünde taarruza geçti. Bu taarruzlar o kadar etkiliydi ki, söz konusu şehirler yaklaşık bir ay gibi kısa süre içinde Yunanlılar’ın eline geçti. Batı Cephesi’ndeki Türk kuvvetlerinin yetersizliği, böyle bir sonuçta etkili olmuştu. Kuva-yı Milliye birliklerinin ağırlıkta olduğu cephe, sadece iki piyade alayı bulunuyordu. En güçlü gibi görünen kuvvetlerse Menderes bölgesini savunan 57. Tümeni. Onun da mevcudu, normal bir tümenin yarısı kadar bile değildi¹⁴⁸. Düzenli ordunun belkemiğini oluşturan diğer tümenler gibi gerçekte o da sadece kağıt üzerinde bir tümeni¹⁴⁹.

Gerçi bu durum bir bakıma TBMM’nin 1920’nin ikinci yarısında siyasi ve askerî şartlar gereği Doğu Cephesi’ne daha fazla önem vermesinden de kaynaklanmaktaydı. Çünkü Meclis, buradan elde edilecek askerî başarıyı daha çok

konusu maddelerin bağımsız devlet anlayışına aykırı olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu belirtmekten çekinmedi. Ahmet Tevfik Paşa, San Remo Konferansı maddeleriyle ilgili görüşlerini 12 Mayıs 1920’de oğlu Ali Nuri Bey’e yazdığı mektubunda açıkça dile getirmiştir. Bk. Orhan Koloğlu, *Son Sadrazam Millî Mücadele Taraftarı Ahmet Tevfik Paşa*, Birinci Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, ss. 119-120.

¹⁴⁷ Tevfik Ercan, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi İkinci Kısım, Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliye Devri İstanbul’un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Kurulması Batı Anadolu ve Trakya Cephelerinde Yunan İleri Harekâtı (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*, Üçüncü Baskı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, ss. 238-240.

¹⁴⁸ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Altıncı Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 201.

¹⁴⁹ Kurtuluş Savaşı’nda mücadele eden taraflarla ilgili pek çok bilginin yanında, betimleyici görsellerin de yer aldığı çalışma ile ilgili bk. Philip Jowett, *Kurtuluş Savaşı’nda Ordular 1919-1922*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 30.

önemsiyordu. Hem Ermeni tehlikesini bertaraf etmeyi, hem de İngilizlerin doğudaki politikalarına sekte vurmayı umuyordu. Üstelik Bolşeviklerle ilişki kurmanın yolu da açılabilirdi. Anadolu'nun mevcut imkânlarıyla Millî Mücadele'yi başarıya ulaştırması imkânsızdı. Bu nedenle Yunanlılar ve Fransızlara karşı Kuva-yı Milliye mücadelesiyle yetinildi¹⁵⁰. Ne var ki bunlar, Fransızlar için olmasa da Yunan kuvvetleri karşısında çok cılız kalacaktı.

Bu durum, doğal olarak Ankara'yı oldukça tedirgin etmekteydi. Çünkü Yunan işgalinin nerede ve ne zaman sonlanacağına dair hiç kimse bir tahminde bulunamazdı. Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birliklerini takviye etmekten başka yapılabilecek bir şey yoktu. Bunun üzerine Anadolu'nun çeşitli yerlerinden takviye kuvvetler, Batı Anadolu'ya sevk edildi. Daha ziyade müfreze tipi ve sayıları ancak yüzlerle ifade edilebilen bu kuvvetler arasında, Kırım Tatarlarından oluşan süvari birlikleri de bulunuyordu. Bunlar, temmuz ayı içinde 28. Yunan Tümeni karşısında alınan başarıda çok önemli bir pay sahibi oldular¹⁵¹.

ATASE'den elde edilen bu belgenin Kırım Türkleri'nin Batı Cephesi'ndeki faaliyetlerinin anlaşılması bakımından bizce önemi büyüktür. Yine de sınırlı sayıdaki belgeler içinde en çok dikkati çeken bu belgenin ciddi anlamda dış ve iç tenkidinin yapılması gereği de ortaya çıkmıştır.

Öncelikle, söz konusu belgenin orijinalliği konusunda herhangi bir şüphenin bulunmadığı belirtilmelidir. Belge, Amasya'da bulunan 5. Kafkas Tümeni tarafından, 24 Temmuz 1920'de Ankara'daki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderilmiştir. Belgenin ilk kısmında 5. Tümen komutanı olarak Cemil Cahid (Toydemir) ismi vardır ki, kendisi 15 Temmuz 1919'da Samsun üzerinden Anadolu hareketine katılarak 5. Kafkas Tümeni Komutanlığı'na getirilmişti. Bu görevini de yaklaşık iki buçuk yıl sürdürdü¹⁵². Kısaca tarih, başlık ve kişiler bakımından belgenin orijinalliğini etkileyecek bir durum yoktur.

¹⁵⁰ Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklâl Harbi (Batı Cephesi)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 52-53.

¹⁵¹ ATASE, *İSH.*, A. 41/4479, D. 21, F. 7-1.

¹⁵² Ökse, Baycan, Sakaryalı, *a.g.e.*, s. 194.

İçerik olarak ise belgede tarihî hakikatlerle tam olarak örtüşmeyen bazı durumların olduğu görülür. Bunlardan ilki, Kırım Tatar süvarilerinin mücadele ettiği belirtilen 28. Yunan Tümeni ile ilgili kısımdır. *Türk İstiklâl Harbi* serisinin II. cildinin ikinci kısmında, Yunan tümenleri ile ilgili verilen bilgiler arasında, 28. Yunan Tümeni bulunmamaktadır. Yalnız karargâhı Manisa’da bulunan İzmir Kolordusu’nun aynı isimli bir tümenine bağlı, 28. Piyade Alayı’ndan söz edilmektedir¹⁵³. Belgede geçen Yunan kuvvetinin bu alay olma ihtimali vardır. Ya da tümen isimleri karıştırılmış olmalıdır. Bu durum, Kırım Tatar süvarilerinin söz konusu mücadeledeki başarısını gölgelemez.

İkincisi de muharebenin sonucuyla ilgili olan kısımdır. Belgeye göre 28. Yunan Tümeni’nin tamamen yenildiği belirtilmektedir. Hâlbuki, Yunan ordusunun 22 hazirandan itibaren başlattığı taarruzun kısa sürede genişlediği ve neredeyse hiçbir engelle karşılaşmadığı belirtilmişti. Bu durum, gerek *Türk İstiklâl Harbi* serisi ve gerekse İsmet İnönü, Kâzım Karabekir ve Kâzım Özalp gibi önemli komutanların hatıratlarında da açıkça görülmektedir. Buna karşın Ali Fuat Cebesoy’un Millî Mücadele hatıralarında, 30 Temmuz-18 ağustos arasındaki mücadelelerde 10 bin kişilik bir Yunan Tümeni’nin tamamen savaş dışı kaldığı yazılıdır¹⁵⁴.

Ali Fuat Cebesoy, isim ya da numarasını vermediği bu Yunan tümeninin yenilgisinde, Çerkez Ethem kuvvetlerinin başarısından övgüyle söz ettiği için, Çerkez Ethem’in hatıratı, söz konusu durumu aydınlatmak için oldukça önem kazanmış bulunuyordu. Çerkez Ethem Yozgat ayaklanması sonrası, İsmet Paşa’dan aldığını söylediği telgrafla, kuvvetlerini acil şekilde Eskişehir’e naklettirdi. Burada Ali Fuat Paşa ile yaptığı görüşmede alınan kararlardan biri de Çerkez Ethem kuvvetlerinin Demirci yakınlarındaki Yunan kuvvetleri üzerine sevkidi. Bunun üzerine temmuz ayının ikinci yarısına tekabül eden süreçte, Demirci’de Ayvalık isimli bir Yunan Piyade Tümeni mağlup edilmişti¹⁵⁵. Ali Fuat Paşa’nın hatıratında verdiği tarihle tam

¹⁵³ Ercan, *a.g.e.*, ss. 243-244.

¹⁵⁴ Cebesoy, *a.g.e.*, 2017, s. 495.

¹⁵⁵ Ethem, *a.g.e.*, ss. 62-64. Demirci’de gerçekleşen bu muharebelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ercan, *a.g.e.*, ss. 414-418.

olarak örtüşmese de, Kırım Tatar süvarilerinin yer aldığı savaş, büyük ihtimalle Demirci'deki bu muharebe olmalıdır.

Üçüncü ve sonuncusu ise, askerî başarının ardından yaşananların anlatıldığı kısım'dır. Burada Yunan tümeninin aldığı yenilgi üzerine, İzmir metropolidinin devreye girerek Türk komutanından katliam yapılmamasını rica etmesinden ve bunun komutan tarafından uygun görülmesinden bahsedilmektedir. Elbette bu durum oldukça doğal ve akla yatkındır. Ne var ki İzmir'in 70 bin kişilik bir İslam ordusuyla işgali, tarihi hakikatlere uygun düşmemektedir. Her şeyden önce söz konusu dönemde, temmuz 1920'de, Batı Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin sayısı şüphesiz verilen sayının çok ama çok daha altındaydı. İzmir ancak 9 Eylül 1922'de işgalden kurtarılacaktı.

Her ne olursa olsun, bu belge Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'deki ana rolleri ile ilgili güçlü ipuçları sunmaktadır. Kırım Türkleri yalnızca Kuva-yı Milliye birliklerinde değil, aynı zamanda düzenli ordunun pek çok süvari bölümünde de yer almıştır. Hatta 9 Eylül 1922'de İzmir'e ilk giren süvari bölümünden iki kişi, Kırım Türkleri'ndendir. Bunlardan Yüzbaşı Şerafettin (İzmir), Bornova'da Hükümet Konağı'na Türk bayrağını çekme onurunu yaşayarak "*İzmir Fatih*i" unvanını alacak; Akşehir'e bağlı Köklüce köyünden Mehmet Çavuş ise İzmir'in ilk şehitlerinden biri olacaktı. Bu açıdan Kırım Türkleri, Millî Mücadele'nin son usta süvarileriydiler.

Söz konusu durum, aslında Kırım Türkleri'nin kültürel özelliklerinin doğal bir yansımasıdır. Çünkü atlar, Kırım Türkleri'nin hayatında her zaman önemli bir yer işgal etmiştir. Savaşlardan ekonomik etkinliklere, ulaşım ve spordan eğlenceye kadar, çok geniş yelpazede atlar Kırım Türkleri'nin en önemli yardımcısıydı. Bu bakımdan bir Kırım Türkü, küçük yaşlardan itibaren at yetiştiriciliği ve ata binme konusunda eğitim alarak uzmanlaşırdı. Hatta bazı Kırım Türkleri, at yetiştiriciliği ve binicilik konularında Çerkezlerden bile destek almışlardır. İşte bu nedenle başta Cengiz Dağcı olmak üzere, Kırım'ı ve Kırım Türkleri'ni konu alan pek çok eserin önemli figürlerinden birini de atlar oluşturuyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRIM TÜRKLERİ'NİN CEPHE GERİSİNDEKİ FAALİYETLERİ

Askerî başarılar ya da yenilgiler topyekûn elde edilir. Bu bağlamda Millî Mücadele Dönemi'nde Türk ordusunun elde ettiği başarılarda ve yaşanan önemli gelişmelerde, cephe gerisindeki faaliyetler büyük rol oynamıştır. Din adamlarının faaliyetleri, mitingler, Hilal-i Ahmer'in çalışmaları, ordunun teçhizat, beslenme ve ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması, gazetelerde propaganda amaçlı yazıların kaleme alınması vb. faaliyetler, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında etkili olmuştur. Söz konusu faaliyetler, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki toplumsal, kültürel, coğrafi ve ekonomik şartlardan doğrudan etkilenmiştir.

Osmanlı Devleti, Millî Mücadele Dönemi'ne kadar meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelere bağlı olarak, toplumsal açıdan önemli dönüşümlere maruz kalmıştı. Özellikle Rusya'nın takip ettiği politikalar, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım ve Kafkasya'da yaşayan yüz binlerce Kırım Türkü ve Çerkezi, o dönem henüz Osmanlı toprağı olan Balkanlar'a itmişti. Bu durum, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman nüfusun oranında önemli bir artış meydana getirse de¹⁵⁶ Rus emperyalizminin yanında milliyetçiliğe bağlı gelişmeler, bu toplumların burada da

¹⁵⁶ Kemal Haşim Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 152.

kalıcı olmalarını engelledi. Balkan Savaşları sonrası göçmenlik, Türk ve Müslüman toplumların yeniden acı hatıralarla dolu bir kaderi oldu. Bu kez son durak Türkiye idi.

Göçlerin Osmanlı Devleti'nde şüphesiz geniş kapsamlı sonuçları olmuştur. 1880'lerin başında Osmanlı Devleti'nde Türk ve Müslümanların toplam nüfus içindeki oranı, %80'e yükselmişti. Balkan Savaşları'ndan sonra da artış devam etmişti. Hatta McCarthy'e göre; asıl I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki değişimler daha dramatik boyuttaydı ve önceki göçlerle birlikte yeni devletin temelini oluşturuyordu¹⁵⁷. İstanbul demografik ve kültürel özellikleriyle bu değişimlerin ilk göze çarptığı yerd. XIX. yüzyılda nispeten homojen bir yapıya sahip olan Anadolu'da ise bu değişim çok daha fazla hissedildi. Yeni yüzyılın başlarında Anadolu son derece karmaşık, etnik ve dilsel bir kompozisyona büründü¹⁵⁸.

Osmanlı Devleti, Anadolu'ya dört bir yandan gelen yüz binlerce Türk ve Müslüman muhacirin iskân problemini daha ziyade taşrada çözmeye çalıştı. Bunun için iki formül uyguladı. İlk olarak muhacirlerin bir kısmını Anadolu'da hâlihazırda bulunan köylere yerleştirdi. Bu formül, en azından başlangıçta pek işe yaramayıp birçok sorunun yaşanmasına neden olunca, muhacirlerin büyük çoğunluğu için aynı ya da benzer etnik yapıdaki yüzlerce yeni köy inşa edilmeye başladı. Bunlar, genellikle Orta Anadolu'da bulunuyordu ve yeryüzü ve iklim bakımından oldukça zor şartlara sahipti. Buna rağmen pek çok muhacirin geldikleri yurtlarıyla belki yakından veya uzaktan ilgisi olmayan bu köylerde yaşamaktan başka seçeneği yoktu. Kısa süre sonra muhacirlerin iskân edildiği bu köylerden bazıları, Anadolu'da Millî Mücadele'nin yükünü omuzlayan yerler arasında olacaktı.

Millî Mücadele'de köyleri öne çıkaran başka etkenler de vardı. Her şeyden önce Osmanlı ekonomisi, tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Türk köylerinde hububat ve tütün başta olmak üzere, çok çeşitli tarımsal ürünler yetiştiriliyordu. Bunların ordunun gıda vb. gibi ihtiyaçlarının karşılanmasındaki önemi ortadadır. Köylerde aynı zamanda arıcılıktan balıkçılığa, küçükbaş hayvancılıktan büyük baş hayvancılığa ve at yetiştiriciliğine kadar oldukça geniş yelpazede hayvancılık faaliyeti yapılmaktaydı.

¹⁵⁷ McCarthy, *a.g.e.*, s. 356.

¹⁵⁸ Karpat, *a.g.e.*, ss. 153-160.

Bunlardan özellikle büyükbaş hayvancılık ve at yetiştiriciliği, cephe gerisindeki faaliyetlerin yürütülmesinde lokomotif bir rol oynamıştır.

İstanbul başta olmak üzere Anadolu'daki şehirlerse genellikle cephe gerisindeki sosyal ve kültürel faaliyetlerin odağı durumundaydı. Bu bağlamda, İzmir'in işgalinden sonra pek çok şehirde mitingler yapıldı¹⁵⁹. Mütareke'den sonra Türk halkının maruz kaldığı haksızlıklar ve işgalci devletlerin politikaları, geniş halk kitlelerinin katılımıyla lanetlendi. Ayrıca şehirlerde periyodik olarak basılan gazeteler, Millî Mücadele'de Türk halkının sesini duyurmada ve kritik gelişmeler hakkında bilgi vermede önemli rol oynadılar. Özellikle Millî Mücadele'yi destekleyen gazeteler¹⁶⁰ cephe gerisindeki faaliyetlerin önemli bir parçası haline geldi.

2.1. Kırım Türkleri'nin Türkiye Dışındaki Faaliyetleri

2.1.1. Akmesic'te Kırım Türkleri'nin Düzenlediği Protesto Mitingi

Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhakından sonra sınır bağlantısı kalmasa da, Kırım Türkleri'nin Osmanlı Devleti ve halefi Türkiye Cumhuriyeti ile olan kültürel bağları günümüze kadar kesintisiz şekilde sürmüştür. Bu bağlamda Karadeniz'in karşı yakasındaki Kırım Türkleri, Türkiye'deki gelişmeleri her zaman yakından takip etmiş ve bu gelişmelere göre politikalarını belirlemiştir. Bu durum aynı şekilde Türkiye'de bulunan Türk ve Müslümanlar için de geçerlidir. Yakın tarih bu güçlü bağın örnekleriyle doludur. Dolayısıyla Millî Mücadele yıllarında Kırım ya da Türkiye'de yaşanan gelişmeler iki boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında iki önemli şehrin işgali, Millî Mücadele'yi derinden etkilemiştir. Bunlardan ilki 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliydi. Büyük heyecan ve tepki yaratan bu olaydan sonra Türk Milleti Kuva-yı Milliye vasıtasıyla Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmaya çalıştı. Bu süreçte her ne kadar toplumun büyük çoğunluğu Millî Mücadele yanlısı olsa da, farklı düşünenler

¹⁵⁹ İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da pek çok miting yapılarak işgal protesto edilmiştir. Bu protestolarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, İkinci Baskı, Berikan Yayınları, Ankara, 2016, ss. 57-145; Yücel Yiğit, "İzmir'in İşgaline Karşı Gecikmiş Bir Tepki Olarak Balıkesir Mitingi", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, İkinci Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 1. Basım, İzmir, 2010, s. 52.

¹⁶⁰ Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hıfzı Topuz, *İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, ss. 98-143.

de bulunuyordu. Yani toplum, iki kutba bölünmüştü. 16 Mart 1920'deki İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgalinde ise, Millî Mücadele anlayışı hızla tek kutuplu hale dönüşmeye başladı.

Osmanlı Payitahtının işgali, Anadolu'dakileri olduğu gibi Kırım'daki Türk ve Müslüman toplumu da derinden üzmüştür. Bunun üzerine Kırım Türkleri, 5 Haziran 1920'de Akmescit¹⁶¹ şehrinde büyük bir miting düzenlemiştir. Bu mitinge Kırım'ın pek çok şehrinde büyük bir katılım olmuştur. Kırım Türkleri, Akmescit mitinginde İslam'ın son kalesi olarak gördükleri Anadolu'nun yanında olduklarını yüksek sesle haykırarak İngilizlerin takip ettiği politikaları kınamıştır. Miting sonucu yayımlanan ortak bildiri, Cafer Bey tarafından İstanbul'da bulunan işgalci devletlerin elçiliklerine teslim edilmiştir¹⁶².

Dönemin kimi basın organlarına da yansıyan bu gelişmenin çeşitli açılardan tahlili, Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'deki rollerinin daha iyi anlaşılması bakımından bizce önemlidir. Akmescit mitingini konu alan arşiv belgesinde dikkat çeken noktalardan ilki, protesto bildirisini İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da bulunan büyükelçiliklerine ileten kişidir. Burada ilk akla gelen, Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin genç Dışişleri ve Savunma Bakanı Cafer Seydahmet (ö. 1960) olsa da, bu kişi Kırım Türkleri tarafından İstanbul'da kurulan cemiyetlerle bağlantılı aynı isimli başka biri olmalıdır. Çünkü söz konusu dönemde Cafer Seydahmet İsviçre'nin Lozan kentinde yaşamaktadır.

Bu gerçeğe rağmen Cafer Seydahmet, aslında İstanbul'a oldukça aşina biriydi. İlk öğrenimini memleketi Kırım'da tamamladıktan sonra, orta okul ve lise eğitimine İstanbul'da devam etmişti. Ayrıca hukuk eğitimine yine İstanbul'da başlamıştı¹⁶³. Cafer Seydahmet 1917'nin sonlarında, kurucuları arasında yer aldığı Kırım Ahali

¹⁶¹ Çariçe II. Katerina döneminde Kırım'dan Tatar kimliğini tamamen yok etmeye yönelik girişimlerden biri de kadim şehirlerin isimlerinin değiştirilmesi olmuştur. Yunan Projesi kapsamındaki uygulamada Akmescit'in adı, Simferopol olarak değiştirilmiştir. Bk. Kırımlı, *a.g.e.*, 2010, s. 7. Bu çalışmada Akmescit kullanımı tercih edilmiştir.

¹⁶² *TİTE Arşivi*, K. 28, G. 82, B. 4. Bu miting, aynı zamanda Türk basınında yer bulmuştur. Söz konusu haberlerle ilgili olarak bk. "Telgraf Haberleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 36, 7 Haziran 1920, s. 4; "Son Haberler", *İzmir'e Doğru*, S. 69, 9 Haziran 1920, s. 2.

¹⁶³ Ömer Özcan, *Kırım Türkleri'nin Siyasi Önderi Cafer Seydahmet Kırimer*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008, ss. 4-8.

Cumhuriyeti'ne Bolşeviklerin son vermesi üzerine Kafkaslar üzerinden İstanbul'a geldi. Burada Talat ve Enver Paşa gibi İttihat ve Terakki'nin önemli isimleriyle nisan ayının sonlarında bir dizi görüşme yaptı. En önemli amacı, Kırım Türkleri'nin Bolşeviklere karşı mücadelesinde Osmanlı Devleti'nin desteğini elde etmektir. Ne var ki özellikle Enver Paşa ile görüşmesi, daha sonra Cafer Seydahmet'te büyük bir hayal kırıklığı yaratacaktı¹⁶⁴.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgi üzerine 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzaladığında, Türk tarihinde yeni bir döneme giriliyordu. Bu dönemde Cafer Seydahmet, bir taraftan kurtuluş için gizli çalışmalar yürüten bazı önemli kişilerle görüşürken, diğer taraftan da yurt dışına kaçan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin İstanbul'daki ailelerini ziyaret ediyordu. Doğal olarak bu durum, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin dikkatinden kaçmadı ve tutuklanarak sınır dışı edildi. Yurt dışında İsviçre'de ikamet etse de diğer Avrupa ülkelerine sık sık diplomatik ziyaretlerde bulunarak Kırım'daki Türk ve Müslümanların haklarını korumaya çalıştı. Vrangeli'nin Kırım'ı işgali ve Ukrayna'nın Kırım politikası ajandasının vaz geçilmez konularını oluşturunuyordu¹⁶⁵.

Bu arada bir gözü ve kulağıyla Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmeyi de ihmal etmedi. *Ülkü ve Türkçülük* adlı eserinin ön sözünde yakın arkadaşı İbrahim Otrar'ın belirttiği gibi Cafer Seydahmet Türk dünyasına bir bütün olarak bakıyordu. Türk illerinin tamamının kurtuluşu ve tekâmülünü, öncelikle Türkiye'ye bağlıyordu. Onun için Türkiye, her daim Türk dünyasının Kâbe'si ve geleceğinin teminatıydı¹⁶⁶. Bunun güçlü bir işareti olarak 5 Kasım 1920'de, Varşova'da Leh Mareşali Josef Klemens Pilsudski (ö. 1935) ile yaptığı görüşmede, Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetler Birliği ile sıkı diyalogunu açık yüreklilikle savundu¹⁶⁷.

Belgedeki önemli noktalardan ikincisi, Kırım'ın içinde bulunduğu siyasi ve askerî şartlarla ilgilidir. Kırım topraklarının büyük bölümü, o dönem İngiliz ve Fransızların desteklediği General Vrangeli'nin kontrolündeydi. Ayrıca Kırım, Kızıl

¹⁶⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralarım*, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, İstanbul, 1993, ss. 308-312.

¹⁶⁵ Kırimer, *a.g.e.*, 1993, s. 318.

¹⁶⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, *Ülkü ve Türkçülük*, Su Yayınları, İstanbul, 1977, s. 8.

¹⁶⁷ Kırimer, *a.g.e.*, 1993, ss. 324-325.

Ordu ile Beyaz Ordu arasındaki çatışmaların tam da odağında yer alıyordu. Üstelik Akmesic, General Vrangel yönetiminin merkezi konumundaydı. Böylesine olumsuz şartlarda İngiltere'nin politikalarının açıkça hedef alındığı bir miting organize etmek, oldukça cesaret isteyen bir işti. Buna rağmen Kırım Türkleri, İstanbul'un işgaline kayıtsız kalmadı ve Türk halkına destek oldu.

Son olarak Akmesic mitinginin Anadolu'daki Kırım Türkleri açısından taşıdığı bir anlamı daha vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve Millî Mücadele yıllarında bile süren göçlerle farklı sosyal, ekonomik ve kültürel statüye sahip yüz binlerce Kırım Türkü Anadolu'ya gelmişti. Büyük çoğunluğu taraftar olsa da Millî Mücadele'ye karşı olanlar elbette bulunuyordu. Bunlar bazı Çerkez grupları gibi siyasi bir hedefe sahip olmaktan ziyade, Osmanlı Padişahının iradesi dışına çıkma kaygısından ileri geliyordu. Dolayısıyla Akmesic mitingi, Anadolu'daki Kırım Türkleri'ni Millî Mücadele ortak paydasında birleştirmiştir.

Gelinen bu nokta, Cafer Seydahmet'in bakış açısını bir kez daha doğrular nitelikteydi. İstanbul'a geldiği 1918 yılının nisan ayında pek çok gazeteye beyanatta bulunan Cafer Seydahmet, 22 Nisan 1918 tarihli *İkdam* gazetesine verdiği kapsamlı beyanatta, özellikle bir cümlemin altını önemle çizmiştir: “*Bugün de dün kadar, bütün Kırım Müslümanlarının emeli; Türkiye hükümetine bir gaile olmayarak mümkün olduğu kadar hakiki bir mukarenet tesis etmektir*”¹⁶⁸.

2.1.2. Millî Mücadele Yanlısı Bazı İsimlerin Himaye Edilmesi

Meclis'in açılmasından sonra Millî Mücadele'nin merkezi durumuna gelen Ankara'da yaşanan en öncelikli sorun, millî ordunun takviye edilmesi idi. Kuva-yı Milliye hakkında Yunus Nadi ile yaptığı bir mülâkatta Mustafa Kemal Paşa, bu durumu şu sözleriyle ortaya koymuştur:

“*Demirci Mehmet Efe olamaz Nadi Bey. Bunu söylemekle oradaki arkadaşların kıymetlerine halel vermek istemiyorum. Bilakis onlar pek iyi adamlardır ve vatan için işte fedakârane çalışıp duruyorlar. Fakat hareketlerinin bütün kıymeti, vatanperverane bir görünüş mahiyetini aşamaz. Bu da bir kıymettir. Fakat bu kıymet,*

¹⁶⁸ Kırimer, a.g.e., 1993, s. 313. Beyanat için ayrıca bk. *İkdam*, S. 7615, 22 Nisan 1918, s. 1.

manevi bir kıymettir. Yunan orduları ise maddi bir teşekkül olduğundan yalnız böyle manevi bir kuvvetle durdurulamaz”¹⁶⁹.

Mustafa Kemal Paşa’nın işaret ettiği ordunun maddi ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yöntemlerden biri, İstanbul’dan Ankara’ya askerî amaçlı insan ve malzeme kaçırılmasıydı. Söz konusu faaliyetler İstanbul’da yer altı örgütlerince yapılıyor ve genellikle deniz yolu tercih ediliyordu. İlyas Sami Kalkavanoğlu’na göre bu faaliyetlerin önündeki en büyük engel işgal güçlerinden değil; bilerek ya da bilmeyerek düşman hesabına çalışan pek çok Türk ve Müslümandan kaynaklanıyordu. Çünkü bu tür düşman hesabına çalışanları tespit etmek ve bunlara karşı gerekli tedbirleri almak, açıkça yapanlara nazaran bir hayli güçlü¹⁷⁰.

İstanbul’da bu faaliyetleri yürütenlerden biri de Rumeli Feneri’ndeki yirmi beş kişilik bir grubun lideri Rizeli Hacı Şakir Kaptan’dı. Oğlu Hacı Mustafa Kaptan’la Anadolu’ya gizli olarak silah ve cephane kaçırıyorlardı. Buna rağmen İngilizler, bir süre sonra yerli işbirlikçileri vasıtasıyla baba ve oğulun faaliyetlerini öğrendiler ve 21 Haziran 1919 gecesini Fener Camisi’nde teravih namazını kıldıkları sırada onları tutukladılar. Hacı Şakir Kaptan ve oğlu, yalnızca bir buçuk ay sonra serbest kalsalar da İngilizlerin amansız takibi sonucu birkaç defa daha yakayı ele vermekten kurtulamadılar. Sonunda İngilizler’den kaçmayı başaran Hacı Mustafa Kaptan, Akyar’a giderek Kırım Cumhuriyeti Veli İbrahimof’un (1924-1928) himayesine sığındı. Uzun bir müddet Kırım’da kalan Hacı Mustafa Kaptan, Anadolu’ya ancak kurtuluştan sonra dönebildi¹⁷¹.

Kalkavanoğlu’nun hatıratındaki bu bilgilerin çeşitli yönlerden kritiği zorunlu görülmektedir. İstanbul’daki bu faaliyetlerin 1919 ve 1922 arasında yapıldığı göz önüne alınırsa, Hacı Mustafa Kaptan’ın Kırım Cumhuriyeti sıfatıyla Veli İbrahimof’a sığınması olanaksızdır. Veli İbrahimof bu sıfatı 1924 yılında elde etmiştir. Ayrıca yine söz konusu yıllarda, önce iç savaş ve ardından yaşanan büyük açlık nedeniyle Kırım, sığınma konusunda hiç de iyi bir seçenek sayılmazdı. Dolayısıyla Hacı Mustafa

¹⁶⁹ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s. 261.

¹⁷⁰ İlyas Sami Kalkavanoğlu, *Millî Mücadele Hatıralarım*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2011, s. 123.

¹⁷¹ a.g.e., ss. 124-125.

Kaptan'ın Kırım'daki gelişmelerden haberdar olmama ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Ya da can korkusu buna engel olmuş olabilir.

Hatırat, Millî Mücadele'nin üzerinden otuz beş yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra yazıldığı için kişi, olaylar, yer ve zaman gibi konularda Kalkavanoğlu'nun yanılgıları çok kuvvetle muhtemel bu örnekteki gibi olabilir. Bununla birlikte Kırım Türkleri, Anadolu'dan Kırım'a sığınan Millî Mücadele taraftarı kişi veya kişileri şartlar nasıl olursa olsun yine de himaye ederlerdi. Çünkü Kırım, Millî Mücadele yıllarında Karadeniz'in kuzeyinde Türk ve Müslümanların yaşadığı, belki de tek yerd.

2.1.3. Akyar Mitingi ve Mustafa Kemal Paşa'ya Gönderilen Tebrik

Karadeniz'in iki yakasında 1922, önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl oldu. Kuzey yakası Kırım'da; bundan kısa bir süre önce İngiltere ve Fransa'nın desteklediği Beyaz Ordu ile Bolşeviklerin Kızıl Ordusu arasında yaşanan iç savaşı Bolşevikler kazanarak yönetimi ele geçirmişti. Böylece Kırım, 1918'den sonra üç ayrı gücün işgali altında harabeye dönmüştü. Dahası 1922'de çok büyük kayıplara yol açan bir açlığın pençesine düşen Kırım'da on binlerce Müslüman Kırım Türkü hayatını kaybetmişti.

Güney yakasındaki Türkiye'de ise üç yılı aşkın süre devam eden Millî Mücadele, Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştı ancak bu zaferin arka planında tamiri imkânsız büyük bir yıkım da kalmıştı. Türk halkı bütün kaynaklarını ordu için seferber etmişti. Her şeye sıfırdan başlanmak zorundaydı. Böylesi ağır şartlar altında yeni devletin kuruluş süreci de başlamak üzereydi.

Şartları tartışmasız çok daha ağır olsa da Kırım Türkleri, Türk ordusunun kazandığı zaferle büyük bir sevince boğulmuştur. Büyük Taarruz'da kazanılan zafer sonrası Akyar'da¹⁷² yapılan mitingde, Mustafa Kemal Paşa'ya iletmek üzere şu mesajı yollamışlardır:

“Sivastopol İslamları, sizin rehberliğinizle Türk halkı ordusunun düşmanlara karşı olan müteaddit muvaffakiyetini büyük bir meserretle takip ediyorlar.

¹⁷² Kırım'ın kadim köylerinden biri olan Akyar'ın üzerinde kurulan bir liman şehridir. “Muhteşem şehir” anlamına gelen Sivastopol ismi, II. Katerina döneminde antik Yunan medeniyetine atfen verilmiştir. Bk. Kırımlı, a.g.e., 2010, ss. 7-8. Bu çalışmada Akyar'ın kullanımı tercih edilmiştir.

Anadolu'nun son bir noktası olan İzmir'in istirdadı dolayısıyla sizi tebrik etmekle beraber, düşmanların zulümleri altında inleyen Trakya'nın da yakın bir zamanda istihlâsına itimadımız berkemal bulunduğunu arz eyleriz. Yaşasın birinci halk ordusu, yaşasın onun Pişdâr-ı Müşiri Mustafa Kemal"¹⁷³! Bu miting ve sonrasında Mustafa Kemal Paşa'ya iletilen mesaj, Cafer Seydahmet'in Kırım Türkleri'nin Türkiye'ye bakışı ile ilgili daha önce verilen tespitin somut örneklerinden biridir.

2.2. Kırım Türkleri'nin Anadolu'daki Faaliyetleri

Rusya'nın 1783'te Kırım'ı topraklarına katmasıyla başlayan ve yaklaşık bir buçuk asır devam eden süreçte, yüz binlerce Kırım Türkü anayurtlarını terk ederek Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte nispeten erken dönemlerde Anadolu'ya gelenler, İstanbul'da yeni bir hayat kurma şansına daha çok sahiptiler. Bunlar içinde iyi bir eğitim alarak Osmanlı Devleti'nde önemli görevlere gelenler azımsanmayacak sayıdaydı. Hatta üst düzey devlet kadrolarına yükselenler bile bulunuyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelenlerse, başta Orta Anadolu olmak üzere Anadolu'da birçok bölgede bulunan köylere iskân edildi. Böylece bir bütün olarak Türkiye'nin demografik kompozisyonunun bir parçası haline gelen Kırım Türkleri, cephe gerisindeki faaliyetlere katılarak Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında pay sahibi oldular.

2.2.1. Amasya Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Çalışmaları

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasına katkı sunan meslek grupları arasında din adamları da bulunuyordu. Bunlardan biri Abdurrahman Kâmil Efendi idi. 1850'de Amasya'da doğan Abdurrahman Kâmil Efendi'nin ataları, uzun bir süre önce Kırım'ın Bahçesaray bölgesinden gelerek Çorum'da Mecitözü'ne bağlı Doğla köyüne yerleştirilmişti. Bu nedenle mahlası Mecîdî, lâkabıysa Mecîdizâde'dir. İlmiye sınıfı bir aileden gelen Abdurrahman Kâmil Efendi, sıbyan mektebini tamamladıktan sonra 1861'de hafız oldu. Amasya'da rüştiye mektebinin ardından Mehmet Paşa medresesinde eğitimini sürdürdü. Burada istihrâc¹⁷⁴ alanında kendini yetiştiren

¹⁷³ "Sivastopol Müslümanları'nın Tebriki", *Açıksöz*, S. 587, 23 Eylül 1922, s. 2; "Sivastopol İslamları'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Tebriknamesi", *Babalık*, S. 998, 22 Eylül 1922, s. 1.

¹⁷⁴ Sözlükte "çıkarmak" anlamına gelen istihrâc kelimesi, terim olarak "bir hadis kitabındaki bütün rivayetleri bir müellifin kendisine ulaşan başka senedlerle rivayet etmesi" demektir. Bu hadislerin

Abdurrahman Kâmil Efendi, kardeşi Sadık Efendi'den feraiz ve aruz ilmini öğrendi. 1879'da Mehmet Paşa Medresesine Müderris olarak atandı¹⁷⁵.

Abdurrahman Kâmil Efendi, klasik din adamı görüntüsünden oldukça farklı bir çizgiye sahipti. Yaklaşık 20 yıllık müderrisliğin ardından 1902'de Amasya Müftülüğü'ne getirilen Abdurrahman Kâmil Efendi, emekli oluncaya kadar aktif olarak çeşitli komisyonlarda boy gösterdi. Söz gelimi Hicaz Demiryolu Yardım Komisyonu'nda o kadar büyük hizmetler yürüttü ki, devlet hizmetlerinde başarılı işler yapanlara iftihar ve imtiyaz için verilen dördüncü dereceden Osmanlı nişanıyla ödüllendirildi. 1915'te yaş haddinden emekli olsa da I. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında Beyazıt Camisi'nde halka vaaz vermeye devam edecekti¹⁷⁶.

Abdurrahman Kâmil Efendi'yi tarihî bir şahsiyet haline getiren asıl durumsa, Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele'yi başlattığı ilk günlerde ve sonrasında oynadığı rollerdi. Amasya'ya geldiği ilk günün gecesini, Yavuz Sultan Selim Han'ın doğduğu ve halk arasında "*Saray Düzü*" diye bilinen yerdeki askerî kışlada geçiren Paşa'yı ziyaret edenler arasında Abdurrahman Kâmil Efendi de bulunuyordu. Abdurrahman Kâmil Efendi, söz konusu ziyarette yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

*"O gece, yani Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece, Mustafa Kemal Paşa'yı odasında ziyaret ettim. Konuşmalar bittikten sonra müsaade istedim. Yarınki Cuma günü vaaz edeceğimi onun için erken gitmem gerektiğini söyledim. Paşa ayağa kalkarak elimi öptü. Sonra da baba, karanlıktır. Yanınıza adam katayım mı, dedi. Gözlerimin ışığı beni götürür, diye cevapladım. Paşa tekrar elimi öperek baba bu işte muvaffak olmak da var, olmamak da var. İnşallah olacağız. Eğer olamazsak bizi asarlar, kelle gider. Ne dersin, diye sordu. Ben de Hey oğul! Sen ki genç yaşında başını vatan ve millet uğruna feda etmişsin. Koy benim bu ihtiyar kelle de senin uğruna feda olsun, dedim. Tekrar elimi öptü ve yanıma Komiser Osman Efendi'yi katarak uğurladı"*¹⁷⁷.

toplandığı kitaba müstahrec, bu işi yapan müellife de müstahric denmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. S. Kemal Sandıkçı, "Müstahrec", *DİA*, C. XXXII, İstanbul, 2006, ss. 111-112.

¹⁷⁵ Kâmil Şahin, "Abdurrahman Kâmil Efendi", *DİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 504.

¹⁷⁶ Bünyamin Albayrak, Ahmet Ünal, "Millî Mücadele'nin Alimlerinden Abdurrahman Kâmil Yetkin", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, Mayıs 2021, s. 46.

¹⁷⁷ Mevhibe Savaş, "Mustafa Kemal, Amasya ve İki Din Adamı", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. V, S. 19, Ankara, 1997, ss. 318-319.

Her ne kadar ordu müfettişi sıfatıyla ve olağanüstü yetkilerle Amasya'ya gelse de, Abdurrahman Kâmil Efendi'nin bu sözleri, Mustafa Kemal Paşa için herhangi bir jestin ötesinde büyük bir değerdedi. Çünkü Amasya'ya geldiği dönemde, Millî Mücadele liderinin kendi ifadesiyle; İzmir, Manisa ve Aydın'ın işgaliyle Yunan tecavüz ve mezaliminden milletin haberi bile yoktu. Bu durum milletin aleyhineydi ve milleti ikaz edip harekete geçirmek büyük önem arz ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, laik kimliğini bir tarafa bıraktı. Çünkü Millî Mücadele'nin topluma anlatılmasındaki yollar, başlangıçta camilerden geçiyordu.

İşte bu şartlar altında Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Cuma hutbesi, ayrı bir önem taşıyordu. Aslında o günkü vaazın konusu, zekât ve fitre üzerineydi. Buna rağmen Abdurrahman Kâmil Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın ricasıyla Millî Mücadele hakkında konuşmaya karar verdi. Cuma namazını, Mevlit ve şehitler için dua merasimi izledi. Son olarak Mustafa Kemal Paşa ve Abdurrahman Kâmil Efendi büyük bir kalabalığa konuşma yaptılar. Bu konuşmasında Abdurrahman Kâmil Efendi şunları söylemiştir:

“Muhterem Evlâtlarım! Paşa Hazretlerinin açıkça izahatta bulundukları Türk Milletinin, Türk hakimiyetinin artık hikmet-i mevcudiyeti kalmadığı tahakkuk edince ve milletimizin mukadderatı endişeli bir duruma düşünce, artık bu devletin mevcudiyetine hürmet etmek, bence doğru bir yol değildir. Mademki milletimizin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklali tehlikeye düşmüştür, artık başımızdaki bu hükümetten bir iyilik ummak, bence abestir. Şu andan itibaren padişah olsun, isim ve unvanı ne olursa olsun, hiçbir şahsın ve makamın hikmet-i mevcudiyeti kalmamıştır. Yegâne çare-i halâs, halkımızın doğrudan doğruya hâkimiyetini eline alması ve iradesini kullanmasıdır”¹⁷⁸.

Abdurrahman Kâmil Efendi'nin girişimleri, kısa sürede etkisini göstermiştir. Millî Mücadele'nin şeklini ve Anadolu halkının özünü belirleyen bu vaazdan sonra Amasyalılar hemen harekete geçmiştir. Ertesi gün, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Doğal olarak cemiyetin üyeleri

¹⁷⁸ Savaş, a.g.m., ss. 319-320.

arasında kefen parasına varıncaya kadar elinde avucunda biriktirdiklerini bağışlayan Abdurrahman Kâmil Efendi de yer almıştır¹⁷⁹.

Böylece genelge arifesinde Millî Mücadele'nin kaderini etkileyecek derecede önemli adımlar atılmış oldu. Bunda Abdurrahman Kâmil Efendi'nin büyük emeği ve etkisi olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Amasya müftüsünün çalışmalarından çok memnun olmuş ve Abdurrahman Kâmil Efendi'den övgüyle söz etmiştir. İkili arasındaki diyalog, Millî Mücadele sonrasında da sürmüştü, Mustafa Kemal Paşa 18 Eylül 1928'de Cumhurbaşkanı sıfatıyla Amasya'ya gerçekleştirdiği resmî ziyaret sırasında Abdurrahman Kâmil Efendi ile özel olarak ilgilenmiştir¹⁸⁰.

2.2.2. Osmanlı Sarayından Baba ve Oğul İki Önemli İsmi Faaliyetleri

Eldeki kaynaklara göre Millî Mücadele'ye destek olduğu ya da en azından sempati duyduğu bilinen ilk kişi, şaşırtıcı şekilde Osmanlı sarayının dört damadından biri olan Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı (Okday) Bey (ö. 1977) idi. Osmanlı devlet adamlarından Ahmet Tevfik Paşa'nın¹⁸¹ oğlu olarak 1881'de Selânik'te dünyaya gelen İsmail Hakkı Bey, Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra çeşitli hizmetlerde bulunarak II. Abdülhamit'in "*Hünkâr Yaverliği*" görevine getirildi. Padişahın 1909'da tahttan indirilmesinin ardından rütbesi albaylıktan üsteğmenliğe düşürülmesine rağmen 1910'da Berlin'deki Prusya Harp Akademisi'nde başladığı eğitimini tamamlayarak 1914'te kurmay yüzbaşı oldu. O dönem veliaht olan son Osmanlı

¹⁷⁹ Albayrak, Ünal, *a.g.m.*, s. 47.

¹⁸⁰ Savaş, *a.g.m.*, ss. 322-323.

¹⁸¹ Aslen soyu Kırım Giraylarına dayanan Ahmet Tevfik Paşa, 1845'te İstanbul'da dünyaya geldi. 1868-1883 yılları arasında Roma, Berlin, Viyana ve Sen Petersburg'da diplomat; 1883-1885 yılları arasında Atina'da orielçi; 1885-1895 yılları arasında da Berlin'de büyükelçi olarak görev yaptı. 1895-1909 yılları arasında Hariciye Nazırı olan paşa, 1909'da 21 günlük ilk sadrazamlık görevinin ardından 1909-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Londra büyükelçiliği görevini üstlendi. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine İstanbul'a dönen Ahmet Tevfik Paşa, 1914-1919 yılları arasında Ayân Meclisi üyesi oldu. 1920 yılının sonlarında yeniden sadrazamlığa getirildi ve bu görevini 1922 yılının sonlarına kadar sürdürdü. Ahmet Tevfik Paşa hakkında yazılan monografi örnekleri ile ilgili bk. Koloğlu, *a.g.e.*, s. 9; Necati Çavdar, *Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa*, Berikan Yayınları, Ankara, 2016, ss. 31-32.

padişahı Mehmet Vahdettin'in büyük kızı Ulviye Sultan'la 12 Kasım 1914'te evlendi¹⁸².

İsmail Hakkı Bey, Mütareke Dönemi'nin ağır koşulları altındaki İstanbul'da yaşanan bazı gelişmelerde Millî Mücadele'ye duyduğu sempatinin¹⁸³ işaretlerini daha erken dönemlerde vermeye başladı. Bunun en dikkat çeken örneği, 1919'un Mayıs ayı ortalarında yakın arkadaşı Babanzade Fuad Bey'in düzenlediği bir ziyafet sırasında gerçekleşti. Okday'ın anılarında naklettiğine göre Beyoğlu'ndaki bu ziyafette İstanbul'un önde gelen kişilerinin yanında İngiliz Gizli Servisi'nden Yüzbaşı John Godolphin Bennet (ö. 1974) de bulunuyordu. Günün ilerleyen saatlerinde bu yüzbaşının içki ve mezenin de etkisiyle Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmayı başaramayacağını ağzından kaçırması, büyük bir şaşkınlığa yol açmıştı. İstihbarat alanında da uzman olan İsmail Hakkı Bey, bu bilgiyi değerlendirerek Mustafa Kemal Paşa'ya ivedi şekilde ulaştırdı¹⁸⁴.

Mustafa Kemal Paşa, daha sonradan bir damadın maiyetindeki erkân-ı harp subayından¹⁸⁵ öğrendiğini söylediği bu haber karşısında âdeta şok oldu. Çünkü işgal güçleri, kendisini İstanbul'da rahatlıkla tutuklayabilir hatta öldürebilirlerdi. Buna rağmen kısa bir süre sonra hedefin yalnızca kendisi değil, aynı zamanda Türkiye'nin kurtuluşu için birlikte yola çıktığı heyeti olabileceğine kanaat getirdi. Bu istihbaratı çok ciddiye alarak Bandırma Vapuru'nun sürekli sahile yakın bir hat üzerinde seyahat etmesini emretti. Hatta bir ara Sinop'tan kara yoluyla Samsun'a ulaşmanın yollarını bile aradı. Mümkün olmadığını öğrenince, deniz yoluyla Samsun'a ulaşmaktan başka bir seçeneği kalmadı¹⁸⁶.

¹⁸² Süleyman İnan, "Son Osmanlı Damatlarının Millî Mücadeleyle İlişkileri", *Erdem*, S. 61, 2011, ss. 128-129.

¹⁸³ Koloğlu'nun belirttiği gibi İsmail Hakkı Bey'in söz konusu dönemde milliyetçi bir politika izlemesindeki önemli etkenlerden biri, Balkan Savaşları sırasında Yanya'da yaşadıklarıydı. Burada Yunan ordusuyla yapılan mücadelelerde Osmanlı ordusunda yer alan Ermeni ve Rumlar sadakatle savaşırken, Müslüman kökenli Arnavutlar ise toplu halde kaçarak savunmayı zayıflatmışlardı. Bu olay, İsmail Hakkı Bey'i derinden etkileyecekti. Koloğlu, *a.g.e.*, s. 84.

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Okday, *Yanya'dan Ankara'ya*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1975, ss. 437-438.

¹⁸⁵ Bu kişi, İstanbul'da İsmail Hakkı Bey'e bağlı çalışan, Kurmay Yüzbaşı Neşet (Çopur) Bey'dir. Kendisi o dönemde Millî Mücadele hesabına çalışıyordu. Bk. Hamdi Tamer, "Kuva-yı Milliye'ye Katılanların Listesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 5, İstanbul, Şubat 1968, s. 6.

¹⁸⁶ İnan, *a.g.m.*, s. 130. İsmail Hakkı Bey'in verdiği bu bilgi, Mustafa Kemal Paşa'nın Falih Rıfkı Atay ile yaptığı görüşmelere de konu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a hareketinden hemen önce

Bandırma Vapuru’ndan kısa bir süre sonra bir İngiliz destroyerinin de Samsun limanına gelmesi, Mustafa Kemal Paşa’ya ulaştırılan bilgiyi doğrular niteliktedir. Okday’ın da objektif şekilde belirttiği gibi İngiliz destroyerinin gerçek amacı belki de tam olarak bilinemeyecektir¹⁸⁷. Dolayısıyla bu konuda yapılacak her bir yorum spekülasyondan öteye bir anlam taşımaz. Her ne olursa olsun, İsmail Hakkı Bey’in Yüzbaşı Bennet’ten öğrendiği istihbaratı acilen Mustafa Kemal Paşa’ya iletmesi, Millî Mücadele’ye bakış açısını göstermesi bakımından önemli bir göstergedir.

Sultan Vahdettin’le (4 Temmuz 1918-1 Kasım 1922) 1920 yılının başlarında yaptığı bir görüşme de İsmail Hakkı Bey’in Millî Mücadele yanlısı tutumunu gösteren açık bir delildir. Damat Ferit Paşa’nın, asi olarak nitelediği millî kuvvetleri yok etmek için Kuva-yı İnzibatiye adı verilen bir ordu kurmaya çalıştığını öğrenen İsmail Hakkı Bey:

*“Düşündüm, taşındım ve keyfiyeti Padişah’a arz etmeye karar verdim. Kendisine duyduklarımı tafsilâtıyla anlatacaktım. Sözlerimi hiç kesmeden sonuna kadar dinledi. Sonra uzun bir müddet düşündü ve ‘Oğlum, bunları Sadrazam Paşa’nın yüzüne karşı da tekrarlayabilir misin’, dedi. Olumlu cevap verince de Damat Ferit Paşa’yı çağırttı. Ben de aynı sözlerimi bir kere daha tekrar ettim. Damat Ferit Paşa sözlerimi işitince, tehevürle oturduğu yerden ayağa fırladı ve ‘Yalan Padişahım, bu haberin aslı esası yoktur. İsmail Hakkı Beyefendi hakkımda uydurulan bir iftirayı işitmişler ve Efendimize bu suretle intikal ettirmişler’, cevabını verdi”*¹⁸⁸. Hâlbuki olayın gerçek olduğu kısa süre sonra anlaşılabaktı.

İsmail Hakkı Bey, Millî Mücadele’ye duyduğu sempatinin bir diğer işaretini ise Londra Konferansı öncesi vermiştir. Birinci İnönü zaferinin (6-11 Ocak 1921) ardından toplanan bu konferansa İstanbul Hükümetiyle TBMM Hükümeti ayrı ayrı davet edilmişti. İstanbul Hükümeti’nin askerî müşaviri sıfatıyla görevli bulunan İsmail

yaşananlarla ilgili bk. Falih Rıfkı Atay, *Mustafa Kemal’in Mütareke Defteri*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999, s. 157; Falih Rıfkı Atay, *Atatürk’ün Bana Anlattıkları*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1998, ss. 140-142.

¹⁸⁷ İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 439.

¹⁸⁸ İ.H. Okday, *a.g.e.*, ss. 250-251.

Hakkı Bey, babası Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın sergileyeceği tutumu¹⁸⁹ TBMM heyetindeki ordudan arkadaşı Hüsrev Gerede'ye iletti¹⁹⁰. Bu durum doğal olarak heyeti ilk katıldıkları uluslararası konferansta çok rahatlatmış ve memnuniyetle karşılanmıştı. İsmail Hakkı Bey ise bu faaliyetleri sonucu, İngilizler tarafından “*hararetli bir Kemalist*” damgası yemekten de kurtulamadı¹⁹¹.

Gerçekten de Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın Londra'da oynadığı roller, herkesi şaşırtacak cinstendi. Deneyimli sadrazam, aynı otelde kaldıkları TBMM Heyeti başkanı Bekir Sami Bey'le zaman zaman bir araya gelerek ortak bir tutum sergilenmesi için büyük çaba sarf etti. Böylece daha başlangıçta İngiltere Başbakanı Lloyd George'un (6 Aralık 1916-19 Ekim 1922) iki hükümet arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmak üzerine kurduğu oyununu bozmayı başardı. Hatta konferans sırasında ilk sözü aldıktan sonra Bekir Sami Bey'e bakarak TBMM Heyeti'nin milletin gerçek temsilcisi olduğunu açıkça ilan etmesi, İngiltere'nin politikalarını alt üst etmeye yetmişti¹⁹². Ahmet Tevfik Paşa İstanbul'a döndükten sonra da Millî Mücadele yanlısı çizgisini sürdürecekti.

Ahmet Tevfik Paşa'nın Londra'da sergilediği ezber bozan tutum, doğal olarak çok yankı uyandırmıştı. Paşa'nın ilerleyen yaşı, hastalıkları ve hatta üzerindeki baskı gibi sebeplerle böyle bir seçeneği tercih ettiğini düşünenler bulunsa da kendisi yıllar sonra 10 Ekim 1936'da, *Cumhuriyet* gazetesine verdiği röportajında bu duruma şöyle açıklık getirmiştir:

“Niçin böyle davrandım. Hiçbir baskı yoktu. Belki vazifesini yaparak milletin varlığına inanan bir ihtiyarlık vardı. Ben ne zaman vücudumdan istifade edeceğime inandımsa, o zaman çağrıldığım görevi korkmadan kabul ettim. Ne zaman da işimin bittiğine inandımsa, o zaman üzerime düşeni yapmaktan geri kalmadım. Nasıl olur da

¹⁸⁹ Ahmet Tevfik Paşa Londra Konferansı'nda Millî Mücadele lehine bir tutum sergilemiştir. Hatta konferans sonrası, daha Londra Büyükelçiliği döneminden tanıdığı Lloyd Georges'a yaptığı veda ziyaretinde, İngiliz Başbakan'ın Ankara'dan gelen heyeti “haydut” olarak nitelemesine şiddetle karşı çıkarak onların sayıdeğer vatanseverler oluşunu söylemişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 432.

¹⁹⁰ İnan, *a.g.m.*, s. 130; Çavdar, *a.g.e.*, s. 456.

¹⁹¹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)*, 2. Basım, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 134.

¹⁹² Nurten Çetin, *Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, ss. 435-456.

ben, Ankara'da doğan millî kuvveti ve onun başındakini inanmadan böyle kabul edebilirdim"¹⁹³.

Ahmet Tevfik Paşa'nın Millî Mücadele'ye desteğini gösteren bir başka kanıt, Londra Konferansı'ndan aylar sonra Sultan Vahdettin ile yaşadığı bir polemikte ortaya çıktı. O dönemde, 1922'nin ocak ayı sonunda, İsmail Hakkı Bey kimseye haber vermeden Ankara'ya kaçmış ve bu önemli olay ertesi gün pek çok gazetenin birinci sayfasında manşetten duyurulmuştu. Doğal olarak bu durum, gündeme bomba gibi düşmüş; iki dünürü karşı karşıya getirmişti. Gerginleşen ortamda Sultan Vahdettin'in olanlardan habersiz olduğunu söyleyen Ahmet Tevfik Paşa'ya gazeteleri göstererek oğlunun Anadolu'ya kaçtığını söylemesi üzerine, deneyimli sadrazam öyle ise vazifesini yapmaya gitmiş diyerek İsmail Hakkı Bey'in Millî Mücadele'ye katılmasını açıkça onaylamıştı¹⁹⁴.

Bu görüşmeden sadrazamlık görevinin sonuna kadar Ahmet Tevfik Paşa, Millî Mücadele'yi koşulsuz olarak desteklemekten vazgeçmemiş ve bu tutumu karşılıksız kalmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk icraatlarından biri, yaklaşık iki yıldır alamadığı sadrazamlık aylıklarının Ahmet Tevfik Paşa'ya ödenmesi olmuştur. Ayrıca kendisine emekli maaşı bağlanmıştır. Koloğlu'nun da belirttiği gibi bu durum, Ahmet Tevfik Paşa'nın sadrazamlık döneminin Ankara tarafından Millî Mücadele'nin bir parçası olarak görüldüğünün açık bir göstergesidir¹⁹⁵.

Her ne kadar bu örneklerin dışında Millî Mücadele lehine bir girişimine rastlanmasa da, İsmail Hakkı Bey'in Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip ettiğine şüphe yoktur. Bunu, hatıratının bazı bölümlerinde büyük bir takdirle bahsettiği saraydaki yardımcısı Kurmay Yüzbaşı Neşet Bey vasıtasıyla yapıyordu. Mütareke Dönemi'nde, Kuva-yı Milliye'nin önemli isimleriyle, sürekli temas halindeydi. Millî Mücadele Dönemi'nde ise, Saray ile Ankara arasındaki iletişimde kilit bir rol oynuyordu. Bu sayede, İsmail Hakkı Bey'in Anadolu'daki askerî gelişmelerden haberi olduğu aşikârdı. Tabii aynı durum, Mustafa Kemal Paşa için de geçerliydi.

2.2.3. Hilal-i Ahmer Faaliyetleri

¹⁹³ Çavdar, *a.g.e.*, ss. 458-459.

¹⁹⁴ İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 449.

¹⁹⁵ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 144.

2.2.3.1. Cemiyetin Kısa Tarihçesi

Millî Mücadele Dönemi'nde cephe gerisinde faaliyet gösteren en önemli kurum, belki de Hilal-i Ahmer Cemiyeti idi. Bu cemiyetin kuruluşunda, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da meydana gelen uluslararası gelişmeler etkili olmuştur. Söz konusu dönemde birçok alanda olduğu gibi düşünce alanında da baş döndürücü değişimler yaşanıyordu. Ayrıca kurumsallaşma alanındaki gelişmeler dikkat çekici düzeydeydi¹⁹⁶. Avrupa ile oldukça karmaşık ilişkilere sahip Osmanlı Devleti'ndeki kurumların bu gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildi.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da yaşanan önemli gelişmelerden biri, Cenevre Konferansı'dır. İsviçre'nin girişimi üzerine 16 devletin katılımıyla başlayan bu konferansta, uluslararası yardım derneklerinin kurulması ve bir savaş sırasında saldırmazlık çerçevesi içinde olması gerekenler görüşülmüştü¹⁹⁷. Konferans sonucu 22 Ağustos 1864'te bir sözleşme imzalandı. Sözleşmede, savaşlar sırasında kurulacak teşkilat, sağlık personellerinin durumları ile sivil ve yaralılara yapılacak yardımlara ilişkin hükümler bulunmaktaydı. Ayrıca, teşkilat ve çalışanları için beyaz zemin üzerine bir kızılhaçın yer aldığı ortak bir amblem belirlendi¹⁹⁸.

Bu sözleşme gereği Jean Henry Dunant'ın çabalarıyla, 1864 yılında kurulan Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı; Paris, Berlin ve Viyana gibi Avrupa'nın önemli başkentlerinde temsilcilikler açarak kısa sürede genişlemeye başladı¹⁹⁹. Teşkilatın amacı; herhangi bir farklılık gözetmeksizin insan hayatı ve sağlığını korumak, insan var oluşunun saygı görmesini sağlamak, insanların acı çekmesini önlemek ve acılarını dindirmektir.

Osmanlı Devleti, Cenevre Konferansı'na katılmamıştı ancak 5 Temmuz 1865'te sözleşmeyi imzalayan ülkeler arasında yerini aldı. Aynı yıl, Paris'te açılan Sağlık Sergisi ile Kızılhaç Konferansı'na Osmanlı Devleti'ni temsilen Doktor Abdullah Bey katıldı. Kızılhaç benzeri bir teşkilatın açılması için gayret göstereceğine

¹⁹⁶ İsmail Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadele'de Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu*, İkinci Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, Nisan 2009, s. 12.

¹⁹⁷ <http://kizilaytarih.org/dosya001.html>, Erişim Tarihi (13.02.2021).

¹⁹⁸ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti*, İkinci Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010, s. 10.

¹⁹⁹ Sefa Saygılı, *Kırımlı Doktor Aziz Bey*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2011, s. 11.

dair konferansta söz verdi. Gerçekten de İstanbul'a döndükten sonra çabalarını arttıran Doktor Abdullah Bey, başlangıçta resmî makamlardan beklediği desteği göremese de, pes etmedi. Sabırlı, inançlı ve ısrarlı çalışmaları sonucu; 66 üyeden oluşan "Mecrûhin ve Marîza-yı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adlı cemiyeti kurmayı başardı²⁰⁰.

Söz konusu cemiyet üzerindeki açık etkisine rağmen Kızılhaç Teşkilatı, Osmanlı Devleti tarafından hemen benimsenmedi. Bunun en önemli sebebi, kuşkusuz teşkilatın Haç şeklindeki amblesiydi. Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı, amblesinin din ve mezhep farklılıklarının üzerinde olduğunu pek çok kez dile getirmesine rağmen Hristiyanlığı çağrıştırdığı için amblesin Müslümanlar arasında itici olduğu da aşikârdı. Ortaya çıkan bu sorun Kırımlı Doktor Aziz Bey'in²⁰¹ çabalarıyla çözülebildi. Kendisi, kaleme aldığı pek çok yazıyla Kızılhaç amblesinin karşılığı olarak beyaz üzerine kırmızı yarım aylı bayrak kullanımının benimsenmesini sağladı²⁰².

Mecrûhin ve Marîza-yı Askeriyyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti, kısa vadede etkili çalışmalar yürütemedi. Bu nedenle, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında duyulan ihtiyaç üzerine, II. Abdülhamit'in himayesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti adıyla hızlı bir dönüşüm geçirdi. Cemiyet, söz konusu sürece bağlı olarak Millî Mücadele'ye kadar Osmanlı Devleti'nin katıldığı tüm savaşlarda cephe gerisinde aktif olarak görev yaptı. Balkan Savaşları'nda sağlıkla ilgili hizmetlerinin yanında, göçmenlerin sorunlarıyla ilgili çalışmalarda bulundu. Ayrıca 1913 yılında yurt içinde ve yurt dışındaki önemli merkezlerde Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezleri açılarak

²⁰⁰ Saygılı, *a.g.e.*, ss. 11-12.

²⁰¹ Kırımlı Doktor Aziz Bey, 1840'ta İstanbul'da doğdu. Öğretimin Fransızca yapıldığı Askerî Tıbbiye'den 1866 yılında mezun olduktan sonra, tıp dilini Türkçeleştirmeye yönelik pek çok çalışmaya katılarak yoğun çeviri faaliyetlerine başladı. Askerî Tıbbiye'de iç hastalıkları dersleri vermenin yanı sıra, Sivil Tıbbiye'nin ilk müdürü, fizik, kimya ve iç hastalıkları derslerinin de hocasıydı. Kurucuları arasında bulunduğu Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin üç dönem başkanlığını yaptı. Dr. Macarlı Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ile birlikte Kızılay'ın kurucuları arasında yer aldı. 11 Haziran 1878 tarihinde henüz 38 yaşındayken veremden hayatını kaybetti. Kırımlı Doktor Aziz Bey'le ilgili yazılan bir monografi örneği olarak bk. Emre Dölen, *Türkiye'de Modern Kimyanın Öncülerinden Kırımlı Dr. Aziz Bey (1840-1878)*, Türkiye Kimya Derneği Yayınları, No: 37, İstanbul, 2019.

²⁰² Saygılı, *a.g.e.*, s. 12.

teşkilatlanma faaliyetlerine hız verildi. I. Dünya Savaşı'nda ise tüm imkânsızlıklara rağmen üç kıtada faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürdü²⁰³.

Bu savaşta çok önemli tecrübeler kazanan kurum, Millî Mücadele Dönemi'nde hizmet ve fedakârlığını en üst düzeye çıkardı. Kısa zamanda pek çok yerde hastahaneler, nekâhethaneler, dispanserler, aşhaneler ve çayhaneler kurarak yirmi dört saat hizmet vermeye başladı. Kurum Genel Sekreteri Adnan (Adıvar) Bey'in (ö. 1955) İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya geçmesiyle Anadolu'da teşkilatlanma çalışmaları ivme kazandı. Hilal-i Ahmer'in İstanbul'da bulunan merkezi, maddi yardımlar ve sağlık malzemelerini içeren aynı yardımların yanında pek çok doktor, eczacı ve sağlık personelinin İnebolu üzerinden Ankara'ya geçmesini sağladı²⁰⁴.

2.2.3.2. Cemiyete Yaptıkları Bağışlar ve Kırım Türkleri'nin Sağlık Kurumlarındaki Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Vahdettin'in emri doğrultusunda 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmasıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde başlatılmış bulunan kurtuluş mücadeleleri tek merkezden yönetilmeye başlamıştı. Ne var ki bu süreç kısa zamanda Mustafa Kemal Paşa ve İstanbul arasındaki derin görüş ayrılıklarına bağlı olarak siyasi bir rekabete dönüşecek ve nihayet TBMM'nin 23 Nisan 1920'de açılmasıyla Ankara'nın Millî Mücadele'deki etkisi belirgin şekilde artmaya başlayacaktı. Bunda, İstanbul merkezli siyasi ve askerî gelişmelerle birlikte Türk ve Müslüman halkın Anadolu'ya gönderdikleri yardımların büyük bir etkisi olmuştu. İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali, o tarihe kadar zaten teslimiyetçi bir politika izleyen İstanbul Hükümeti'ni tamamen etkisiz hale getirdi. Böylece, Millî Mücadele konusunda Osmanlı Padişahı ile Mustafa Kemal Paşa arasında kalanlar, daha doğrusu saltanata gönülden bağlı olanlar, yönlerini hızlı bir şekilde Ankara'ya çevirdiler.

Doğal olarak bu durum, Ankara'ya yönelik faaliyetlerde ciddi bir artış meydana getirmiştir. Söz gelimi, 1920 yılının sonlarından itibaren Millî Mücadele yanlısı bazı İstanbul gazetelerinde Hilal-i Ahmer için yardım kampanyaları

²⁰³ Hacıfettahoğlu, *a.g.e.*, ss. 14-15.

²⁰⁴ *a.g.e.*, ss. 16-17.

düzenlenmeye başlamıştır. Bu konuda özellikle *Vakit* gazetesi öncü rol oynamış, 1921 yılında gazetenin hemen her günkü sayısında Hilal-i Ahmer yardımlarıyla ilgili haberler yer almıştır. Aynı başlık altındaki haberlerde Hilal-i Ahmer'e yardım edenlerin çarşaf listesi verilmiştir. Kırım Türkleri, söz konusu kampanyalara münferit de olsa katılarak Millî Mücadele lehinde yardımlarda bulunmuştur²⁰⁵.

Düzenli ordunun kurulması sürecinde Anadolu'da pek çok köyde iskân edilen Kırım Türkleri de Hilal-i Ahmer'e ayni ve nakdi destek sağlamışlardı. Bu bağlamda dikkati en çok çeken kişi, Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Bozhüyük (Semahüyük) köyünden²⁰⁶ Hacı Bekir Ağa idi. Tüccarlıkla geçimini sağlayan Hacı Bekir Ağa, çeşitli alanlardaki faaliyetleriyle bölgede oldukça tanınan biriydi. Hilal-i Ahmer'e yardım toplamak bunlardan yalnızca biriydi. Köy köy dolaşarak bu kuruma önemli meblağda yardım topladı. Elmalı civarındaki sekiz köyden sağladığı 7380 kuruşluk yardımı 18 Nisan 1921'de Hilal-i Ahmer veznedarına teslim etti²⁰⁷.

Kırım Türkleri'nin Hilal-i Ahmer'e yönelik faaliyetleri, ayni ve nakdi yardımlarla sınırlı kalmadı. Onlar, cemiyete bağlı çeşitli sağlık kurumlarında üstlendikleri görevleri de yerine getirdiler. Bunlardan biri Hilal-i Ahmer'e bağlı hastaneler ile nekâhethanelerdi. Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'da irili ufaklı pek çok hastane ve nekâhethane bulunuyordu. Eskişehir, Kırşehir, Ankara, Isparta ve Konya'dakiler, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağlıydı ve özellikle Eskişehir-Kütahya Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921) sırasında kesintisiz sağlık hizmeti sunmuşlardı²⁰⁸.

²⁰⁵ Hilal-i Ahmer'e yardım haberleriyle ilgili örnekler için bk. "Anadolu'ya Yardım", *Vakit*, S. 1209, 20 Nisan 1921, s. 2. Bu haberde Hilal-i Ahmer'e yardımında bulunan İstanbul Fatih'teki tüccarlardan biri, 100 kuruşluk ianesi ile Kırımlı Veli Şah'tır. "Anadolu'ya Yardım", *Vakit*, S. 1216, 27 Nisan 1921, s. 3. *Vakit* gazetesinin bu sayısında yayınlanan listede yer alan Kefelizade Tüccar Emrah Efendi de Ankara'ya 1000 kuruşluk yardımda bulunmuştur. "Anadolu'ya Yardım", *Vakit*, S. 1226, 5 Mayıs 1921, s. 4. Gazetenin bu listesinde ise Ankara'ya yardım eden Trakya muhacirleri vardır. Bu listedeki Kırım Türkü, 500 kuruşluk yardımıyla Kırımlı Çelebi Ahmet Efendi'dir.

²⁰⁶ Köyün eski adı Semahüyük'tür. Osmanlı Türkçesi'ndeki yazımı Semayük şeklindedir ve belgelerin günümüz Türkçesi'ne çevrilmesinde bu isim baz alınmıştır. Kırım Türkleri'nin iskân edildiği köyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 172-175.

²⁰⁷ Hacı Bekir Ağa'nın Hilal-i Ahmer'e yardımını içeren başlıksız belge, Ankara'da yaşayan torunu emekli öğretmen Bekir Turgut'tan temin edilmiştir. Bundan sonraki kısımlarda yine Bekir Turgut'un kişisel arşivinden bazı belgelere yer verilecektir. Bekir Bey'e yardımlarından ötürü teşekkür ediyorum.

²⁰⁸ Hacıfettahoğlu, *a.g.e.*, ss. 40-46.

Bunula birlikte cemiyet dışında sağlık hizmeti veren hastahaneler de yok değildi. Tarsus, Erzurum, Edremit, Kundaşlı ve Polatlı'da böyle hastaneler bulunuyordu. Bunlar genellikle sahra hastahanesi niteliğindeydi ve savaşların seyrine göre farklı yerlere taşınabiliyordu. Ayrıca savaş meydanlarındaki sıhhiye birliklerinde yaralı ya da hasta askerlere eldeki imkânlar ölçüsünde acil müdahale ve tedavi hizmeti verilmekteydi. Sağlık kurumları ve sıhhiye birliklerinin yanında Akşehir'deki gibi hayvan hastalıkları konusunda özel faaliyet gösteren hastaneler de cephe gerisindeki faaliyetlerde önemli bir yer işgal ettiler. Bu kurumlarda görev yaparak Millî Mücadele'ye katkı sunan pek çok Kırım Türkü bulunuyordu²⁰⁹.

2.2.4. Millî Orduya Çeşitli Hizmetler

Kırım Türkleri'nin cephe gerisindeki faaliyetlerinden önemli bir bölümünü millî orduya sundukları çeşitli hizmetler oluşturunuyordu. Millî Mücadele Dönemi'nde bu hizmetleri etkileyen iki temel faktör vardı. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Kırım Türkleri'nin iskân edildiği köylerin konumuydu. Kırım Türkleri her ne kadar Türkiye'de çok farklı bölgelere iskân edilmiş olsalar da, bunların büyük bölümü Orta ve Batı Anadolu ile Çukurova'da kümelenmişti. Güney Cephesi ile Batı Cephesi'ndeki muharebelerin seyri dikkate alındığında, bu köylerin Millî Mücadele Dönemi'ndeki önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

İkinci faktörse, demografik özelliklerle ilgilidir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği 1783 yılında başlayan göçlerde XIX. yüzyıl boyunca büyük bir artış yaşanmıştır. Kırım Savaşı ve 93 Harbi sonrasında en üst seviyelere ulaşan göçler, XX. yüzyıl

²⁰⁹ Sağlık alanında görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getiren Kırım Türkleri hakkında bilgiler *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nden derlenmiştir. Buna göre; Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Semahüyük köyünden R. 1300/M. 1884 doğumlu Mehmet oğlu Hasan Tarsus hastanesinde; aynı köyden R. 1299/M. 1883 doğumlu İsmail oğlu Mehmet de Akşehir hayvan hastanesinde vatani görevlerini yapmıştır. Bunun yanında Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakuyu köyünden R. 1312/M. 1896 doğumlu Mustafa oğlu Mahmut Tonguç 2. Ordu hayvan hastanesinde; Taşpınar (Ahmetpınarı) köyünden R. 1302/M. 1886 doğumlu Nurettin oğlu Hüsamettin Mutlu Erikli hastanesinde; aynı köyden R. 1313/M. 1897 doğumlu Ahmet oğlu Rıza ise Polatlı hastanesinde görev almıştır. Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Yaverören köyünden R. 1317/M. 1901 doğumlu Ceyri oğlu Mehmet Edremit 118 No'lu hastanesinde; aynı köyden R. 1304/M. 1888 doğumlu Veli oğlu Rıza ve R. 1305/M. 1889 doğumlu Hacı Mehmet oğlu Mehmet 11. Tümen sıhhiye bölümünde hizmet etmiştir. Son olarak Paşakadın (Burhanettin) köyünden R. 1299/M. 1883 doğumlu Gaffar oğlu Mehmet 2. Kolordu asker hastanesinde; yine aynı köyden R. 1316/M. 1900 doğumlu Derviş oğlu Yahya da 61. Tümen asker hastanesinde görev yapmıştır.

başlarından itibaren azalarak da olsa belli aralıklarla devam etmiştir. Özellikle bu son dönemde Anadolu'ya gelerek çoğunluğu köylere yerleştirilen Kırım Türkleri büyük sorunlar yaşamıştır. Bu bağlamda Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda pek çok genç evladını şehit veren bazı köyler âdeta yok olmanın eşiğine gelmiş ve millî orduya istenen düzeyde katkı sunamamıştır²¹⁰.

Bunun dışında İstanbul başta olmak üzere şehirlerde yaşayan Kırım Türkleri de millî orduya destek vermiştir. Ulaşılabilen sınırlı sayıda arşiv belgesi, hatırat eserleri ve süreli yayınlardan anlaşıldığı kadarıyla Kırım Türkleri'nin millî orduya desteği, genel olarak Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında ve sonrasında artış göstermiştir.

2.2.4.1. Konaklama-Karargâh ve İaşe Hizmetleri

Kuva-yı Milliye veya düzenli ordunun Millî Mücadele Dönemi'ndeki faaliyetlerinde Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerden bazıları, muharebelerin gidişatına göre askerî faaliyetlerin geçici merkezleri durumuna geldiler. Bunun ilk örneği, Kırım'dan göç eden ve Nogay Tatarları tarafından kurulan Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Mercimek köyü idi. Köy daha önce belirtildiği gibi Çukurova'nın doğu cephesinde Fransız ve Ermenilerle yapılan savaşlarda karargâh yapılmıştı. Bu süreçte köy halkı iaşe başta olmak üzere Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarını karşılamak için büyük gayret sarf etmiştir. Şüphesiz iaşe noktasında Kırım Türkleri'nin iskân edildiği diğer köyler de ellerinden geleni yapmıştır.

Kırım Türkleri'nin Orta Anadolu'da yaşadığı bazı köyler de Batı Cephesi'nde Yunanlılar'la yapılan savaşlarda benzer rol oynadılar. 1920 yılının sonlarında kurulan düzenli ordu, ilk askerî deneyimini Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinde elde etmişti. Bu muharebelerde Türk ordusu, güçlü bir savunma hattı kurarak Yunan kuvvetlerini püskürtmeyi başarmıştı. Her iki muharebede elde edilen başarıya rağmen,

²¹⁰ Bu sorunu yaşayan köylerden biri, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine bağlı Günalan köyü idi. Köyde doğup büyüyen Zafer Karatay'la 9 Şubat 2021'de yapılan görüşmede, köyün kurulduğu sıralarda zaten nüfusunun az olduğunu ve yitirdiği gençler nedeniyle cephe gerisinde gereken yardımlarda bulunamadığını belirtmiştir. Benzer sorunu, Aksaray merkeze bağlı Hamidiye mahallesi de yaşamıştır. Mahalle sakinlerinden aynı zamanda şair olan Bekir Coşkun, yakın zamanda Kırım'dan gelen muhacirlerin genç erkeklerin çoğunu askere gönderdiğini ve bunların da yıllarca askerden gelemeyeceğini söylemiştir. Elleri avuçlarında bir şeyleri olmayan kadınların ise ancak çocuklarına bakabildiğini 5 Şubat 2021'de dile getirmiştir.

Türk ordusunun pek çok eksiği bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa gibi isimler, bunların ortadan kaldırılmasına yönelik olağanüstü çaba sarf ediyordu. Şüphesiz bunun için öncelikle zamana ihtiyaç vardı. Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde alınan büyük yenilgi, düzenli ordunun eksiklerini iyice ortaya çıkarmıştı.

Bu bağlamda Yüzbaşı Mehmet Fuat Bey'in 13-16 Temmuz 1921'deki Eskişehir-Kütahya Muharebelerinin seyri ile ilgili notlarında, Türk ordusunun durumu açıkça gözler önüne seriliyordu:

“Fırkalar geride nihayetsiz malzeme bıraktılar. Zabitlerin eşyaları, her şey; toplar, mitralyözler, tüfekler, cephaneler, hepsi atıldı; arabalar kaldı. İnsanlar esir oldu. Her şey oldu. İnsanlar ezici düşmanın süngüsünden kurtulmak için kaçtılar. Hezimet o kadar kanlı değildi. Fakat söylentiler dehşet veriyordu. Bozulmuş bir asker, yaprağın hıştısından korkar. O hezimetini açıklamaya kalem ve hafıza yeterli değildi. Arabalarını koparıp dağlarda serseri şekilde dolaşan hayvanlar, kıtasını kaybedip menzili meçhul korkak bir yolcu gibi yollarda sürünen insanlar, mütemadiyen gidiyor”²¹¹.

Eskişehir-Kütahya Muharebelerinin henüz ilk haftası içinde tasvir edilen bu manzara, ilerleyen günlerde daha da kötüleşmişti. Bunun üzerine Millî Mücadele lideri, Fevzi Paşa ile cepheye giderek Türk ordusunun durumunu bizzat görmeye karar verdi. Durumun çok hassas olduğu belliydi. Bu nedenle, zor günler geçiren İsmet Paşa'yı gelişinden nazikçe haberdar etti. 17 Temmuz günü sabahın erken saatlerinde önce Eskişehir'e, ardından Batı Cephesi Karargâhı Karacahisar'a geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın burada edindiği ilk izlenim, Türk ordusunun çok zor bir durumda olduğuydu. Harekâtın sevk ve idaresiyle ilgili silah arkadaşı İsmet Paşa'ya tavsiyelerini/uyarılarını şöyle dile getirmişti:

“Yunan Ordusunun bütün kuvvetiyle yaptığı bu saldırı karşısında, bizim askerî olan asıl görevimiz, Millî Mücadele'nin başlangıcından beri izlediğimiz görevdir ki o, her Yunan taarruzu karşısında kaldıkça, bu taarruza direnmek ve uygun hareketlerle

²¹¹ Sinan Onuş, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Kurtuluş Savaşı'na Kızılca Kıyamet*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 209

*durdurmak, etkisiz hale getirmek ve yeni orduyu meydana getirmek için zaman kazanmaktır. Bu düşman taarruzu karşısında da bu ana düşünce gözden uzak tutulmamalıdır”*²¹². Hâlihazırdaki şartlarda Mustafa Kemal Paşa, ordunun daha fazla yıpratılmamasını istiyordu.

Aynı günde cephelerde yaşanan gelişmeler, Mustafa Kemal Paşa’yı Türk ordusunun durumuyla ilgili ilk izleniminde haklı çıkaracaktı. Yunan kuvvetlerinin Mehmet Nazım Bey’in şehit olduğu Nasuhçal-Yumruçal civarında Türk kuvvetlerini yenilgiye uğratarak Kütahya’yı ele geçirmesi, bu gelişmelerden ilkiydi. Yine de nihai karar için Millî Mücadele liderinin daha fazla bilgiye ihtiyacı vardı. Bu nedenle 12. Grup, Mürettep Tümen ve 6. Tümen komutanlarından mıntıkalarıyla ilgili ayrı ayrı raporlar istedi. Her ne kadar 12. Grup’tan gelen rapor yüreklere su serpse de, cephenin geneli için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Cephenin Yunan ordusu tarafından kuşatıldığı ve Türk ordusunun yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu açıkça görülmüştü²¹³.

Bu durumda geriye yapılacak bir tek şey kalıyordu. Mustafa Kemal Paşa’ya göre ordu, Eskişehir ve çevresinde toplandıktan sonra düşmanla arasına büyük bir mesafe koyarak en uygun yer olan Sakarya’nın doğusuna çekilmeliydi. Ordunun derlenip toparlanabilmesi için bu şarttı. Şayet düşman bu mesafeye rağmen takibini sürdürecektse olursa, harekât üslerinden uzaklaşacağı için yeni menzil hatları oluşturmak zorunda kalacaktı. Buna karşın toplu halde bulunan Türk ordusu avantajlı bir konum elde edecekti. Ne var ki bu taktiğin önemli bir dezavantajı bulunuyordu. Eskişehir ve çevresi düşmana bırakılacağı için bu durum halkın moralini olumsuz etkileyecekti. Ancak bir süre sonra söz konusu olumsuzluklar telafi edilebilirdi. Bunun için de askerliğin gereklerini çekinmeden uygulamak gerekiyordu²¹⁴.

Mustafa Kemal Paşa’nın sözlerinden İsmet Paşa ile hemfikir olmadıkları ve onu ikna etme gayreti içinde olduğu açıkça anlaşılır. Gerçekten de İsmet Paşa’nın meseleyi kavrayışı, Mustafa Kemal Paşa gibi değildi. Aralarında küçük, ama çok

²¹² Kâmil Önalp, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Dördüncü Kısım Kütahya Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974, s. 360.

²¹³ a.g.e., ss. 360-363.

²¹⁴ Kâmil Önalp, a.g.e., s. 366.

önemli bir nüans bulunuyordu²¹⁵. Millî Mücadele lideri, şartlar ne olursa olsun, Türk ordusunun Sakarya'nın doğusuna hemen çekilmesinden yanaydı. İsmet Paşa da aynı fikirdeydi ancak hâlâ Papoulas'ın bir açığını yakalayıp Yunan kuvvetlerine mümkün olduğu kadar hasar verebileceğini düşünüyordu. Belki de İnönü Muharebelerinde kazandığı prestiji kaybetme endişesi, bu düşüncesi üzerinde etkili olmuştu. Bu nedenle inisiyatif kullanmaktan çekinmese de sadece dört gün sonra Mustafa Kemal Paşa'nın sözüne geldi. 22 Temmuz günü Türk ordusuna çekilme emri verdi²¹⁶. Bu zor süreçte ordunun en büyük yardımcılarından biri Kırım Türkleri olacaktı.

Türk ordusunun bu harekâtının kademeli bir geri çekiliş şeklinde olmasına ve firara dönüşmemesine büyük önem verildi. Bunun için komutanlar ellerinden geleni yaptılar. Aynı zamanda kıtaların daha fazla yıpranmaması için, belirli köylerde toplanmasını sağladılar. Bu bağlamda; 4. Gruba bağlı 61. Tümen, Çopur Çiftliği ve Kalkanlı üzerinden Kırım Türkleri'nin yaşadığı bir köy olan Lütfiye'ye ulaşmıştır. Diğer birçok tümen de geri çekilişleri sırasında Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerden geçmiştir²¹⁷. Kıtaların ihtiyaçlarının bir bölümü bu köylerden sağlanırken; büyük bölümü Alpu'dan tedarik edilmekteydi. Sahra hastanesi ise Aziziye'ye taşınmıştı²¹⁸. Alpu ve Aziziye civarında Kırım Türkleri'nin yaşadığı pek çok köy bulunuyordu.

Kademeli geri çekiliş sırasında Türk ordusunun üstesinden gelmesi gereken bazı hayati sorunlar bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi, hiç şüphesiz susuzluktu. Çünkü muharebeler, yazın en sıcak günlerine tesadüf etmişti. Albay Ali Rıza Bey, bu durumu 16 Temmuz gününe ait hatıratında:

“Efrad; açlık, yorgunluk, hele susuzluktan dolayı pek ziyade bîtap bir halde idi. Bir yudum su için canlarını terk eden, bayılan ve ağzından köpük gelmiş efrada tesadüf eyledim. Avdan köyünde bir kuyu vardı. Suyu pek azdı. Su için birbirini mavzerle öldüren iki neferin cesedi, kuyu başında duruyordu. Susuzluk başka bir yokluğa benzemiyordu. Açlığa karşı tahammül mümkündü. Fakat susuzluğa karşı bir

²¹⁵ Selim Erdoğan, *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez*, Üçüncü Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020, s. 102.

²¹⁶ İnönü, *a.g.e.*, ss. 246-248.

²¹⁷ İncedayı, *a.g.e.*, ss. 114-116.

²¹⁸ Volkan Martin, *Zilkade 1339 Türk İstiklâl Harbi 'nde Eskişehir ve Çevresi*, 1. Basım, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019, ss. 119-121.

çare ve tedbir bulma imkânı yoktu. İnsan konuşamıyor, yürüyemiyor, vücudunu hareket ettiremiyor, velhasıl baygın bir halde bulunuyordu”²¹⁹ sözleriyle ortaya koymuştur.

Suyun bu denli önem kazandığı 1921 Temmuz’unda Ali Rıza Bey’in komutasındaki Kafkas Tümeni’ne bağlı birlikler, aldığı emir üzerine Kıravdan köyünden Alpu’ya doğru yola çıktı. Tümen, Çapur Çiftliği’nden hareketle önce Tokat Sarıca Çiftliği’ne ardından da akşam üzeri halkı Yörüklerden oluşan Sarıcaova’ya ulaştı. Akşamın ilerleyen saatlerinde bir Kırım Tatar köyü olan Mamure’ye geçti. Kafkas Tümeni, bu köyde çok kısa bir süre kalsa da köy halkı, su ve ayran ikram ederek Türk ordusuna sadakatini göstermişti. Fırkanın son durağı, gece yarısına doğru Alpu olacaktı²²⁰.

Türk ordusunun harekât sırasında karşılaştığı bir diğer sorun, yakacak ve barınağa duyulan ihtiyaçtı. Muharebeler her ne kadar yazın en sıcak günlerinde gerçekleşse de, gün içindeki sıcaklık farklarından dolayı geceleyin ısınma büyük bir ihtiyaç haline geliyordu. Ayrıca bazı günlerde yağın yağmurlar ve esen rüzgarlar, barınmayla birlikte ısınmayı zorunlu kılmaktaydı. Ali Rıza Bey 23 Temmuz’da, Kaymaz köyünde açık ordugâhta bulunan askerlerin barınma ihtiyaçları için barakalar yaptırdı. Ekmek, hayvan ve yakacak için tezek teminini de Yavruviran²²¹ ve civar köylerden mazbata karşılığında sağladı²²².

Millî Mücadele Dönemi’nde ordu karargâhı olan bir diğer Kırım Tatar köyü, Ankara’nın Polatlı ilçesine bağlı Tırnaksız’dı. Bu köy, Romanya’nın Dobruca bölgesindeki Hacıoğlupazarcık ve Tulça’ya bağlı köylerden gelen Kırım Türkleri tarafından 1908’de kuruldu. Köy halkı, I. Dünya Savaşı’nın yaralarını henüz saramadan İstiklâl Harbi’nin içinde kendini bulmuştu²²³. Tırnaksız köyü, Sakarya Meydan Muharebesi’nin ilk döneminde Türk ordusunun önemli komuta

²¹⁹ Onuş, *a.g.e.*, s. 209

²²⁰ *a.g.e.*, s. 203.

²²¹ Ali Rıza Bey’in hatıratında geçen bu köy, Kırım Türkleri’nin iskân edildiği Yaverören olmalıdır.

²²² Onuş, *a.g.e.*, ss. 229-230.

²²³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 138-140.

merkezlerinden biri olarak 12. Gruba karargâhlık yaptı²²⁴. Millî Mücadele'nin önemli kadın yazarlarından Halide Edip Adıvar'ın hatıratında bahsettiği isimsiz Tatar köyü, Tırnaksız'dır²²⁵.

Haymana gazetesinin Tırnaksız köyü doğumlu Dr. Mansur Sezginer'e atfen aktardığına göre 12. Grup, karargâhını köyün yakınlarındaki harman yerlerinde kurmuştu. Burası, Velidede tepesi eteklerinde bulunuyordu ve halk arasında Yarıkaya mevkisi olarak biliniyordu. Tırnaksız halkı, ağustos ayının ikinci yarısında oldukça yorucu bir koşuşturma içindeydi. Harman zamanı olduğu için bir taraftan kendi erzaklarını sağlamaya çalışıyor, diğer taraftan köylerinde konuşlu 12. Grubun iaşesi için çabalıyorlardı. Eli silah tutan erkekler askere alındığından bu iş özellikle köyün kadın, çocuk ve ihtiyarlarına kalmıştı. Tırnaksız köyünde karargâh kuran Türk ordusunun en büyük ihtiyacı, tıpkı köylülerinki gibi suydur. Köy halkı, bu ihtiyacı çevredeki kuyu ve çeşmelerden taşıma yoluyla temin edebiliyordu²²⁶.

Sakarya Meydan Muharebesi'nde elde edilen tarihî başarıyı, Yunan ordusunun takip harekâtı ve Büyük Taarruz hazırlıkları izlemiştir. Bu süreçte Kırım Türkleri'nin yaşadığı Sivrihisar'a bağlı Karakaya köyü, çiçeği burnunda Yarbey Mehmet Salih (Omurtak) Bey'in komutasındaki 61. Tümen'e karargâhlık yaparak gerçek anlamda Türk ordusunu bağrına basmıştır. Çünkü daha önceki karargâh örneklerinin aksine bu, oldukça uzun süren bir ev sahipliği oldu. Bu tümen, Büyük Taarruz'a kadar köyde kalmayı sürdürdü. Tümenin askerleri evlere dağıtılarak misafir edildi²²⁷. Aslında Millî Mücadele Dönemi'nin önemli bir bölümünde birçok Kırım Tatar köyü, 61. Tümen'in kader ortağı olmuştu.

Karakaya köyünde bunlar yaşanırken; yine Sivrihisar yakınlarındaki bir başka Kırım Tatar köyü Yaverören'de Türk ordusunun iaşesini sağlamak için büyük gayret

²²⁴ Ahmet Timural ve diğerleri, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Beşinci Kısım 2. Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül-10 Ekim 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973, s. 35. Bu tarihî öneminden dolayı 1926 yılında köye "Sakarya" adı verilmiştir.

²²⁵ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı III*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, İstanbul, 1998, s. 36.

²²⁶ Haymana Kaymakamlığı Emekli Yazı İşleri Müdürü Sami Ümüt tarafından hazırlanan yazının tamamı için bk. <http://www.haymanagazetesi.org/haber.php?id=4108>, Erişim Tarihi (15.04.2021).

²²⁷ Seyit Ahmet Özsoy, "Karakaya Köyü", *Kırım Postası*, No: 2, Eskişehir, Eylül 1998, s. 9.

sarf ediliyordu. Köyde yaşayan Kırım Türkleri, millî orduya hem aynı hem de nakdi pek çok yardımda bulundu. Tohumluk olarak kendilerine ayırdıkları dâhil, yaklaşık 150-200 bin kile arpa ve buğdayı millî orduya karşılıksız verdi²²⁸. Ki bu miktar, anlatılanlara göre tek başına çevredeki kimi illeri geride bırakacak kadar fazlaydı. Bunun yanında, Yaverörenliler 200 kadar atı da Türk ordusuna hibe etti. Ayrıca bir yıldan daha uzun bir süreyle, Türk ordusunun bir tümeninin yiyecek ihtiyacını karşıladı²²⁹. Üstelik hatırı sayılır miktarda maddi yardımda da bulundu²³⁰. Yaverören köyünü Millî Mücadele’de bu kadar öne çıkaran şey, kadim at geleneği ve kullandıkları gelişmiş tarım yöntemleri sayesinde ulaştıkları refahtı.

Millî Mücadele’de Yaverören köyünün yaptığı bu katkılar, anlatılanlara göre Mustafa Kemal Paşa’nın da dikkatini çekmiş. Yurdun düşman işgalinden kurtarılmasından sonra köyü ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa’yı²³¹ köy halkı ve okulun talebeleri büyük sevinç ve coşkuyla karşılamış. Köy, Yunanlılar tarafından tamamen yakılıp yıkılarak harabe haline getirildiğinden, halkın giyecek doğru dürüst elbiseleri yokmuş. Bunu gören Mustafa Kemal Paşa, *“Böyle zor bir durumdayken neden bu kadar çok yardım ettiniz?”* diye sorduğunda köy halkı, *“Önce asker doyacak, sonra biz rahat edeceğiz”* şeklinde cevap vermiş. Bu cevaba duyulanan Mustafa Kemal Paşa, 6 km uzaklıktaki Sultan II. Mahmud’un vakfına ait otlak yerinden 3500 dekar araziyi köye vermiş²³².

Gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 1924 yılının hemen başlarında, hazineye ait Çifteler Çiftliği’ne bağlı araziden bir kısmını Yaverören köyüne mera olarak verme sürecini başlatmıştı. Şubat ayının son günlerinde söz konusu düzenleme ile ilgili kararname, TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından

²²⁸ Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, Tam-İş Matbaası, Eskişehir, 1960, s. 29.

²²⁹ Naci Ekem, “Eskişehir’de Yaşayan Kırım Kökenli Vatandaşların Eskişehir Kültür ve Sosyal Yaşamına Katkıları”, *Eskişehir Valiliği Eski Yeni Dergisi*, Y. 4, S. 48, Eskişehir, (Şubat 2013), s. 33.

²³⁰ Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder, Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 2002, s. 206.

²³¹ Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir’i pek çok kez ziyaret etmiştir. Yaverören köyünü ziyareti ise büyük ihtimalle 29 Mart 1923’te gerçekleşmiştir. Çünkü günü birlik yapılan bu gezi dönüşü Mustafa Kemal Paşa, hemen hemen bütün istasyonlarda durarak, köylülerle temas kurmuştu. Ayrıntılı bilgi için bk. “Gazi Paşa Hazretleri Şehrimizde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 773, 26 Mart 1923, s. 1.

²³² Muammer Aygördüler, Ergün Aygördüler, “Diaspora’daki Köylerimizden: Yaverören Köyü”, *Emel Dergisi*, S. 222, Ankara, Eylül-Ekim 1997, s. 39.

onaylanmıştı²³³. Her ne kadar belgede söz konusu arazinin köye tahsisi ile ilgili gerekçe belirtilmemiş olsa da, böyle bir uygulamanın köy halkının Mustafa Kemal Paşa'nın ziyareti ile ilgili aktarımlarını doğrular nitelikte olduğu söylenebilir.

Büyük Taarruz öncesi Türk ordusuna iâşe yardımlarında bulunan bir diğer köy de o dönem Konya'nın Akşehir kazasına bağlı Köklüce idi. Köy; Kırım'ın Bahçesaray, Yalta, Akyar, Balaklava, Sudak ve Karasubazar gibi kazalarındaki çeşitli köylerden gelen Kırım Türkleri tarafından 1907 yılında kurulmuştu. Bu muhacirler Anadolu'ya geldikleri ilk andan itibaren muhacirliğin doğasında olan pek çok soruna göğüs germek zorunda kalmışlardı. Onları asıl zorlayan sorunlarsa, I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkacaktı. Bu savaşa katılan gençlerin büyük bölümü Çanakkale başta olmak üzere diğer cephelerde şehit düşmüştü²³⁴. Millî Mücadele yıllarında köyün genç erkek nüfusu neredeyse hiç kalmamıştı. Bu durum, henüz kısa bir süre önce kurulmuş olan köyün geleceği için önemli bir tehlike oluştuyordu.

Buna rağmen köy halkı, özellikle 1921 yılının sonlarından itibaren yaşanan askerî gelişmelere bağlı olarak cephe gerisindeki faaliyetlerini arttırdı. Çünkü Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Akşehir Batı Cephesi'nin karargâhı olarak seçilmişti. Akşehir, Ilgın ve Sultandağı gibi kazalarla, bunlara bağlı pek çok köyde askerî hareketlilikle gözle görülür bir artış yaşanmıştı. Bir taraftan süvari birlikleri konuşlanırken; diğer taraftan da trenlerle askerler, savaş araç ve gereçleri taşınıyordu²³⁵. On binlerce asker ve binek hayvanı, sayısız ihtiyaç demekti.

Bu hengâmede Köklüce köyünden özellikle Hasan oğlu Hüseyin Efendi'nin cephe gerisindeki faaliyetlere çok katkısı oldu. Hüseyin Efendi, köylülerin yardım faaliyetlerine katılması için büyük çaba sarf etti. İmece usulüyle pişirilen ekmek, yemek ve hazırlanan erzakların orduya ulaştırılmasında rol oynadı. Bunun yanında köy halkından Cıngız Bekir Akay (Odaman), Mustafa oğlu Abdalcabbar (Tatlıcı) ve Kara Mustafa gibi isimler, Ilgın ve Akşehir'de bulunan askerî birliklere temel ihtiyaç maddeleriyle hayvan yemlerinin naklinde görev aldılar²³⁶.

²³³ BCA, 30-11-1-0./3-5-17.

²³⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 505-507.

²³⁵ Servet Odaman, *Akyar'dan Akşehir'e Bir Göç Hikâyesi*, Çimke Yayınları, Konya, 2020, s. 79.

²³⁶ *a.g.e.*, s. 80.

Bunların dışında Türk ordusunun cephe gerisindeki bazı birliklerinde görev yapan Kırım Türkleri'ni de iâşe hizmetleri kapsamında değerlendirmek mümkündür. Söz gelimi; Aksaray merkeze bağlı Alaca mahallesinden Abdulgani oğlu Yunus Salman ve Haymana merkez Tatar mahallesinden Alişan oğlu Mustafa Raşit, bağlı oldukları birliklerin ekmekçi taburlarında görev yapmıştır. Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye köyünden İbrahim oğlu Tefvîk Can da ekmekçi takımı efradındandır ancak birliği tespit edilememiştir²³⁷.

2.2.4.2. Ulaşım ve Haberleşme Hizmetleri

Millî Mücadele Dönemi'nde cephe gerisindeki faaliyetler arasında ulaşım ve haberleşme hizmetleri de vardı. Bu konuda ilk akla gelen şüphesiz demiryolculardı. Osmanlı Devleti'nde 6296 km uzunluğundaki demiryolu hattının 4138 km gibi büyük bölümü Türkiye'de bulunuyordu. Buna rağmen demiryollarının Millî Mücadele'ye etkisi o nispette olmadı. Çünkü Kırım Savaşı'ndan itibaren İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği emperyalist devletler, Osmanlı Devleti'ndeki demiryollarını kendi çıkarları doğrultusunda kıyıda iç kesimlere doğru inşa etmişlerdi. Ayrıca Mondros Mütarekesi'nin özellikle 15. maddesi uyarınca ülke genelindeki demiryolları İtilaf Devletleri tarafından kontrol edilmeye başlamıştı²³⁸. Doğal olarak bu şartlarda demiryollarının Millî Mücadele'ye katkısı istenen düzeyde olamazdı. Bunun için ilk yapılması gereken şey demiryollarının kontrolünü ele geçirmektir.

Millî Mücadele'yi yürütenlerin demiryollarını ele geçirmeleri onlarca yıllık statüko dikkate alındığında elbette kolay olmadı. Peyderpey gerçekleşen bu süreçte ilk adım 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline tepki mahiyetinde atıldı. Temsil Heyeti, Eskişehir ve Afyon gibi önemli kavşaklarda bulunan şehirleri kurtarmak için harekete geçti. Eskişehir, 20. Kolordu tarafından kuşatıldı. Bu baskıya dayanamayan İngilizler, 23 Mart 1920'de Eskişehir'i boşaltarak Arifiye-Haydarpaşa hattına çekildiler. Ayrıca son model 13 lokomotif, 200'den fazla vagon ve önemli miktarda parayı aldılar. Daha

²³⁷ Bu bilgiler sırasıyla Aksaray Askerlik Şubesi, Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği ile Konya Meram Askerlik Şubesi'nde bulunan *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nden alınmıştır.

²³⁸ Müşerref Avcı, "Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 54, Bahar 2014, s. 42.

da önemlisi demiryolculuk konusunda çoğu azınlık mensubu yabancı uzmanı yanlarında götürerek demiryolu sistemini âdeta felce uğrattılar²³⁹.

Bu olumsuz tabloya rağmen TBMM açıldıktan sonra demiryollarının denetimi için kararlı adımlar atılmaya devam etti. Bu bağlamda, 16 Temmuz 1920’de Mustafa Kemal Paşa’nın önerisiyle Hakkı Behiç (Erkin) Bey (ö. 1961) Demiryolu Genel Müdürlüğü’ne atandı²⁴⁰. İki kez getirildiği genel müdürlük görevinde Behiç Bey, gerek daha önceki dönemlerden gerekse görevi sırasında pek çok önemli sorunla²⁴¹ karşılaştı. Bazıları, demiryollarının işletilmesini imkânsız hale getirecek kadar ağırdı. Buna rağmen görevini büyük bir sabır ve özveriyle yürüten Behiç Bey’in genel müdürlüğü döneminde demiryolları Millî Mücadele’nin tartışmasız can damarlarından biri oldu.

Behiç Bey döneminde demiryollarının Millî Mücadeleye sunduğu pek çok hizmet bulunuyordu. Bunlardan en önemlisi, hiç şüphesiz cephelere askerî kuvvetlerle silah ve cephanelerin nakliydi. Oldukça zor şartlarda yürütülen bu hizmetlerin arka planında Genel Kurmay Başkanlığı Anadolu-Bağdat Demiryolları Genel Müdürlüğü’ne bağlı İşletme Taburu bulunuyordu. Bu taburun bünyesindeki bölükler; demiryollarında hareket, cer ve yol işlerinde faaliyet gösteriyordu. Kırım Türkleri’nin de yer aldığı²⁴² bu taburun yükü, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası Türk ordusunun Sakarya’nın doğusuna çekilmesi sürecinde önemli ölçüde arttı²⁴³.

²³⁹ Ziya Gürel, *Kurtuluş Savaşı’nda Demiryolculuk*, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2011, s. 4.

²⁴⁰ Oğuz AYTEPE, “Behiç Erkin (1876-1961)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 31-32 (Mayıs-Kasım 2003), s. 232

²⁴¹ Demiryolları Genel Müdürü Behiç Erkin Bey’in ağırlıklı olarak hatıralarına dayanarak yazılan ve *Belleten* dergisinde yayımlanan makaleleri, Ziya Gürel tarafından müstakil bir kitap halinde neşredilmiştir. Bu kitapta Behiç Bey’in karşılaştığı tüm sorunlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Müracaat için bk. Gürel, *Kurtuluş Savaşı’nda Demiryolculuk*, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2011; Dilaver Dinç, *Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, ss. 85-100.

²⁴² Bu taburda yer aldığı bilinen Kırım Türkü, Ankara’nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya köyünden Gazi Şükri Alkan’dır. 1892 yılında bugünkü Romanya’nın Dobruca bölgesindeki Kavaklar ya da Kavlaklar köyünde Hüseyin Bey ile Sebile Hanım’ın oğulları olarak dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin, Türk dünyasınca bilinen Şevki Bektöre’nin ağabeyidir. Henüz iki yaşındayken tüm aile bireyleriyle Anadolu’ya göç eden Gazi Şükrü Alkan, demiryolu taburunda önemli hizmetlerde bulunmuştur. Sağlığında kabul etmese de vefatından 63 yıl sonra birinci dereceden akrabalarının başvurusu üzerine, 27.12.2012 tarihinde İstiklâl Madalyası ile onurlandırılmıştır. Bu madalya vesikasını paylaşan emekli Astsubay Vecdi Özgey’e teşekkür ediyorum.

²⁴³ Dinç, *a.g.t.*, s. 116.

Bir diğerk hizmet de Behiç Bey'in ikinci genel müdürlüğü döneminde yapılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan büyük zaferden sonra Batı Cephesi'nin yeni karargâhı Akşehir olmuştur. Eskişehir ve Afyon Yunan işgalinde olduğu için Ankara'dan Akşehir'e askerî personelle silah ve cephanenin nakli, hayati önem kazanmıştı. Söz konusu naklin tamamen kara yoluyla yapılması oldukça zor, yorucu ve zaman alıcı bir işti. Hâlbuki Türk ordusunun zaman kaybetmeye tahammülü yoktu. Behiç Bey bu önemli sorunu, Azarıköy ile Piribeyli arasındaki yeni bir dekovil hattı ile çözmeyi planladı²⁴⁴.

Burada önemli olan nokta, bu planın hangi kaynakla ve nasıl yapılacağıydı. Her şeyden önce Nafia Vekâleti'nin bu proje için kasasında yeterli bir kaynak yoktu. Hiçbir zaman da olmamıştı. Dolayısıyla bu iş de her zamanki gibi yine Behiç Bey'in kişisel inisiyatifine kalmıştı. Behiç Bey, en azından kaynak sorununu Ankara Antlaşması (13 Ekim 1921) sonrası işgalden kurtarılan Çukurova'da çözmeyi düşündü. Fransızların itirazlarına rağmen, Adana-Pozantı hattını söktürerek Konya'ya naklettirdi²⁴⁵. Hattın yapımıyla ilgili mesele ise köylerdeki çoğu kadınlardan oluşan sivillerin yardımıyla halledildi²⁴⁶. Bunlar arasında çok büyük ihtimalle Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerden siviller de olmalıdır. Köklüce, Tursunlu ve Erdoğan'ın Azarıköy'e en yakın köyler arasında olması, bu düşüncüyü desteklese de ispata muhtaç bir konu olduğuna şüphe yoktur.

Dönemin demiryolları gibi teknolojik araçlarında olduğu kadar geleneksel ulaşım araçlarının da cephe gerisi faaliyetlerde önemi büyüktü. Daha önce belirtildiği gibi Kırım Türkleri'nin cephe gerisindeki faaliyetleri Eskişehir-Kütahya Muharebeleriyle birlikte artmıştı. Bu muharebelerde alınan ağır yenilgiler Türk ordusunu âdeta yok olmanın eşiğine getirmişti. Herkesin önceliği, elde kalan birlikleri en kısa zamanda ve en hızlı şekilde Sakarya Nehri'nin doğusuna nakletmektir. Yolsuzluk, bu süreçte kurmay subayların acil çözüm bulmak zorunda oldukları büyük problemlerden biri olarak karşılarında duruyordu²⁴⁷. Türk ordusunun Eskişehir'den

²⁴⁴ Gürel, *a.g.e.*, ss. 120-121.

²⁴⁵ Dinç, *a.g.t.*, s. 119.

²⁴⁶ Gürel, *a.g.e.*, s. 125.

²⁴⁷ Martin, *a.g.e.*, s. 118; İncedayı, *a.g.e.*, s.116.

Sakarya Nehri'nin doğusuna çekildiği hat üzerinde uçsuz bucaksız bozkırlar vardı. Bölgedeki köyler arasında düzenli bir yol ağı da bulunmuyordu. Elde yeterli harita ve krokiler olmadığından²⁴⁸ komutanların köylülerden başka başvuracakları bir seçenek yoktu²⁴⁹.

Bu bağlamda her komutan, sorumlu olduğu askerî birliğin nakliye ihtiyacını geçtikleri köylerden, ki bunlar içinde birçok Kırım Tatar köyü bulunuyordu, temin ettikleri hayvanlarla sağlamak zorunda kaldı. Türk ordusunda motorize araçlar yok denecek kadar azdı. Olsaydı bile kıt imkânlar, yetersiz yollar ve zorlu tabiat şartları nedeniyle etkili şekilde kullanılamazlardı. Buna karşın köylerden sağlanan hayvanlarla bile nakliye sorunu kısmen çözülebilmşti. Erkeklerin büyük bölümü silah altında olduğu için nakliye işi çoğunlukla kadın ve çocuklara kalmıştı. Onlar da köylerinin dışına çıkıldığında hayvanlarını ve arabalarını bırakarak evlerine dönüyorlardı²⁵⁰. Nakliye işi, bu şekilde zar zor ancak yürütülebiliyordu.

Türk ordusunu mümkün olan en kısa sürede ve en az kayıpla geri çekmenin yanında Yunan ordusuyla ilgili doğru bilgilere ulaşmada komutanlar için yegâne vasıta yine köylülerdi. Çünkü bölgenin coğrafi özellikleri, çok az sayıdaki uçakla bu bilgileri elde etmeyi engelliyordu²⁵¹. Bu nedenle Beşinci Grup Komutanlığı'na bağlı 41. Tümen, temmuz ayının son günlerinde düşman kuvvetleri hakkındaki bilgileri Mahmudiyeli Tatar Ömer Lütfi oğlu Aziz'den almıştı. Tatar Aziz, Yunanlıların piyade ve süvari birliklerinin; Aziziye, Lütfiye, Alpu ve Uyuzhamam gibi genellikle Kırım Türkleri'nin yaşadığı köylerdeki harekâtı hakkında bilgi vermişti²⁵².

Kırım Türkleri'nin ulaşım ve haberleşme alanındaki hizmetleri bunlarla da sınırlı değildi. *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ndeki bilgilere göre; Millî ordunun nakliye bölükleri, araba yapım ve tamir atölyeleri, nakliye katarları, köprü yapım ve onarım bölükleri gibi bazı birimlerinde görev yapan pek çok Kırım Türkü

²⁴⁸ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 37.

²⁴⁹ Onuş, *a.g.e.*, s. 120.

²⁵⁰ İncedayı, *a.g.e.*, ss. 93-94.

²⁵¹ Martin, *a.g.e.*, s. 37.

²⁵² ATASE, *İSH.*, A. 6/2865, D. 3, F. 106.

bulunuyordu²⁵³. Gerçi bu birimler, cephe önü savaşlarının ayrılmaz parçalarıydılar ve ancak bir dereceye kadar cephe gerisindeki faaliyetler arasında değerlendirilebilirdi. Yine de buralarda görev yapan Kırım Türkleri, millî ordunun diğer birimlerindeki soydaşları gibi Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasında pay sahibi olmuştur.

Ulaşım konusunda Türk ordusunun en önemli ihtiyaçlarından biri de at ve at arabalarıydı. Bu bağlamda o dönem Anadolu'sunun yerli köylerinden daha iyi durumdaki pek çok Kırım Tatar köyü, millî orduya binlerce at ve at arabası vermiştir. Söz gelimi, Rumeli'den gelerek Konya'ya yerleştirilen ve aralarında Kırım Türkleri'nin de yaşadığı köyler, Sakarya Meydan Muharebesi'nin tüm şiddetiyle devam ettiği ağustos ayının son günlerinde yüzlerce at ve at arabasını Türk ordusuna göndermişti²⁵⁴. Ayrıca Sivrihisar'a bağlı Yaverören köyünden de 200 kadar at Türk ordusuna teslim edilmişti²⁵⁵.

2.2.4.3. Kuva-yı Milliye ve Düzenli Orduya Silah ve Cephane Nakli

Türk ordusunun eksiklerinin tamamlanması için cephe gerisinde yürütülen faaliyetlerden bir diğeri de Kuva-yı Milliye ve düzenli orduya silah ve cephane nakli idi. Bu faaliyetler her ne kadar Millî Mücadele'nin erken dönemlerinde başlasa da 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden sonra hız kazandı. Ayrıca aynı yılın sonlarında Vrangeli ordusuyla on binlerce mültecinin İstanbul'a gelmesi müttefik güçlerin Ankara'ya silah ve cephane kaçırılmasına engel olmalarını neredeyse imkânsız hale getirmişti²⁵⁶. Bu durum, en çok Millî Mücadele hesabına çalışan kişilerin işine yaradı.

²⁵³ Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Semahüyük köyünden R. 1300/M. 1884 doğumlu Mustafa oğlu Ömer, 2. Katar 303 No'lu Kol'da; Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Sultançayırı köyünden R. 1312/M. 1896 doğumlu Salih oğlu Mustafa da 5. Tümen nakliyesinde görev yapmıştır. Ayrıca Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Karakaya köyünden R. 1316/M. 1900 doğumlu Hüseyin oğlu Ali, 4. Kolordu nakliye taburunda; yine aynı ilçenin Aziziye (Ortaklar) köyünden R. 1309/M. 1893 doğumlu Şevket oğlu Tevfik de Bolvadin'de menzil neferi olarak hizmet etmiştir. Eldeki belgelere göre bu gruptaki son isim, o dönem Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Mecidiye köyünden R. 1298/M. 1882 doğumlu Abdulkadir oğlu Abdulvehap'tır. 4. Kolordu köprücü bölümünde başarılı hizmetlerde bulunmuştur.

²⁵⁴ Konya, Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce Türk ordusuna 500.000 liranın üzerinde değere sahip 4000'den fazla at ve at arabası göndermiştir. Haber için bk. "Konya'nın Orduya Mühim Hediyeleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 280, 2 Eylül 1921, s. 2; "Konya Bir Hamiyet Nümunesi Teşkil Ediyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 274, 27 Ağustos 1921, s. 2.

²⁵⁵ Ekem, *a.g.m.*, s. 33.

²⁵⁶ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul (1918-1923)*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 133.

Bu bağlamda, Kuva-yı Milliye hesabına silah ve cephane sevkinde bulunan kişilerden biri olan Mehmet Recep Bey²⁵⁷ Fransa'da eğitimini tamamladıktan sonra Osmanlı Devleti'nde Gelibolu mutasarrıflığına getirilmişti. Bu görevini sürdürürken bir taraftan da Kuva-yı Milliye'ye silah ve cephane gönderilmesine önayak oluyordu. Bu durum, Çanakkale'de görevli İngiliz komutanın gözünden kaçmadı ve Mehmet Recep Bey İngiltere'nin baskıları sonucu mutasarrıflık görevinden alındı. Devlet hizmetine bir daha getirilmedi. Ayrıca İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edilenler arasında yer aldı²⁵⁸. Buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti vatan hizmeti kapsamında kendisine 50 liralık bir maaş bağladı. İstiklâl Madalyasıyla da ödüllendirildi²⁵⁹.

Söz konusu dönemde Anadolu'nun dört bir yanından Ankara'ya silah, cephane ve askerî malzeme sevkiyatı yapılmış olsa da bu işin merkezindeki yer şüphesiz İstanbul'du. İncedayı'nın eleştirel bir bakış açısıyla belirttiği gibi İstanbul uzun bir zamandan beri Osmanlı ordusunun bütün işlerinin gerçekleştiği yegâne merkez durumundaydı. Orduya ait çeşitli müesseselerle; silah, mühimmat ve farklı amaçlara yönelik depoların neredeyse tamamı İstanbul'daydı²⁶⁰. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra bu katı merkezîyetçi anlayışın yanlışlığı ortaya çıkacaktı.

Mütareke hükümleri gereği Osmanlı ordularının bir kısmının lağvedilmesi ve büyük bölümünün terhis edilmesi, İstanbul'da olağanüstü bir askerî hareketliliğe yol açmıştı. Bir taraftan lağvedilen orduların subayları merkeze çekilirken; diğer taraftan terhis edilen orduların askerî araç gereç ve malzemeleri İstanbul'a taşınıyordu. Bu durum 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri'nce fiilen işgalinden sonra burada toplanan insan ve malzeme kaynaklarının Anadolu'ya naklindeki en büyük engeli teşkil etti. Söz konusu kaynakların nakli, hayatlarını riske atan vatansever kişiler sayesinde mümkün olabildi²⁶¹.

²⁵⁷ Mehmet Recep Bey, Osmanlı ordusunda süvari generalliği yapmış olan İsmail Hakkı Paşa'nın Balkanlar'da yaşayan Kırımlı bir şehzade tarafından kendisine hediye edilen henüz 18 yaşındaki Binnaz Hanım'dan dünyaya gelen iki çocuğundan biriydi. Ahmet Tevfik Paşa'nın da kardeşi idi.

²⁵⁸ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 107.

²⁵⁹ İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 16.

²⁶⁰ İncedayı, *a.g.e.*, s. 51.

²⁶¹ İncedayı, *a.g.e.*, s. 53.

Bu faaliyetler, daha önce belirtildiği gibi başta İngilizler olmak üzere İstanbul'u işgal eden güçler tarafından yakından takip ediliyordu. Bu devletlerin temel amacı Ankara'nın güçlenmesini engellemekti. Bunun için İstanbul'dan Ankara'ya insan ve silah kaçırdığı tespit edilen kişiler, genellikle işgal güçleri tarafından tutuklanıyordu. Aralarında sürgün edilenler, hatta öldürülenler bile oluyordu. Bu caydırıcı tedbirlere rağmen İngilizler, Anadolu'ya yönelik girişimlerin önüne bir türlü geçemediler. Şüphesiz onlar için daha can sıkıcı olanı, Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın değişmeyen çizgisi oldu. Kendisi, Londra Konferansı'nda rengini açıkça belli etmişti.

Ahmet Tevfik Paşa; ilerleyen yaşı, uzun seyahatleri, yorucu konferans temposu ve rahatsızlıkları nedeniyle yaklaşık bir aylık gecikmeyle 14 Nisan 1921 tarihinde Londra'dan İstanbul'a gelmişti²⁶². Ancak İstanbul, bıraktığı İstanbul değildi. Londra Konferansı'nda estirdiği rüzgâr, İstanbul'da fırtınaya dönmüştü. Öncelikle Padişah Vahdettin'in gözünden düştü. Üstelik İngilizler, Ahmet Tevfik Paşa kabinesini düşürmek için Damat Ferit Paşa ile yeniden sıkı bir işbirliği içine girmişti. Dahası, suikast girişimlerine bile maruz kaldı. Buna rağmen 76 yaşındaki sadrazam yine de çizgisini bozmayacaktı. İstanbul âdeta ikinci bir Millî Mücadele'ye tanıklık ediyordu.

Deneyimli sadrazam, hükümetin başına yeniden geçtikten sonra, İstanbul'dan Ankara'ya silah sevkiyatında gözle görülür bir artış oldu. Bu faaliyetler, Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Ziya Paşa'nın (22 Ekim 1920–3 Kasım 1922) bilgisi dahilinde ve göz yummasıyla yapılıyordu. Ziya Paşa, eylemleri ört bas ederek yeraltı faaliyetlerine zaman kazandırıyor. İngilizler bu durumun farkına vardıklarında çok rahatsız oldular ve başlangıçta bilindik bir tepkiyle işin önünü almaya çalışıp Harbiye Nazırı Ziya Paşa'yı sert bir şekilde uyardılar. Buna rağmen son Osmanlı Hükümeti'nin zaman zaman otoritelerine meydan okuyan birçok eylemi gibi bunu da yutmak zorunda kaldılar²⁶³.

Bunun yanında İngilizleri endişelendiren bir başka gelişme, Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın Kuva-yı Milliye'ye hizmet vermesi için Hilal-i Ahmer'i örgütlemesiydi. Lord Curzon'a gönderilen 13 Nisan 1921 tarihli bir raporda bu

²⁶² Çetin, *a.g.e.*, s. 457.

²⁶³ Criss, *a.g.e.*, ss. 9-10.

durumdan açıkça şikayet ediliyordu. Raporda, Harbiye Nezareti'ne bağlı depolarda çok sayıda silah ve cephanenin eksik çıktığı, kaybolan bu malzemelerin de kesinlikle Kuva-yı Milliye'cilere götürüldüğü iddia ediliyordu²⁶⁴. Hilal-i Ahmer'in kuruluş amacı ve faaliyetleri göz önüne alındığında Ahmet Tevfik Paşa'nın bu cemiyeti silah ve cephane naklinde kullanması oldukça sıra dışı bir yöntemdi.

Son Osmanlı Hükümeti'nin nisan ayının sonlarından itibaren yaptığı bir takım kanunî düzenlemeler²⁶⁵ İstanbul'dan Ankara'ya silah ve malzeme sevkiyatını hızlandırmıştı. Özellikle Damat Ferit Hükümetleri döneminde Kuva-yı Milliye, Divan-ı Harbi Örfi çerçevesinde bir konuydu. Kuva-yı Milliye'ye destek olanlar mahkemeye sevk edilerek tutuklanıyorlardı. Buna karşın Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti, 30 Nisan 1921'deki Meclis-i Vükelâ toplantısında bunların kanuna aykırı olamayacağına dair bir tezkire yayınladı²⁶⁶. Bunu, mayıs ayı içindeki çalışmalar takip etti. Divan-ı Harbi Örfinin raporları doğrultusunda Kuva-yı Milliye kapsamında haklarında işlem yapılanların durumlarının yeniden incelenmesine karar verildi²⁶⁷. Nihayet, temmuz ayından itibaren bahsedilen suçtan ceza alanlar veya hukuki süreçleri devam edenler affedilmeye başladı²⁶⁸.

İstanbul'dan Ankara'ya silah, cephane ve malzeme sevkinde rolü olan bir diğer Kırım Türkü, Faik (Tonguç) Bey (ö. 1968) idi. Çorum'da 1889 yılında dünyaya gelen Faik Bey, Mülkiye Mektebi'nin ardından yabancı dil eğitimi için Avrupa'ya gitmişti. I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine İngiltere'de sürdürdüğü öğrenimini yarıda keserek Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı. Doğu Cephesi'nde Ruslara karşı mücadele eden bir bölüğün yedek subaylığını yaptığı sırada esir düşmekten kurtulamamıştı. Esir kamplarında geçirdiği iki zor yılın ardından kaçarak Türkiye'ye gelmeyi başardı. O dönem, tam da Millî Mücadele yıllarıydı. Ankara'da yaşamaya başladığı söz konusu dönemde, Millî Mücadele içinde kendisine yer buldu. Aldığı görev üzerine iki kez

²⁶⁴ Aynı yer.

²⁶⁵ Divan-ı Harb-i Örfi bağlamında Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti'nin yaklaşımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *a.g.e.*, ss. 471-475.

²⁶⁶ BOA, MV., D. 221, G. 128.

²⁶⁷ BOA, MV., D. 221, G. 164.

²⁶⁸ BOA, DH. MB. HPS., D. 100, G. 6.

İstanbul'a gitti. Askerî ambarlarla diğer depolardaki sağlam eşya ve malzemeyi, İtalyan vapurlarıyla önce Mersin'e; ardından kara yoluyla Ankara'ya naklettirdi²⁶⁹.

2.2.4.4. Tekâlif-i Milliye Kapsamında Hizmetler

Millî Mücadele'nin en kritik gelişmelerinden biri olan Eskişehir-Kütahya Muharabeleri'nde alınan yenilgi, Mustafa Kemal Paşa'yı oldukça tedirgin ederek acil önlemler almaya zorladı. Henüz aylar önce Osmanlı ordusunun enkazından kurulan ve pek çok etnik grubu bünyesinde barındıran düzenli ordu²⁷⁰, Eskişehir-Kütahya Muharebelerinden sonra gerçek anlamda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Üstelik bu yenilgi, yaklaşık on yıllık kesintisiz savaşlardan başını kaldıramayan Anadolu halkının manevi gücünü tükenme noktasına getirmişti. Şartlar ne olursa olsun Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu halkının desteğini sağlamaktan başka seçeneğinin olmadığı da ortadaydı.

Bu çerçevede ağustos ayının ilk günleri çok önemli gelişmelere sahne olmuştur. TBMM'de yapılan bir dizi görüşmeden sonra 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya meclisin tüm yetkilerini üç aylık süreyle kullanmasına imkân sağlayacak “*Başkomutanlık Yasası*” kabul edildi. Böylece Mustafa Kemal Paşa, hızlı şekilde askerî meseleleri çözme adına önemli bir güce sahip olmuştu. Bunu 7-8 Ağustos 1921'deki “*Tekâlif-i Milliye Yasası*” izledi. Yasa, büyük çoğunluğu yoklukla mücadele eden Anadolu halkından ordu yararına toplanacak yardımlara ilişkin kanuni bir dayanak oluşturmaktaydı.

Anadolu halkı, gerek şartların gerekse kanuni yükümlülüklerin gereği olarak Türk ordusunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için elinden gelen fedakârlığı sergiledi. O dönemin nüfus kompozisyonunun bir parçası olan Kırım Türkleri için de aynı durum söz konusuydu. Tekâlif-i Milliye Emirlerinde çerçevesi çizilen ihtiyaç kalemlerine göre sancak, kaza ve özellikle köylerde yaşayan Kırım Türkleri, cephe gerisindeki mücadelelerine cephe önünde olduğu gibi devam etti.

²⁶⁹ Faik Tonguç, *I. Dünya Savaşı'nda Bir Yedeksubayın Anıları*, Dördüncü Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 330.

²⁷⁰ Philip S, Jovett, Stephen Walsh, *Kurtuluş Savaşı'nda Ordular (1919-1922)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 30.

Tekâlif-i Milliye emirleri yürürlüğe girdikten sonra Anadolu'nun her köşesinde bulunan sancak ve kaza yönetimlerine iletmeye başladı. Emirler, buralardan köylere ulaştırılıyordu. Bu yerlerden biri de o dönem Konya Sancağı'na bağlı Elmalı kazasıydı. Kaza yönetimi söz konusu emirleri hiç zaman kaybetmeden 9 Ağustos 1921'de köylerdeki hatırı sayılır kişilere tebliğ etti. Ayvasıl köyünden Molla Mehmet ve Semahüyükü Hacı Bekir Efendiler, aldıkları emirleri öncelikle köylerdeki zenginlere ve binek veya yük hayvanı sahiplerine ulaştırmakla yükümlüydü. Bunun karşılığında alacakları makbuzları Tekâlif-i Milliye komisyonlarına vereceklerdi²⁷¹. Belgeden de anlaşılacağı üzere, Eskişehir-Kütahya Muharebelerinden sonra ordunun en önemli ihtiyacının binek ya da yük hayvanı olduğu görülür.

Hacı Bekir Efendi ve Elmalı'nın diğer tanınan kişileri için ağustos ayı bir hayli yorucu geçmiştir. Onlar, bir taraftan ordu ihtiyaçları için koştururken; öbür taraftan seferberlikle ilgili çalışmaları yürütmekteydi. “*Sûret*” başlıklı bir belgede, Hacı Bekir Efendi'den çalışmaları hakkında telgrafla bilgi vermesi isteniyordu. Zaferin önce Allah'ın inayeti sonra da en yüksek şekilde himmet ve gayretle mümkün olacağı bildiriliyordu. Ayrıca, 300 ila 316²⁷² doğumlu kişilerin mutlaka Güney Cephesi Ahz-ı Asker Riyaseti vasıtasıyla sevkleri emrediliyordu. En küçük ihmali olanların bile zabt edileceği ve ağır cezalara çarptırılacağıyla ilgili uyarılar mevcuttu²⁷³.

Görüldüğü üzere Elmalı kazasının hatırı sayılır kişilerinden olan Hacı Bekir Efendi, cephe gerisinde tüm faaliyetlerde yer almıştır. Hilal-i Ahmer'e yardımlardan ordunun binek ihtiyacını karşılamaya ve asker sevkياتına kadar birçok alanda Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Hatta, Haydar Rüştü (Öktem) Bey (ö. 1951) tarafından çıkarılan ve tam bağımsızlıktan yana olan *Anadolu* gazetesine de abone olmuştur²⁷⁴. Gazete, başlangıçta İzmir'de yayın hayatına başlasa da işgal döneminde faaliyetlerine

²⁷¹ Hacı Bekir Efendi'nin Tekâlif-i Milliye emirleri kapsamında faaliyetleri ile ilgili belge. Bu belge, Bekir Turgut'tan temin edilmiştir. Belge, isme özel bir başlıkla yazılmış olup, Elmalı kazasının mülkî yöneticileri ve Tekâlif-i Milliye Komisyon başkanı tarafından imzalanarak mühürlenmiştir. Bk. Ek-18.

²⁷² 1885 ila 1901 arasında doğanlar.

²⁷³ “*Sûret*” başlıklı resmî yazı ise seferberlikle ilgili konuları kapsamaktadır ve yine Bekir Turgut tarafından verilmiştir. Bk. Ek-19.

²⁷⁴ Elmalı'da Semayük Karyesi'nden Hacı Bekir Ağa'nın *Anadolu* gazetesine ödediği iki yüz kuruşluk abonelik makbuz örneği (Bekir Turgut kişisel arşivinden). Bk. Ek-16.

ara vermek zorunda kalmış ve Antalya Kuva-yı Milliye Cemiyeti'nin gayretleriyle 1920'nin son günlerinde “*Antalya'da Anadolu*” adıyla yeniden faaliyete başlamıştır²⁷⁵.

Semahüyük köyünden Hacı Bekir Efendi, cephe gerisindeki faaliyetleriyle öne çıkan sıra dışı biriydi. Kendisinin çalışmalarını olumlu yönde etkileyen hatta bazı durumlarda mülki amirlerin bile önüne geçiren²⁷⁶ arka planda bazı sebepler bulunuyordu. Her şeyden önce Semahüyük köyünü kuran Kırım Türkleri, nispeten erken bir dönemde Anadolu'ya gelmişlerdi. Aksi halde Hacı Bekir Efendi'nin kısa zamanda Elmalı civarında hatırı sayılır bir kişi olması beklenemezdi. Ayrıca ticaretle uğraşması, toplumsal ilişkilerini daha sağlam temeller üzerine kurmasını kolaylaştırmıştır. Semahüyük köyünde yaşayan biri olarak oldukça entelektüel bir kişi sayılması, onu istisnai bir şahsiyet yapmıştır.

2.2.4.5. Konya'da Gönüllü Alaylarının Kurulması

Her ne kadar üç farklı cephede yürütülse de, Millî Mücadele'nin kaderini en çok etkileyen şüphesiz Batı Cephesi'dir. Bu cephede, özellikle 1920 yılı ortalarından Büyük Taarruz'a kadar yapılan her bir savaş, Türk Milleti için âdeta bir ölüm-kalım mücadelesi oldu. Bu bağlamda; söz konusu süreçte hem Kuva-yı Milliye'nin hem de düzenli ordunun neredeyse sınırsız imkânlarla desteklenen Yunan ordusuna karşı yaptığı muharebelerde tek dayanağı, oldukça sınırlı imkânlara sahip Türk Milleti idi.

Daha önce belirtildiği gibi San Remo Konferansı'nda belirledikleri barış antlaşmasının Türkler tarafından reddedilmesi ihtimaline karşı İngiltere ve Fransa çoktan bir “B” planı hazırlamıştı. Buna göre Yunan ordusunun kazanacağı askerî zaferler, Türk Hükümetlerini söz konusu antlaşmayı imzalamak zorunda bırakabilirdi. Böyle bir plana dünden razı olan Yunanlılar, 22 Haziran 1920'den itibaren üç koldan işgallerini genişleterek kısa zamanda önemli yerleri ele geçirdiler. Bu süreçte Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye ile birkaç düzenli ordu birliği, Yunan ordusu karşısında hiçbir varlık gösteremedi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın tamimi

²⁷⁵ Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar Antalya*, Antalya Ticaret Odası, 2007, ss. 429-430.

²⁷⁶ Hacı Bekir Efendi'ye özel olarak gönderilen bu yazı, asker celpeleri ile ilgili 16 Nisan 1926 tarihli bir belgedir. Bu belge araştırmanın kapsadığı dönemin dışında olsa da Hacı Bekir Efendi'nin o dönemdeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir (Bekir Turgut kişisel arşivinden).

doğrultusunda Anadolu'nun pek çok yerinde oluşturulan gönüllü birlikler Batı Anadolu'ya gönderildi²⁷⁷.

Benzer durum Sakarya Meydan Muharebesi ve sonrası için de geçerliydi. Türk ordusu 23 Ağustos 1921'de başlayan muharebenin ilk haftası içinde çok büyük kayıplara uğramıştı. Zaten normal sayılarının çok altındaki tümenler, âdetâ erimeye yüz tutmuştu. Kurmaylar bu sorunu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen birliklerle kısmen çözebilmişti. Tüm olumsuzluklara rağmen 22 gün 22 gece süren ölüm kalım savaşını Türk ordusu tarihî bir zaferle noktalasa da bu zafer her şeyin yoluna girdiği anlamına gelmiyordu. Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi için Türk ordusu daha çok takviye edilmeliydi.

Zaferden sonra bu işe ilk el atan şehirlerden biri Konya oldu. Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Konya'da da Türk ordusuna destek için hummalı çalışmalar yürütülüyordu. Basında geniş yankı uyandıran bu çalışmalarda, Konya'da yaşayan Rumeli muhacirlerinden oluşan özel bir gönüllü alayı kuruldu. Bu alaya katılan erlere birer ceket, fişeklik, yerli mamul birer serpuş ve harçlık verilecekti. Ayrıca söz konusu alayın her türlü ihtiyacı özel bir komisyon tarafından karşılanacaktı. Üstelik buna, gönüllü alaylara katılanların aileleri de dâhildi²⁷⁸.

Konya, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren muhacirlerin iskânı için Osmanlı Devleti'nin tercih ettiği önemli merkezlerden biriydi. Buraya farklı yerlerden birçok muhacir toplum yerleştirilmişti ve Kırım Türkleri bunların bir bölümünü oluşturuyordu²⁷⁹. Muhacir İskân Komisyonları asıl kimliklerinden ziyade, geldikleri yere göre muhacirleri sınıflandırdığı için söz konusu dönemde Romanya veya Bulgaristan'dan gelen Kırım Türkleri, Rumeli Muhaciri olarak kayıt edilmişti. Dolayısıyla Konya merkeze yakın konumdaki Kırım Tatar köylerinden²⁸⁰ gönüllü

²⁷⁷ Kâzım Özalp, *Millî Mücadele I*, Üçüncü Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, Ankara, 1988, ss. 157-158.

²⁷⁸ “Konya”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 294, 16 Eylül 1921, s. 1; “Gönüllü Teşkilatı”, *Açıksöz*, S. 285, 17 Eylül 1921, s. 2; “Konya’da Gönüllüler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 304, 26 Eylül 1921, s. 2; “Konya Gönüllülerinden Ayrı Alay Teşkili”, *Tevhîd-i Efkâr*, S. 119-3147, 8 Ekim 1921, s. 2; “Konya’da Yeni Gönüllü Alayları”, *Tevhîd-i Efkâr*, S. 128-3156, 17 Ekim 1921, s. 3.

²⁷⁹ Ufuk Erdem, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK Yayınları, Ankara, 2018, s. 92.

²⁸⁰ Konya’nın Merkez ilçesine bağlı Dokuz köyü, Çumra ilçesine bağlı Fethiye ve Seçme köyleriyle Akören ilçesine bağlı Susuz köyü, çoğunlukla Romanya’dan gelen Kırım Türkleri tarafından

alaylarına asker gönderenler kuvvetle muhtemel bulunuyordu. Benzer değerlendirme, millî ordu için Konya'dan hediye gönderilen yüzlerce at ve araba için de yapılabilir.

2.2.5. TBMM ile Sovyet Hükümeti Arasında İşbirliğinin Sağlanması

Millî Mücadele'yi yürütenlerin kongrelerin düzenlendiği, daha 1919'un ikinci yarısında açıkça farkında oldukları bir gerçek vardı. Anadolu'daki işgallerin yalnızca millî imkânlarla sona erdirilebilmesi mümkün görülüyordu. Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa, bu gerçeği gözler önüne sermekten çekinmedi²⁸¹. Geçen zaman çoğu durumda olduğu gibi bu konuda da onu haklı çıkaracaktı. Batı Cephesi'nde Yunanistan'ın büyük bir saldırıyla birçok önemli yeri işgal etmesi, dış yardımlar konusunu acil çözülmesi gereken bir mesele haline getirdi.

Söz konusu durum karşısında TBMM'nin yardım alabileceği seçenekler arasında Bolşevik Hükümeti de bulunuyordu. Türk ve Bolşevik yakınlaşması, Mütareke şartlarında olgunlaşmaya başlamıştı ve iki tarafın çıkarlarına da hizmet ediyordu²⁸². Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklerle ilgili bir takım endişeleri olsa da mevcut şartlarda bu seçeneği zorlamaktan başka çaresi yoktu. Bu nedenle 1920'nin ortalarına doğru Moskova'ya bir heyet gönderildi²⁸³. Heyet, TBMM'nin taleplerinin iletilmesinde ve Bolşevik yardımlarının sağlanmasında rol oynadı. Bu önemli siyasi başarının mimarı olan subaylara 15. Kolordu Komutanlığı tarafından nakdi ödül verildi²⁸⁴. Her ne kadar haklarında ayrıntılı bilgiye ulaşılamasa da, bu subayların Kırım Türkü olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Millî Mücadele yıllarında Bolşevik Hükümeti ile TBMM arasındaki siyasi ilişkilerin kurulmasında rol oynayabilecek Rusça bilen çok az sayıdaki toplumdan biri de Kırım Türkleri idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

kurulmuştur. Konya'ya yakın mesafede bulunan bu köylerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 485-526.

²⁸¹ Coşkun Alptekin, "Erzurum Kongresi", *Atatürk Dergisi*, C. I, S. 1, Şubat 2010, s. 43.

²⁸² Yusuf Sarıay, "Millî Mücadele'de Türk-Sovyet Münasebetleri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Y. 1986, C. I, S. 1, 27 Kasım 2014, ss. 201-202.

²⁸³ Sadık Erdaş, "Türk-Sovyet İlişkilerinin İlk Yılı ve İki Kararname", *CTAD*, Y. 13, S. 26, (Güz 2017), s. 77.

²⁸⁴ *BCA*, 30-18-1-1/1-3-2.

KIRIM TÜRKLERİ'NİN DÜZENLİ ORDUYA KATKILARI

TBMM'nin 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılmasından sonra yaşanan gelişmelerden biri düzenli ordunun kurulması oldu. Düzenli ordu meselesi Mustafa Kemal Paşa ve yakın silah arkadaşlarının her zaman gündemindeydi ancak bu öyle hemen gerçekleştirilebilecek bir uygulama değildi. Düzenli orduya geçişin önünde aşılması gereken çok önemli engeller bulunuyordu.

Mütareke Dönemi'ndeki işgaller karşısında İstanbul Hükümeti'nin Damat Ferit Paşa hükümetleriyle özdeşleşen kayıtsız tutumu, kimi Osmanlı subayları arasında çok ciddi rahatsızlıklara yol açıyordu. İşgallerin henüz erken dönemlerinde bu subaylar için inisiyatif olarak İstanbul Hükümeti'ne karşı alternatif bir politika üretmek neredeyse imkânsızdı. Buna rağmen Kâzım (Özalp), 1919 mayısının sonlarına doğru Osmanlı Erkân-ı Harbiye'sine Kuva-yı Milliye'nin işgaller karşısında yegâne kurtuluş yöntemi olduğuna ilişkin bir rapor sunmuş²⁸⁵ fakat bu girişimi hükümetin politikalarını değiştiremeyecek ölçüde cılız kalmıştı. Hatta Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal Paşa gibi tanınmış üst rütbeli bir subayın çabalarıyla düzenlenen genelge ve kongreler bile, İstanbul Hükümeti üzerinde kısmen bir etki yaratabilmişti.

Osmanlı Devleti'nde hükümetle kimi subaylar arasındaki görüş ayrılıkları, TBMM'nin açılmasıyla âdeta siyasi bir kavga haline dönüşecekti. 1920'nin ikinci yarısındaki iki kutuplu ortamda üst rütbeli subaylar, İstanbul ile Ankara arasında açıkça bir seçim yapmaya zorlandılar. Bu durumdan etkilenenler arasında Mustafa Kemal Paşa ile başından beri birlikte hareket eden ve Millî Mücadele'nin mimarları arasında yer alan Ali Fuat Paşa ile Kâzım (Karabekir) Paşa (ö. 1948) da vardı. Bu iki önemli isim mevcut şartlarda Mustafa Kemal Paşa'yı küstürmemek ve İstanbul Hükümeti'ni kızdırmamak arasında orta bir yol izlediler. Ayrıca Millî Mücadele'nin ruhuna aykırı bir tutum içinde hiçbir zaman bulunmadılar.

²⁸⁵ Bu raporunda Kâzım (Özalp), İzmir civarında toplu ve dağınık halde ne kadar subay ve asker varsa bunların derhal millî bir hüviyet alarak küçük müfrezeler halinde Yunanlılara karşı mücadele etmelerini ve halkın da bu Millî Mücadele'ye iştirak ettirilmesinin gerekli olduğunu yazmıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın bu işlerin nasıl yapılacağını sorması üzerine Kâzım (Özalp) Paşa, kendisinin 61. Tümen'in başına geçirilmesini ve tüm sorumluluğun da kendisine verilmesini önermişti. Ayrıntılı bilgi için bk. Özalp, *a.g.e.*, s. 17.

Söz konusu iki kutuplu ortam, Payitahttaki kararsız üst rütbeli subayları daha çok zorlamış olmalıdır. Çünkü Fevzi Paşa ve İsmet Paşa gibi İstanbul’da kritik görevlerde bulunan subaylar, sonu belli olmayan bir macera uğruna bu görevlerini kaybedebilirlerdi. İsmet Paşa’nın henüz çok erken dönemlerde olsa bile Millî Mücadele konusundaki görüşleri ortadaydı²⁸⁶. Fevzi Paşa için ise kendisinden yaş ve rütbece düşük olan Mustafa Kemal Paşa’nın emri altına girmek askerî teamüller açısından kolay kabul edilebilir bir durum değildi. Doğal olarak bu subaylar, temkinli baktıkları Ankara hareketine nispeten daha geç katılmaya karar verdiler. Hatta Fevzi Paşa’nın Millî Mücadele’ye katılmasında Ali Fuat Paşa’nın ısrarlı tutumu belirleyici rol oynamıştı²⁸⁷.

Sahadaki üst rütbeli subaylar için de İstanbul ile Ankara arasında seçim yapmak hiç de kolay olmamıştır. Gerçi, İstanbul’un 16 Mart 1920’deki işgaliyle Osmanlı Hükümeti tamamen devre dışı olmuştu ve söz konusu subayların Ankara hareketine katılmalarının önünde her hangi bir engel kalmamıştı. Buna rağmen özellikle Konya’daki 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa (ö. 1974) ve Bandırma’daki 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa (ö. 1922) hâlâ kararsızdılar ve ikna edilmeleri için oldukça yoğun bir çabanın harcanması gerekti²⁸⁸. Çünkü üst rütbeli subaylar olmadan düzenli ordunun kurulması imkânsızdı. Bunun için Mustafa Kemal Paşa’nın başka haklı gerekçeleri de vardı.

Batı Anadolu’daki Yunan işgali 1920’nin ortalarından itibaren doğuya doğru hızla genişlemeye başladığında, bölgedeki irili ufaklı pek çok Kuva-yı Milliye birliği işgal güçleri karşısında çok yetersiz kalmıştı. Hatta askerî güçleri neredeyse bir tümen kadar olan Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe kuvvetleri de bir varlık ortaya koyamamıştı. Çerkez Ethem işte bu yüzden olsa gerek, Yunan işgaline karşı Kuva-yı

²⁸⁶ Kâzım (Karabekir) İstanbul’a geldikten sonra ilk olarak 28 Kasım 1918’de, “kadim dostum” dediği İsmet (İnönü) ile Zeyrek’te bulunan kardeşinin evinde görüştü. Bu görüşmenin konusu, Osmanlı Devleti’nin mevcut durumu karşısında yapılması gerekenlerdi. İsmet (İnönü), herşeyin mahvolduğunu ve mevcut şartlarda hiç ümidi kalmadığını belirterek askerlikten istifa edip birlikte çiftçilikle uğraşmayı Kâzım (Karabekir)’e önermişti. Bk. Karabekir, *a.g.e.*, s. 7. Gerçekten de İsmet İnönü, hatıralarında bu görüşte olduğunu itiraf etmiştir ve kendisini böyle bir düşünceye iten şartların bulunduğunu öne sürmüştür. Söz konusu şartlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İnönü, *a.g.e.*, ss. 164-166.

²⁸⁷ Cebesoy, *a.g.e.*, 2017, ss. 420-425.

²⁸⁸ Fahrettin Paşa ve Yusuf İzzet Paşa’nın Ankara’da Millî Mücadele hareketine katılmalarına yönelik çabalara ilişkin bk. Cebesoy, *a.g.e.*, 2017, ss. 325-342.

Seyyare ile henüz kurulma aşamasındaki düzenli orduya bağlı iki tümenin birlikte mücadele etmesini istemiş ancak bu isteği İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedilmişti. Ne var ki bu iki isim, Ali Fuat Paşa'nın ısrarı üzerine Çerkez Ethem'in önerisini gönülsüzce kabul etmek zorunda kalmıştı. Gediz Muharebelerinde (24 Ekim-12 Kasım 1920) Yunan kuvvetlerine karşı birlikte hareket eden bu güçlerse hüsrana uğramıştı.

Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe'nin tutumları düzenli ordunun kurulmasında etkili olan bir başka faktördü. Bu iki isim, Batı Anadolu'daki en güçlü Kuva-yı Milliye birliklerine komuta ediyorlardı. Özellikle Çerkez Ethem Meclis'e karşı çıkarılan ayaklanmaların çoğunu bastırarak Ankara'da fazlasıyla saygı duyulan biri haline gelmiş; Yozgat ayaklanmasını bastırdıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya meydan okumaktan bile çekinmemişti. Ayrıca düzenli orduya katılması yönündeki talepleri Demirci Mehmet Efe gibi o da reddedecekti.

Şartlar ne olursa olsun Mustafa Kemal Paşa yine de eldeki kısıtlı imkânları en iyi şekilde kullanarak düzenli orduyu kurmaya mecburdu. Bunun için çalışmalara başladığında güvenebileceği yegâne dayanağı, yerli ahalisi yanında farklı coğrafyalardan Anadolu'ya gelen Türk ve Müslüman toplumlardı. Söz konusu toplumlar düzenli ordunun hem subay²⁸⁹ hem de er ihtiyacını önemli ölçüde karşıladı. Çünkü Millî Mücadele'nin başladığı dönemde muhacir toplumlar, onlarca yıl süren göçlerle Anadolu'nun nüfus yapısını dramatik şekilde değiştirmişlerdi.

Hâlbuki göçlerin kitlesel boyutlara ulaştığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti, tıpkı Avrupa'dan gelen göçmenlere olduğu gibi Kırım Türkleri dâhil Türk ve Müslüman toplumlara askerlik muafiyeti tanımıştı. Bu muafiyet süresi, sosyal ve ekonomik gerekçelerle başlangıçta 25 yıl gibi uzun bir süre olarak belirlense de 1860 yılından itibaren ülke ekonomisi ve özellikle Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlar göz önüne alınarak bir dizi kanuni düzenlemeyle azaltılmıştı. Nihayet, I.

²⁸⁹ Pek çok muhacir kökenli subayın da yer aldığı taltif listesi ve ayrıntılı bilgi için bk. Nusret Baycan, "Türk İstiklâl Harbi'nde Taltif Edilen Subaylar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 25, 1992, ss. 127-280; Nurettin Baycan, "Türk İstiklâl Harbi'nde Şehit Olan Subaylar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 12, 1988, ss. 677-740.

Dünya Savaşı'nın henüz ilk yılı içinde bu muafiyete son verilerek muhacirlerin askere alınmasının önündeki engeller kaldırılmıştı²⁹⁰.

I. Dünya Savaşı'ndan çok daha ağır şartlarda yürütülen Millî Mücadele Dönemi'nde de muhacirlere askerlik muafiyeti tanınmadı. Söz konusu dönemin baş döndürücü koşulları altında muhacirlerin askerlik hizmeti ile ilgili farklı uygulamalar yürürlüğe kondu. Çünkü Anadolu'nun çeşitli coğrafyalarında farklı özel durumlara sahip on binlerce muhacir bulunuyor ve devlet askere olan şiddetli ihtiyacını tek bir kanuni düzenlemeyle karşılayamıyordu.

Bu uygulamalardan biri Dördüncü Fırka Ahz-ı Asker Riyaseti'nin Edirne'de bulunan 1. Kolordu Komutanlığı'na yazdığı 25 Mayıs 1920 tarihli bir yazısıyla ilgiliydi. Riyaset'in, 1300 ila 1316 doğumlulardan²⁹¹ muhacirlerin askere alınıp alınmayacağı sorusuna 1. Kolordu Komutanlığı olumlu cevap verdi ve muhacirlerin de silah altına alınmalarını istedi²⁹². Bu yazışma, muhacirlerin yoğun olarak iskân edildiği yerlerden daha ziyade Trakya'yı ilgilendiriyor gibi görünse de Anadolu'nun büyük bölümünde uygulandı. Açıkça, muhacirler olmadan Millî Mücadele'nin kazanılma şansı daha azdı.

Bir diğer uygulama da Anadolu'ya yeni gelmiş muhacirlere yönelikti. Millî Mücadele yıllarında Anadolu ve Trakya'ya gelen Türk ve Müslüman muhacirlerin sayısında nispeten azalma olsa da göçler kesintisiz devam ediyordu. Bu şartlarda doğal olarak nüfus kayıtları tutulmayanlar bulunuyordu. Buna rağmen çok kısa bir süre önce gelen muhacirlerden gönüllü olarak silah altına alınmayı isteyenler çıktı²⁹³. Yunan vahşet ve zulmünün arttığı bir dönemde Trakya'ya henüz gelen muhacirlerin böylesi talebi, şüphesiz takdire şayandı.

Yaklaşık aynı dönemlerde, 13 Temmuz 1920'de, muhacirlerin celp ve sevkleriyle ilgili benzer bir durum daha ortaya çıktı. Bu kez daha önce gönüllü askerlik yapanların tekrar silah altına alınmaları değerlendiriliyordu. Bu durum, Yunan

²⁹⁰ Erdem, *a.g.e.*, ss. 271-274.

²⁹¹ Rumi takvime göre 1300 ila 1316 yılları arasının Milâdî Takvimdeki karşılığı, 1884 ila 1900'dür. Dönemin şartlarında nüfus kayıtlarındaki eksiklikler nedeniyle tutulan askerî kayıtlarda silah altına alınan herkes, 1 Ocak doğumlu sayılmış ve bunun ardından da yıl bilgisine yer verilmiştir.

²⁹² ATASE, *İSH.*, A. 5/1400, D. 35, F. 11.

²⁹³ ATASE, *İSH.*, A. 1400, D. 37, F. 34.

işgalinin yarattığı baskı karşısındaki çaresizliğin açık bir göstergesiydi. Üst rütbeli subaylar, işgallere karşı en ince detayına kadar tedbirleri almak ve bütün kaynakları en verimli şekilde kullanmak zorundaydılar. Sonuçta, Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nin 261 numaralı mazbatası, İkinci Kolordu Ahz-ı Asker Heyet-i Riyaseti'ne 22 Temmuz 1920 tarihinde tebliğ edildi. Buna göre seferberlik, tatbikat ve asayişin sağlanması gibi durumlarda muhacirlerin kısmen ya da tamamen silah altına alınmaları uygun görüldü²⁹⁴.

Durumları ne olursa olsun çeşitli coğrafyalardan Anadolu'ya gelen muhacir toplumlar düzenli orduya katılmada tereddüt göstermediler. Bu, ilk bakışta devletin kanuni düzenlemelerinin bir sonucu olarak görülebilir. Buna karşın söz konusu düzenlemeler olmasaydı, muhacir toplumlar yine silah altına alınmaktan çekinmezlerdi. Çünkü Türk ve Müslüman muhacirlerin başka bir şansı yoktu. Onlara kucak açacak başka bir ülke ya da onları bağrına basacak başka bir toplum yoktu. Mmuhacirler içinde önemli bir nüfus potansiyeline sahip Kırım Türkleri, ulaşılabilen arşiv belgelerine göre iki temel kaynaktan düzenli orduya destek vermtr.

3.1. Dış Ülkelerde Yaşayan Kırım Türkleri'nin Düzenli Orduya Katılması

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan barış antlaşmalarıyla Avrupa'da görece bir istikrar sağlanmasına rağmen Anadolu, Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkasya'daki gelişmeler baş döndürücü seviyeye ulaşmıştı. Bir taraftan Anadolu halkı işgallere karşı bağımsızlık mücadelesi verirken diğer taraftan Rus Çarlığının vârisi olan Bolşevikler; Lehistan, Kırım ve Kafkasya üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirmeye çalışıyorlardı. Bu nedenle Anadolu'da yürütülen Millî Mücadele, özellikle söz konusu bölgelerdeki Bolşevik kaynaklı gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir.

3.1.1. Rus Ordusundan Türk Ordusuna Katılan Kırım Türkleri

XIX. yüzyıl Avrupa'da yaşanan iki büyük olayın gölgesindeki gelişmelere sahne olmuştu. Bunlardan 1789'da patlak veren Fransız İhtilali, özellikle yakın coğrafyadaki imparatorlukları çok kısa zamanda ve derinden etkilemişti. Rus Çarlığı ve Osmanlı Devleti'ni yönetenler, çok uluslu yapıya sahip devletlerini ihtilalin

²⁹⁴ ATASE, *İSH.*, A. 8/5404, D. 3-A, F. 33-1-2.

sonuçlarına göre yeniden yapılandırmak zorunda kaldılar. Sözgelimi, Osmanlı Devleti'ne göre milliyetçi karaktere daha erken bürünen Rus Çarlığı, ele geçirdiği bölgelerde yaşayan gayri Rus toplumları zamanla Rus ordusunun birer parçası haline getirmeye başladı. Uzun bir geçmişe dayanan birçok alandaki uygulamayla birlikte askerî alandakiler de iç dinamiklerini alt üst ederek Rus Çarlığını XX. yüzyılda büyük bir ihtilale sürükledi²⁹⁵.

Emperyalist politikalar bakımından Rus Çarlığı'nın Kırım Türkleri'ne yönelik askerî uygulamaları aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edildiği erken dönemlerde başlayan bu süreç, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmelere kadar devam etmiştir²⁹⁶. Bu bağlamda Rus ordusuna dâhil olan ilk birlikler, mirzaların girişimleriyle 1783 yılı sonlarında kurulmuştu. Bunlar, Kırım Türkleri'nin aristokrat sınıfından gelenlerin katıldığı özel, gönüllü ve sınırlı sayıda birliklerdi. Birkaç önemli savaşın dışında genellikle cephe gerisinde hizmet veren bu birlikler, 1817'de lağvedildikten sonra Petersburg'da Rus Çarı ve eşlerinin yakın hizmetinde bulunan özel muhafız birliği haline dönüştürüldü. Söz konusu birlikler 1827'den itibaren yaklaşık 37 yıl boyunca, hizmetlerini başarıyla sürdürerek Rus Çarlığı'nın sonuna kadar farklı isimler altında varlıklarını korumayı başardılar²⁹⁷.

Ana hatlarıyla çizilen bu çerçeveye rağmen bu birliklere katılanların Kırım yarımadasındaki halkın genelinden oldukça kopuk bir çizgide bulundukları ve Rus yaşam tarzına uyum sağladıkları unutulmamalıdır²⁹⁸. Rusların daha başından beri elde etmek istedikleri sonuç zaten buydu. Şimdi asıl sorun, askerlik sistemine halkın dâhil edilmesi durumunda aynı sonucun elde edilip edilemeyeceği idi. Ruslar, bunu 1874'te yapılan yeni bir düzenlemeyle²⁹⁹ test etme fırsatı buldular. Kırım'da yaşayan Türklere de zorunlu askerlik hizmeti getirdiler.

²⁹⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, *Rus Tarihinin İnkılâba Bolşevizme ve Cihan İnkılâbına Sürüklenmesi*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 5.

²⁹⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hacı Murat Arabacı, "Rus Ordusunda Kırım Tatar Süvari Birlikleri 1806 -1920", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 67, 2021, ss. 299-312.

²⁹⁷ Kırımlı, *a.g.e.*, 2010, ss. 36-37.

²⁹⁸ Her ne kadar akademik bir dilde yazılmamış olsa da, Nermin Bezmen'in *Kurt Seyt ve Shura* isimli romanı, bu birliklere katılanların yaşam tarzlarıyla ilgili okurlara çarpıcı ipuçları sunmaktadır. Müracaat için bk. Nermin Bezmen, *Kurt Seyt ve Shura*, 46. Baskı, PMR Publications, İstanbul, 2014.

²⁹⁹ Buna göre 21 yaşına gelenler askerlikle mükellef tutulmuştur. Hükümet öncelikle her yıl askere alınacakların sayısını tespit eder ve 21 yaşına gelenler arasında kura yöntemiyle ihtiyaç olan miktarı

Zorunlu askerlik mükellefiyeti karşısında Kırım Türkleri'nin tedirgin olacakları daha başından belliydi. Bu nedenle Rus yöneticiler, Kırım Türkleri'ni rahatlatacağını düşündükleri bazı özel uygulamaları hayata geçireceklerinin sözünü verdi. Hatta bizzat Rus Çarı II. Aleksandır, yalnızca Kırım Türkleri'nden oluşan bir askerî birliğin Müslüman adetlerine göre askerlik yapmasına razı olduğunu bildirse de bu adım yeterli olmayacaktı. Bunun üzerine 24 Mart 1874'te alınan bir kararla Kırım Türkleri'nin sadece Kırım'da askerlik hizmetini yerine getireceği ve Bahçesaray'da millî ve dinî hassasiyetleri gözetilerek onlar için özel bir kışla yapılacağı ilan edildi³⁰⁰.

Bu adımlar sayıları on binleri bulan göç dalgalarını durdurmaya yetmemiş³⁰¹ ve Kırım Türkleri, kendilerine vaat edilen özel askerlik sistemini dikkate almamıştır. Onlar için Rus Çarı'nın özel hizmetinde bulunan soydaşlarının Ruslaşmış manzaraları, muhtemelen göçler için yeterli bir referans oldu. Elbette XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bireysel çabalarla göçe zorlanan Kırım Türkleri de vardı. Bolşevik İhtilali'nin öncesi veya sonrasında farklı gerekçelerle hayatından endişe duyanlar, ister sivil ister asker olsun, Anadolu'ya sığınmayı sürdürdü. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı'nda esir edilen 662 Rus askeri arasında Kırım Türkleri de bulunuyordu³⁰². Bunlardan Anadolu'ya geçerek Osmanlı ordusuna girenler vardı³⁰³.

Dolayısıyla bu sığınmacı askerlerden Millî Mücadele saflarına katılanlar da kuvvetle muhtemel bulunuyordu. Nadir Devlet'in belirttiğine göre Osmanlı Devleti'ne esir olan Rus askerlerinin çoğunluğunu Tatar, Başkurt ve Kırım Tatarları oluştursa da bunlardan kaçının Millî Mücadele'ye katıldığıyla ilgili bir tahminde bulunmak en azından şimdilik imkan haricinde görülmektedir.

askere çağırırdı. Askerlik süresi, 15 yıldı. Bunun 6 yılını muvazzaf, 9 yılını ise ihtiyat hizmeti oluşturuyordu. Büyük Petro zamanından itibaren uygulanan askerlik uygulamaları hakkında bk. Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)*, Altıncı Baskı, TTK, Ankara, 2017, s. 361.

³⁰⁰ H.M. Arabacı, *a.g.m.*, 2021, s. 308.

³⁰¹ Kırımlı, *a.g.e.*, 2010, s. 16.

³⁰² Nadir Devlet, "Türkiye'ye Katkıda Bulunan Tatar-Başkurtlar", *T.C. Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınlar Sempozyumu Bildirileri*, (Erciyes Üniversitesi Yayınları), Kayseri, 1996, s. 62.

³⁰³ Alfina Sibgatullina, *İki İmparatorluk arasında Rusyalı Müslüman Türkler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 250.

Rus ordusunun hizmetinde olup Osmanlı Devleti'ne sığındığını bildiğimiz isimlerden biri, askerlik mesleğinin henüz başındaki Mülâzım-ı Sâni³⁰⁴ Said Efendi'dir. Kırım'da dünyaya gelen genç teğmen, eğitimini Rusya'daki çeşitli askerî okullarda tamamladıktan sonra I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda subay olarak görev yaptı. Bolşevik İhtilali sonucu Çarlık rejiminin yıkılması üzerine yeni kurulan Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin kuvvetlerine katılsa da bir süre sonra milliyetçi kimliği yüzünden o dönem Kırım'da mücadele halindeki Bolşeviklerle Vrangel ordusunun tazyikine uğradı. Bu nedenle çareyi Anadolu'ya iltica etmekte buldu. Tehlikeleri göze alarak 1920 yılı ortalarında bir Laz motoruyla Bartın'a ulaşmayı başardı³⁰⁵.

Her ne kadar bu girişimi hayatını kurtarmış olsa da, Teğmen Said Efendi'yi Aktopraklar'da bekleyen daha pek çok sorun vardı. Bolşeviklerin cehenneme çevirdiği Kırım'da olduğu gibi işgallerin kıskacındaki Türkiye'de de bağımsızlık mücadelesi veriliyordu. Üstelik Teğmen Said Efendi'nin tam da Anadolu'ya geldiği günlerde TBMM Hükümeti Bolşeviklerden yardım almaya yönelik hassas politikalar izliyordu. Çok ihtiyacı olmasına rağmen Bolşeviklerden temin edilecek muhtemel yardımlar konusunda bile Ankara ihtiyatlı bir tutum sergilemekteydi. Çünkü Bolşeviklik, tehlikeli bir rejim olarak görülüyordu³⁰⁶. Rusya'dan gelen bu genç teğmen de ihtiyat süzgecinden geçmek zorundaydı.

Bunun için Teğmen Said Efendi önce Batı Cephesi Karargâhı'na gönderildi. Hakkında yapılan sıkı tahkikat sonucu, özellikle hal ve tavırları bakımından oldukça güvenilir bir kişi olarak görüldü. Bu değerlendirmeye bağlı olarak Millî Savunma Bakanlığı tarafından aynı rütbe ile Batı Cephesi Karargâhı'na bağlı bir süvari bölüğüne

³⁰⁴ Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kullanılan ve günümüz rütbelerinden teğmene denk bir askerî rütbedir. Mülâzım-ı Sâni rütbesi, 26 Kasım 1934 tarih ve 2590 sayılı Lakap ve Unvanların Kaldırılması Hakkındaki Kanun'un üçüncü maddesi gereğince iptal edilmiştir.

³⁰⁵ *TİTE Arşivi*, K. 327, G. 34, B. 2.

³⁰⁶ Bu görüşü, Mustafa Kemal Paşa, o dönem Türkiye'de bulunan Amerikan heyeti başkanı General Harbord'a yazdığı 24 Eylül 1919 tarihli raporunda şöyle dile getirmiştir: "Bolşeviklere gelince, ülkemizde bu öğretinin hiçbir yeri olamaz. Dinimiz, geleneklerimiz ve sosyal yapımız bütünüyle böyle bir düşüncenin yerleşmesine uygun değildir. Türkiye'de ne büyük kapitalistler, ne de milyonlarca işçi vardır. Öte yandan tarımsal bir problemimiz yoktur. Son olarak sosyal yönden dinsel ilkelerimiz, Bolşevizmi benimsemekten bizi uzak tutmaktadır. Türk Ulusu'nun bu öğretiye karşı hiçbir eğilimi olmadığı ve daha da ötesi, gerektiğinde savaşılmaya hazır olduğunun en iyi kanıtı, Ferit Paşa'nın Bolşevizmin ülkede yayıldığı ya da yayılmak üzere olduğu yolundaki gerçek dışı söylentilerine karşı ulusun duyduğu kaygılardır." Bk. Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. I, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 70.

tayin edilse de bu cephede kalıcı olmadı. Rusya büyükelçisi olarak yeni görevine atanan Ali Fuat Paşa, Rusçayı çok iyi bilen Said Efendi'yi yanında götürmeyi düşündü. Moskova yolculuğuna başladığında maiyetindekiler arasında Teğmen Said Efendi de bulunuyordu. Ne var ki heyet Kars'a ulaştığında yapılan yeni bir tahkikat sonucu Ali Fuat Paşa bu düşüncesinden vaz geçecekti³⁰⁷.

Bu kararda, elbette 15. Kolordu komutanı Kâzım (Karabekir) Paşa'nın etkisi vardı. Teğmen Said Efendi'nin yeni görev yeri, bundan sonra Doğu Cephesi Karargâhı oldu. Genç teğmen burada Rusça'ya hâkimiyetinden dolayı başlangıçta tercüme kaleminde görevlendirilmesine rağmen³⁰⁸ 1921 yılının ilk çeyreğinde Ermeni tehlikesi bertaraf edildikten ve çok önem verilen Rus desteği sağlandıktan sonra cepheye sevk edildi. Bu kez Teğmen Said Efendi'nin yeni görevi, aynı kolorduya bağlı 18. Alay'ın 1. Bölüğün takım komutanlığıydı. Ne var ki 23 Kasım 1921'de, Malazgirt'e bağlı Hasan Paşa köyü yakınlarında bir Kürt eşkıyası grubu ile yapılan mücadelede şehit düştü³⁰⁹.

Görüldüğü üzere Teğmen Said Efendi, 15. Kolordu Karargâhı'ndaki kısa hizmeti boyunca kilit bir rol oynamıştır. Daha önce belirtildiği gibi TBMM'nin öncelikle ele aldığı Doğu Cephesi idi. Millî Mücadele'nin esas kaderi bu cephede alınacak muhtemel başarılarla bağlanmıştı. Ermenilere karşı elde edilecek bir başarı, Millî Mücadele'yi yürütenlerin elini güçlendirebilirdi ancak bu yeterli olmazdı. Bu cepheden gerçek anlamda kazançlı çıkmanın yolu ise Bolşeviklerden geçiyordu. Bunun için Moskova'daki gelişmeler an be an takip edildi. Bu bakımdan Teğmen Said Efendi, Bolşevik kaynaklı gelişmeleri Kâzım (Karabekir) Paşa'ya ileterek önemli bir görevi yerine getirmiş oldu.

3.1.2. Vrangeli Ordusunda Yer Alan Kırım Türkleri

Rusya'nın XX. yüzyılın başlarında Japonya'ya mağlup olması ve ardından I. Dünya Savaşı'ndaki başarısızlığı, Bolşevik İhtilali'ne kapı aralamıştı. Sonuçta, Vladimir İlyiç Lenin liderliğindeki Bolşevikler 7 Kasım 1917'de iktidarı ele geçirmeyi

³⁰⁷ *TİTE Arşivi*, K. 327, G. 34, B. 2.

³⁰⁸ *ATASE, İSH.*, A. 4/6662, D. 25, F. 210.

³⁰⁹ *TİTE Arşivi*, K. 327, G. 34, B. 2; Baycan, *a.g.m.*, s. 723.

başardı. Bu tarihten sonra Rusya iki farklı grubun mücadelesine sahne oldu³¹⁰. Lenin taraftarları, Rusya'da yeni rejimi yerleştirmenin derindeydiler. Ülke içindeki çarlık taraftarları ve dışındaki komünist karşıtlarıysa, 1918'in ikinci yarısından itibaren "Beyaz Gönüllüler Ordusu" ortak paydasında yeni rejime isyan bayrağı çektiler³¹¹. Eski rejimi yıkmalarının yanında Bolşeviklerin bazı politika ve uygulamaları, söz konusu mücadeleler üzerinde etkili olmuştu³¹².

Müttefik devletler tarafından desteklenen Beyaz Ordu, gerek Kuzey gerekse Güney Rusya'daki birlikleriyle Bolşeviklere karşı mücadele etti. Bu birliklerden ilkinin başına Amiral Kolçak, diğerininse sırasıyla, General Deninkin ve General Vrangeli geçti. Bu birlikler her ne kadar Bolşeviklere karşı başlangıçta bir takım başarılar elde etse de, bunu sürdüremediler. Bolşeviklerden ilk ağır darbeyi yiyen, Amiral Kolçak oldu. Onu, General Deninkin izledi. General Vrangeli ise Beyaz Ordu'nun Kırım'daki durumunu bir süreliğine düzeltmeyi başarsa da Bolşeviklerin 1920 yılının ikinci yarısında Polonya meselesini halletmesinden sonra diğerleriyle aynı kaderi paylaşacak, ekim ve kasım aylarında Bolşevikler karşısında ağır yenilgiler alacaktı³¹³.

Bu durum, Kırım yarımadasının ve burada yaşayan Kırım Türkleri'nin kaderini derinden etkilemiştir. Yarımada, yıllar süren ve dış güçlerin de parmağı olan iç savaşlar yüzünden âdeta harabeye dönmüştür. Belki de bundan daha kötüsü, Bolşeviklerin hâkimiyetinde yaşama ihtimalinin, Kırım Türkleri için artık gerçeğe dönüşmesiydi. Bu nedenle Beyaz Ordu'nun aldığı yenilgi, Kırım'da büyük panik yarattı. General Vrangeli kuvvetleri ve siviller, kasım ayının ikinci yarısından itibaren ABD dâhil, birçok Batılı ülkeye ait gemilerle İstanbul'a taşındı. Rus Karargâhı'nın verilerine göre 126 gemiyle 135 bin kişi Kırım'dan ayrıldı. Bunların yaklaşık 70 bini Çarlık taraftarı askerlerdi ve küçük bir bölümü İstanbul'a, büyük bir bölümü ise

³¹⁰ Rusya'da yaşanan iç savaşla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Oya Dağlar Macar, Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*, 1. Basım, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010, ss. 19-37.

³¹¹ Umut Cafer Karadoğan, "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu", *Bilişim*, S. 57, 2011, s. 136.

³¹² Kezban Acar Kaplan, "Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Millî Mücadele ve Ankara Hükümeti İle İlişkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. II, S. 32, 2017, s. 298.

³¹³ Ramin Sadigov, "Rus İç Savaşı'ndan Sonra Türkiye'ye Sığınan Göçmenlerin Gelibolu Günleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2016, S. 51, ss. 113-128.

Gelibolu'ya yerleştirildi³¹⁴. Kaynaklara göre farklılık gösterse de Gelibolu'daki Beyaz Ruslar'ın sayısı, her hâlükârda 30 binin üzerindeydi³¹⁵.

O dönemin şartlarında bu birlikler, şüphesiz dengeleri değiştirecek bir potansiyele sahipti. Bu nedenle Anadolu işgalinin önde gelen iki gücü, İngiltere ve Fransa, Vrangeli ordusu ile ilgili yeni planlar yapmakta gecikmediler. Bu orduyu, Yunanistanla birlikte Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Millî Mücadele'ye karşı kullanmaya niyetlendiler. Vrangeli Ordusu'nda buna alet olan subaylar muhtemelen vardı ancak Beyaz Ordu'nun önemli bir bölümü bu planın bir parçası olmayı reddetti. Tam aksine, Millî Mücadele'ye sempatiyle yaklaştı³¹⁶. Gerçekten de bu ordunun bir bölümünü oluşturan Çerkez ve Tatarlardan 7000 kişilik piyade ve 2000 kişilik süvari birliğinin Mustafa Kemal Paşa'ya dâhil olacağına dair raporlar bulunuyordu³¹⁷.

Beyaz Ordu'ya mensup Müslüman subay ve erlerin böyle bir tutumu benimsemelerinde, yer altı faaliyetlerinin rolü olmuştur. Rusya'da iç savaş sürerken bir kısım Tatar genci, Bolşeviklere karşı faaliyette bulunmak üzere, TM (Teşkilat-ı Mahsusa) tarafından eğitilmişlerdi. Bu gençler, Tatar Himaye Cemiyeti bünyesinde İstanbul'da bulunuyordu. MM (Mim Mim) ajanlarının şimdi kendilerinden istedikleri şey, Cuma namazı için gemilerden karaya çıkan Vrangeli ordusundaki Müslümanlarla dirsek teması kurmalarıydı. Bu bağlamda Tatar gençlerin esas bağlantı kurdukları kişi, Amiral Islavov oldu. Amiral, Ankara'daki milliyetçilerin Bolşevik olmadığı ve kendileri gibi vatanseverler olduğu noktasında propaganda yapacaktı. Ki böylece, Vrangeli ordusundaki Müslüman askerlerin Türk ordusuna karşı provoke edilmelerinin önüne geçilmiş olacaktı³¹⁸.

Ayrıca Vrangeli Ordusu'yla İstanbul'a gelen Müslüman, Çerkez ve Tatarların Anadolu'ya nakli konusunda Babıali ile Ankara Hükümeti arasında bir uzlaşma yapılmış ve bunun için özel bir subay da görevlendirilmişti.³¹⁹ Bu bilginin yer aldığı

³¹⁴ Karadoğan, *a.g.m.*, ss. 138-140.

³¹⁵ Kezban Acar, "Rusça Kaynaklarda Gelibolu ve Beyaz Ruslar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S. 20, 2016, s. 6.

³¹⁶ Kaplan, *a.g.m.*, ss. 145-147.

³¹⁷ ATASE, *İSH.*, A. 1/7895, D. 24, F. 3.

³¹⁸ Criss, *a.g.e.*, s. 177.

³¹⁹ ATASE, *İSH.*, A. 1/7895, D. 89, F. 17.

raporda, her ne kadar askerî birliklerle ilgili açık ifadeler yer almasa da, bunun Çerkez ve Tatarların niyetlerini ortaya koyan bir delil olduğu söylenebilir.

Vrangel Ordusu'ndaki Kırım Türkleri'nden Millî Mücadele'ye katılanların olduğunu gösteren bir başka güçlü işaret de, Rus-Türk ittifakı taraftarlarının propagandaları sonucu Kırım'dan nakledilen çeşitli rütbelerdeki askerler arasında, çok sayıda Kemalist kişinin bulunmasıydı. Çünkü söz konusu orduda Kemalist taraftarlığı oldukça popüler bir hale gelmişti. Şayet bunlar Anadolu'nun emperyalist güçlerin işgalinden kurtarılmasında rol oynarsa, bu durum Kafkasya'da Bolşeviklerin çok önem verdiği istikrara da yansıyacaktı³²⁰. Böyle bir propagandayla Ruslar, Vrangel ordusundaki Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'ye katılımını teşvik ederek hem içte hem de dışta rejimlerini koruma altına almayı amaçlamışlardı. Kısaca, bir taşla iki kuş vuracaklardı.

Hacı Murat Arabacı güncel bir makalesinde, Vrangel Ordusu'ndaki Kırım Türkleri'nin İstanbul üzerinden Avrupa'ya geçtiklerini belirtse de³²¹, düzenli ordunun kurulmaya çalışıldığı kritik bir zamanda Çerkez ve Tatarların bu tutumları oldukça dikkat çekicidir. Buna rağmen Vrangel Ordusu mensubu olup Anadolu'ya geçmek isteyen Kırım Türkleri'nin mevcut şartlarda millî orduya hemen kabul edilmeyeceği de bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu ordudan kaç Kırım Türkü'nün Anadolu'ya geçtiği, bunların rütbelerinin ne olduğu ve Millî Mücadele'de üstendikleri roller, açıklığa kavuşturulması gereken bir durumdur.

3.2. Anadolu'daki Kırım Türkleri'nin Düzenli Orduya Katkıları

Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile başlayan ve yaklaşık 150 yıl süren göçlerle Anadolu'nun nüfus kompozisyonunda yerini alan Kırım Türkleri, Millî Mücadele'de düzenli ordunun önemli insan kaynaklarından biriydi. Her ne kadar çok daha fazla genç bireyini Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda kaybetseler de, şehirlerde ve köylerde yaşayan Kırım Türkleri millî orduda görev alan çeşitli sınıf ve rütbelerde subay ve erleriyle Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında pay sahibi oldular. “Son

³²⁰ *TİTE Arşivi*, K. 51, G. 139, B. 2.

³²¹ H.M. Arabacı, *a.g.m.*, s. 311.

vatan” psikolojisi ve Yunan vahşetinden nasiplerini almanın da etkisiyle işgallere karşı daha fazla direnç gösterdiler.

3.2.1. Ankara’ya Katılma İsteği Reddedilen Kırım Türkü Subaylar

Düzenli ordunun kurulma süreci 1920’nin sonlarına doğru hız kazandığında, Mustafa Kemal Paşa’nın üstesinden gelmek zorunda olduğu şey, subay ihtiyacına acilen çözüm bulmaktı. Çünkü çeşitli sınıf ve rütbelerden subaylar olmadan düzenli ordunun kurulması, örgütlenmesi ve etkili bir hale gelmesi mümkün değildi. Bu nedenle Ankara’nın gözü kulağı İstanbul’da idi. Daha önce belirtildiği gibi Mütareke’den sonra Osmanlı ordusunun terhis süreci başlamış ve subayların neredeyse tamamı İstanbul’a dönmüştü. Dönemin politik ve askerî gelişmeleri, Payitahttaki subayları âdeta bu büyük şehre hapsetmişti. Dolayısıyla bunların değil eyleme kalkışmaları, Ankara’ya katılmayı düşündüklerini söylemeleri bile büyük riskleri barındırıyordu.

Buna rağmen millî ordunun subay ihtiyacının neredeyse tamamına yakınının İstanbul’dan karşılandığına şüphe yoktur. Ne var ki bu durum, İstanbul’dan gelen her subayın Ankara tarafından sorgusuz ve sualsiz kabul edildiği anlamına gelmiyordu. Ortalık işgalci devletlerin ajanlarıyla doluydu. Üstelik 1921 yılının başlarında, bunlara bir de Bolşevik taraftarları eklenmişti. Bu nedenle Ankara ister istemez subaylarla ilgili süreci çok daha ihtiyatlı yürütmek zorunda kaldı. Çok ihtiyaç duymasına rağmen aralarında Kırım Türkleri’nin de bulunduğu birçok subayı Millî Mücadele’ye kabul etmedi.

3.2.1.1. Topçu Miralay Tatar Hasan Bey

Bu isimlerden ilki, Topçu Miralay³²² Tatar Hasan Bey’di. Kendisi Harbiye Nezareti’nde Topçu Müfettişliği’ne kadar yükselse de, 1921 yılı başlarında Millî Mücadele’ye katılmak için kuruma istifasını sunmuştu. Hasan Bey, geçen haftalar ve aylar zarfında Millî Mücadele’ye katılması için Ankara’dan bir davet bekledi. Bu

³²² Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında kullanılan mirliva ile kaymakam rütbeleri arasında olan ve günümüz rütbelerinden albaya denk bir askerî rütbedir. Miralay rütbesi 26 Kasım 1934 tarih ve 2590 sayılı Lakap ve Unvanların Kaldırılması Hakkındaki Kanun’un üçüncü maddesi gereğince kaldırılmıştır.

gerçekleşmeyince büyük bir üzüntü yaşadı. Ayrıca Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, *"Kimsenin münferiden Millî Mücadele'ye çağrılmadığını ifade ederek teklif ve rica olmadan hizmet-i vataniyeye koşanların hamiyet dâhilinde daha azim olacağı şüphesizdir"*, sözleriyle eleştiri oklarına maruz kaldı³²³.

Bunun yanında Hasan Bey'in Millî Mücadele'ye katılma noktasındaki tek pürüz, sergilediği tavrı değildi. Ankara'nın yaptığı tahkikat sonucunda İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye olduğu ortaya çıktı. Tahkikat genişletilse de cemiyetin İstanbul'daki birçok şubesi kapalı olduğundan hakkında daha fazla bilgi elde edilemedi. Bu nedenle Anadolu'ya kabulüyle ilgili kendisine olumlu bir dönüş yapılmadı. Hasan Bey'in Millî Mücadele'ye katılma sürecinin yaklaşık bir yıl gibi uzun bir süre netlik kazanmadığı anlaşıyor³²⁴. Görüldüğü gibi Millî Mücadele'ye katılacak subaylarla ilgili Ankara olabildiğince hassas davranmıştır.

3.2.1.2. Topçu Kaymakam Tatar Senai Bey

Ankara'nın Millî Mücadele'ye katılmasını mahzurlu gördüğü bir başka isim olan Kaymakam³²⁵ Tatar Senai Bey, topçu sınıfının güzide subaylarından biriydi. İyi bir askerî eğitim alan Senai Bey, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nde önemli hizmetlerde bulunarak yarbay rütbesine kadar yükselmişti. Mustafa Kemal Paşa, Kâzım (Karabekir) Paşa ve İsmet Paşa'nın da yakından tanıdığı bir isimdi. Ne var ki o dönemin Millî Mücadele karşıtlığı ile tanınan ve Damat Ferit kabinelerinden birinde bakanlık da yapan yazar Ali Kemal Bey'in etkisinde kalarak birtakım olumsuzlukların içinde yer aldı³²⁶. Tarih bilgisi olmayan arşiv belgesinde verilen bilgi, Ankara'nın Senai Bey'e olumsuz yaklaşmasında yeterli bir sebepti.

3.2.1.3. Kırımlı Binbaşı Bekir Bey

Kırımlı Binbaşı Bekir Bey, ele geçen belgelere göre Ankara'nın Millî Mücadele'ye katılmasını uygun görmediği subay rütbesinde son isimdi. Menzil Müfettişi Muzaffer Bey'in maiyetinde çalışan kurmaylardan biri olan Bekir Bey de

³²³ ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 101, F. 1.

³²⁴ ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 101, F. 1-4.

³²⁵ Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kullanılan miralay ile binbaşı rütbeleri arasında olan ve günümüz rütbelerinden yarbaya denk bir askerî rütbedir.

³²⁶ TİTE Arşivi, K. 62, G. 119, B. 1.

Ankara'ya geçmek istemişti. Bunun üzerine daha önceki isimlerde olduğu gibi Bekir Bey'in Millî Mücadele'ye kabul edilebilmesi için de tahkikat süreci başlatıldı. Bir süre sonra Bekir Bey hakkındaki tahkikatı, aynı rütbedeki başka bir subay tamamladı. Binbaşı Bekir Bey'in Makriköy'de (Bakırköy) dört Rum kızıyla birlikte yaşadığı anlaşıldı. Doğal olarak Bekir Bey'in yaşam tarzı, Millî Mücadele'nin geçmekte olduğu nazik koşullar altında Ankara'nın görmezlikten gelebileceği bir durum olamazdı. Anadolu'ya geçme isteğinin reddedildiği kendisine bildirildi³²⁷.

3.2.2. Ankara'ya Katılma İsteği Kabul Edilen Kırım Türkü Subaylar

Yukarıda bahsedilen kişiler, elbette konunun istisnai örneklerini oluşturur ve kaideyi değiştirmezler. Arşiv belgeleri, hatırat ve telif eserlerde isimleri geçen çok daha fazla sayıda Kırımlı subayın Millî Mücadele'ye katkı sunduğu bir gerçektir. Ne var ki bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin subayların faaliyetlerine eşit derecede ışık tuttuğu söylenemez. Sözgelimi arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler, Kırımlı subayların Millî Mücadele Dönemi'ne katkılarını nicelikleriyle orantılı şekilde yansıtmazlar. Hatırat ve telif eserlerde ise, tam tersine, bu subaylar hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir. Bunların dışında tarihî kaynaklarda yer almayan, ya da sözlü anlatılara konu olan subayların olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

3.2.2.1. Haklarında Ayrıntılı Bilgi Elde Edilemeyen Kırımlı Subaylar

BCA'daki İstiklâl Madalyası alanların yer aldığı arşiv belgelerine göre Kırımlı subayların farklı sınıf ve rütbelerde millî orduda görev aldığı anlaşıyor. Söz konusu belgelerde; her bir subayın hizmet ettiği birlik veya birim, rütbe, baba ismi, memleketi, sicili ve madalya kazanmasının gerekçesi gibi temel bilgiler yer almaktadır. Ayrıca meclis zabıt tutanaklarıyla gazetelerde yer alan başarılı isimler arasında Kırımlı subaylar vardır. Her ne kadar ayrıntılı bilgiler içermese de, bu kaynaklar Kırımlı subayların Millî Mücadele'ye katkılarını bir dereceye kadar ışık tutmaktadır.

Bunlardan ilki, 320-13 sicil numaralı Abdulkadir oğlu Yarbay Bekir Bey'di. Kırım'da doğan Bekir Bey, Millî Mücadele Dönemi'nde Erkân-ı Harbiye'de görev aldı. Fevzi (Çakmak) Paşa'yla da teşrik-i mesaide bulunan Yarbay Bekir Bey, millî

³²⁷ *TİTE Arşivi*, K. 40, G. 104, B. 1.

orduda aldığı görevleri başarıyla yerine getirerek 27 Şubat 1927’de İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi³²⁸.

İlk bakışta dikkati çekmese de Millî Mücadele Dönemi’nde levazım sınıfı, tüm imkânsızlıklara rağmen Türk ordusuna önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu sınıf, millî ordunun silah ve cephane dışındaki yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumluydu. 13-360 sicil numaralı Kırım doğumlu Habibullah oğlu Levazım Binbaşı Hidayet Bey, millî ordudaki başarılı hizmetlerinden ötürü 18 Mayıs 1928’de İstiklâl Madalyası almaya hak kazanmıştır³²⁹.

Yüzbaşı rütbesinden birçok genç ya da zorunlu hizmet süresini doldurarak emekliye ayrılmış subay da millî orduda önemli görevler üstlenmiştir. Bunlardan Kırım doğumlu 577 sicil numaralı Abdullah oğlu Mehmet Emin Bey, tekaüd grubundandı. Yani, zorunlu hizmet süresine bağlı olarak emekliye ayrılan bir subaydı. Başarılı hizmetlerinden dolayı 21 Mart 1927’de İstiklâl Madalyası aldı³³⁰. Bu gruptan bir diğer subay da 142-324 sicil numaralı Mehmet oğlu Piyade Yüzbaşı Kırımlı Osman Zeki Bey’di. 16. Fırka’ya bağlı 44. Alay’ın 2. Tabur ve 20. Bölüğü’nde görev yaptı. Görev süresinin dolması üzerine kendi isteğiyle 6 Mart 1926’da emekliye ayrıldı³³¹. Belgede Osman Zeki Bey’in ödül bilgisine rastlanmamıştır.

Yine aynı rütbeden Sakarya Meydan Muharebesi’nde Yunan ordusuyla çarpışan Kırımlı subaylar da vardı. Tarihî zaferle sonuçlanan bu muharebenin ardından TBMM, Türk ordusunun gayret ve fedakârlıklarıyla öne çıkan subaylarını takdirname ya da İstiklâl madalyası ile ödüllendirdi³³². *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi bu önemli gelişmeyi, “*Dün TBMM muzaffer ordumuzun kahramanları arasında en çok fedakârlık göstermiş evlatlarına verilen takdirmeler ile İstiklâl Madalyalarını takdirler ve tebrikler arasında ittifak ile kabul etti*” manşetiyle duyurdu³³³. Sadece

³²⁸ BCA, 30-11-1-0 / 30- 4-13.

³²⁹ BCA, 30-11-1-0/40-15-3.

³³⁰ BCA, 30-11-1-0 / 30- 6- 6.

³³¹ BCA, 30-11-1-0/22-10-20.

³³² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: XIII, Devre: 2, Celse: 83, Ankara 1921, s. 51.

³³³ “Kahramanlar Kahramanlarının Taltifi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 308, 30 Eylül 1921, s. 1.

rütbe, isim ve memleket bilgilerinin yer aldığı iki ayrı çarşaf listede takdirname alanlar arasında Kırımlı yüzbaşılar Aşir ve Şükrü Efendiler de bulunuyordu.

Bunların dışında, arşiv belgeleri veya İstiklâl Madalyası vesikalarına göre millî orduda görev alan subaylardan 577 sicil numaralı Ramazan oğlu Kırımlı Zabit İbrahim Bey, 18 Mayıs 1928 tarihli belgeyle İstiklâl Madalyası aldı³³⁴. 28318 sicil numaralı Hacı Mehmet oğlu ihtiyat mülâzımı Kırımlı Hacı Ahmet Bey de 17. Tümen'in 2. Bölüğü'ndeki başarılarından ötürü 30 Haziran 1928 tarihinde İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirildi³³⁵. Ankara Askerlik Şubesi'nden 27610 sicil numaralı Halil Fikri oğlu Piyade Mülâzım Kırımlı Rafet Fikri ise, 23 Ekim 1928 tarihli belgeyle İstiklâl Madalyası alan isimlerden oldu³³⁶.

Başçavuş Zabit, Türk ordusunda subay sınıfının ilk rütbesiydi ve bu rütbeden Millî Mücadele'ye katılan Kırım Türkleri bulunuyordu. İstiklâl Madalyası vesikalarına göre bu grupta yer alan ilk isim, o dönem Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Köklüce köyünden R. 1307/M. 1891 doğumlu Hüseyin oğlu Süleyman Alanbay'dır. İzmir Müstahkem Komutanlığı Yaya Müzaheret biriminde Başçavuş Zabit olarak başarıyla görev yapmıştır³³⁷. Amasya merkez İhsaniye mahallesinden R. 1312/M. 1896 doğumlu İbrahim oğlu Rasim de, Başçavuş Zabit rütbesiyle 17. Alay komutanının emir subayı olarak hizmet etmiştir³³⁸. Bu gruptan son isim, Haymana merkez Tatar mahallesinde yaşayan R. 1314/M. 1898 doğumlu Ahmet oğlu Ekrem'dir. 141. Alay'a bağlı Makineli Tüfek Bölüğü'nde görev almıştır³³⁹.

3.2.2.2. Te'lif ve Hatırat Eserlerde Geçen Kırım Türkü Subaylar

Millî Mücadele Dönemi'nin önemli kaynakları arasında te'lif ve hatırat eserler de bulunmaktadır. Her ne kadar objektif bakımından bazı dezavantajları olsa da, söz

³³⁴ BCA, 30-11-1-0/40-15-3.

³³⁵ BCA, 30-11-1-0 / 41- 20-8.

³³⁶ BCA, 30-11-1/43-34-1.

³³⁷ Bu bilgi, Akşehir Askerlik Şubesi'nde bulunan *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nden alınmıştır. Bu kayıtlarda Süleyman Alanbay'a ait iki İstiklâl Madalyası bulunmaktadır ve diğer tüm İstiklâl Madalyası alanlarla birlikte Ek- 20'de liste halinde verilmiştir.

³³⁸ Muzaffer Kaan Kırım, *Amasya İhsaniye Mahallesi Kırım Tatarlarının Topluluklarını ve Aidiyetlerini Yeniden Üretişleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019, s. 50.

³³⁹ Bu bilgi, Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'nde bulunan albümden alınmıştır. Ahmet oğlu Ekrem'in İstiklâl Madalya numarası E 57332'dir.

konusu dönemin aydınlatılmasında özellikle hatırat eserlerin rolleri büyüktür. Bu bağlamda, Kırım Türkleri'ni konu alan hatırat eserlerin nicelik açısından yeterli olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Buna rağmen hatırat eserlere her gün yenilerinin eklenmesi, onların Millî Mücadele'ye katkılarının zaman içinde daha sağlıklı ortaya çıkarılmasına olanak sağlayabileceği unutulmamalıdır.

3.2.2.2.1. Yüzbaşı Şerafettin (İzmir) Bey

Kırımlı Yüzbaşı İbrahim Bey'le Maçkalı Bahriye Hanım'ın oğlu olarak 1889'da doğdu. 1906'da girdiği Harp Okulu'ndan 1909'da teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1909-1911 arasında Numune Süvari Alayının 4. Bölüğü'nde görevlendirildi. 1912'de süvari tatbikat öğretmeni oldu. Balkan Savaşları sırasında Çatalca Muharebelerinde yer aldı. 1913'te Gelibolu, Lüleburgaz ve Bolayır'da görev yaptı. Aynı yıl üsteğmenliğe terfi etti. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesiyle Seddülbahir ve Kirte'de mücadele etti. 1916'da 15. Kolordu emrinde Dobruca'ya gönderildi. Ardından 1917'de Sina ve Filistin Cephesi'nde bulundu. Aynı yıl yüzbaşı rütbesine terfi etti. 1918'de ise Trablusgarp'ta görev yapan 15. Piyade Tümeni Komutanı Şehzade Osman Fuad Efendi'nin yaverliğini yaptı. Bu görevi sırasında, Şehzade Osman Fuad Efendi tarafından kendisine bir saat hediye edildi³⁴⁰.

Yüzbaşı Şerafettin Bey'in tarihte oynadığı asıl rollerse, Millî Mücadele yıllarında gerçekleşti. İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı'nın diğer mağlup devletleri gibi Osmanlı Devleti ile de bir mütareke imzalamıştı. Ne var ki, bunun bir ateşkes olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktı. Mütareke'den hemen sonra İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan Osmanlı Devleti'nin stratejik bakımdan önemli topraklarını işgal etmeye başladılar. Türk milleti ise bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Millî Mücadele etrafında kenetlendi. Bu bağlamda Ankara'ya pek çok vatansever subay katıldı. Bunlar arasında Yüzbaşı Şerafettin Bey de bulunuyordu. 1921'de katıldığı Millî Mücadele'de ilk görevi, Sakarya Meydan Muharebesi sırasında, Döğer'de bir bölük komutanlığı oldu.

³⁴⁰ Rıza Süreyya, *Millî Mücadele Kahramanları Kahraman Subaylar*, Halk Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 162.

Türk ordusu, Sakarya’da tarihî dönüm noktası niteliğinde büyük bir zafere imza atmıştı ancak düşmanın yurttan tamamen sökülüp atılması için millî kaynakların sonuna kadar kullanılması gerekiyordu. Ne var ki Millî Mücadele’yi yönetenler, Türk Milleti’nin böylesi büyük bir fedakârlığının bile tek başına yeterli olmayacağını çok iyi biliyorlardı. Dolayısıyla dış yardımlara da bel bağlamak zorundaydılar. Bu bağlamda Sakarya’da kazanılan zafer, tam da onların imdadına yetişecekti. Çünkü tarihî zaferden sonra TBMM Hükümeti’nin uluslararası görüşme trafiğinde ve buna bağlı olarak aldığı dış yardımlarda hatırı sayılır bir artış olmuştu³⁴¹.

Bunlardan biri de Buhara Halk Şuraları Cumhuriyeti temsilcilerinin Ankara’yı ziyareti idi. Bolşevik İhtilali’nden sonra bağımsızlığını elde eden bu genç devlet, halihazırda Ankara’ya önemli miktarda maddi yardımlarda bulunmuştu³⁴². Bununla birlikte TBMM Hükümeti ile siyasi olarak da ilişki kurmak niyetindeydiler ve bu amaçla iki kişilik bir heyet kurmuşlardı. Bu heyet, 1921’in aralık ayında uzun ve yorucu bir kara yolculuğunun ardından önce Batum’a, ardından deniz yoluyla İnebolu’ya ulaştı. İnebolu Kaymakamı İsmail Hakkı Bey’in karşıladığı bu heyet, birkaç gün dinlendikten sonra Ankara’ya hareket etti³⁴³.

Kaymakam İsmail Hakkı Bey, bu önemli yolculukta heyete refakat etmek üzere Enver Behnan (Şapolyo) Bey’i görevlendirmiştir. Çünkü kendisi, Türk ordusuna silah ve cephane nakleden kağıt kollarının komutanıydı ve Ankara yolunu çok iyi biliyordu. Genç ve enerjik yapısıyla Anadolu coğrafyasına yabancı olan heyet için biçilmez bir kaftandı. Gerçekten de günler süren Ankara yolculuğunda Enver Behnan Bey’le heyet

³⁴¹ Kemal Arı, *İzmir’in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Zeus Yayınları, İzmir, 2009, s. 49.

³⁴² Bu yardımlarda en büyük pay sahibi, o dönem Buhara Halk Şuraları Cumhuriyeti’nin Maliye Nazırı Osman Hoca’ydı. Kendisi, Feyzullah Hoca ile siyasi temaslar için Moskova’da bulunduğu sıralarda, Türkiye’den de Sovyet yardımını temin etmek ve görüşmeler yapmak üzere Bekir Sami Bey’in başkanlığında bir Türk heyeti bulunuyordu. Osman Hoca Lenin’le görüştüğü sırada Millî Mücadele’ye yardımlar konusu açılmış ve Lenin kaynak sıkıntısını gerekçe göstererek bu konuya sıcak bakmadığını açıkça belli etmiştir. Bunun üzerine Osman Hoca kendilerinde yeterli altın bulunduğunu ve Türkiye’ye yardım edebileceklerini ifade etmiştir. Buna rağmen söz konusu yardımlar, Türkiye’de Rus yardımı olarak bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Murat Yavan, *Türkistan’ın Siyasi ve Fikri Önderlerinden Osman Kocaoğlu (1878-1968): Hayatı ve Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, ss. 32-34. Ayrıca bk. Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990, s. 547.

³⁴³ Arı, a.g.e., s. 50.

üyeleri arasında çok samimi bir ortam oluşmuştu. Bu sırada heyette elçi olarak görev alan Recep Bey'in Bolşevik İhtilali sonrası Türk dünyasında yaşananlarla ilgili anlattıkları, Enver Behnan Bey'i derinden etkilemişti. Geleceğin önemli tarihçilerinden biri olacak Enver Behnan Bey'i asıl etkileyense, heyetin Ankara'ya götürdüğü paha biçilmez hediyelerdi. Özellikle üç kılıç ile eşsiz süslemeli Kur'an-ı Kerim göz kamaştırıcıydı³⁴⁴. “Üç kılıç”, İstiklâl Harbi'nin önemli sembollerinden biri olacak ve Yüzbaşı Şerafettin Bey'le özdeşleşecekti.

Buhara heyeti Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra, 7 Ocak 1922'de, TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi. Yaklaşık bir saat süren resmî kabulde, Buhara heyeti çeşitli yöresel kıyafetlerin yanında üç kılıç³⁴⁵ ile bir Kur'an-ı Kerim'i Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya takdim etti. Görüşmede hükümeti ve yaklaşık 5 milyonluk halkı adına Ankara'da olmaktan duyduğu memnuniyeti dile getiren Recep Bey, yakın tarihe atıflarda bulunduğu bir konuşma yaptı. Çanakkale'de elde edilen tarihî zaferin Şark İnkılabına zemin hazırladığını, bunun bağımsız Buhara Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki temel faktör olduğunun altını çizdi. Heyetin diğer üyesi Mehmet Naziri ise, konuşmanın son kısmında üçüncü kılıç ile ilgili olarak:

*“Misakı Milli uğrunda sağlam bir imanla çalışarak gösterilen gayret sayesinde kazanılmış İnönü savletleri ve Sakarya muzafferiyetini, Buhara Halk Şura Cumhuriyeti'nin 5 milyon halkı tarafından tebrik etmekle beraber şu emanet kılıcı da arz ve takdim ediyorum. İnşallah yakın bir zamanda düşmandan ahzısar edip muzafferiyet-i katiyeye sebebiyet veren veya İzmir'i fethedip Türk bayrağını orada temviç ettiren kumandana şu emanet kılıcı teslim buyurmalarını da bilhassa istirham eylerim”*³⁴⁶ demişti. Mehmet Naziri Bey'in konuşmasından açıkça anlaşıldığı gibi Buhara halkı için Millî Mücadele'nin sonuçlanacağı yer, İzmir'di. Öyle de oldu.

Bunun üzerine yaptığı konuşmasında TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Buhara halkının Türkiye'deki Türk ve Müslüman kardeşlerine hediye olarak gönderdiği Kur'an-ı Kerim ile Türk ordusunu takdir ve tebrik etmek için gönderdiği

³⁴⁴ Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Üç Kılıç”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, S. 37, İstanbul, Kasım 1965, ss. 84-87.

³⁴⁵ Bu kılıçlardan biri Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, diğeri de İsmet Paşa'ya verilmiştir.

³⁴⁶ Buhara Murahhaslarının Resmen Kabulü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 399, 8 Ocak 1922, s. 1.

kılıçların çok büyük önem taşıyan yadigârlar olduğunu söyledi. Bunları alırken oldukça heyecanlandığını itiraf eden Başkomutan:

“Halkımız ve ordumuz, uzaklardaki kardeşlerimizden gelen teşciyat ve tebrikat nişanelerinden şüphesiz çok mütehasıs ve mesrur olacaklardır. Dindaş ve kardaş Buhara halkının arzusunu yerine getirerek bu Kitab-ı Mukaddesi millete; seyfirmizi de İzmir fatihine teslim edeceğim. Allah’ın inayetiyle İnönü ve Sakarya muzafferiyetlerini kazanan millî ordumuz, inşallah pek yakında bu kılıcı da kazanmış olacaktır. Heyeti muhtereme-i güzîdeye, Türkiye ahalisi ve ordusu ve TBMM ve Hükümeti namına teşekkür eylerim”³⁴⁷ demiştir.

Her ne kadar bağımsız yaşama ülküsü Millî Mücadele’nin en temel motivasyonu olsa da, Buhara heyetinin verdiği hediyeler ve üçüncü kılıcın bu mücadeleye apayrı bir hava kattığı aşîkârdır. Arı’nın da belirttiği gibi üçüncü kılıç, o dönemin toplum psikolojisinde ortak duygu ve kimliği güçlendiren bir değer haline gelmiştir. Ona atfedilen anlam ve değer o kadar büyüktü ki, İstiklâl Harbi âdetâ üçüncü kılıçla tarihsel anlamını bulmuştu. Hatta taşıdığı bu anlamla üçüncü kılıç, Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa’ya verilen diğer iki kılıcı bile gölgede bırakıyordu. Şüphesiz bu kılıç, Millî Mücadele’nin son evresinde Türk ordusundaki tüm subayların azim ve kararlılığını arttıran faktörlerden biri olacaktı³⁴⁸.

Bu noktada Türk ordusunun topçu ve piyade sınıflarına oranla daha seri ve hızlı hareket kabiliyetine sahip süvariler, üçüncü kılıcı kazanmada daha avantajlı görünüyordu. Yüzbaşı Şerafettin Bey, Büyük Taarruz’da Süvari kolordusunun 2. Tümeni’nin 4. Alayı’nda bölük komutanı olarak görev yapıyordu. 26 Ağustos’ta başlayan taarruzda birçok kritik görevi yerine getirmişti. Taarruzun henüz başlarında, Küçükköy tren istasyonunun kontrol edilerek düşman kuvvetlerinin cepheyle temasının engellenmesinde rol oynadı. Ayrıca, Çiğiltepe’de topçu ve piyade güçlerine destek olmak için mücadele etti³⁴⁹.

Eylül ayıyla birlikte Türk ordusunun tüm birimlerinde olduğu gibi Yüzbaşı Şerafettin Bey’in bağlı bulunduğu 2. Süvari Tümeni’nin faaliyetlerinde de gözle

³⁴⁷ Aynı yer.

³⁴⁸ Arı, a.g.e., s. 64.

³⁴⁹ Arı, a.g.e., ss. 90-96.

görülür bir artış yaşanmaya başlamıştı. Her şeyden önce, 30 Ağustos'ta Yunan ordusu karşısında kazanılan meydan muharebesinin ardından Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği “*Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri*”³⁵⁰ emri, Türk ordusunun itici güçlerinden biri olmuştu. Ayrıca Yunan Generali Trikopis'in maiyetindeki kuvvetlerle teslim olması³⁵¹ Türk askerinin moralini olağanüstü şekilde yükseltmişti. Üstelik İzmir'e ilk girecek subaya verilecek üçüncü kılıç, hafızalardaki canlılığını hâlâ koruyordu.

Bu olumlu gelişmeler Yüzbaşı Şerafettin Bey ve diğerleri için her şeyin yolunda gittiği anlamına gelmiyordu. Süvariler; uzun süre açlık, susuzluk ve uykusuzluğa maruz kalabiliyor; yanı başlarındaki pek çok Mehmetçiğin şehit olması onları derin üzüntülere boğuyordu. Yunan kuvvetlerinin çekilirken yakıp yıktıkları köyler ve burada yaşayan Türk ve Müslüman halka uyguladıkları mezalim de dayanılabilecek gibi değildi. Yüzbaşı Şerafettin Bey, taarruzun son günlerinde böyle bir manzara karşısında şunları kaydetmiştir:

*“Burada gördüğümüz manzara cidden feci idi. Yollar ve sokaklar, şehit edilmiş Müslüman cesetleri, şuraya buraya atılmış her nevi eşya ile dolu idi. Dehşet içinde kalan ahaliden düşmanın zulmünden kurtulabilenler; bağlara, derelere iltica etmişlerdi. Bu esnada bizi gören perakende düşman efradı ateş etmeye başlamıştı. Bu efrat, tümenin muhtelif kıtaları tarafından kuşatılarak esir edildi. Bundan sonra kıtalar, tekrar İzmir üzerine seri yürüyüş halindeki düşmanla teması koruyordu”*³⁵².

Yüzbaşı Şerafettin Bey'in savaş notlarını tuttuğu bu sıralarda mensubu olduğu 2. Tümen, İzmir'e ilk girebilecek kuvvetler arasında yer alıyordu. Her ne kadar panik halinde kaçışları sürse de, düşman kuvvetlerinin pusu kurma, İzmir ve çevresinde savunma kalkanı oluşturma ve hatta şehri yakıp yıkarak halkı yok etme ihtimalleri de yok değildi. Bunları en ince detaylarına kadar değerlendiren 2. Tümen komutanı Miralay Zeki Bey, kuvvetlerinin bir an önce İzmir'e girmesi gerektiğine karar verdi.

³⁵⁰ Tevfik Ercan, Çetin Anıt, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Altıncı Kısım 3. Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 40.

³⁵¹ a.g.e., ss. 80-81.

³⁵² Arı, a.g.e., ss. 122-123.

Fahrettin Paşa'nın da onayını aldıktan sonra, sıra İzmir'e girecek öncü birliğin komutanını belirlemeye gelmişti. Bu görev, Yüzbaşı Şerafettin Bey'e verildi³⁵³.

Böylece Sabuncubeli'nden öncü olarak hareket eden Yüzbaşı Şerafettin Bey'in bölüğü, ilk olarak Bornova'ya ulaştı. Burası, azınlık ve Levantenlerin yoğun olarak yaşadığı bir yerdi ve Türk süvarileri henüz Bornova yolundayken çoğu İzmir'e doğru kaçıyordu. İrili ufaklı sokak çatışmalarına maruz kalsa da Yüzbaşı Şerafettin Bey'in müfrezesi, 9 Eylül Cumartesi günü sabahın erken saatlerinde önce kasabada bulunan tren istasyonunu, ardından Hükümet Konağı'nı ele geçirmeyi başardı. 4. Alay kumandanı Ali Reşat Bey, İzmir önlerindeki bu tarihî anları 2. Tümen'e yazdığı raporla müjdelemişti³⁵⁴.

Türk ordusunun bu öncü müfrezesi, daha sonra hiç vakit kaybetmeden Mersinli yönünden Halkapınar'a yaklaştığında, Yüzbaşı Şerafettin Bey'in bu kez korktuğu başına gelecekti. Müfreze, Halkapınar'daki Meles Çayı'nın yakınındaki bir un fabrikasının yanından geçerken Yüzbaşı Şerafettin Bey çok huzursuz olmuştu. Çünkü Tandoduplo isminde bir Rum'a ait olan ve halk arasında Tuzakoğlu diye bilinen fabrikanın çevresi, oldukça dağınık ve sazlık olduğundan pusuya çok elverişli görünüyordu. Ve öyle de oldu; öncü müfreze pusuya düşürüldü. Kısa bir çatışmanın ardından pusuyu kuranlar kaçmasına rağmen ilk ateş sırasında üç Türk askeri olay yerinde, biri de hastanede şehit oldu³⁵⁵.

Aslında Yüzbaşı Şerafettin Bey, Büyük Taarruz'un başından beri bunun gibi onlarca belki de yüzlerce olaya şahit olsa da Halkapınar'da görüp yaşadıkları yüreğini bir başka yakmıştı. Çünkü şehit düşen süvarilerden biri, emir eri görevini yürüten ve kendisine “*Tatar Yüzbaşım*” diye hitap eden Köklüce köyünden bir Kırım Türkü olan Mehmet Çavuş'tu. Diğerleriyle beraber onun da kanı Türkiye Cumhuriyeti'nin harcına karışmıştı. Yüzbaşı Şerafettin Bey, şehit olan bu askerlerin başlarının İzmir'e doğru baktığını ve bunun da İzmir'in kurtuluşu ile ilgili âdeti bir mesaj olduğunu daha sonra

³⁵³ Arı, a.g.e., ss. 192-194.

³⁵⁴ *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Y. 56, S. 121, Aralık 2007, s. 91.

³⁵⁵ Arı, a.g.e., ss. 209-211.

hatıralarında nakledecekti³⁵⁶. Olayın görgü şahitlerinden Naci Gündem, yaşananlarla ilgili tarihe şu notları düşmüştür:

“Saat, 10. Ay yıldızlı kalpaklarıyla öncüler, tozu dumana katarak Halkapınar’ı geçtiler. Tam merkez köprüsüne geldikleri sırada, az ilerisindeki fabrikadan atılan bombalarla dört yiğit şehit oldu. Ta Afyon’dan beri İzmir’e kavuşmanın hırs ve heyecanıyla uçarak gelen bu erler, ne yazık şehrin dış kapılarında canlarını verdiler. Görüp de görememek... Bu, kaderin yazdığı acıların en acısı ”³⁵⁷.

Öncü müfrezenin görevi İzmir’e bir an önce girerek şehri almak olduğu için Yüzbaşı Şerafettin Bey’in oyalanma lüksü yoktu. Müfrezesiyle hemen Alsancak’a doğru ilerlemeye başladı. Kordonboyu’ndan Pasaport iskelesi civarına geldiklerinde, bir Rum’un attığı el bombası Yüzbaşı Şerafettin Bey’in atının önünde patladı. Omuzundan ve kolundan yaralanan öncü yüzbaşı, yedek bir ata binerek Hükümet Konağı’na doğru yol almaya devam etti. Burada bir takım başkaldırlılara maruz kalsa da İzmirli bir gencin kendisine uzattığı Türk bayrağını göz yaşları içinde Hükümet Konağı’ndaki göndere çekmeyi başardı³⁵⁸.

Böylece İzmir, Yunanlılar tarafından işgalinden yaklaşık üç buçuk yıl sonra kurtarılmıştır. Bu güzel şehrin işgali, Türk toplumu üzerinde nasıl büyük bir travmaya neden olmuşsa kurtarılışı da o nispette büyük sevinç ve heyecanla karşılanmıştır. Hükümet Konağı önünde toplanan coşkulu kalabalık, Yüzbaşı Şerafettin Bey ve arkadaşlarını büyük bir sevinçle bağrına basmıştır³⁵⁹. Konak’ta bunlar yaşanırken şehrin bir başka noktası Kadifekale’de farklı bir manzara yoktur. Gündem, o günle ilgili yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Vakit biraz daha ilerlemişti. Bir şeyler görmek ve bir haber almak endişesiyle İzmirli sokağındaki evimizin penceresinden Kadifekale’sine göz gezdiriyordum. Tam, İnkılap Okulu’nun hizasındaki küçük yangın kulesine baktığım zaman, hasreti bütün bir milleti yakan ve ebediyete kadar bir daha göremeyeceğimizi söyledikleri Ay Yıldızlı bayrağımızı ilk defa olarak çekilmiş görüyorum. Bu inanılamayacak büyük hadise

³⁵⁶ Fahrettin Altay, *İstiklâl Harmimizde Süvari Kolordusu*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1949, s. 66.

³⁵⁷ Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002, s. 39.

³⁵⁸ Süreyya, a.g.e., s. 164.

³⁵⁹ Arı, a.g.e., s. 245.

karşısında, birdenbire şuurumu kaybetmiş gibiydim. Bu kendimi bilmez hâl içinde, sanki daha iyi görecekmışim gibi düz camlara tırmanmaya çalışıyorum. O anda neyi ifade ettiğini anlatamayacağım bir takım garip sesler ve çığlıklı kahkahalar çıkarıyorum. Yalnız ben mi? Gördüğüm herkes”³⁶⁰.

İzmir’de 9 Eylül günü hâkim olan olağanüstü atmosfer, aynı gün Belkahve’deki komuta heyetini de sarmıştı. Mustafa Kemal Paşa ve heyettekiler geceyi burada şen şakrak geçirdikten sonra ertesi gün, 10 Eylül’de, halkın yoğun tezahüratları arasında İzmir’e girdi. Öncelikle Kordon’da kutlamalara katılan Başkomutan ardından heyetiyle Hükümet Konağı’na geçti³⁶¹. Mustafa Kemal Paşa’nın burada öncelikli olarak yapmak istediği işlerden biri, İzmir’e ilk giren ve Türk bayrağını Hükümet Konağı’na çeken subayla tanışmaktır. Çünkü 3. Kılıcı kimin hak ettiğini öğrenmek istiyordu. Sonunda Adıvar’ın deyiimiyle, “sofanın ortasındaki başı sargılı ufak tefek bir adam”³⁶² ile tanışarak kendisini kutlamıştı.

Buna rağmen üçüncü kılıcı hak eden kişinin elbette resmî olarak da tespitinin yapılması gerekiyordu. Gerçi Yüzbaşı Şerafettin Bey’in ismi kamuoyunda çoktan kanıksanmış görünüyordu ama yine de 9 Eylül günü farklı güzergâhlardan birçok birlik İzmir’e girdiği için kimsenin aklında soru işaretine yer bırakmayacak bir değerlendirme yapılmalıydı. Genelkurmay Başkanlığıyla Batı Cephesi ve Kolordu komutanlıkları arasındaki yazışmalar sonucu, Yüzbaşı Şerafettin Bey’in üçüncü kılıcı almaya hak kazandığı tescillenmiş oldu³⁶³.

Şerafettin Bey, İstiklâl Harbi’nin ardından yaklaşık 20 yıl süreyle askerlik mesleğinin içinde kalmıştır. İzmir’in kurtuluşundan sonra Binbaşılığa terfi ederek Süvari Tatbikat Okulu Öğretmenliğine getirilmiştir. Bu görevi 1927’de eğitim için gittiği Fransa dönüşünde de sürdürmüştür. 1930’dan itibaren pek çok askerî birlikte görev yapmıştır. Bu süreçte 1931’de Yarbay, 1937’de Albaylığa terfi ettirmiştir.

³⁶⁰ Gündem, *a.g.e.*, s. 38.

³⁶¹ İnönü, *a.g.e.*, s. 285.

³⁶² Halide Edip Adıvar, *Türk’ün Ateşle İmtihanı III*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1998, ss. 97-98.

³⁶³ Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın 15 Eylül 1922’de Yüzbaşı Şerafettin Bey’e üçüncü kılıcı takdim ettiğiyle ilgili basında haberler çıksa da bunun özel bir tören olduğuna şüphe yoktur. Çünkü 3. Kılıcın sahibini tespit etmek için gerekli resmî yazışmalar o tarihte henüz başlamamış ve Yüzbaşı Şerafettin Bey’e kılıcı, uzun süren yazışmaların ardından 18 Mart 1923’te ancak verilebilmişti. Söz konusu yazışmalarla ilgili bk. *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Y. 56, S. 121, Aralık 2007, ss. 121-130.

Şerafettin Bey'in emekli olmadan önceki son görevi, 1940-1943 arasında yerine getirdiği Kuleli Askerî Lisesi öğretmenliği olmuştur.

Aslında Şerafettin Bey meslek hayatının bu en verimli çağında emekli olmayı aklının ucundan bile geçirmiyordu ancak aldığı şarapnel yaralarının etkisiyle zayıflayan sinirleri, kendisini parkinson hastalığının pençesine itmişti. Hastalığın belirtileri iyiden iyiye artınca, eşi Siret Hanım'ın da fikrini alarak 28 Ağustos 1941'de malulen emekliye ayrılmak zorunda kaldı. Millî Mücadele'nin bu büyük kahramanı, bundan böyle en temel ihtiyaçlarını bile eşinin desteği olmadan yapamıyordu. Sağlık giderleri o kadar artmıştı ki, aldığı küçük emekli aylığı bunları karşılayamaz olmuştu. Üstelik iyi bir dil eğitimi görsün diye Amerikan Kız Koleji'ne gönderdiği çok sevdiği kızının eğitimi için ödenmesi gereken taksitler de vardı³⁶⁴.

Gerçi elinde İstiklâl Harbi'nden yadigâr kalan üçüncü kılıç bulunuyordu. Manevi açıdan bu kılıcın şüphesiz büyük önemi vardı ancak değerli taşlarla tezyin edildiği için maddi olarak da çok değerliydi. Şerafettin Bey, yaşadığı sorunları üçüncü kılıcı satarak pekâlâ çözebilirdi. Bu hususta kendisine tavsiyede bulunanlar da vardı. Buna rağmen hiçbir zaman üçüncü kılıcı elinden çıkarmayı düşünmedi. Tam aksine, zamansız vefatından önce Siret Hanım'dan İzmir'de açılacağını duyduğu İnkılap Müzesi'ne teslim edilmesi için bu kılıcı İstanbul Valiliği'ne ulaştırmasını istedi. Ne var ki oldukça şaşırtıcı şekilde üçüncü kılıç ortadan kaybolacaktı³⁶⁵.

Her ne kadar Siret Hanım'ın vefatı hayatını altüst etse de, Şerafettin Bey kalan ömrünü henüz çok genç olan kızı Gönül'e tutunarak geçirmeye çalıştı. Bu dönemde parkinson hastalığının yanında kalp ve göğüs hastalıkları sağlığını büsbütün bozmuştu. Her şey bir yana maruz kaldığı vefasızlık³⁶⁶ onu tarifi imkânsız acılar içinde bırakmıştı. İzmir Fatihî, Beşiktaş'taki evinde 6 Kasım 1951'de hayata gözlerini yumdu. Vefat haberi gazetelerdeki küçük ilanlarla halka duyuruldu³⁶⁷. Kabri Beşiktaş'la Ortaköy arasındaki Yahya Efendi Dergâhı mezarlığındadır.

³⁶⁴ Arı, *a.g.e.*, ss. 348-351.

³⁶⁵ *a.g.e.*, ss. 375-376.

³⁶⁶ Şerafettin Bey, İzmir'in kurtuluş yıldönümü etkinlikleri kapsamında TRT'de yayınlanan bir radyo programını dinlerken, programa katılan Millî Mücadele'de komutanı Fahrettin Altay'ın büyük bir övgüyle faaliyetlerinden bahsettikten sonra kendisinin vefat emiş olabileceğini söylemesi üzerine çok büyük bir üzüntü yaşamıştır.

³⁶⁷ Arı, *a.g.e.*, ss. 364-365.

3.2.2.2.2. Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı (Okday) Bey

Türk ordusunda görev alan Kıımlı subaylardan bir diğeri de Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'di. Daha önce belirtildiği gibi 1881'de Selanik'te dünyaya gelen İsmail Hakkı Bey, İstanbul Harp Okulu ve Berlin Harp Akademisi'nde iyi bir askerî eğitim almıştı. İstihbarat ve kimyasal silahlar konularında da uzman olan İsmail Hakkı Bey, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev yaptı. Tanınmış devlet adamı Ahmet Tevfik Paşa'nın oğlu ve Veliaht Vahdettin'in damadı olarak ordu merkez teşkilatında rahat bir göreve atanma imkânı olsa da daha çok cephelelerde görev almayı yeğledi. Hatta Millî Mücadele'nin henüz başlarında Ankara'ya katılma konusunda da büyük bir istek duymuştu³⁶⁸.

Bu isteğinin önünde bazı engeller de yok değildi. Her şeyden önce o bir Saray damadıydı ve Sultan Vahdettin'in büyük kızı Ulviye Sultan'la evliydi. Gerçi bu evlilikte boşanma hakkı genel temayülün aksine sultana aitti³⁶⁹ ama bu durum Batı kültürü çevrelerinde yetişen İsmail Hakkı Bey'in belki de en son takılacağı şeydi. Hâlihazırda Sultan'ın birinci yaveri konumundaydı. Babası Ahmet Tevfik Paşa da Osmanlı Devleti'nin sadrazamı olarak görevini sürdürüyordu. Üstelik bacanağı Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin Ankara'ya geçme girişiminin Mustafa Kemal Paşa tarafından reddedilmesinin üzerinden uzun bir zaman da geçmemişti³⁷⁰. Bu şartlar altında Ankara'ya katılması, kâğıt üzerinde bile çok zor görünüyordu.

Oysa İsmail Hakkı Bey'in ilk anlarından itibaren Millî Mücadele'ye dışardan pek çok desteği olmuştu. Samsun yolculuğu öncesi Bandırma Vapuruyla ilgili önemli bir istihbarat ulaştırarak Mustafa Kemal Paşa'nın gerekli tedbirleri almasını sağlamıştı. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Millî Mücadele aleyhine planladığı faaliyetleri, kayınpederi Sultan Vahdettin'e haber veren de yine oydu. Ayrıca Londra Konferansı'nın toplandığı günlerde, İstanbul ve Ankara Hükümeti heyetleri arasında bilgi alış verişini sağlayarak âdeta bir köprü görevi görmüştü. Özetle İsmail Hakkı Bey İstanbul'da yaşayan; aklı ve gönlüyse Ankara'da olan bir kişiydi.

³⁶⁸ İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 249.

³⁶⁹ *a.g.e.*, s. 221.

³⁷⁰ İnan, *a.g.m.*, s. 131.

Nihayet gerek Ankara gerekse İsmail Hakkı Bey açısından şartlar 1921 yılının sonlarında iyice olgunlaştı. Türk ordusu oldukça kanlı geçen mücadelelerin ardından Sakarya Meydan Muharebesi'nde tarihî bir zafere imza atsa da pek çok subayını şehit vermişti. Dolayısıyla Yunan ordusuna indirilecek son darbe için çok sayıda subaya, özellikle de kurmaya, büyük ihtiyaç duyuluyordu. Ankara'nın bu ihtiyacına cevap verebilecek tek yer İstanbul'du. Bu nedenle Ankara adına İstanbul'da çalışan Ekrem (Baydar) Bey vasıtasıyla birçok isim gizlice Millî Mücadele'ye davet edildi. Bunlar arasında Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey de bulunuyordu³⁷¹.

Ankara bu adımları atarken İsmail Hakkı Bey de Millî Mücadele'ye katılmak için kendince hummalı şekilde yollar arıyordu. İlk olarak Ankara'ya geçmesi durumunda karşılaşması muhtemel sorunlara karşı Ekrem Bey'den garanti istedi. Bunu sağlayınca İstanbul'dan ayrılınca kadar son derece ihtiyatlı hareket etmeye karar verdi. En yakını olan eşi Ulviye Sultan'a fikrini açmayı uygun görmedi. Aksi halde Sultan Vahdettin, Damat Ferit Paşa ve İngilizlerin teşebbüsünden haberdar olabileceklerini ve kendisini engelleyebileceklerini düşünüyordu. Bununla birlikte niyetini Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'dan da gizledi. Millî Mücadele taraftarı olmasına rağmen babalık hissiyle hareket edip kendisinin yeniden cepheye gitmesini istemeyeceğini zannediordu³⁷².

İşte bu koşullarda, Millî Mücadele'ye katılmasına günler kala İsmail Hakkı Bey'in yapmak zorunda olduğu son bir şey daha kalmıştı. Ankara'ya sabahın çok erken saatlerinde gideceği için yola çıktığını kimsenin görmemesi gerekiyordu. Bu hassas durumunu da:

“Avcılık merakım yoktu ki, bu kadar erken sokağa çıkmam, böyle bir meraka yorumlansındı. Gerçi Berbat adlı bir köpeğim vardı. Ama o zamana kadar bir av tüfeğim dahi yoktu. Düşündüm, taşındım. Her şeyden evvel Ulviye Sultan'la yattığımız yatak odasından ayrı bir odada yatmamın gerektiği neticesine vardım. Çünkü erkenden kalkıp giyinmem, odadan çıkmam onun tarafından fark edilmemeliydi. Bunun için Ulviye Sultan'la basit bir münakaşa sebebi çıkarıp yatak odalarını

³⁷¹ İnan, a.g.m., s. 130.

³⁷² İ.H. Okday, a.g.e., ss. 441-444.

ayırmaya ve geceleri yalnız başıma geçirmeye karar verdim. Hareketimden bir hafta evvel bunu da başardım ve yatak odasını ayırdım”³⁷³ sözleriyle açıklıyordu.

İsmail Hakkı Bey’in Nişantaşı’ndaki konağında son günler tam da planladığı gibi geçti. Bu süreçte Ekrem Bey tarafından kendisine Adapazarlı koyun tüccarı Mustafa Ağa adıyla sahte bir kimlik çıkarıldı. Trenle Adapazarı üzerinden Ankara’ya ulaşması ve burada Mustafa Kemal Paşa’yı görmesi talimatı verildi. Nihayet 27/28 Ocak 1922’nin karlı ve çok soğuk bir sabahında İsmail Hakkı Bey, oldukça duygusal bir şekilde geri dönmek üzere evinden ayrıldı. Haydarpaşa’dan sabah sekizde hareket eden trende daha önce Ankara’ya gideceğini söylediği kişiler, Sadaret Başyaveri Yarbay Gümölcineli Hüseyin Hüsnü Bey ve cüce Şamil Efendi, kendisine eşlik ediyordu³⁷⁴.

Ankara’ya yapılan bu kader yolculuğunda sürprizlere gebe bir durum ortaya çıkmamıştı. Beklendiği gibi tren Hereke istasyonuna vardığında İngilizler tarafından çok sıkı şekilde denetlendi. Bu sırada hüviyetini kontrol eden bir İngiliz subayı, İsmail Hakkı Bey’in durumundan haklı olarak şüphelenmişti. Çünkü mevsim kış olmasına rağmen İsmail Hakkı Bey, Adapazarı’na kuzu satın almaya gittiğini söylüyordu. Kış mevsiminde kuzu bulmak imkânsızdı. Bunun üzerine İsmail Hakkı Bey, bu mevsimde gerçekten kuzu bulunmayacağını ama erken hareket edip pey vermezse fırsatı kaçıracağını İngiliz subayına söyleyerek paçayı yırtmayı başardı. Ardından da üç isim Geyve’de trenden inerek Beypazarı-Ayaş üzerinden zorlu bir at yolculuğuyla on bir günde Ankara’ya ulaştı³⁷⁵.

Her ne kadar Ankara’ya katılmasında bir pürüz olmadığını günler öncesinden öğrenmiş olsa da, İsmail Hakkı Bey Millî Mücadele’nin önemli merkezinde yine de kuşkulu gözlerle karşılanacaktı. Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları daha ilk görüşmede bu durum su yüzüne çıkmıştı. Millî Mücadele lideri resmî olarak kabul etmek yerine, Kurmay Yüzbaşı Neşet Bey’in evinde gizli olarak İsmail Hakkı Bey’le görüşmeyi tercih etmişti. Ayrıca İsmail Hakkı Bey’in konumu itibarıyla İstanbul’dan mutlaka

³⁷³ İ.H. Okday, *a.g.e.*, s. 442.

³⁷⁴ *a.g.e.*, ss. 446-448.

³⁷⁵ İ.H. Okday, *a.g.e.*, ss. 449-450.

önemli haberler getirdiğine inanıyor ve sırf Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelmiş olduğuna ihtimal vermiyordu. Hâlbuki durum tam tersiydi ve İsmail Hakkı Bey o geceki uzun görüşme sonrası Mustafa Kemal Paşa'yı zar zor ikna edebilmişti³⁷⁶.

Buna rağmen İsmail Hakkı Bey'in üzerindeki sis perdesi kısa vadede aralanmadı. Millî Savunma Bakanıyla yaptığı ertesi günkü görüşmede de benzer bir tutuma maruz kaldı. Kâzım (Özalp) Paşa, kendisine Ankara'daki küçük Süvari Subay Okulu'nda bir hocalık öneriyordu. Ne var ki İsmail Hakkı Bey, masa başı olarak gördüğü bu göreve şiddetle karşı çıktı. İstanbul'da da böyle bir göreve tayin edilebileceğini belirterek ısrarla cephede aktif bir görev istedi. Bunun üzerine Kâzım (Özalp) Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki telefon görüşmesinde, İsmail Hakkı Bey isteğine kavuşmuş gibi oldu. Akşehir'deki Batı Cephesi Karargâhına gönderildi³⁷⁷. Bu kez ikna edilme sırası İsmet Paşa'ya gelmişti.

Bunun üzerine İsmail Hakkı Bey, Kurmay Yarbay Gümölcineli Hüseyin Hüsnü Bey'le hiç vakit kaybetmeden trenle önce Sivrihisar'a ardından karayoluyla Akşehir'e gitti. Burada İsmet Paşa'dan kendisine bir süvari alayı komutanlığı görevi verilmesini rica etti. Ne var ki Mustafa Kemal Paşa ve Kâzım (Özalp) Paşa'ya göre çok daha şüpheli bir yapıya sahip Batı Cephesi Komutanı, süvari alay komutanlıklarının dolu olduğu gerekçesiyle İsmail Hakkı Bey'in ricasını geri çevirdi. Kendisini geçici olarak Fahrettin Paşa'nın emrindeki 5. Kolordu'ya gönderdi³⁷⁸.

Buna rağmen İsmail Hakkı Bey için yine değişen bir şey olmayacaktı. Sultan Dağları üzerinden ulaştığı Karaağaç'taki 5. Süvari Kolordusu Karargâhı'nda bu kez de Fahrettin (Altay) Paşa'nın beklenmedik muamelesiyle karşılaştı. Fahrettin Paşa, şimdilik istirahat etmesini ve daha sonra kendisini uygun bir yere tayin edeceğini söylese de İsmail Hakkı Bey'e verdiği görev savaş oyunlarında hakemlik yapmaktan öteye gitmedi. Doğal olarak bu durum İsmail Hakkı Bey'i çok üzmüştü. Millî Mücadele'ye katılmasının üzerinden haftalar, hatta aylar geçmesine rağmen kendisine

³⁷⁶ Şefik Okday, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Padişah Yaveri İki Sadrazam Oğlu Anlatıyor*, Sema Matbaacılık, İstanbul, 1988, ss. 118-119.

³⁷⁷ İ.H.Okday, *a.g.e.*, ss. 451-452.

³⁷⁸ Ş. Okday, *a.g.e.*, s. 119.

bir türlü cephe görevi verilmiyordu. Bunun kendisine olan kuşkulardan kaynaklandığını düşünmeye başladı. Gerçekten de bu düşüncesi bir askerî doktorun sözleriyle açıkça teyit edilmiş oldu³⁷⁹.

İsmail Hakkı Bey, büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Bu durumdan kendisini ancak Mustafa Kemal Paşa'nın kurtarabileceğini biliyordu. Bunun için Millî Mücadele lideriyle görüşme fırsatı kollamaya başladı. Nihayet birkaç hafta sonra Bolşevikler tarafından teçhiz edilen 5. Kolordu'nun durumunu görmek için yapılan ve bazı yabancı büyükelçilerin hazır bulunduğu resmî bir programda, durumunu Mustafa Kemal Paşa'ya arz etme şansı yakaladı. Mustafa Kemal Paşa İsmail Hakkı Bey'e hak vermişti vermesine ama, bir sonraki gün bizzat kendisinin tertipleyeceği harp oyununa katılmasını da isteyecekti. Belli ki, İsmail Hakkı Bey'in askerî kabiliyetlerini görmek istiyordu. Ertesi gün, Mustafa Kemal Paşa'nın aklında hiçbir şüpheye yer kalmamıştı. İsmet Paşa'dan, İsmail Hakkı Bey'i hemen münhal bir kadroya atmasını istedi³⁸⁰.

Oysa İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya önerebileceği yalnızca bir boş kadro bulunuyordu. O da 16. Tümen'in kurmay başkanlığı göreviydi. Tümen komutanı Albay Aşir (Atlı) Bey (ö. 1957) çok geçimsiz olarak bilindiği için hiç kimse o zamana kadar böyle bir görevi almak istememişti. Buna rağmen İsmail Hakkı Bey öneriyi memnuniyetle kabul etti. Bunda Aşir Bey'le Harp Okulu'nda yakın arkadaş oluşları elbette etkili olmuştu³⁸¹. Bununla birlikte o motivasyondaki birinin kendisine hangi görev verilirse verilsin, yine de kabul edeceği muhakkaktı.

İsmail Hakkı Bey, Ankara hareketine katılmasının üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra nihayet istediği cephe görevine atanmış oluyordu. Millî Mücadele'nin sonuna kadar Bolvadin, Akhisar, Balıkesir, Gönen ve Çanakkale gibi yerlerde görevini

³⁷⁹ Aynı yer.

³⁸⁰ Ertesi gün düzenlenen harp oyununda Türk ve Yunan ordularının durumunu tespit eden bir haritada Türk ordularının başkumandanlığı Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'e verilirken; Yunan ordularının başkumandanlığı da bir albaya verilir. Dört saat süren bu harp oyunu sırasında Mustafa Kemal Paşa, yanlış bir taktik izlediğini düşündüğü İsmail Hakkı Bey'den emrini geri almasını ister. Bunun üzerine İsmail Hakkı Bey, doğru hareket ettiğini düşündüğünü bu nedenle de emri geri alamayacağını söyleyerek Napolyon'un bir sözüne atıf yapar. Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci kez çok zayıf verdiğini hatırlatması üzerine İsmail Hakkı Okday, "Zıyanı yok; fakat harbi kazanıyorum." diye karşılık verir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ş. Okday, *a.g.e.*, ss. 119-120.

³⁸¹ Ş. Okday, *a.g.e.*, s. 120.

aralıksız sürdürdü. Gösterdiği yararlılıklardan ötürü iki İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirildi³⁸².

Kişisel hayatında oldukça kısa ama bir o kadar da anlamlı olan bu dönemde başından sayısız olay geçse de bunları ayrı bir kitapta yazmaya İsmail Hakkı Bey'in ömrü vefa etmeyecekti. Yine de bunların bir kısmını kardeşi Ali Nuri Bey'in oğlu Şefik Okday vasıtasıyla öğrenme şansımızın olması sevindiricidir. Bunlardan en çok dikkati çekense, hiç şüphesiz, General Trikopis ve maiyetindekilerin esir alınmasıyla ilgili olanıdır. Bu önemli olayı İsmail Hakkı Bey bir konuşmasında şöyle aktarmıştır:

“Eylül’ün ilk günlerinde tümen kumandanımız Aşir Bey beni çağırdı ve Yunan Başkumandanının maiyetiyle tümenimizin istihkâm bölüğüne rastladığını ve teslim olduğunu, iyi Rumca bildiğimden gidip generalleri teslim almamı bana bildirdi. Yanıma bir müfreze asker alıp istihkâm bölüğümüzün bulunduğu yere vardığımda, Yunan Başkumandanı General Trikopis’i maiyeti ile birlikte yorgun ve bitkin buldum. Yunanlı kumandanların birinin doğum gününü tes’it etmek için karısı da karargâhına gelmiş ve o da Yunan ordularının bozgunu içine sürüklenmişti. Kadıncağz kendilerine Rumca hitap ettiğimi duyunca, boynuma sarıldı ve hüüngür hüüngür ağlamaya başladı. General Trikopis’in çok güzel bir köpeği vardı. Benim köpeği sevip onunla ilgilendiğimi gören kumandan, daha fazla meşgul olamayacağı gerekçesiyle bu köpeği bana hediye etti. Generallerle birlikte 16. Tümen’in yolunu tuttuğumuz sırada, üst dereceli bir subay, büyükçe bir birlikle yolumu keserek esirleri zorla elimden aldı. Banaysa, kala kala Trikopis’in köpeği kaldı”³⁸³.

General Trikopis’in esir alınması, İstiklâl Harbi’nin en önemli gelişmelerinden biri olmasına rağmen Şefik Okday’ın belirttiği gibi olayın gerçek yüzü hâlâ aydınlatılabilmiş değildir. Bu konuda ileri sürülen görüşlerden ilki, Yunan Başkomutanın 69. Alay’ın 1. Tabur’u tarafından esir edildiği, ancak yolda karşılaştıkları Kafkas Tümeni’ne bağlı 9. Alay komutanı Yarbay Hopalı Ali Rıza Bey’in bunlara zorla el koyduğu yönündedir³⁸⁴. Bir diğer görüş de Yunan Generali ve

³⁸² Aynı yer.

³⁸³ Ş. Okday, *a.g.e.*, ss. 120-121.

³⁸⁴ Ercan, Anıt, *a.g.e.*, ss. 52-54.

maiyetinin, doğrudan 5. Kafkas Tümeni 9. Alayı tarafından esir alındığıdır³⁸⁵. İsmail Hakkı Bey'e göre ise, Trikopis ve maiyetini esir alan 16. Tümen'di³⁸⁶.

İsmail Hakkı Bey, her ne kadar yaşadığı sürece söz konusu olayla ilgili görüşlerini ileri sürmemiş olsa da, bu durum Millî Mücadele'de oynadığı rolünü ve başarılarını gölgelemez. İstanbul'da yaşadığı dönemde sarayın bir damadı olmasına rağmen Millî Mücadele yanlısı eylemlerini baltalamaz.

Sonuç olarak İsmail Hakkı Bey Millî Mücadele'ye iki bakımdan katkı sağlamıştır. İstanbul'da, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 1919 mayısı ortalarından Londra Konferansı sonrasına kadar Millî Mücadele'yi destekleyen somut örnekler sergilemiştir. Bundan sonra uzunca süre dirsek temasını sürdürdüğü Ankara hareketine 1922'nin ilk ayında katılmış ve çok istediği cephe görevineyse ancak haziran ayında atanmıştır. Her ne kadar oldukça geç denebilecek bir dönemde katılmış olsa da, İsmail Hakkı Bey Millî Mücadele'de önemli hizmetlerde bulunmuştur. Aldığı iki İstiklâl Madalyası bunun en büyük kanıtıdır. Ancak Millî Mücadele hatıralarını yazmaya ömrü vefa etmediği için İsmail Hakkı Bey'in söz konusu dönemdeki faaliyetleri açıklığa kavuşturulması gereken bir konu olarak araştırmacıların önünde durmaktadır.

Sıra	Adı	Baba adı	Memleketi	Rütbesi	Birliği
1.	Bekir	Abdulkadir	Kırım	Yarbay	Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
2.	Hidayet	Habibullah	Kırım	Binbaşı	Levazım
3.	İsmail Hakkı	Ahmet Tevfik	Selanik	Binbaşı	16. Tümen Kurmay Başkanlığı
4.	Şerafettin	İbrahim	İstanbul	Yüzbaşı	5. Süv. Kol. 2. Tümen, 4. Alay
5.	Mehmet Emin	Abdullah	Kırım	Yüzbaşı	Tekaüd (Emekli)
6.	Osman Zeki	Mehmet	Kırım	Yüzbaşı	16. Tümen, 44. Alay, 2. Tabur
7.	Aşir	Ulaşılamadı	Kırım	Yüzbaşı	Ulaşılamadı
8.	Şükrü	Ulaşılamadı	Kırım	Yüzbaşı	Ulaşılamadı
9.	Said	Ali	Kırım	Teğmen	9. Kol. 14. Süv. Tüm. 18. Alay
10.	İbrahim	Ramazan	Kırım	Mülazım	Ulaşılamadı
11.	Hacı Ahmet	Hacı Mehmet	Kırım	İhtiyat Mülazımı	17. Tümen, 2. Bölük
12.	Rafet Fikri	Halil Fikri	Kırım	Piyade Mülazım	Ulaşılamadı

³⁸⁵ Sinan Onuş'un Yarbay Ali Rıza Bey'in anılarının da yer aldığı *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Kurtuluş Savaşı'na Kızılca Kıyamet* adlı eserinde Ali Rıza Bey zor kullanarak Trikopis ve maiyetini aldığından hiç söz etmez. Bk. Onuş, *a.g.e.*, ss. 302-305.

³⁸⁶ Ş. Okday, *a.g.e.*, s. 122.

13.	Süleyman	Hüseyin	Kırım	Başçavuş Zabit	İzmir Müstahkem Komutanlığı
14.	Rasim	İbrahim	Kırım	Başçavuş Zabit	17. Alay Komutanı Emir Subayı
15.	Ekrem	Ahmet	Kırım	Başçavuş Zabit	141. Alay Makineli Tüfek Bölüğü

Tablo 1: İstiklâl Harbi’nde görev yaptığı tespit edilebilen Kırım Tatar subaylar.

3.3. Millî Mücadele’ye Katkı Sağlayan Bazı Kırım Tatar Mahalle ve Köyleri

3.3.1. Aksaray’a Bağlı Olanlar

Aksaray, Orta Anadolu’daki birçok şehir gibi Osmanlı Devleti’nin muhacirlerin iskânı için belirlediği yerlerden biriydi. Her ne kadar iklim, su kaynakları ve topraklarının verimliliği bakımından pek elverişli olmasa da, XIX. ve XX. yüzyıllarda Aksaray’a yüzlerce muhacir aile yerleştirildi. Bu muhacirler çok zor şartlarda yeni yurtlarını ihya ettikleri gibi Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki savaflara da katıldılar.

3.3.1.1. Merkez Hamidiye (Alaca) Mahallesi

Hamidiye mahallesi, XX. yüzyılın hemen başlarında doğrudan Kırım’dan gelen muhacirler tarafından kuruldu. Muhacirlerin büyük bölümü Yalıboyu ve Bahcesaray-Karasubazar bölgesindeki köylerdendi. Bağatır, Özenbaş, Aylanma, Taraktaş, Soğuksu, Baydar ve Urkusta bu köylerden bazılarıydı. Bununla birlikte Kırım’ın iç kesimlerinden gelenler de vardı. Deniz yoluyla İstanbul’a ulaşan muhacirlerden bir kısmı için Aksaray yakınlarındaki Alaca mevkisine 1904’te bir köy inşa edildi. Bunlar, Kemeraltı mahallesinde birkaç yıllık geçici iskânın ardından II. Abdülhamit’e atfen Hamidiye adı verilen yeni köylerine yerleştirildi³⁸⁷.

İskânlarının ardından Hamidiye’de yaşamaya başlayan Kırım Türkleri, pek çok sorunla baş etmek zorunda kaldı. Bu sorunlardan en önemlisi, sıtma hastalığıydı. Hamidiye’nin içme suyu kaynakları oldukça azdı. Özellikle Köşe Mahalle denilen yerdeki acı sudan içenlerin çoğu, sıtmadan hayatını kaybediyordu. Bir diğer sorun da köy topraklarının verimsizliği idi. Buna hayvan sayısının azlığı ve ziraat aletlerinin yetersizliği eklenince, tarımsal faaliyetler ancak az sayıdaki kişinin uğraşı haline geldi.

³⁸⁷ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 75-76.

Batısındaki Aratol köyü ile yaşanan arazi ve otlak paylaşımı konusundaki ihtilaflarsa Hamidiye köyünde yaşayan Kırım Türkleri'ni daha uzun bir süre meşgul edecekti³⁸⁸.

Ne var ki Hamidiye köyünün yaşadığı sorunlar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlar köyü derinden etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'na köyden katılan birçok genç, özellikle Çanakkale Muharebelerinde şehit olmuştur. Bunlardan R. 1304/M. 1888 doğumlu Ahmet oğlu Alaettin ve R. 1309/M. 1893 doğumlu Şükrü oğlu İbrahim aynı gün hayatını kaybetmiştir³⁸⁹. Millî Mücadele Dönemi'nde ise Hamidiye köyünden çok sayıda genç Türk ordusunda görev alarak İstiklâl Harbi'nin kazanılmasında rol oynamış ve İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir³⁹⁰. Bunların büyük bölümü cephe önünde çarpışmalara katılsa da Türk ordusunun cephe gerisinde faaliyet gösteren birimlerinde görev alanlar da olmuştur. Bunun yanında, Hamidiye köyünün İstiklâl Harbi'nde bir de şehidi vardır³⁹¹.

3.3.2. Ankara'ya Bağlı Olanlar

Ankara, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım, Kafkasya ve Rumeli gibi farklı coğrafyalardan gelen pek çok muhacir topluma ev sahipliği yapan önemli iskân merkezlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda; Tatar, Nogay, Boşnak, Arnavut, Çerkez, Çeçen ve Abhaz gibi muhacir toplumlar Ankara genelinde onlarca köye

³⁸⁸ a.g.e., s. 76.

³⁸⁹ *Şehitlerimiz*, C. I, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 188-189; https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz, Erişim Tarihi (02.05.2020).

³⁹⁰ Hamidiye mahallesinden İstiklâl Madalyası alanlarla ilgili ayrıntılar, diğer köy ve mahallelerde olduğu gibi tablo şeklinde Ek-20'de sunulmuştur. Dolayısıyla dipnotlarda sadece bu kişilerle ilgili doğum yılı ve baba adını içeren temel bilgiler yazılmıştır. Bu bağlamda Aksaray Askerlik Şubesi'ndeki *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nde Hamidiye mahallesinden madalya alan isimler şunlardır: R. 1315/M. 1899 doğumlu İbrahim oğlu Abdulhamit (Uygun), R. 1316/M. 1900 doğumlu İsmail oğlu Abdülhamit (Yıldırım), R. 1317/M. 1901 doğumlu Salih oğlu Mehmet (Öge), R. 1316/M. 1900 doğumlu Osman oğlu Şaban (Gener), R. 1311/M. 1895 doğumlu İsmail oğlu Mücteba (Olgun), R. 1315/M. 1899 doğumlu Baki oğlu Muhtar (Derin), R. 1309/M. 1893 doğumlu Hasan oğlu Mustafa (Yıldız), R. 1313/M. 1897 doğumlu Abdülhakim oğlu Abdulgaffar (Doğan), R. 1310/M. 1894 doğumlu Abdulgani oğlu Yunus (Salman) ve R. 1313/M. 1897 doğumlu Osman oğlu Abdullah (Sargın). Ayrıca bu isimlerden Mustafa Yıldız ve Abdulgaffar Doğan'a ait madalya bilgileri için bk. BCA, 30-11-1-0/359-46-17; Şaban Gener'e ait madalya bilgileri için bk. BCA, 30-11-1-0/347-35-18; Abdülhamit Uygun ve Abdülhamit Yıldırım'a ait madalya bilgileri için bk. 30-11-1-0/346-29-5.

³⁹¹ Hamidiye köyünden şehit olan kişi, 4. Fırka'nın İstihkâm Taburunda görevli, Seyithaliloğullarından R. 1314/M. 1898 doğumlu Haşim oğlu İmam'dır. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında yaralanmış ve Garp Cephesi 3. Seyyar Hastanesinde şehit düşmüştür. Bk. *Şehitlerimiz*, C. I, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 188-189.

yerleştirilmiştir³⁹². Böylece Ankara'nın toplumsal yapısının önemli birer parçasını oluşturmuşlardır.

3.3.2.1. Haymana'nın Mahalle ve Köyleri

Söz konusu dönemde Rumeli veya doğrudan Kırım'dan Anadolu'ya göç eden Kırım Türkleri, Haymana merkez başta olmak üzere Ahırlıkuyu, Cingirli, Çayraz gibi köylere yerleştirilmiştir. Her ne kadar bu köyler günümüzde hâlâ varlığını sürdürse de, Haymana merkezdeki Tatar mahallesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Buna rağmen, Haymana'da yaşayan pek çok Kırım Tatar genç, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev yapmış ve Millî Mücadele'ye de önemli katkılar sunmuştur.

3.3.2.1.1. Merkez Tatar Mahallesi

Millî Mücadele'nin önemli dönüm noktalarından biri olan Haymana'nın geçmişi, İlk Çağ'da Paleolitik döneme kadar uzanır. Orta Çağ'da uzunca bir süre Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalan Haymana, VIII. yüzyılın sonlarında ünlü Abbasi Halifesi Harun Reşit döneminde Arap orduları tarafından ele geçirilse de Haymana'daki Arap hakimiyeti uzun süreli olmamıştır. Malazgirt Zaferi'nden (1071) kısa bir süre sonra Türk hâkimiyetine geçen Haymana'nın durumunda bir değişiklik olmayacaktır. Önce Büyük Selçukluların kontrolüne geçen Haymana, bundan sonra yaklaşık altı yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir³⁹³.

Her ne kadar oldukça uzun bir geçmişe sahip olsa da, Haymana'nın kuruluşu ve neredeyse bugünkü görünümünü alması XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşti. Söz konusu döneme kadar Haymana'da, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yerleştirilmiş; Modanlı, Şeyh Bızınlı, Kallaçlı, Terkanlı, Rışvanlı, Şıhanlı, Şerefli Türkmen ve Canbekli gibi pek çok Türk ve Türkmen kökenli aşiret bulunuyordu. Ermeni ve Rumlar, kasabanın diğer sakinleri arasındaydı³⁹⁴. Ayrıca bazı Kürt aşiretleri

³⁹² Yunus Pustu, *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Ankara'da Göç ve İskân*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2020, ss. 1-7.

³⁹³ Haymana'nın tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Halil İbrahim Uçak, *Tarih İçinde Haymana*, Haymanalılar Yardımlaşma ve Tanışma Derneği, Yayın No: 1, Ankara, 1985, ss. 10-49.

³⁹⁴ *a.g.e.*, ss. 141-146.

Haymana ve çevresinde yaşamaktaydı³⁹⁵. Bunlara 93 Harbi'nden sonra Romanya'dan göç eden Kırım Türkleri'nin³⁹⁶ dâhil olmasıyla, kuruluşunun gerçekleştiği 1880'li yıllarda Haymana nüfusu çok renkli bir yapıya büründü.

Bu yapının unsurlarından Kırım Türkleri, aynı dönemdeki göçlerle gelen soydaşlarıyla birlikte Haymana'ya bağlı Ahırlıkuyu³⁹⁷, Çayraz³⁹⁸ ve Çingirli³⁹⁹ gibi köylerde iskân edildi. Bununla birlikte Haymana merkezine yerleştirilen aileler de yok değildi. Haymana'da Tatar mahallesini kuran bu grubun sayısının, başlangıçta ilçeye bağlı üç Kırım Tatar köyüne oranla daha fazla olduğu söylenebilir. Ne var ki, günümüzde böyle bir mahallenin varlığından söz etmek mümkün değildir. Muhtemelen büyük şehirlere göçlerden dolayı Tatar mahallesinde yaşayan Kırım Türkleri artık bulunmuyor.

Buna rağmen Tatar mahallesinde dünyaya gelen çok sayıda Kırım Türkü, I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde Osmanlı ordusunda yer almıştır. Bunlardan R. 1304/M. 1888 doğumlu Hacı Rüstem oğlu Abdullah, R. 1305/M. 1889 doğumlu Kerim oğlu Mecid ve R. 1296/M. 1880 doğumlu Murat oğlu Hacı Bey, Çanakkale'deki çeşitli muharebelerde şehit olmuştur⁴⁰⁰. Ayrıca R. 1301/M. 1885 doğumlu Abdulhakim oğlu Tevfik Kop Dağı'nda, R. 1315/M. 1899 doğumlu Abdullah oğlu Rasim Kutü'l-Amare'deki çarpışmalar sonucu şehit olmuştur⁴⁰¹.

Tatar mahallesinden pek çok Kırım Türkü, Millî Mücadele Dönemi'nde de farklı sınıf ve rütbelerde Türk ordusunda görev almıştır. Bunların büyük bölümü Edirne, İzmir, Samsun, Karaman, Ereğli ve Niğde'de bulunan birliklerde faaliyet göstermiş ve cephe önü savaşlarında Türk ordusuna katkı sunmuştur. Geri kalan kısmıysa Ankara'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti başta olmak üzere, Türk

³⁹⁵ Halit Bilici, *Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'nin Sonuna Kadar Haymana Kazasından Şehit Olanlar Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004, s. 44.

³⁹⁶ *a.g.t.*, s. 154.

³⁹⁷ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 85-86.

³⁹⁸ *a.g.e.*, ss. 102-103.

³⁹⁹ *a.g.e.*, ss. 103-105.

⁴⁰⁰ Bilici, *a.g.t.*, s. 67.

⁴⁰¹ Bilici, *a.g.t.*, ss. 85-86.

ordusunun iâşe ve iletişim hizmetleri gibi cephe gerisine yönelik birimlerinde görevlerini başarıyla yerine getirmiştir⁴⁰².

Şüphesiz Tatar mahallesi için bu, gurur verici bir tablodur ancak mahalle sakinlerinden üç kişi ailesine tarifi imkânsız acılar da bırakmıştır. Bunlardan R. 1307/M. 1891 doğumlu Nasip Ali oğlu Mehmet, II. İnönü Muharebesi'nde şehit olmuş⁴⁰³ ve İstiklâl Madalyası alan şehitler arasında yer almıştır⁴⁰⁴. Bir diğer isim, R. 1293/M.1878 doğumlu Süleyman oğlu Abdurrahman, bir süre önce ailesiyle yerleştiği Haymana civarında yapılan Sakarya Meydan Muharebesi'nde⁴⁰⁵; son isim Halil oğlu Mehmet de Yozgat civarındaki bir mücadelede 19 Mayıs 1922'de hayatını kaybetmiştir⁴⁰⁶. Böylece Tatar mahallesi, Polatlı ve Haymana'daki Kırım Tatar köyü veya mahalleleri içinde İstiklâl Madalyası'nın en fazla kazanıldığı yer olmuştur.

3.3.2.1.2. Ahırlıkuyu Köyü

Ahırlıkuyu köyü, XIX. yüzyılın ikinci yarısında birbirini izleyen iki ayrı göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Kırım'ın Kerç bölgesinden 1860'lı yılların başlarında önce Dobruca'ya ulaşan muhacirler, 93 Harbi'nden sonra Dobruca'nın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasıyla ikinci kez göç

⁴⁰² *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ne göre Tatar mahallesinden İstiklâl Madalyası alanlar: R. 1315/M. 1899 doğumlu Alişan oğlu Mustafa Raşit, R. 1314/M. 1898 doğumlu Nusep oğlu Seyit Ali, R. 1309/M. 1893 doğumlu Abdullah oğlu Mehmet, R. 1301/M. 1885 doğumlu Alişan oğlu Abdurrahman, R. 1316/M. 1900 doğumlu Cihan oğlu Musa, R. 1316/M. 1900 doğumlu Hasan oğlu Mehmet, R. 1317/M.1901 doğumlu Kâmil oğlu Osman, R. 1317/M. 1901 doğumlu İsa oğlu Hüseyin (Aydoğan), R. 1302/M. 1886 doğumlu Dede oğlu Selim, R. 1315/M. 1899 doğumlu Mehmet oğlu Hasan (Özdemir), R. 1315/M. 1899 doğumlu Bekir oğlu Hacı, R. 1315/M. 1899 doğumlu Mehmet Ali oğlu Abdullah, R. 1313/M. 1897 doğumlu Hasan oğlu Kâzım (Kavukçuoğlu), R. 1317/M. 1901 doğumlu Ahmet oğlu Abdullah (Selvi), R. 1304/M. 1888 doğumlu Abdullah oğlu Osman, R. 1300/M. 1884 doğumlu Abdullah oğlu Şaban, R. 1306/M. 1890 doğumlu Mecit oğlu Sait, R. 1306/M. 1890 doğumlu Gazi oğlu Davut, R. 1306/M. 1890 doğumlu Mehmet oğlu Mustafa, R. 1308/M. 1892 doğumlu Bingazi oğlu Ahmet, R. 1308/M. 1892 doğumlu Ali oğlu Abdolvahap, R. 1307/M. 1891 doğumlu Paşa oğlu Ahmet, R. 1309/M. 1893 doğumlu Feste oğlu Ahmet, R. 1314/1898 doğumlu Alişan oğlu Şükrü, R. 1314/M. 1898 doğumlu Ahmet oğlu Ekrem, R. 1315/M. 1899 doğumlu Ahmet oğlu Mustafa Hilmi (Koç), R. 1303/M. 1887 doğumlu Ahmet oğlu Feyzi (Yavuz) ve R. 1312/M. 1896 doğumlu Ramazan oğlu Mehmet Ali (Çelik). Bu isimlerden Abdullah Selvi, Mustafa Hilmi Koç ve Kâzım Kavukçuoğlu'na ait madalya bilgileri için bk. *BCA*, 30-11-1-0/438-74-19; *BCA*, 30-11-1-0/334-13-16; *BCA*, 30-11-1-0/342-10-3.

⁴⁰³ Bilici, *a.g.t.*, s. 81.

⁴⁰⁴ Bu bilgi, Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği envanterinde bulunan albümden alınmıştır. Şehidin madalya numarası, E 56485'dir.

⁴⁰⁵ Bilici, *a.g.t.*, s. 82.

⁴⁰⁶ *a.g.t.*, s. 84.

etmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte Kırım Türkleri'nin yerleştirildiği bölge, boş bir arazi durumundaydı ve daha önceden Haymana civarındaki köylerin hayvancılık faaliyetlerinde ortaklaşa kullandıkları bir yerd. Bu nedenle Ahırlıkuyu diye anılmaktaydı. Başlangıçta 18 hanenin bulunduğu köyde, yüzyılın sonlarına doğru hane sayısı yüzü bulmuştu⁴⁰⁷.

Her ne kadar Osmanlı-Rus savaşları sonucu güvenli bir vatana göç ettiklerini düşünseler de, köy sakinleri Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vuran savaşlardan çok ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Ahırlıkuyu'nun pek çok genç evladı, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda silah altına alınarak cephelere sevk edilmiştir. Bunlardan pek azı, mazisi oldukça yeni olan köylerine dönme şansı yakalamış; büyük bölümüyse, yeni yurtlarına son görevlerini yerine getirmiştir. Bu bakımdan Ahırlıkuyu, Haymana'nın en fazla şehit veren köyleri arasında yer almıştır⁴⁰⁸.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi, dönemin Osmanlı toplumunda sıkıntılı günlerin sona ereceği ve yaraların sarılacağına dair ümitleri güçlendirmişti. Oysa emperyalist devletlerin politikaları ve İzmir'in Yunanistan tarafından işgali, bu ümitleri yok etmişti. Osmanlı Devleti'nin işgaller karşısında takip ettiği pasif politikalarsa halkta büyük hayal kırıklığına yol açmış ve Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Millî Mücadele'nin Anadolu'da yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta Kuva-yı Milliye'ye dayanan mücadele, 1920 sonlarından itibaren düzenli orduyla yürütölmeye başlamıştır.

Bu süreçte köy, coğrafi konumuna bağlı olarak da Millî Mücadele'nin yanında yer almıştır. Ankara'ya oldukça yakın olan Ahırlıkuyu, Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti tarafından organize edilen ve yurdun dört bir yanında faaliyet gösteren düzenli orduya pek çok evladını göndermiştir. Bu gençler Dersaadet başta olmak üzere; Adana, Niğde, Aydın ve İzmit gibi yerlerdeki birliklerde görev almış ve

⁴⁰⁷ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 85-86.

⁴⁰⁸ Osmanlı Devleti'nin son on yıllık savaşlarında Haymana'nın merkez mahalle ve köylerinden şehit olanlarla ilgili ayrıntılı listeler için bk. Bilici, *a.g.t.*, ss. 49-107.

bunların önemli bölümü görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yaparak İstiklâl Madalyası almaya hak kazanmıştır⁴⁰⁹.

Ayrıca İstiklâl Harbi'nin çeşitli muharebelerinde Ahırlıkuyu köyünden şehit düşen dört kişi bulunuyordu. Bilici, *Haymana Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri* ışığında hazırladığı yayınlanmamış yüksek lisans tezinde, bunlardan üçü hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur⁴¹⁰. Buna göre R. 1302/M. 1886 doğumlu İsmail oğlu Mahsut, 5 Temmuz 1921'de Batı Cephesi'ndeki bir muharebede, R. 1306/M. 1890 doğumlu aynı isimli İsmail oğlu Mahsut, 28 Kasım 1921'de Batı Cephesi'nde yer bilgisi olmayan bir muharebede hayatını kaybetmiştir. R. 1304/M. 1888 doğumlu Sacrettin oğlu Raşit Efendi de, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Muharebesi'nde şehit düşmüştür. Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği verilerine göre köyün dördüncü şehidiyse, R. 1304/M. 1888 doğumlu Şiho oğlu Hasan'dır. O da, Sakarya Meydan Muharebesi sırasında şehit olmuştur⁴¹¹.

Ahırlıkuyu köyünün coğrafi konumunun asıl önemiye, Sakarya Meydan Muharebesi'nde ortaya çıkacaktı. Bu muharebenin arifesinde Yunan General Papoulas ve kurmayları, Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde ağır yara alan Türk ordusunu imha ederek Ankara'yı ele geçirmeyi planlıyordu. Bu nedenle Yunan ordusunu hiç vakit kaybetmeden 14 Ağustos'ta Eskişehir'den Ankara'ya doğru harekete geçirdiler. Bu ordu Sakarya Nehri civarına vardığında, Papoulas'ın önünde iki muhtemel taktik bulunuyordu. Sonunda, Ankara Çayı'nın bulunduğu kuzey hattı yerine daha güneydeki Haymana hattını zorlamaya karar verdi⁴¹². Bu plan kestirme gibi görünse de zorlu tabiat ve iklim şartlarını içeren çok önemli dezavantajlara sahipti⁴¹³. Ayrıca Haymana

⁴⁰⁹ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'nde bulunan albümde isimleri geçen Ahırlıkuyu köyünden kişiler: Aliler'den R. 1302/M. 1886 doğumlu İbrahim oğlu Maksut, Niyaziler'den R. 1302/M. 1886 doğumlu Niyazi oğlu Akif, R. 1308/M. 1892 doğumlu Mahmut oğlu İsmail, Abdusselamlar'dan R. 1316/M. 1900 doğumlu Bekir oğlu Ahmet, Kemaller'den R. 1317/M. 1901 doğumlu Kemal oğlu Abdullah, Raşitler'den R. 1314/M. 1898 doğumlu Raşit oğlu İsmail Erişken, Eminler'den R. 1314/M. 1898 doğumlu Abdullah oğlu Rıfat Yüksel, Caferler'den R. 1315/M. 1899 doğumlu Seyit Battal oğlu Şevket Tetik ve Abdusselamlar'dan R. 1314/M. 1898 doğumlu Abdüsselam oğlu Temürbek Köymen. Ayrıca İsmail Erişken, Rıfat Yüksel ve Şevket Tetik'e ait madalya bilgileri için bk. *BCA*, 30-11-1-0/346-33-15. Bu isimlerden Abdullah oğlu Rıfat Yüksel'e ait İstiklâl Madalyası beratını paylaşan torunu Emekli Tabip Albay Leyla Sezginer'e teşekkür ederim.

⁴¹⁰ Bilici, *a.g.t.*, ss. 128-129.

⁴¹¹ Polatlı Askerlik Şubesi, *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*.

⁴¹² "Müsademe ve Tevkif", *Vakit*, S. 1333, 27 Ağustos 1921, s. 1.

⁴¹³ "Haymana Ovası ve Tuzlu Çöl", *Vakit*, S. 1332, 26 Ağustos 1921, s. 1.

ve Polatlı civarında Kırım Türkleri'nin yaşadığı birçok köy, bu taktikte muharebelerin önemli üsleri haline gelmişti.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin önemli bölümü, stratejik açıdan hayati öneme sahip Çal Dağı'nın ele geçirilmesi ve elde tutulmasına yönelik mücadelelere sahne olmuştur. Çal Dağı'na yalnızca birkaç km mesafedeki köy, doğal olarak bu mücadelelerden ciddi anlamda etkilenmiş ve Çal Dağı'nın Yunan ordusu tarafından ele geçirilmesi üzerine 5 Eylül 1921'de işgal edilmiştir⁴¹⁴. İşgal, uzun süreli olmamış ve birkaç el değiştirmenin ardından Yunan kuvvetlerinin 12 Eylül'de Çal Dağı'nı terk etmesiyle Ahırlıkuyu da işgalden kurtarılmıştır⁴¹⁵.

Haymana Kaymakamlığı emekli yazı işleri müdürü Sami Ümüt'ün Ahırlıkuyu köyü ihtiyarlarıyla Sakarya Muharebesi üzerine yaptığı sözlü tarih çalışmasından aktardığına göre köy sakinleri Yunan ordusunun Çal Dağı'nı ele geçirmelerinin ardından kadın ve kız çocuklarını köyün en büyük ağılına koymuşlar. Yanlarına yiyecek ve içeceklerini bırakmışlar. Kadın ve kızların bulunduğu yeri de hayvan gübresinden yapılan yakacakla (tezek) kapatmışlar. Bunlar işgal süresince orada kalmışlar. Yunan askerleri Ahırlıkuyu köyünden çok sayıda hayvan ve değerli eşyaya el koymuş. Köy halkına büyük baskı ve eziyet yapmış. Buna rağmen Hacı Abdullah (Yüksel) daha önce belirtildiği gibi Türk ordusuna 500 civarındaki koyununu bağışlar⁴¹⁶.

3.3.2.2. Polatlı'nın Köyleri

Polatlı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım Türkleri'nin yoğun şekilde iskân edildiği yerlerden biriydi. Bunun bir göstergesi olarak ATASE'deki Millî Mücadele Dönemi'ne ait bazı belgelerde “*Tatar Polatlı*” diye geçmiştir⁴¹⁷. Her ne kadar büyük çoğunluğu Rumeli'den gelen muhacirler için kurulsun da, Polatlı'daki az sayıdaki köye doğrudan Kırım'dan gelen muhacirler de iskân edilmiştir. Bu köylerden birçoğu Sakarya Meydan Muharebesi'nde önemli roller üstlenmiştir.

⁴¹⁴ Ahmet Timural vd., *a.g.e.*, s. 176.

⁴¹⁵ *a.g.e.*, ss. 250-251.

⁴¹⁶ Sami Ümüt'ün *Haymana* gazetesinde Ahırlıkuyu köyü ile ilgili kaleme aldığı yazının tam metni için bk. <http://www.haymanagazetesi.org/haber.php?id=3622>, Erişim Tarihi (26.06.2021).

⁴¹⁷ ATASE, *İSH*. A. 5/5517, D. 8, F. 9-6.

3.3.2.2.1. Eskipolatlı Köyü

Ankara'nın Polatlı ilçesine yalnızca 5 km uzaklıktaki Eskipolatlı köyü, Dobruca'dan gelen Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Bu muhacirler ilk olarak 1860-61 yılları arasında Kırım'dan ayrılarak o dönem Dobruca'ya yerleştirilmesine rağmen 93 Harbi'nden sonra bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıkmasıyla Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Başlangıçta 13 hanede 52 kişinin yaşadığı köyün kuruluşu, 1903 yılında tamamlandı. Bu tarihten sonra gerek Dobruca, gerek Kırım, gerekse çevredeki bazı köylerden münferit de olsa Kırım Türkleri Eskipolatlı'ya gelmeyi sürdürdü⁴¹⁸.

Kuruluşundan kısa bir süre sonra köy, Osmanlı Devleti'nin son dönemine damga vuran savaşılarından oldukça etkilenmiştir. Her ne kadar Balkan Savaşları'nda herhangi bir kayba uğramasa da, Eskipolatlı köyü yeni yurtları için ilk kurbanlarını I. Dünya Savaşı'nda vermiştir. Savaşın henüz ilk yılında R. 1309/M. 1893 doğumlu Habibullah oğlu Gıyaseddin, 6 Eylül 1915'te Ağadere Muharebelerinde; R. 1303/M. 1887 doğumlu Seyyid oğlu Aziz de 17 Eylül 1916'da görevi sırasında şehit olmuştur. Her iki aile evlatlarının şehadet haberini uzunca süre geçtikten sonra ancak öğrenebilmiştir⁴¹⁹.

I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi imzalandığında Osmanlı Devleti artık sona ermiş bulunuyordu. Mütareke'nin ardından İzmir başta olmak üzere pek çok yerin işgali Millî Mücadele'nin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştı. Bu süreçte Eskipolatlı köyünden birçok kişi, Millî Mücadele'nin farklı aşamalarında görev aldı. Aşamalardan ilki ve belki de en önemlisi düzenli ordunun kurulmasıydı. Böyle bir ordu olmadan ülkenin düşman işgalinden kurtarılması mümkün değildi. İşte bu ilk süreçte görev alan R. 1302/M. 1886 doğumlu Ali oğlu Diniislam, Millî ordunun kurulmasında aldığı görev ve sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmiştir⁴²⁰.

Bunun yanında Eskipolatlı'dan birçok kişi, çeşitli cephelerde konuşlu ordu birliklerinde vatani görevini yerine getirmiş ve büyük bölümü Batı Cephesi'nde görev

⁴¹⁸ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 113-114.

⁴¹⁹ Bilici, *a.g.t.*, ss. 76-77.

⁴²⁰ Ali oğlu Diniislam bu hizmetlerinin karşılığı kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası almıştır. Bk. BCA, 30-11-1-0/414-37-4.

almıştır. Ankara, Niğde ve Karaman, Eskipolatlı köyünden Kırım Türkleri'nin görev yaptığı yerlerden birkaçıdır. Buna karşın az sayıda da olsa El Cezire (Güney) Cephesi'nde mücadele ederek Millî Mücadele'ye katkı sunanlar bulunuyordu. Her iki gruptakilerin tamamına yakını cephe önünde savaşsalar da, birliklerinden anlaşıldığı kadarıyla cephe gerisinde faaliyet gösterenler de olmuştur⁴²¹.

Millî Mücadele'de başarılı hizmetlerinden ötürü İstiklâl Madalyası alanlardan biri Eskipolatlı köyünden Gazi Şevki Aksoy'dur⁴²². Hacı Hasan Ağa'nın büyük oğlu olarak 1898 yılında dünyaya gelmiştir. Anlatılanlara göre İstiklâl Harbi başladığında yeni evlendiği eşi Elmas Hanım'ı babaannesine emanet ederek Haymana Askerlik Şubesi'ne başvurur ve sıkı bir eğitimin ardından çavuş rütbesiyle Türk ordusuna katılır. Bağlı bulunduğu birliği, Eskişehir-Kütahya Muharebesi'nde alınan yenilgiden sonra Sakarya'nın doğusuna çekilerek Polatlı'nın güney doğusundaki tepelere konuşlanır.

Edip Doğan'ın aktardığı kadarıyla Şevki Çavuş, burada düşmanın hareketlerini gözetlemek ve merkeze bildirmek üzere kurulan bir takımda görevlidir. Aç ve susuz geçen günlerin ardından birliğin ekmek, yumurta, su ve tütün gibi ihtiyaçlarını akrabalarının yaşadığı Karayavşan köyünden temin için komutanından izin alır. Köyde yaşayan halası, gücü nispetinde askerlerin ihtiyaçlarını karşılar ve elinde avucunda ne varsa Şevki Çavuş'a verir. Dönüşte arkadaşlarıyla birlikte Yunan askerlerine esir düşse de Türk süvarileri tarafından kurtarılır ve erzaklarıyla birliğine dönmeyi başarır. Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki tarihî zaferin ardından Büyük Taarruza da katılan Şevki Çavuş, Yunan Generali Trikopis'in esaretine şahit olur. 22 Mart 1986'da 88 yaşında Polatlı'da vefat eder. Cenazesi, köy kabristanına defnedilir.

⁴²¹ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği envanterindeki albümde yer alan Eskipolatlı köyünden Kırım Türkleri şunlardır: R. 1316/M. 1900 doğumlu Osman oğlu Satılmış, R. 1309/M. 1893 doğumlu Emrullah oğlu Nasibullah (Kaya), R. 1309/M. 1893 doğumlu Duacı oğlu Yakup (Kıvandı), R. 1313/M. 1897 doğumlu Abdulazim oğlu Sıdık (Erden), R. 1314/M. 1898 doğumlu Hasan oğlu Şevki (Aksoy), R. 1316/M. 1900 doğumlu Hasan oğlu Kâzım (Aksoy), R. 1315/M. 1899 doğumlu Seyit Halil oğlu Settar, R. 1315/M. 1899 doğumlu Naci oğlu Yusuf, R. 1317/M. 1901 doğumlu Emin oğlu Abdülaziz ve R. 1315/M. 1899 doğumlu Selim oğlu Abdulgazi (Ozma). Bu isimlerden Abdulazim oğlu Sıdık (Erden), Hasan oğlu Şevki Aksoy ve Kâzım Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası beratları da vardır ve Ekler kısmında sunulmuştur. Ayrıca Kâzım Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası bilgileri için bk. BCA, 30-11-1-0/347-37-11.

⁴²² Gazi Şevki Aksoy ile ilgili bölüm, İhsan Edip Doğan'ın 12 Ekim 1911 tarihli yazısından derlenmiştir.

3.3.2.2.2. Karakaya Köyü

Karakaya köyü, Polatlı ve Haymana hattındaki pek çok Kırım Tatar köyü gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen iki göç dalgası sonucu kuruldu. Köyün kurucuları olan Kırım Türkleri, Osmanlı yönetimi tarafından 1860'ların başında önce Dobruca'ya yerleştirilmişti. Ne var ki 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında aldığı ağır yenilgi, üzerinden çeyrek asır bile geçmeden muhacirleri Dobruca'dan da kopardı. Bunun üzerine Anadolu'ya göç eden Kırım Türkleri, bugünkü Polatlı civarındaki Karakaya köyünü kurdular. Bölgedeki diğer Kırım Tatar köylerine göre daha erken kurulan köye, 1930'ların başlarına kadar Rumeli'den az sayıda da olsa muhacirler gelmeyi sürdürdü⁴²³.

Bununla birlikte yeni yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, Karakaya sakinlerine uzun bir süre daha rahat yüzü göstermemiştir. Köy halkı, Osmanlı Devleti'nin son on yılında meydana gelen savaşlardan ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Bu bağlamda, R. 1302/M. 1886 doğumlu Mecid oğlu Arif, R. 1302/M. 1886 doğumlu Ziyaeddin oğlu Veli, R. 1292/M. 1877 doğumlu Hüseyin oğlu Emin ve R. 1300/M. 1884 doğumlu İslam oğlu Abdussettar Balkan Savaşları sırasında şehit olmuştur⁴²⁴. I. Dünya Savaşı'nda ise, R. 1309/M. 1893 doğumlu Salih oğlu Seyid ve R. 1303/M. 1887 doğumlu Şuayip oğlu Eyyüb, yeni vatanlarına son görevlerini yerine getirmiştir⁴²⁵.

İzmir'in işgaliyle başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde ise Karakaya, İstiklâl Harbi'nin başarıyla sonuçlanmasında pay sahibi köylerden biri olmuştur. Köy halkından pek çok kişi, çeşitli cephelerdeki birliklerde görev almıştır. Kafkas Cephesi'nde Erzurum başta olmak üzere; Trabzon, Afyon, Ankara, Niğde ve Diyarbakır'da Karakayalı Kırım Türkleri'nin büyük bölümü cephe önünde savaşmıştır. Buna karşın cephe gerisinde sıhhiye ve depo hizmetlerini yerine getiren

⁴²³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 124.

⁴²⁴ Bilici, *a.g.t.*, ss. 54-58.

⁴²⁵ *a.g.t.*, ss. 54-58.

ve Millî Mücadele'nin can damarı olan demiryollarında görev alanlar da vardır. Bunların çoğu İstiklâl gazisi olarak köylerine haklı bir gurur yaşatmıştır⁴²⁶.

Muhterem Ergen'in⁴²⁷ aktardığına göre bu gazilerden Şükrü Alkan, yalnızca Türk ordusuna hizmet etmekle kalmamış aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'ne çeşitli alanlarda katkı sunmayı sürdürmüştür. Bunlardan ilki demiryollarıydı. Daha önce belirtildiği gibi kendisi Millî Mücadele'de demiryolu taburunda başarıyla görev yapmış az sayıdaki deneyimli kişiden biriydi. Türkiye Cumhuriyeti, demiryolu ulaşımında bir süre daha onun deneyimlerinden yararlanacaktı. Bunun yanında Gazi Şükrü Alkan, okuma-yazma öğretiminde öncü bir rol oynamıştır. Eskişehir Çifteler'de 1936 yılında eğitim kursunu bitirdikten sonra 1938-1949 yılları arasında köydeki çocuklara okuma-yazma öğretmiştir.

Ne var ki Abdurrahman Uz örneğinde olduğu gibi 1970'lerde yapılan tahkikat sonucu İstiklâl Madalyası geri alınanlar da olmuştu⁴²⁸. Hâlbuki Abdurrahman Uz, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi'ne de katılmış ve aralıksız dokuz yıl boyunca askerlik görevini yerine getirmişti. Üstelik kendisiyle aynı durumdaki Hacı Ömer Oktay ve Kâzım Aksoy gibi arkadaşlarının madalyası iptal edilmemişti. Bu durum doğal olarak Abdurrahman Uz'u sağlığında en çok üzen olaylardan biri olmuştur. Torunu Avukat Hasan Aydın konuyu yargıya taşımasına rağmen kabul edilemez bir gerekçeyle sonuç alamamıştır⁴²⁹.

3.3.2.2.3. Karakuyu Köyü

⁴²⁶ *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ne göre Karakaya köyünden İstiklâl Madalyası alan gaziler şunlardır: R. 1300/M. 1884 doğumlu Mehmet Ali oğlu Abdullah, R. 1302/M. 1886 doğumlu Hasan oğlu İbrahim, R. 1302/M. 1886 doğumlu Seyit oğlu Yahya, R. 1312/M. 1896 doğumlu İslam oğlu Arslan (Arslan), R. 1317/M. 1901 doğumlu Hacı Ahmet oğlu Abdülkerim, R. 1307/M. 1901 doğumlu Mecit oğlu Rıza (Özyurt), R. 1309/M. 1893 doğumlu Ali oğlu Yunus, R. 1308/M. 1892 doğumlu Hüseyin oğlu Şükrü (Alkan), R. 1302/M. 1886 doğumlu Ömer oğlu Zekeriya (Uğur), R. 1317/M. 1901 doğumlu Hasan oğlu Hacı Selim (Yalçın), R. 1311/M. 1895 doğumlu Murat oğlu Abdulbahri (Tekin), R. 1303/M. 1887 doğumlu İbrahim oğlu Davut (Takıl) ve R. 1312/M. 1896 doğumlu Ömer oğlu Abdurrahman (Uz). Bu isimlerden Gazi Şükrü Alkan'a ait İstiklâl Madalyası berati Ek-24'te sunulmuştur.

⁴²⁷ Gazi Şükrü Alkan'ın kardeşi, Hasan Alkan'ın torunudur.

⁴²⁸ BCA, 30-11-1-0/378-30-12.

⁴²⁹ Hasan Aydın, Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikâyesi*, Polatlı Postası Basın Yayın Ltd. Şti. Polatlı, 2005, s. 13.

Karakuyu köyü, 1900'lerin başında Dobruca'dan gelen Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Köyün kurucularından çoğu, Kırım'ın Kerç bölgesinden XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ne göç ederek Dobruca'nın çeşitli kasaba ve köylerine iskân edilmişti. Dobruca'nın 93 Harbi'nden sonra Romanya ve Bulgaristan arasında paylaşılması üzerineyse, burada yaşayan Kırım Türkleri yeni yüzyılla birlikte yeniden göç etmek zorunda kaldı. Anadolu'ya gelen muhacirler, Polatlı yakınlarındaki Karakuyu köyüne yerleştirildi. Köyün kuruluşunu izleyen dönemde de Dobruca, Kırım ve çevredeki Kırım Tatar köylerinden çeşitli sebeplerle muhacirlerin gelişleri sürmüştür⁴³⁰.

Her ne kadar Anadolu'ya gelişlerinin üzerinden az bir zaman geçse de, Karakaya köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vuran savaşlardan önemli derecede etkilenmiştir. Köy, yeni vatanları için ilk kurbanlarını Balkan Harbi sırasında vermiştir. R. 1305/M. 1889 doğumlu Cayi oğlu Arslan Lüleburgaz'da, R. 1294/M. 1879 doğumlu Hacı Ali oğlu Cemil Vize'de hayatını kaybetmiştir⁴³¹. I. Dünya Savaşı'nda da R. 1308/M. 1892 doğumlu Mehmet Ali oğlu Nail ve R. 1303/M. 1887 doğumlu Mehmet oğlu Nusret şehit olmuştur⁴³². Ne var ki iki büyük savaşta verilen bu kayıpların yol açtığı acı, Karakuyu köyü için son olmayacaktı.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilginin ardından imzaladığı Mondros Mütarekesi'yle İngiltere, Fransa ve İtalya'nın işgallerine açık hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak söz konusu devletler, Osmanlı Devleti'nin stratejik bakımdan önemli topraklarını işgal etmeye başlamış; bunlar içinde en çok yankı uyandıranıysa 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali olmuştur. Bu olay, Türk Milleti'ne bağımsızlık için mücadeleden başka bir seçenek bırakmamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs'ta Samsun'a ayak basmasıyla yurt sathına yayılmaya başlayan bu sürece Karakuyu köyünden isimler de katkı sunmuştur⁴³³. Her ne kadar Millî Mücadele Dönemi'nde köyden yalnızca üç Gazi İstiklâl Madalyası alsa da,

⁴³⁰ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 126.

⁴³¹ Bilici, *a.g.t.*, s. 54.

⁴³² *a.g.t.*, ss. 67-69.

⁴³³ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği envanterinde bulunan albümde geçen kişiler: R. 1312/M. 1896 doğumlu Mustafa oğlu Mahmut (Tonguç), R. 1314/M. 1898 doğumlu Hasan oğlu Şevki (Aksoy) ve R. 1312/M. 1896 doğumlu İslamoğullarından İslam oğlu Arslan. Gazi Arslan Çavuş'a ait İstiklâl Madalyası beratı için bk. Ek-25.

madalya almayan veya almayı kabul etmeyenlerin olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Karakuyu köyünün durumunu kritik hale getiren asıl etkense, Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki bazı mücadelelerin köyün bulunduğu bölgede cereyan etmesiydi. Köy, muharebelerin ikinci bölümünde Yunan 3. Tümeni tarafından 3 eylülde işgal edilmesine rağmen⁴³⁴ 13 Eylül'de 5. Kafkas Tümeni'nin köye girmesiyle işgalden kurtarıldı⁴³⁵. Türk ordusunda mücadele veren çok sayıda Karakuyulu, Yunan kuvvetlerine asıl darbeyi indirmek için son taarruza da katılacaktı.

Doğan'ın aktardığına göre bunlardan biri olan Gazi Arslan Çavuş (Sönmez)⁴³⁶, Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerine katılır. Yunan orduları İnönü'de iki kez Türk ordusuna mağlup olunca bu kez bütün güçleriyle Afyon, Kütahya ve Eskişehir üzerine harekete geçer. Muharebelerde Türk ordusu büyük bir yenilgi alır ve daha fazla kayıp vermemek için Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilir. Bu kötü günlerde ağır yaralılarını bile toplayıp geri götürme fırsatı bulamaz. Bunlar arasında kalçasından ciddi şekilde yaralanan Arslan Çavuş da bulunmaktadır⁴³⁷. Şehitlerin arasında baygın yataarken koyun çobanları katır sırtında taşıyarak onu Sarıcakaya köyüne getirirler. Köyde bulunan yaşlı kadınlar hemen yaralarını temizleyip sararak Arslan Çavuş'a ilk müdahaleyi yaparlar. At sırtında Polatlı'ya getirilen ve bir askerî birliğe teslim edilen Arslan Çavuş acilen Ankara'ya Cebeci Askerî Hastanesi'ne sevk edilir. İyileştikten sonra Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruza da katılır.

İstiklâl Harbi kazanıldıktan sonra Gazi Arslan Çavuş hiç ihmal etmeden her yıl Ankara'ya giderek 30 Ağustos Zafer bayramı törenlerine katılmıştır. Yine böyle bir gün yeğeni Abdurraşit Sönmez'i de yanında götürmüştü. Tören alanında İsmet Paşa ile karşılaşmışlar. İsmet Paşa, Arslan Çavuş'un yanına gelerek önce kolundan tutmuş, sonra da kolunu kaldırarak protokol heyetine: *“İşte arkadaşlar dikkatlice bakın. Biz, İstiklâl Harbi'ni bu kahraman Çavuşlar sayesinde kazandık.”* diyerek iltifatta bulunmuş.

⁴³⁴ Timural vd., *a.g.e.*, s. 161.

⁴³⁵ *a.g.e.*, s. 263.

⁴³⁶ Bu kısımdaki bilgiler, İhsan Edip Doğan'ın 14 Ekim 2011 tarihli yazısından derlenmiştir.

⁴³⁷ Gazi Arslan Çavuş'un 83 yaşındaki kızı Mutlu Sönmez'le Ankara Etimesgut'ta 19 Haziran 2021'de de yapılan röportajda, babası Gazi Arslan Çavuş'un sağ kalçasının tamamen hasar aldığını söylemiştir.

3.3.2.2.4. Karayavşan Köyü

Polatlı ve Haymana arasında Kırım Türkleri'nin yaşadığı birçok köyden farklı olarak Karayavşan köyü, doğrudan Kırım'dan gelen muhacirler tarafından XIX. yüzyılın sonlarına doğru kuruldu. Köyü kuran Kırım Türkleri, bu süreçte pek çok sıkıntıya göğüs germek zorunda kaldı. Ahırlıkuyu köyü ile yaşanan mevki anlaşmazlığı ve Karakaya köyünde bir yıla yakın süren zorunlu misafirliğin ardından nihayet Tavşantepenin güney yamaçlarındaki Karayavşan köyüne yerleştiler. Her ne kadar bölgenin daha eski geçmişe sahip olduğunu gösteren işaretler olsa da, Kırım Türkleri'nin geldiği dönemde Karayavşan civarında her hangi bir yerleşim izine rastlanmamıştır. Kurulduktan sonra da Rumeli, Kırım ve çevredeki diğer Kırım Tatar köylerinden Karayavşan'a iskân edilenler olmuştur⁴³⁸.

Karayavşan köyü de Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlardan önemli şekilde etkilenmiştir. Köyün pek çok genci I. Dünya Savaşı'nda; Çanakkale, Kafkas, Filistin, Hicaz ve Süveyş gibi farklı coğrafyalardaki birçok cephede savaşarak şehit ya da gazi olmuştur. Bu durum köyün erkek nüfusunu âdeta yok olmanın eşiğine getirmiştir⁴³⁹. *Haymana Vefâyâta Mahsus Vukuât Defterleri*'ne göre I. Dünya Savaşı'nda Karayavşan köyünden sadece R. 1300/M. 1884 doğumlu Abdülkerim oğlu Abdullah'ın şehit olduğu anlaşıyor⁴⁴⁰. Hâlbuki Karayavşan köyü, günümüzde Polatlı'ya bağlı olduğundan şehit ve gazilerle ilgili daha sağlıklı bilgiye ulaşmada bu ilçenin kayıtlarının da incelenmesi gerekir.

Bununla birlikte Mütareke sonrası Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketine yaralarını tam olarak saramayan Karayavşanlı gençler de katılmıştır. Bunların önemli bölümü, Kafkas Tümeni'nin birliklerinde mücadele etmiştir. R. 1316/M. 1900 doğumlu Mehmet oğlu Emin (Özmen) 5. Kafkas Tümeni, R. 1317/M. 1901 doğumlu Hasan oğlu Bedrettin (Aydoğan) de 3. Kafkas Tümeni'nde yer almıştır. R. 1307/M. 1891 doğumlu Mürteza oğlu Ali (Aydoğan) ise 4. Alay'da görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmiştir⁴⁴¹.

⁴³⁸ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 131-132.

⁴³⁹ *a.g.e.*, s. 133.

⁴⁴⁰ Bilici, *a.g.t.*, s. 76.

⁴⁴¹ Bk. *Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*. Ayrıca bu isimlerden Ali Aydoğan ve Emin Özmen'e ait İstiklâl Madalyası bilgileri için bk. *BCA*, 30-11-1-0/342-11-6.

Millî Mücadele Dönemi'nde köy, Sakarya Meydan Muharebesi'nin kilit noktalarından biriydi. Özellikle muharebelerin ikinci döneminde, 2 Eylül 1921'de, Çal Dağı'nı ele geçiren Yunan ordusuyla Türk kuvvetleri arasındaki muharebelerde, Karayavşan köyü ve çevresi büyük hasar almıştır⁴⁴². Her ne kadar 9. Yunan Tümeni üç gün süren şiddetli çarpışmalar sonucu Karayavşan ile köyün kuzeybatısındaki bazı Türk mevzilerine girmeyi başarsa da, 5. Kafkas Tümeni'nin karşı saldırısıyla çekilmek zorunda kalmıştır⁴⁴³.

Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Meydan Muharebesi'nin kırılma noktalarından biri olan bu önemli başarıyı TBMM'ye çektiği şu telgrafla müjdelemiştir. *“Sağ cenahımızda Karayavşan istikametinde icra edilen keşif taarruzu neticesinde, düşmanın iki alayı pek perişan bir surette Çal Dağı eteklerine kadar çekilmiştir. Kıtâatımız Karayavşan sırtlarını işgal etmiştir. Düşmandan esir alınmış, esliha ve teçhizat iğtinam edilmiştir. Düşmanın buradaki zayıatı 500 maktuldür”*⁴⁴⁴. Bu önemli başarıya rağmen Yunan kuvvetlerinin Karayavşan köyünün bulunduğu bölgeden tamamen çekilmeleri 12 Eylül'ü bulmuştur⁴⁴⁵.

Hacettepe Üniversitesi'nden Ayşe Öner'in 1910 doğumlu dedesi Hidayet Bey'den naklettiğine göre⁴⁴⁶ Sakarya Meydan Muharebesi'nin geçtiği Ağustos ve Eylül aylarında Karayavşan köyü, Yunan askerleri gelmeden boşaltılmış. Ayrıca köydeki hayvanlar düşman eline geçmesin diye salıverilmiş. Bu hengâmede köy halkı, Karakaya köyüne doğru yola koyulmuş. Çukur ve çalılık diplerinde aç ve susuz şekilde bir müddet kalmışlar. Yol üzerinde bir pınara rastlamışlar. Bu sırada yaşlı bir kadının tarif ettiği bir yerden kaya tuzu getirmişler. Kaya tuzunu yıkayarak açlık ve susuzluklarını gidermeye çalışmışlar. Böylelikle hayatta kalmışlar. 13 Eylül'de düşman işgalinden kurtulduktan sonra köye dönen halk, her şeyin yakıldığını ve talan edildiğini görerek üzülmüş. Arta kalan bulabildikleri ne varsa onları yemek zorunda kalmış.

⁴⁴² Timural vd., *a.g.e.*, ss. 151-152.

⁴⁴³ *a.g.e.*, s. 176.

⁴⁴⁴ “Başkumandanımızın Düşman İnhizamını Bildiren Telgrafı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 387, 9 Eylül 1921, s. 1.

⁴⁴⁵ Timural vd., *a.g.e.*, s. 251.

⁴⁴⁶ 25.05.2021 Çarşamba günü yapılan görüşmede aktarılmıştır.

3.3.2.2.5. Taşpınar (Ahmetpınarı) Köyü

Taşpınar köyü, XX. yüzyılın hemen başlarında Dobruca'dan gelen Kırım Türkleri tarafından kurulmuştur. Köyü kuranlar, 1860'lı yılların erken dönemlerinde Kırım'dan ayrılarak Dobruca'ya yerleştirilmiş ancak 93 Harbi sonrası bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıkması üzerine bu kez de Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Kurulduğu dönemde arazi ihtilafları nedeniyle çevre köylerle sorunlar yaşayan Taşpınar'a, 1942 yılına kadar Kırım Türkleri gelmeye devam etmiştir⁴⁴⁷.

Bölgedeki birçok Kırım Tatar köyünün aksine, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'na Taşpınar köyünden katılım olmamıştır⁴⁴⁸. Bunun muhtemel nedenlerinden biri, köyün söz konusu savaşlardan kısa bir süre önce iskâna açılmasıdır. Ne var ki aynı zaman diliminde kurulan bazı Kırım Tatar köylerinden Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'na katılanların olduğu göz önüne alınırsa, bunun düşük bir ihtimal olduğu söylenebilir. Ayrıca Taşpınar köyünün idarî bakımdan bağlı olduğu ilçenin değişmesi de bunda etkili olabilir. 1926'ya kadar Haymana'nın bir köyü olan Taşpınar, bu tarihten sonra Polatlı'ya bağlanmıştı. Dolayısıyla Polatlı'daki *Köy Kütük Defterleri* ya da *Vefâyâta Mahsus Vukuât Defterleri* bu durumda aydınlatıcı rol oynayabilir.

Ne olursa olsun, İzmir'in işgalinden sonra Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yürütülen Millî Mücadele'nin insan kaynağı bakımından destekçilerinden biri de, Taşpınar köyüdür⁴⁴⁹. Köyden silah altına alınanlar; Türk ordusunun Edirne, Ereğli, Mardin, Aydın ve Polatlı gibi çeşitli yerlerdeki birliklerinde görev almıştır. Bunların büyük bölümü sıhhiye ve muhabere gibi cephe gerisine yönelik görevlerini başarıyla yerine getirmiştir. Bununla birlikte köyden cephe önünde çarpışmalara katılan ve İstiklâl Harbi'nin kazanılmasında pay sahibi olan Kırım Türkleri de vardır.

3.3.2.2.6. Tırnaksız (Sakarya) Köyü

⁴⁴⁷ Kırımlı, a.g.e., 2011, s. 158.

⁴⁴⁸ *Haymana Vefâyâta Mahsus Vukuât Defterleri* ve *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ne göre Taşpınar köyünden şehit ya da gaziye rastlanmamıştır.

⁴⁴⁹ *Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü*'ne göre Taşpınar köyünden İstiklâl Madalyası alan gaziler şunlardır: R. 1300/M. 1884 doğumlu Emin oğlu İsmail, R. 1302/M. 1886 doğumlu Nurettin oğlu Hüsamettin, R. 1300/M. 1884 doğumlu Resul oğlu Recep, R. 1310/M. 1894 doğumlu Davut oğlu Şevki, R. 1313/M. 1897 doğumlu Ahmet oğlu Rıza, R. 1317/M. 1901 doğumlu Ömer oğlu Yalçın, R. 1317/M. 1901 doğumlu Seyit oğlu Mehmet ve R. 1312/M. 1896 doğumlu Mehmet oğlu Şiho. Bunlardan Nurettin oğlu Hüsamettin'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası için ayrıca bk. Ek-27.

Tırnaksız köyü, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı savaşlar sonucu yaşanan göçlerle kuruldu. Köyü kuranlar, ilk olarak 1860'lı yılların başlarında Kırım'ın Kerç ve Çongar bölgelerinden Osmanlı Devleti'ne göç ederek Dobruca'da Hacıoğlupazarcık ve Tulça'ya bağlı köylere yerleştirilmişti. 93 Harbi'nden sonra Dobruca'nın Bulgaristan ve Romanya arasında paylaşılması üzerineyse, yeni yüzyılın başlarında bu kez de Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldılar. İnşasının tamamlanmasıyla, 1908'de bugünkü köylerine iskân edildiler. Her ne kadar II. Abdülhamit'in iradesiyle köye ilk olarak Mecidiye adı verilse de, halk arasında Tırnaksız'ın kullanımı sürmüş ve tarihî zaferdeki rolüne atfen 1926 yılında köyün ismi Sakarya olarak değiştirilmiştir⁴⁵⁰.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan savaşlardan ciddi anlamda etkilenen Tırnaksız halkı, I. Dünya Savaşı'nda pek çok evladını farklı cephelere göndermiştir. Bu bağlamda; Sarıkamış'ta şehit düşenler olduğu gibi Çanakkale Muharebelerine katılanlar ve İngilizlere ait Mısır'daki kamplarda savaş esiri olanlar da vardır⁴⁵¹. Bunlar, kuruluşu henüz çok yeni olan Tırnaksız köyünü büyük sıkıntılara maruz bırakmıştır. Köy, henüz yaralarını sarmaya fırsat bulamadan kendini İstiklâl Harbi'nde bulacaktır.

Millî Mücadele yıllarında Tırnaksız köyünden birçok genç, Türk ordusunun çeşitli birliklerinde görev alarak İstiklâl Harbi'ne de katılmış ve içlerinde İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilenler olmuştur. R. 1304/M. 1888 doğumlu Bavbek oğlu Benli Hasan (Kayalıdere), Niğde'de bulunan 11. Tümen'de görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getirmiştir⁴⁵². Tırnaksız köyünün Millî Mücadele'deki asıl önemiye, Sakarya Meydan Muharebesi sırasında ortaya çıkmıştır. Muharebenin henüz başlarında 12. Gruba bir süre karargâhlık yapan köy, daha önce belirtildiği gibi cephe gerisinde Türk ordusuna önemli yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca, Halide Edip'in de yer aldığı Yunan mezalimini araştırma komisyonuna⁴⁵³ ev sahipliği yapmıştır.

3.3.3. Antalya'ya Bağlı Olanlar

⁴⁵⁰ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 139.

⁴⁵¹ *a.g.e.*, s. 140.

⁴⁵² Polatlı *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*.

⁴⁵³ Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı III*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, İstanbul, 1998, ss. 31-35.

Kırım'ın 1783'te Rusya tarafından ilhakıyla başlayan göçlerle Anadolu'ya erken dönemlerde gelen muhacirlerin iskân edildiği yerlerden biri de Antalya olmuştur. Osmanlı Devleti'nin genel iskân politikasının aksine, Kırım Türkleri'nin Antalya'da tek bir köye yerleştirilmesi istisnai bir durum olarak göze çarpar. Bu durum, elbette köyün kültürel çözülmesini hızlandıran bir etkidir. Buna rağmen XX. yüzyılın ilk çeyreğinde burada yaşayan Kırım Türkleri, kültürel değerlerinin önemli bölümünü muhafaza eden bir toplum olarak Millî Mücadele'ye önemli katkılar sunmuştur.

3.3.3.1. Elmalı'nın Semahüyük (Bozhüyük) Köyü

Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Semahüyük köyü, birçok açıdan kendine has özellikleri olan bir Kırım Tatar köyüdür. Bu bağlamda köyün ilk dikkat çeken özelliği, Türkiye'deki Kırım Tatar köyleri içinde belki de en eskisi oluşudur. Kırımlı'ya göre köyün kuruluş dönemine ilişkin hatıraların artık unutulmuş olması ve Kırım Tatar kültürünün temel özelliklerinin kalmayıp, bu durumun bir göstergesi sayılabilir. Ayrıca Semahüyük'te Kırım Türkleri'nden birine ait olduğu kesin olarak bilinen mezar taşının 1794 ya da 1795 tarihli oluşu, köyün Rusya'nın Kırım'ı ilhakını izleyen yıllarda kurulduğunun bir kanıtıdır⁴⁵⁴.

Semahüyük köyünün bir başka ayırt edici özelliği, kurulduğu bölgedeki tek Kırım Tatar köyü olmasıdır. Hâlbuki Türkiye'deki Kırım Tatar köylerinin büyük bölümü, en azından birkaçı bir arada olacak şekilde kurulmuştur. Dil başta olmak üzere birçok Kırım Tatar adetinın Semahüyük'te unutulmasına yol açsa da, bu durum Semahüyük'te yaşayan Kırım Türkleri'nin benliklerini tamamen kaybettikleri anlamına gelmez. Semahüyük'te yaşayanların en azından bir kısmı kendilerini hâlâ Kırım Tatarı olarak tanımladıkları gibi kökenlerine de ilgi duymaktadırlar. Hatta bunlar arasında Antalya'daki Kırım Derneği'nin faaliyetlerine katılanlar da bulunmaktadır⁴⁵⁵.

Tıpkı günümüzde olduğu gibi bundan yaklaşık 100 yıl önce de Semahüyük'ün Kırım Türkleri'nin yaşadığı köyler arasında özgün bir yönü daha vardı. I. Dünya

⁴⁵⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 173.

⁴⁵⁵ Kırımlı, *a.g.e.*, ss. 173-174.

Savaşı'nda iki evladını şehit veren köy⁴⁵⁶ Millî Mücadele yıllarında Türk ordusunun en büyük destekçilerinden biri oldu. Daha önce belirtildiği gibi köy sakinlerinden Hacı Bekir Ağa, cephe gerisinde Hilal-i Ahmer'e hatırı sayılır yardımlar toplamıştı. Ayrıca gerek askerlikle ilgili işlemlerde, gerekse Tekâlîf-i Milliye kapsamındaki faaliyetlerde çok büyük emek sarf etmişti. Semahüyük köyünün Millî Mücadele'ye asıl katkısıysa, belki de cephelerde oldu. Köyün pek çok genci, Türk ordusunun çeşitli birliklerinde görevlerini başarıyla yerine getirdiler⁴⁵⁷. İçlerinde, şehit olanlar da bulunuyordu⁴⁵⁸.

Millî Mücadele Dönemi'nde Semahüyük köyünün oldukça etkin bir görünüm sergilemesinde işgale uğramamasının şüphesiz büyük rolü vardı. Köyün bulunduğu yer her ne kadar İtalyan işgal bölgesi içinde yer alsa da, Semahüyük'ün Türk ordusuna desteğine önemli bir engel teşkil etmemişti. Coğrafi konumu da Semahüyük köyünün faaliyetlerini olumlu etkiledi. İtalyanların fiili işgal sahasındaki köy, Yunan işgal çemberinin dışında, nispeten güvenli bir noktadaydı. Ayrıca ekonomik olarak müreffeh bir bölgede yer alıyordu. Tüm bunlar, Semahüyük'ün Millî Mücadele'ye katkılarını önemli şekilde arttırmıştır.

3.3.4. Eskişehir'e Bağlı Olanlar

Eskişehir, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya göç eden Kırım Türkleri'nin iskânı için en fazla tercih edilen yerdir. Kırımlı'nın, *Türkiye'de Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri* kitabındaki köy listelerine göre Eskişehir'e bağlı Kırım Tatar köylerinin Türkiye geneline oranının %20'ye yakın olduğu görülür. Söz konusu köyler, Eskişehir-Kütahya Muharebesi'nden sonra Yunan işgaline uğrasalar da Millî Mücadele'nin en büyük destekçileri arasında yer almıştır.

⁴⁵⁶ *Şehitlerimiz*, C. I, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 306-309.

⁴⁵⁷ Korkuteli Askerlik Şubesi'nde bulunan *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nde Semahüyük köyünden İstiklâl Madalyası alanlar şunlardır: R. 1298/M. 1882 doğumlu Mehmet oğlu Mehmet, R. 1299/M. 1883 doğumlu İsmail oğlu Mehmet, R. 1299/M. 1883 doğumlu Durmuş oğlu Osman, R. 1300/M. 1884 doğumlu Mustafa oğlu Ömer, R. 1300/M. 1884 doğumlu Mehmet oğlu Hasan, R. 1300/M. 1884 doğumlu Mehmet oğlu Ali, R. 1300/M. 1884 doğumlu Bekir oğlu Hüseyin, R. 1300/M. 1884 doğumlu Mehmet oğlu Ahmet, R. 1300/M. 1884 doğumlu Ahmet oğlu Veli, R. 1302/M. 1886 doğumlu Duralı oğlu Mehmet, R. 1302/M. 1886 doğumlu Mehmet oğlu Bekir, R. 1302/M. 1886 doğumlu Ali oğlu Bayram, R. 1303/M. 1887 doğumlu İsmail oğlu Mehmet, R. 1305/M. 1889 doğumlu İbrahim oğlu Tahir, R. 1305/M. 1889 doğumlu Mustafa oğlu Mehmet, R. 1311/M. 1895 doğumlu Salih oğlu Bekir, R. 1313/M. 1897 doğumlu Osman oğlu Ali, R. 1315/M. 1899 doğumlu Osman oğlu İsmail, R. 1315/M. 1899 doğumlu Hasan oğlu Halil, R. 1316/M. 1900 doğumlu Halil oğlu Mehmet (Demir) ve R. 1316/M. 1900 doğumlu Hüseyin oğlu Nasuh.

⁴⁵⁸ *Şehitlerimiz*, C. I, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 306-307.

3.3.4.1. Alpu Köyleri

3.3.4.1.1. Çardakçıbaşı Köyü

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Çardakçıbaşı köyü, XIX. yüzyılın son çeyreğinde aralarında Kırım Türkleri'nin de bulunduğu Rumeli'den gelen muhacirler tarafından kuruldu. Köyü kuran muhacirlerden bir kısmı ilk olarak 1860'lı yılların başlarında Kırım'dan göç ederek Dobruca'ya yerleştirilse de 93 Harbi'nden sonra bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıkması üzerine ikinci kez yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Anadolu'ya geldiklerindeyse 1880'li yılların başında Çardakbaşı mevkisine iskân edildiler. Bunları, 1930'lu yıllara kadar çeşitli yerlerden gelen Kırım Türkleri izledi⁴⁵⁹.

Çardakçıbaşı köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vuran kesintisiz savaş döneminden oldukça etkilenmiştir. Söz gelimi, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev alan Çardakçıbaşılı birçok genç, Çanakkale Muharebelerinde şehit olmuştur⁴⁶⁰. Millî Mücadele Dönemi'nde ise, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası köy, yaklaşık bir yıl süreyle Yunan kuvvetlerinin işgali altında kalmıştır. Bu süreç Çardakçıbaşı halkı için tam bir felaket olmuştur. Çünkü Yunan askerleri; talan, yağma, soygunculuk ve tecavüz gibi insanlık dışı eylemlerle köy halkını canından bezdirmiştir⁴⁶¹. Buna rağmen Çardakçıbaşı köyü zor dönemlerinde Millî Mücadele'ye elinden gelen desteği vermiştir. Türk ordusunda mücadele edip köyüne dönen gaziler olmuştur⁴⁶².

3.3.4.1.2. Fevziye Köyü

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Fevziye köyü, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kırım'ın Akmesit ve Kezlev bölgelerinden gelen Kırım Tatarları tarafından kuruldu. Bu muhacirler Anadolu'ya geldiklerinde, ilk olarak Alpu yakınlarındaki Kumtepe mevkisine yerleştirilse de bazı zorunlu sebeplere bağlı olarak burayı terk etmek zorunda kalmışlardı. Nihayet, resmî makamlara yaptıkları başvuru sonucu uzun bir

⁴⁵⁹ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 291-292.

⁴⁶⁰ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 14-15.

⁴⁶¹ Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder ve Mesut Erşan, *Millî Mücadele'de Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Araştırma Fonu Başkanlığı, Eskişehir, 2002, s. 156.

⁴⁶² *a.g.e.*, s. 103.

geçmişe sahip olan bölgede köylerini inşa ettiler. Kuruluşunu izleyen on yıllar boyunca Rumeli ve Kırım'dan münferit de olsa Kırım Tatar muhacirlerin Fevziye köyüne gelişini devam etti⁴⁶³.

Köy sakinleri, muhacirliğin tabii zorlukları yanında birçok sorunla da boğuşmak zorunda kalmıştır. İskân edildikleri ilk dönemlerden itibaren Alpularla uzun yıllar sürecek anlaşmazlıklar, bunlardan ilkiydi. Ayrıca köyün kurulduğu bölgenin o dönemde bataklık olması nedeniyle çok sayıda muhacir sıtma yüzünden hayatını kaybetmişti. Üstelik arazi anlaşmazlıkları, Gökçeoğlu ve Mamure gibi komşu Kırım Tatar köylerini karşı karşıya getirmişti⁴⁶⁴. Bunun yanında köy, bu sorunları gölgede bırakan başka zorluklara da maruz kaldı.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda Fevziye köyünden pek çok genç yer almış ve bir kaynağa göre bunların 36'sı farklı cephelerdeki muharebelerde şehit olmuştur⁴⁶⁵. Köy halkı, henüz acıları çok tazeyken ve yaralarını henüz saramamışken, bu kez de kendini Millî Mücadele içinde bulmuştur. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında tüm çevre köyler gibi Fevziye köyü de Yunan işgaline uğramıştır. Neyse ki, köy halkı işgalden önce köylerini terk etmeyi başarmıştır. Eylül 1922'de, Büyük Taarruz sürecinde, Fevziye köyü Yunan işgalinden kurtarılmıştır.

Millî Mücadele'de Fevziye köyü halkı, bir taraftan söz konusu işgalin zorluklarına göğüs germeye çalışırken, diğer taraftan da İstiklâl Harbi'ne elinden gelen desteği vermiştir. Bu bağlamda, Türk ordusunun çeşitli birliklerinde Fevziye köyünden gençler de yer almıştır. Bunların bir kısmı görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmiş; Abdulcebbar (Köksal), İbrahim (Öğüt) ve İbrahim (Ünlü), İstiklâl Madalyası almaya hak kazanmıştır⁴⁶⁶.

3.3.4.1.3. Mamure (Güneli) Köyü

⁴⁶³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 301-302.

⁴⁶⁴ Aynı yer.

⁴⁶⁵ Safvet Özdemir, "Fevziye Köyü", *Kırım Postası*, No: 3, Eskişehir, Aralık 1998, s. 6. Resmî kaynaklara göre ise I. Dünya Savaşı'nda köyden şehit olan yalnızca bir kişi vardır. R. 1302/M. 1886 doğumlu Mehmet oğlu İsmail, Çanakkale Muharebelerinde hayatını kaybetmiştir. Bk. *Şehitlerimiz*, C. III, *T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998*, ss. 14-15.

⁴⁶⁶ Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, ss. 103-104.

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Mamure köyü, Kırım'dan gelen muhacirler tarafından XX. yüzyılın hemen başlarında kuruldu. Bu muhacirler, Kırım'ın Kezlev ve Çongar bölgelerinden olup XIX. yüzyılın sonlarında Fevziye köyünü kuranlarla birlikte Anadolu'ya geldiler. Kısa bir süre sonra hükümet tarafından o dönem boş olan bugünkü köy mevkisinde evlerini inşa ettiler. 1903'te yapımı tamamlanan ve Mamure⁴⁶⁷ adı verilen köy, çevresindeki diğer Kırım Tatar köyleri gibi oldukça planlı bir şekilde inşa edilmiş ve 1930'lu yıllara kadar Bulgaristan ve Romanya'nın çeşitli bölgelerinden buraya muhacirler gelmeyi sürdürmüştü⁴⁶⁸.

Bununla birlikte kuruluşundan kısa bir süre sonra Mamure köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılında yaptığı savaşlardan ciddi anlamda etkilenmiştir. Bu bağlamda köyden çok sayıda genç, I. Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaşan Osmanlı ordusunda yer almıştır. Bunlardan bir kısmı, Çanakkale ve Filistin gibi cephelerde şehit düşmüştür⁴⁶⁹. Ne var ki köy, daha büyük acıları Millî Mücadele Dönemi'nde yaşamıştır. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası Yunan işgaline uğramış; camisi ve okulu dâhil 25 hanesi yağmalandıktan sonra tamamen yakılmıştır. Ayrıca çok sayıda hayvanla çok miktarda zahireye Yunan askerleri el koymuştur⁴⁷⁰.

Herşeye rağmen maruz kaldıkları büyük acı ve insanlık dışı muamelelere Mamure halkının kayıtsız kalması elbette beklenemezdi. I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra köyün gençleri, bu kez de Türk ordusunun çeşitli birimlerinde görev alacaktı. Bunlardan Salih (Kuzeyli) ve İsmail (Yönetimli) millî orduda görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirerek İstiklâl Madalyası almaya hak kazanan gazilerden oldu⁴⁷¹.

3.3.4.1.4. Yeşildon Köyü

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Yeşildon köyü, XX. yüzyılın hemen başlarında doğrudan Kırım'dan gelen muhacirler tarafından kurulmuştur. Yalıboyu, Kefe, Baydar

⁴⁶⁷ BOA, *DH.MHC.*, D. 46, G. 19.; D. 50, G. 70.

⁴⁶⁸ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 309-310.

⁴⁶⁹ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 14-15; Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 310.

⁴⁷⁰ ATASE, *İSH.*, A. 1043, D. 151, F. 1-55; Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi*, C. II, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1994, s. 39.

⁴⁷¹ Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, s. 105.

ve Kezlev gibi Kırım'ın farklı bölgelerinden olan bu muhacirler Anadolu'ya geldiklerinde iskân edildikleri ilk bölgede sıtma hastalığının çıkması üzerine köyün bugünkü mevkisine yerleştirilmiştir. Bundan kısa bir süre sonra, 1903'te iskâna açılan Yeşildon köyüne⁴⁷² sonraki birkaç on yıl boyunca Kırım'dan muhacirler gelmeyi sürdürmüş; 1950'li yıllarda bunlara Bulgaristan'dan gelen birkaç hane Kırım Tatar aile eklense de bunlar köyde kalıcı olmamıştır⁴⁷³.

Yeşildon köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlardan oldukça etkilenmiştir. Köyden pek çok genç, Balkan Muharebesi ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusuna katılmıştır. Bunlar içinde şehit ve gaziler olmakla beraber Abdülcemil Efendi gibi başarılı hizmetlerinden ötürü madalya alanlar da vardır⁴⁷⁴. Mütareke sonrası başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde, civardaki diğer Kırım Tatar köyleri gibi Yeşildon köyü de büyük acılara maruz kalmıştır. Eskişehir-Kütahya Muharebelerinden sonra Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilen köyde, 70 ev ve bir cami tamamen yağmalanarak yakılmıştır⁴⁷⁵.

Yaşadığı acı dolu günlere rağmen Yeşildon köyü, yine de Millî Mücadele'ye destek olmuştur. Türk ordusunun çeşitli birliklerinde görev alan gençlerden bazıları, İstiklâl Harbi'nden gazi olarak köylerine dönmüştür. Bunlardan Murat Hasıl (Keskin), Emin Veli (Özkıran), İbrahim (Giray) ve Abdülhamit (Toygan) gibi isimler, İstiklâl Madalyası almaya hak kazanmıştır⁴⁷⁶. Buna rağmen köyün neredeyse her hanesinden en az bir şehit verildiği ve bu sayının 40-50 civarında olduğu da söylenmektedir⁴⁷⁷. Şayet doğruysa, bir muhacir köyü için bu, gerçekten dramatik bir durumdur.

3.3.4.2. Çifteler'in Köyleri

3.3.4.2.1. Hayriye Köyü

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyü, 93 Harbi'nden sonra Kırım'dan gelen muhacirler tarafından XX. yüzyılın hemen başlarında kurulmuştur.

⁴⁷² BOA, DH.MHC., D. 57, G. 20.

⁴⁷³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 375.

⁴⁷⁴ BOA, DH. KMS., D. 32, G. 32.

⁴⁷⁵ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, s. 42.

⁴⁷⁶ Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, ss. 103-104.

⁴⁷⁷ Ertuğrul Karaş, "Yeşildon Köyü", *Emel*, No: 212, Ankara, Ocak-Şubat 1996, s. 40.

Köyün kurucuları Hanefî (Özcan), Abgani Usta kardeşler, Hacı Murat, Hacı Bağış, Hacı Abbas, Hacı Ömer, Hacı Hüseyin, Hacı Abdurrahman, Hacı Cebbar, Hacı Mehmet ve Doktor Ali, köyün kurulduğu yeri Sultan II. Abdülhamit'in Vakıflar İdaresi'ne devrettiği araziden 200 sarı liraya satın alarak⁴⁷⁸ buraya 1903 yılında iki cadde boyunca sıralanan geniş avlu ve standart evlerin olduğu köylerini inşa etmiştir. Daha sonra II. Abdülhamit'in iradesiyle Hayriye⁴⁷⁹ adı verilen köye 1920'li yıllara kadar Kırım Türkleri'nin iskânı devam etmiştir⁴⁸⁰.

Diğer Kırım Tatar köylerinde yaşayanlar gibi Hayriye köyü halkı da Osmanlı Devleti'nin son on yılında meydana gelen gelişmelerden oldukça etkilendi. Köy, özellikle 1921 yılının ikinci yarısında tam anlamıyla felaket dolu günler yaşadı. Yunan vahşet ve zulmünden olumsuz etkilendi⁴⁸¹. Sakarya Meydan Muharebesi'nin hemen öncesinde, 1921 yılının Ağustos ayında, Hayriye köyü Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu süreçte 40 hanelik köyün eşyaları, hayvanları ve yiyecekleri gasp edildi. Ayrıca köy halkından işkence görenler oldu⁴⁸².

Hayriye köyü, Millî Mücadele Dönemi'nde zor günler yaşamasına rağmen Türk ordusuna destek vermiştir. Köyden pek çok genç, İstiklâl Harbi'nde Bandırma, Eskişehir gibi yerlerdeki birliklerde görev yapmıştır. Eldeki kaynaklara göre bunların önemli bölümü, daha ziyade ordunun cephe gerisiyle ilgili birimlerinde yer almıştır. Söz gelimi, R. 1309/M. 1893 doğumlu Hasiplerden Abbas oğlu Mahmut, Sivrihisar Askerlik Şubesi'nde yazıcılık yapmıştır. O dönemin şartlarında okuma yazma bilmesi, Abbas'ın ortalama köylülerden daha iyi seviyede olduğunu gösterir. Hayriyeli gençlerin Türk ordusunda görev aldığı bir başka birim de, istihkâm bölükleriydi. Ayrıca cephelerde savaşarak Millî Mücadele'ye katkı sunanlar bulunuyordu⁴⁸³.

⁴⁷⁸ Ertuğrul Karas, "Hayriye Köyü", *Emel*, No: 205, Ankara, Kasım-Aralık 1994, s. 25.

⁴⁷⁹ *BOA, İ. HUS.*, D. 111, G. 1321/N-014.

⁴⁸⁰ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 317.

⁴⁸¹ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, s. 44.

⁴⁸² Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, s. 157.

⁴⁸³ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği envanterindeki albüme göre Hayriye köyünden İstiklâl Madalyası alan isimler şunlardır: R. 1316/M. 1900 doğumlu Abdurrahman oğlu Habibullah (Erten), R. 1312/M. 1896 doğumlu Osman oğlu İsmail (Bekdemir), R. 1309/M. 1893 doğumlu Bilal oğlu Mehmet (Cavak), R. 1315/M. 1899 doğumlu Abdulgani oğlu Abdullah Örsel ve R. 1309/M. 1893 doğumlu Abbas oğlu Mahmut Nedim. Bu kişilerden Abbas oğlu Mahmut Nedim, Abdulgani oğlu Abdullah (Örsel) ve Bilal oğlu Mehmet (Cavak)'a ait İstiklâl Madalyası Vesikaları için bk. Ekler kısmı.

3.3.4.2.2. Zaferhamit Köyü

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Zaferhamit köyü, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Köyü kuran muhacirler, 1860'lı yılların başlarında Kırım'dan göç ederek Dobruca'ya yerleştirilmesine rağmen 93 Harbi'nde Rusya karşısında aldığı yenilgi üzerine bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıkması üzerine ikinci kez göç etmek zorunda kalmıştı. Muhacirler Anadolu'ya geldiklerinde uzun bir geçmişe sahip olan Mamaköreni denilen yerde köylerini inşa etmeye başladılar. Her ne kadar köyün kuruluşu 1894 olarak gösterilse de, Kırımlı'ya göre bu tarih, köy camisinin yapım tarihi göz önüne alınarak bundan birkaç yıl öncesine dayanıyor olmalıydı⁴⁸⁴.

Zaferhamit de Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vuran savaşıardan çok olumsuz etkilenmiştir. I. Dünya Savaşı'ndaki çeşitli cephelerde bu köyden yaklaşık on yedi genç mücadele etmiş ancak bunlardan sadece altısı köye geri dönebilmiştir⁴⁸⁵. Mütareke sonrası başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde ise köy, daha büyük sıkıntılara maruz kalmış ve Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Yunan askerleri para, altın, yüzük ve saatlerini zorla alarak köy halkına işkence yapmıştır. Ayrıca köyde bulunan elli evi ateşe vererek pek çok hayvana el koymuş ve çok miktarda zahireyi imha etmiştir⁴⁸⁶. Eldeki kaynaklara göre Zaferhamit köyünden İstiklâl Harbi'ne katılan ve madalya alan sadece bir gazi bulunmaktadır⁴⁸⁷.

3.3.4.3. Mahmudiye'nin Köyleri

3.3.4.3.1. Hamidiye Köyü

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesinin en büyük köylerinden olan Hamidiye köyü, 93 Harbi'nden sonra Dobruca'dan gelen 15 hane kadar Nogay aile tarafından kuruldu.

Ayrıca İsmail Bekdemir, Habibullah Erten, Abdullah Örsel ve Mehmet Cavak'a ait madalya vesikaları için sırasıyla bk. *BCA*, 30-11-1-0/363-14-3; *BCA*, 30-11-1-0/354-19-2; *BCA*, 30-11-1-0/357-34-20; *BCA*, 30-11-1-0/349-43-10.

⁴⁸⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 379-380.

⁴⁸⁵ Ertuğrul Karas, "Zaferhamit Köyü", *Emel*, No. 226, Ankara, Mayıs-Haziran 1998, s. 24.

⁴⁸⁶ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, s. 31.

⁴⁸⁷ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'ndeki albümde, Zaferhamit köyünden İstiklâl Madalyası alan kişi, [R. 1316/M. 1900](#) doğumlu Şaban oğlu Şükrü'dür. 2. Kolordu karargâhında görev yapmıştır.

Kuruluşunu müteakip doğrudan Kırım'dan gelen muhacirlerin de yerleştirilmesiyle II. Abdülhamit'e atfen köye 1890 yılında Hamidiye ismi verildi⁴⁸⁸. Bunun yanında Kırım Türkleri'nin gerek Dobruca, gerekse Kırım'dan Hamidiye köyüne gelişleri azalan sayılarla da olsa 1940'lı yıllara kadar devam etti. Böylece XX. yüzyılın ilk yarısı itibariyle köy, homojen bir yapıya bürünmüş oldu⁴⁸⁹.

Hamidiye köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlardan önemli şekilde etkilenmiştir. Köyün pek çok genci, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde çarpışmalara katılmış ve bunlardan bir kısmı yeni vatanlarına son görevlerini yerine getirmiştir. Bu bağlamda Hamidiye köyü ilk kurbanını Çanakkale Muharebeleri sırasında vermiştir. Doğum yılı belirtilmeyen Ali oğlu Naip, kaldırıldığı Cenup Grubu Ağır Mecruhin Hastanesi'nde 29 Haziran 1915'te hayatını kaybetmiştir. Nasuhoğullarından R. 1310/M. 1894 doğumlu Ali oğlu Süleyman, Çanakkale'deki Kirte Muharebelerinde 8 Ekim 1918'de; R. 1290/M. 1875 doğumlu Abdi oğlu Hüseyin de 2. Kolordu'ya bağlı İşkodra Fırkası'nda mücadele ettiği sırada 20 Ağustos 1916'da şehit düşmüştür⁴⁹⁰. Hamidiye köyünde yaşayan Kırım Türkleri'nin yeni vatanları için ödeyecekleri bedelse, bunlarla sınırlı kalmamıştır.

Müttefikleriyle I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi ile yeni bir döneme girmişti. Her ne kadar devlet Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın yaralarını bu dönemde sarmayı umsa da, beklentileri boşa çıkacaktı. Mütareke sonrası birçok yer; İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın işgaline uğradı. Özellikle 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali, Millî Mücadele'nin yurt sathına yayılmasına zemin hazırladı. Bu süreçte Yunan işgaline uğrayan Hamidiye köyü, Millî Mücadele'de Türk ordusuna büyük destek oldu. Özellikle Batı Cephesi'ndeki muharebelere köyden pek çok genç katıldı. Görevlerini başarıyla yerine getiren kişilerden İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilenler olduğu gibi şehit ve gazi olanlar da bulunuyordu⁴⁹¹.

⁴⁸⁸ BOA, DH.MKT. D. 1704, G. 25; D. 1715, G. 115.

⁴⁸⁹ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 314-315.

⁴⁹⁰ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 18-19.

⁴⁹¹ Polatlı *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nde Hamidiye köyünden İstiklâl Madalyası alan şehit ve gaziler şunlardır: R. 1314/M. 1898 doğumlu Mehmet oğlu Ahmet (Pamuktepe), R. 1314/M. 1898 doğumlu Seyit oğlu Hasan (Yumrukaya), R. 1315/M. 1899 doğumlu Yahya oğlu İdris

3.3.4.3.2. Mesudiye Köyü

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Mesudiye köyü, Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcık ve Kırcaali bölgelerinden gelen muhacirler tarafından XX. yüzyılın hemen başlarında kuruldu. Bundan bir süre sonra köye doğrudan Kırım'dan gelen muhacirler de yerleştirildi. Akmescit ve Kezlev bölgelerinden olan muhacirler Osmanlı yönetimi tarafından ilk olarak Çukurova'ya gönderilse de bölgenin iklimine uyum sağlayamadıkları için Eskişehir'e dönmek zorunda kalmıştı. Yaklaşık 40 kadar ailenin gelmesiyle büyüyen köye 1934'te Kırım'dan gelen beş aile daha yerleştirildi⁴⁹².

Muhacirliğin getirdiği önemli problemlerin üstesinden tam olarak gelemeyen kendilerini bir dizi savaş içinde bulan Mesudiye halkından çok sayıda genç, Çanakkale başta olmak üzere I. Dünya Savaşı'nın birçok cephesinde Osmanlı ordusunda görev alsa da çoğu şehit olmuştur⁴⁹³. Bu bağlamda R. 1295/M. 1880 doğumlu Cabbar oğlu Abdulgani ve R. 1303/M. 1887 doğumlu Selami oğlu Bekir Çanakkale'deki muharebelerde 1915'te şehit olmuştur⁴⁹⁴. Kurtoğullarından Vehap oğlu Bahri, Mehmet Ali oğulları Seftar ve Hasan'la R. 1302/M. 1886 doğumlu İlyas oğlu Battal da Çanakkale Muharebeleri sırasında şehit düşmüşlerdir⁴⁹⁵.

Millî Mücadele'nin yürütüldüğü yıllarda ise, Mesudiye köyü çok daha büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Çünkü Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde Türk ordusunun aldığı ağır yenilgi, pek çok köy gibi Mesudiye'yi de Yunan işgali karşısında savunmasız bırakmıştır. Bu nedenle köy halkı, Yunan kuvvetleri gelmeden Mesudiye'yi terk etmiştir. Her ne kadar bu sayede köyde herhangi bir can kaybı olmasa

(Yumrukaya), R. 1312/M. 1896 doğumlu Yahya oğlu Zekeriya (Yumrukaya), R. 1309/M. 1893 doğumlu Salih oğlu Ali, R. 1312/M. 1896 doğumlu Akif oğlu Hüseyin, R. 1317/M. 1901 doğumlu Ahmet oğlu Mehmet, R. 1314/M. 1898 doğumlu Hasan oğlu Rafi (İkinci İnönü Muharebesi'nde şehit olmuştur) ve R. 1314/M. 1898 doğumlu Mehmet oğlu Ahmet (Pamuktepe). Bu isimlerden Ahmet Pamuktepe, Hasan Yumrukaya, Zekeriya Yumrukaya ve İdris Yumrukaya'ya ait madalya bilgileri için ayrıca bk. BCA, 30-11-1-0/344-18-13.

⁴⁹² Süleyman Gence'nin Mesudiye köyü hakkında yazdığı makale için bk. <https://www.vatankirim.net/diasporadaki-koylerimizden-mesudiye-koyu-152/>, Erişim Tarihi (10.07.2021).

⁴⁹³ Aynı yer. Ayrıca Mesudiye köyünün şehit olan isimleriyle ilgili bk. https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/SehitYakini_Basvuru.aspx?Id=2329453, Erişim Tarihi (10.07.2021).

⁴⁹⁴ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 18-19.

⁴⁹⁵ a.g.e., ss. 18-19.

da, işgal altında olduğu günlerde Mesudiye köyü tamamen yağmalanmıştır. Duvar saatlerinden kuyulardaki zahireye kadar her şey gasp edilmiştir⁴⁹⁶. Anlatılanlara göre Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Yunanlılar köyü tamamen yakmışlar. Yangın, yakındaki bir başka Kırım Tatar köyü Hayriye'den de korku ve endişeyle izlenmiş⁴⁹⁷.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Mesudiye halkı, bir süre önce geldikleri yeni yurtlarının işgali karşısında ellerinden geleni yapmıştır. Köyün gençleri, Türk ordusunun çeşitli cephelerdeki birliklerinde mücadele etmiştir. İçlerinde İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilenler de vardır. Beytullah Temiz, İzzetullah Karakurt, Nezir Akalın, Şahabettin Esen, Seyit Yahya Yılmaz ve Arslan Akyürek bunlar arasındadır⁴⁹⁸. Ayrıca, R. 1313/M. 1897 doğumlu Mehmet oğlu Seyit ve R. 1315/M. 1899 doğumlu İslam oğlu Kâzım da İstiklâl Madalyası ile onurlandırılmıştır⁴⁹⁹.

3.3.4.3.3. Şerefiye Köyü

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Şerefiye köyü, XX. yüzyılın hemen başlarında Kırım'ın Kezlev, Canköy ve Akmescit gibi bölgelerinden gelen muhacirler tarafından kuruldu. Deniz yoluyla İstanbul'a gelen muhacirlerin bir kısmına iskân için ilk olarak Eskişehir yakınlarındaki Sultandere gösterilse de Kırım Türkleri şehre yakınlığın muhtemel olumsuzlukları nedeniyle bunu kabul etmeyerek Çifteler Çiftliği yakınlarındaki köyün bugünkü bulunduğu yeri seçtiler. Güç bela yaptıkları köylerine de 1903 yılında yerleştiler⁵⁰⁰. II. Abdülhamit'in iradesiyle Şerefiye adı verilen köye⁵⁰¹ 1935 yılına kadar Kırım'dan gelenler oldu⁵⁰².

⁴⁹⁶ ATASE, *İSH.*, A. 1043, D. 151, F. 1-83.

⁴⁹⁷ <https://www.vatankirim.net/diasporadaki-koylerimizden-mesudiye-koyu-152/>, Erişim Tarihi (08.12.2021).

⁴⁹⁸ Mahmudiye Askerlik Şubesi'nin 26.05.1998 tarih ve 4063.1.-98/PER. (1021)-98 sayılı yazısına atfen verilen isimler ile ilgili olarak bk. Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, s. 115.

⁴⁹⁹ Sivrihisar Askerlik Şubesi *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ne göre Mesudiye köyünden İstiklâl Madalyası alanlardır. Bu farklılıklar, köylerin bağlı bulunduğu birimlerin değişmesinden kaynaklanmaktadır.

⁵⁰⁰ Çiğdem Sütçü, *Şerefiye ve Mesudiye Köyleri Sosyo-Kültürel Yapılarının Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, ss. 17-18.

⁵⁰¹ BOA, *İH.*, D. 111, G. 1321/N-014.

⁵⁰² Aynı yer.

Şerefiye köyü, Eskişehir’e bağlı pek çok köy gibi Osmanlı Devleti’nin son on yılında katıldığı savaşıardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Anlatılanlara göre o dönem Osmanlı ordusuna katılıp geri dönmeyen 35 asker vardır⁵⁰³. Buna karşın Millî Savunma Bakanlığı kaynaklarına göre Şerefiye köyünden yalnızca üç şehit bulunuyordu. R. 1302/M. 1886 doğumlu İlyas oğlu Battal, Kafkasya Cephesi’ndeki Pinegadi Muharebelerinde; R. 1291/M. 1876 doğumlu Halil oğlu Mustafa, Çanakkale Muharebeleri sırasında Kanlıdere’de şehit olmuştur. Aynı muharebede yaralanan Ali oğlu Naip de Şarköy 5. Harp Hastanesi’nde kurtarılamayarak hayatını kaybetmiştir⁵⁰⁴. Bir başka resmî kaynakta ise Seyithaliloğullarından R. 1309/M. 1893 doğumlu Hacı İbrahim oğlu Abdulgaffar ve R. 1303/M. 1887 doğumlu Mehmet Emin oğlu Mustafa Çanakkale Muharebelerinde şehit olanlar arasında gösterilmiştir⁵⁰⁵.

Yaşadıkları büyük acıların yaralarını henüz saramayan Şerefiye halkı, Millî Mücadele Dönemi’nde daha büyük zorluklara maruz kaldı. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrasında köyü işgal eden Yunan kuvvetleri, ziynet eşyalarını aldıkları kadınlara tecavüz etmeye çalışsa da erkeklerin karşı koymaları üzerine bunları bırakmak zorunda kalmışlardı. Büyük miktarda parayı gasp etmelerinin yanında, köydeki çok sayıda hayvana da el koyan Yunan kuvvetleri, o yılın harman mahsullerinin bir kısmını yağmalamışlar ve yakmışlardı⁵⁰⁶.

İşgal sırasında maruz kaldıkları muameleler, Şerefiye köyünün Millî Mücadele’ye desteğini doğal olarak arttırmıştı. Bu bağlamda İstiklâl Harbi’nde Türk ordusu saflarında mücadele eden Şerefiyeli pek çok isim olmuştu. Her ne kadar bunların büyük bölümü cephe önünde savaşıa da, cephe gerisi faaliyetlerde bulunanlar da vardı. Görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getirenler arasında İstiklâl

⁵⁰³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 361.

⁵⁰⁴ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 18-19.

⁵⁰⁵ https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/SehitYakini_Basvuru.aspx?Id=2329439, Erişim Tarihi (09.07.2021).

⁵⁰⁶ ATASE, *İSH.*, A. 1043, D. 151, F. 1-71; Sarıkoyuncu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, s. 161.

Madalyası almaya hak kazananlar olduğu gibi⁵⁰⁷ çeşitli nedenlerden iptal edilenler de bulunuyordu⁵⁰⁸.

3.3.4.4. Eskişehir Merkez, Hacı Seyit Mahallesi

Eskişehir, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım başta olmak üzere farklı bölgelerden gelen çok sayıda muhacir topluma ev sahipliği yapmıştır. Muhacirler, her ne kadar ağırlıklı olarak köylere iskân edilseler de, şehir merkezine yerleştirilenler de yok değildi. Bunlardan biri, Kırım’da yaşayan Hızır ve Bahtlı çiftiydi. Aile, yeni yüzyılın hemen başlarında uzun ve çileli bir yolculuğun ardından çocuklarıyla birlikte Anadolu’ya gelerek Eskişehir’e yerleştirildi. Böylece, İstiklâl Harbi’nin en uzun ömürlü gazilerinden biri olacak R. 1314/M. 1898 Kırım doğumlu Yakup Satar’ın hikâyesi başlamış oldu.

Yakup Satar, I. Dünya Savaşı’ndan İstiklâl Harbi’nin sonuna kadar neredeyse aralıksız şekilde görev yapmıştır. Henüz 17 yaşında Osmanlı ordusuna katılan genç Yakup’un ilk görev yeri Bağdat’tır. Burada Almanlar tarafından o zamanlar yeni kullanılmaya başlayan kimyasal gazlarla ilgili eğitim alan grupta yer alır. Bu görev iptal edilince, bu kez İngilizlere karşı savaşmak üzere Basra’ya gönderilir ve kolundan yaralanarak esir düşer. Bu sıralarda yaralı kolu, İngiliz sağlıkçıların müdahalesiyle kesilmekten kurtulur. Genç Yakup, nihayet iki yıllık esaretin ardından esir mübadelesi kapsamında gemiyle İstanbul’a döner⁵⁰⁹.

İstanbul’a 22 gün süren uzun yolcuğun ardından ayak basan Yakup Satar, burada kötü bir sürprizle karşılaşır. Kıyıda iskelelere demirli çok sayıda savaş gemisi gördüğünde o an yanlış bir yere gelmiş olabileceğine dair içinde bir kuşku doğar. Ne var ki çok kısa zamanda asırlardır Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapan İstanbul’un

⁵⁰⁷ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği envanterindeki albümde, Şerefiye köyünden İstiklâl Madalyası alan dört kişi vardır: Abdurrezzakoğullarından R. 1312/M. 1896 doğumlu Cemalettin oğlu Halil Tongiç, Bekmehmet’in iki oğlu R. 1317/M. 1901 doğumlu Hüseyin ve Hasan Elitok kardeşler ve R. 1310/M. 1894 doğumlu Hacı Mehmet oğlu Ömer (Elitok). Yine bu isimlerden Hüseyin Elitok, Hasan Elitok, Halil Tongiç ve Ömer Elitok ile ilgili diğer belgeler için ayrıca bk. BCA, 30-11-0/423-8-8; BCA, 30-11-0/411-21-7; BCA, 30-11-1-0/427-29-18; BCA, 30-11-1-0/349-43-10.

⁵⁰⁸ Cumhuriyet Arşivi’nde firar, izin tecavüzü veya baba adı yanlışlığından dolayı İstiklâl Madalya vesikaları iptal edilenler Hasan Elitok ve Halil Tongiç’tir. BCA, 30-11-1-0/426-23-4; 30-11-1-0/398-10-2.

⁵⁰⁹ <http://tarih-turk.blogspot.com/2014/01/son-İstiklâl-gazisi-anlar.html>, Erişim Tarihi (22.08.2021).

düşman postalları altında işgale uğradığını anlar. Hiç vakit kaybetmeden doğruca Eskişehir'e geçer. Ailesiyle bir süre hasret giderdikten sonra gönüllü olarak Türk ordusuna katılır⁵¹⁰.

Millî Mücadele'de ilk olarak Sakarya Meydan Muharebesi'nde görev alır. Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde Yunanlılara karşı Türk ordusu ağır bir yenilgi almış ve Sakarya hattına hızla geri çekilmektedir. Bu sırada Sivrihisar'da mola verilir. Yakup Satar'ın ayaklarındaki yara ve dikenler kendisini o kadar rahatsız etmiştir ki, dayanamayıp gizlice Sivrihisar'a gider. Karanlıkta bir evin kapısını çalar. Ev sahibi, kuşku dolu gözlerle kapıyı açar açmaz ayağını gösterir ve kendisine bir çarık verilmesini ister. Bunun üzerine yaşlı ev sahibi, bir çift yemeni ile yırtıldığında dikebileceği iğne ve ipliği kendisine verir. Yakup Satar o kadar mutlu olmuştur ki, kendisine artık karada ölüm yoktur. Âdeta uçarak bölüğüne döner⁵¹¹.

Ardından Polatlı'ya doğru yeniden harekete geçerler. Daha sonra çok uzakta olmayan düşman kuvvetlerine tesadüf ederler. Yakup Satar'ın bulunduğu birlikteki Türk askerleriyle, mevzilerinde bekleyen Yunan askerlerinin neredeyse tam ortasında bir çeşme bulunmaktadır. O sırada iki Yunan askeri, atları su içerken koyu bir muhabbete dalmıştır. Bunu fark eden Yakup Satar, arkadaşına sürünerek gidip atları ürkütmesini söyler. Kendisi de atları diğer tarafta karşılamayı planlamaktadır. Düşündüğü gibi de olmuştur. Silah ve cephane dolu dört atı birliklerine götürürler. Tabii, komutanları bu duruma çok sevinir⁵¹².

Yakup Satar, Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Büyük Taarruz'a da katılır. İstiklâl Harbi'nin bu son safhasında hayatı boyunca unutamayacağı bir sürprizle karşılaşır. Afyon Kocatepe'de nöbet tuttuğu bir sırada arkasından iki kişi yaklaşır. İçlerinden biri, “*Ne yapıyorsun asker*” diye sorduğunda Yakup Satar, kendisine verilen emir gereği arkasına bile dönmeden düşmanı gözlediğini söyler. Bu kez “*Ver bakayım ben de düşmanı görebilecek miyim?*” deyince, Yakup Satar geriye dönüp dürbünü uzattığında karşısında masmavi gözler görür. Yıllar sonra bu anısını:

⁵¹⁰ Aynı yer.

⁵¹¹ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü.

⁵¹² Aynı yer.

“Adı aramızda daha o zaman efsane haline gelen komutan, o anda tam karşımdaydı. Rüya gibiydi. Mustafa Kemal Paşa’nın zaman zaman asker ve halk arasına karışarak insanları şaşırttığını hikâye gibi anlatırlardı. Ben de “Koca komutanın ne işi var bizim gibi insanlarla” derdim. Şimdi düşünüyorum da onu Türkler’in Ata’sı yapan işte buydu. 109 yaşına geldim. Cumhuriyet’in bütün yöneticilerini gördüm. Bunca yıl sonra Atatürk’ün niye Atatürk olduğunu, ancak bu kelimelerle anlatabiliyorum”⁵¹³, sözleriyle dile getirmiştir.

I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi gazisi Yakup Satar, 3 Nisan 2008’de hayata gözlerini yumdu. Bir asrı geçen uzun ömründe, çocukları ve torunlarına gurur duyacakları yadigârlar bıraktı. Her şeyden önce Millî Mücadele’de gösterdiği kahramanlıklardan dolayı kırmızı şeritli İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmişti⁵¹⁴. Ayrıca üst düzey devlet yöneticilerinin ziyaretleri kendisini ve ailesini çok mutlu etmişti⁵¹⁵. Bunlardan belki de daha önemlisi vefatından kısa bir süre önce çekilen “*Son Buluşma*” adlı filmde yer alarak hatırasını âdeta ölümsüzleştirmesiydi. Filmde, İstiklâl Harbi’nin son tanıkları; Gazi Ömer Küyük, Gazi Yakup Satar ve Gazi Veysel Turan’ın günlük yaşamları ve savaş yıllarına dair anıları izleyiciyle buluşmuştur⁵¹⁶.

3.3.4.5. Sivrihisar’ın Köyleri

3.3.4.5.1. Karakaya Köyü

Eskişehir’in Sivrihisar ilçesine bağlı Karakaya köyü, Kırım Türkleri tarafından XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen iki ayrı göç dalgası sonucunda kurulmuştur. Köyü kuran muhacirler, 1860’lı yılların başında bugünkü Bulgaristan’ın bulunduğu topraklara iskân edilmiş; 93 Harbi’nde bu toprakların Osmanlı Devleti’nin elinden çıkmasıyla da yüzyılın sonlarına doğru bu kez Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu muhacirler başlangıçta Çifteler yakınlarındaki Mandıra köyüne

⁵¹³ <http://tarih-turk.blogspot.com/2014/01/son-istiklâl-gazisi-anlar.html>, Erişim Tarihi (23.08.2021).

⁵¹⁴ BCA, 30-11-1-0/365-26-14; BCA, 30-11-1-0/357-34-20.

⁵¹⁵ Bu ziyaretçilerden biri de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile eşi Emine Erdoğan’dı. 2 Nisan 2007’de yaptıkları ziyarette Yakup Satar’a altın kaplama köstekli bir cep saati hediye etmişlerdi. Ayrıntılı bilgi için bk. <https://www.haber7.com/guncel/haber/231468-basbakan-son-istiklâl-savasi-gazisinin-evinde-foto-galeri>, Erişim Tarihi (23.08.2021).

⁵¹⁶ Serap Kurt Kayserili, *I. Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı’nın Beyaz Perdeye Yansımaları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011, ss. 77-78.

yerleştirilseler de sıtma hastalığı nedeniyle burada barınamayarak oldukça eski bir geçmişe sahip Karakaya mevkisine gelmiştir. Çok sancılı bir sürecin ardından 1900 yılında kurulan köye, sonraki yıllarda da muhacirler gelmeyi sürdürmüştür⁵¹⁷.

Karakaya köyü, Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vuran savaşlardan oldukça etkilenmiştir. Henüz kısa süre önce kurulan köyün pek çok evladı, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda yer alarak Çanakkale başta olmak üzere birçok cephede yeni vatanları için savaşmıştır. Bunlardan R. 1295/M. 1880 doğumlu Ali oğlu Hacı Geldi Kireçtepe'de; R. 1298/M. 1882 doğumlu Mehmet oğlu Hacı İbrahim Anafartalar'da şehit olmuştur⁵¹⁸. Yine Çanakkale Muharebelerinde yaralanan R. 1294/M. 1879 doğumlu Feyyaz oğlu Sait, tedavi gördüğü Şimal Grubu Ağır Mecrûhin Hastanesi'nde hayatını kaybetmiştir⁵¹⁹. Bu kayıplar, Karakaya köyü için elbette büyük acılardı ancak son da olmayacaktı.

Millî Mücadele'nin verildiği yıllarda ise Karakaya köyü, çok daha büyük acılara maruz kaldı. Köy, İstiklâl Harbi'nin en önemli dönüm noktası olan Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu süreç her ne kadar uzun sürmese de, Karakaya köyü üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Köy halkından Abdulgaffar ve annesiyle, Mehmet ve Halit isimli kişiler işkence gördüler. Ayrıca yağma ve tecavüz için Karakaya köyüne gelen bir Yunan müfrezesi, halkın kayalıklara saklanmasıyla dolaylı istedikleri sonucu alamadılar. Buna rağmen köyden çok sayıda hayvanla, büyük miktarlarda zahire ve hububatı da gasp ettiler⁵²⁰.

Uğradıkları insanlık dışı muameleler ve “*son vatan*” psikolojisi, Karakaya köyünün Millî Mücadele'ye desteğini arttırmıştır. Daha önce belirtildiği gibi köy, tarihî Sakarya Zaferi'nden sonraki Büyük Taarruz'a hazırlık sürecinde, 61. Tümen'e uzun bir süre ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca, köyün pek çok evladı Millî Mücadele boyunca farklı cephelerdeki birliklerde görev almıştır. Bunların büyük bölümü, Yunan kuvvetleri ile cephelerde yapılan savaşlara katılmıştır. Ayrıca cephe gerisi hizmetlerde

⁵¹⁷ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 333-334.

⁵¹⁸ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 28-29.

Ayrıca bk. https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/SehitYakini_Basvuru.aspx?Id=2345695, Erişim Tarihi (10.07.2021).

⁵¹⁹ *a.g.e.*, ss. 33-34.

⁵²⁰ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, s. 23.

bulunan Karakayalılar olmuştur. Her iki gruptan köyüne gazi olarak dönenlerin çoğu İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir⁵²¹.

3.3.4.5.2. Ortaklar (Aziziye) Köyü

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Ortaklar köyü, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kırım'dan gelen muhacirler tarafından kuruldu. Kırım'ın Kefe bölgesinden gelen bu muhacirler, başlangıçta Sivrihisar'ın Yenice mahallesinde bir müddet kaldıktan sonra kendilerine tahsis edilen Ortaklar mevkisine geçtiler. Burada devletten aldıkları destekle köylerini inşa ettiler. 1907 yılında yapımı tamamlanan ve Sultan Abdülaziz'e atfen Aziziye⁵²² adı verilen köye, 1940'lı yılların sonuna kadar azalan miktarlarda da olsa muhacir iskânı sürmüştür⁵²³.

Ortaklar köyü de Osmanlı Devleti'nin son döneminde katıldığı savaşıardan ciddi anlamda etkilenmiştir. Köyün pek çok genci, I. Dünya Savaşı'nın çeşitli cephelerinde Osmanlı ordusunda yer almıştır. Söz gelimi sadece Yemen'de Ortaklar köyünden en az üç kişi şehit olmuştur⁵²⁴. Ayrıca R. 1299/M. 1883 doğumlu Ahmet oğlu Ferit'le R. 1310/M. 1894 doğumlu Hasan oğlu Hüseyin de Çanakkale Muharebeleri sırasında Kireçtepe'de hayatlarını kaybetmiştir⁵²⁵. Bununla birlikte Eskişehir civarındaki pek çok Kırım Tatar köyü gibi Ortaklar için de bu acılar son olmamıştır.

Mütareke sonrası başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde ise Ortaklar köyü, daha büyük acılara maruz kalmıştır. Bu bağlamda Sakarya Meydan Muharebesi'nde ağır yara alan Yunan ordusunun çekilişi sırasında işgale uğramış; 29 ev ve bir camiden

⁵²¹ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneğinde bulunan albümde, Karakaya köyünden İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilenler şunlardır: R. 1317/M. 1901 doğumlu Abdulmecit oğlu Mehmet Emin (Yılmaz), R. 1312/M. 1896 doğumlu Nezir oğlu Rıza (Teşcan), R. 1314/M. 1898 doğumlu Şerafettin oğlu Hüseyin (Ericek), R. 1300/M. 1884 doğumlu İsmail oğlu Nuri, R. 1300/M. 1884 doğumlu Osman oğlu Hasan, R. 1310/M. 1894 doğumlu Ahmet oğlu Yahya, R. 1310/M. 1894 doğumlu Abdi oğlu Mehmet, R. 1316/M. 1900 doğumlu Mehmet oğlu Hasan, R. 1316/M. 1900 doğumlu Hüseyin oğlu Ali ve R. 1316/M. 1900 doğumlu İbrahim oğlu Akif. Bu isimlerden Hüseyin Ericek'e ait madalya bilgileri için ayrıca bk. BCA, 30-11-1-0/357-37-8.

⁵²² BOA, DH.MKT., D. 1201, G. 4.

⁵²³ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 354.

⁵²⁴ Ertuğrul Karaş, "Ortaklar Köyü", *Emel*, No: 215, Ankara, Temmuz-Ağustos 1996, ss. 45-46.

⁵²⁵ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 28-31. Ayrıca bk. https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz.aspx?verification=KapsamVeAmacOkundu, Erişim Tarihi (11.07.2021).

oluşan köy, ahır ve samanlıklarıyla birlikte tamamen yakılmıştır. Ayrıca köyün 10 adet arabasına el konmuş, pek çok hayvan gaspedilmiş, önceki yıldan kalan çok miktarda mahsul yakılmış ve tarımda kullanılan araç ve gereçleri kullanılamaz hale getirilmiştir. Tüm bunlar yetmezmiş gibi Yunan askerlerinin tecavüzüne uğrayanlar da olmuştur⁵²⁶.

Bu dayanılmaz acılara rağmen Ortaklar köyü Millî Mücadele'ye büyük destek verdi. Yunan askeri harekâtında cephe üzerinde kalan bu köyden İstiklâl Harbi'ne katılan pek çok genç bulunuyordu. Bunlar cephe önü ve cephe gerisinde aldıkları görevleri başarıyla yerine getirerek⁵²⁷ Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında pay sahibi oldular.

3.3.4.5.3. Paşakadın (Burhanettin) Köyü

Paşakadın köyü, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Rumeli'den gelen muhacirler tarafından kuruldu. Bu muhacirler ilk olarak 1860'lı yılların başında Kırım'dan göç ederek o dönem Osmanlı toprağı olan Tırnova ve Rusçuk'a yerleştirilmiş; 93 Harbi'nden sonra söz konusu yerlerin Osmanlı egemenliğinden çıkmasıyla bu kez de Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Muhacirlerin Sivrihisar yakınlarında iskân edildiği tarihî bölge, "Paşakadın" veya "Paşakadın Çeşmesi" olarak bilinmesine rağmen⁵²⁸ 28 hane ve 108 kişiden oluşan köye II. Abdülhamit'in iradesiyle Burhanettin adı verilmişti⁵²⁹.

Muhacirliğin getirdiği sorunların yanında Paşakadın halkı, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren belli dönemlerde kuraklık ve açlık gibi sorunlarla da boğuşmak zorunda kalmıştır. 1907 yılını izleyen ve üç yıl süren kuraklık ve açlık, ağır darbe indirmiş olsa da köy halkı çalışkanlığıyla bu zor günlerin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Hatta Osmanlı Devleti'nin son on yıllık savaş döneminde bile bu gelişim devam etmiştir⁵³⁰.

⁵²⁶ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, s. 26.

⁵²⁷ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'ndeki albümde, Ortaklar köyünden İstiklâl Madalyası alan gaziler şunlardır: R. 1309/M. 1893 doğumlu Mehmet oğlu Tevfik ve R. 1316/M. 1900 doğumlu Osman oğlu Zekeriya.

⁵²⁸ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 356.

⁵²⁹ BOA, *DH. MKT.*, D. 95, G. 11; İrade-Dahiliye, D. 1307, G. 1311/S. 51.

⁵³⁰ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, ss. 356-357.

Buna rağmen diğer pek çok Kırım Tatar köyü gibi Paşakadın da söz konusu süreçten ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Köyün gençlerinden pek çoğu I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde mücadele eden Osmanlı ordusunda yer almış ve bazıları yeni vatanlarına son görevlerini yerine getirmiştir. Bu bağlamda köyün ilk şehidi, R. 1298/M. 1882 doğumlu Mehmet Ali oğlu Mustafa olmuştur. Çanakkale'deki önemli muharebelerden Anafartalar'da hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Seyithaliloğullarından R. 1311/M. 1895 doğumlu Bekir oğlu Halil Filistin'de, R. 1293/M. 1878 doğumlu Recep oğlu İzzet de Irak Cephesi'ndeki savaşlarda şehit olmuştur⁵³¹.

Şüphesiz bu kayıplar Paşakadın köyüne çok büyük acılar yaşatsa da Millî Mücadele yıllarında yaşanan sorunlar, belki de diğer tüm sorunları gölgede bırakacak cinstendi. Köy, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası Yunan kuvvetlerinin işgaline uğradı. İşgaller küçük kıtalar tarafından gerçekleştirilmesine rağmen halk üzerindeki olumsuz etkisi büyük oldu. İşgal sürecinde Yunan askerleri evlere girerek para ve kıymetli eşyalarını vermeleri için halka sürekli baskı ve işkence yaptı. Ayrıca köyün erkeklerini camiye toplayarak bomba ile imha etmek isteseler de bombanın cami kapısı önünde patlaması sonucu başarılı olamadılar. Köy kadınları dağlara saklandığı için ırz ve namuslarına dokunamadılar. Paşakadın köyünün işgal sürecinde kayıpları 1200 keçi ve koyun, 100 sığır, 20 öküz, 200 at, 20 merkep, 1500 tavuk ve çok sayıda ev eşyası idi⁵³².

Maruz kaldıkları acılar karşısında Paşakadın köyünde yaşayan Kırım Türkleri, İstiklâl Harbi'nde ellerinden gelen fedakârlığı yaptılar. Bu bağlamda köyden pek çok genç Türk ordusunun özellikle Batı Cephesi'ndeki çeşitli birimlerinde görev yaptı. Bunlar ağırlıklı olarak Yunan kuvvetleriyle cephe savaşlarında çarpıştı. Fakat hastane gibi cephe gerisinde faaliyet gösteren yerlerde vatani görevini yapanlar da yok değildi. Büyük bölümü üstlendikleri görev ve sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirdiler ve gazi olarak İstiklâl Madalyası almaya hak kazandılar⁵³³.

⁵³¹ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 28-33.

⁵³² Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, ss. 21-22; Sarıkoyunlu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, s. 205.

⁵³³ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'nde bulunan albümde, Paşakadın köyünden İstiklâl Madalyası alan gaziler şunlardır: R. 1309/M. 1893 doğumlu İbrahim oğlu Mürüvvet (Öncel), R. 1299/M. 1883 doğumlu Talat oğlu İlyas, R. 1299/M. 1883 doğumlu Gaffar oğlu Mehmet, R. 1301/M. 1885 doğumlu Şuayip oğlu Hasan, R. 1316/M. 1900 doğumlu Derviş oğlu Yahya (Başkı), R. 1306/M.

3.3.4.5.4. Yaverören (Yaverviran) Köyü

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Yaverören köyü, XIX. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen iki göç dalgasıyla kurulmuştur. Kırımlı'ya göre bunlardan ilki 1874 yılında Rus Çarı II. Aleksandır döneminde yürürlüğe giren zorunlu askerlik uygulamasının toplumda yarattığı panik havasından kaynaklanmıştır. Rus ordusunda askerlik yapmak istemeyen çoğunluğu Bahçesaraylı binlerce Kırım Türkü, anavatanlarını terk ederek Anadolu'ya göç etmiştir. Bunlara 1895'te Kezlev'den gelen yaklaşık 20 hane Kırım Tatarı'nın eklenmesiyle hemen hemen son şeklini alan köye 1936'ya kadar muhacirlerin gelişi sürmüştür⁵³⁴.

Yaverören de Eskişehir sınırlarındaki pek çok Kırım Tatar köyü gibi Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlardan çok ciddi anlamda etkilenmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda yer alarak özellikle Çanakkale ve Kafkasya başta olmak üzere farklı cephelerde savaşan veya şehit olan Yaverörenli gençler olmuştur⁵³⁵. Ayrıca bu iki cephenin dışındaki savaşlara katılanlar yok değildi. R. 1302/M. 1886 doğumlu Beytullah oğlu Murat, Filistin Cephesi'nde İngiliz ve Yahudi ittifakına karşı yapılan savaşlarda hayatını kaybetmiştir.⁵³⁶

Söz konusu süreçte faaliyetleriyle en çok dikkat çeken isim, R. 1306/M. 1890'da Kırım'da dünyaya gelen Hafız Abdullah (Akalin)'dır. İlk ve orta tahsilini Sivrihisar medresesinde tamamlayan Hafız Abdullah, tam da I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde Mektebi Harbiye'ye kabul edildi. Aldığı eğitimin ardından Osmanlı ordusuna katılarak 15. Tümen'e bağlı 56. Alay'ın 15. Taburunda komutanlık yaptı. Ayrıca Davutpaşa Hastanesi inzibat zabıtlığı görevini yürüttü ve çeşitli komisyonlarda görev yaptı. Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından madalya ile taltif edilen Hafız Abdullah, Millî Mücadele arifesinde ordudan terhis edildi⁵³⁷.

1890 doğumlu Süleyman oğlu Ali (Özil), R. 1317/M. 1901 doğumlu Ali oğlu Latif (Özkaya) ve R. 1314/M. 1898 doğumlu Emin oğlu Bahattin (Tanrıkulu). Bu isimlerden Mürüvvet Öncel ve Bahattin Tanrıkulu'ya ait madalya bilgileri için ayrıca bk. *BCA*, 30-11-1-0/357-37-8.

⁵³⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 367.

⁵³⁵ Ertuğrul Kardeş, Ergün Aygördüler ve Muammer Aygördüler, "Yaverören Köyü", *Emel*, No: 222, Ankara, Eylül-Ekim 1997, s. 37.

⁵³⁶ *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 30-31.

⁵³⁷ Hafız Abdullah Akalin'a ait belgeleri, Eskişehir'de ikamet eden emekli öğretmen Sünbüle Önk vermiştir. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Mütareke sonrası başlayan Millî Mücadele Dönemi'nde, Yaverören köyü daha büyük acılara maruz kaldı. Oldukça geniş tarım alanlarına sahip bu zengin köy, Eskişehir-Kütahya Muharebelerinin ardından bir süre Yunan işgaline uğradı ve büyük maddi zarar gördü. Yunan askerleri, Hacı Adil oğlu Tevfik Ağa'dan 400 lira değerinde ziynet eşyası, Abdulhalim Ağa'dan 52 altın lira ve birçok kişiden de değerli nesne ve para gasp ettiler. Ayrıca çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan, arabalarıyla birlikte 265 at ve kısırak, ve çok miktarda yiyecek ve erzağa el koydular⁵³⁸.

Savaşlarda uğradıkları kayıplar, maruz kaldıkları kötü muameleler ve son vatan psikolojisi Yaverören köyünü Millî Mücadele'nin en etkili köylerinden biri haline getirmiştir. Daha önce belirtildiği gibi köy, Türk ordusuna aynî ve nakdi açıdan büyük yardımlarda bulunmuştur. Anlatılanlara göre bir yılı aşkın süreyle bir tümenin yiyecek ihtiyacını tek başına karşılamıştır. Hatta bu fedakârlıkları Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdir edilerek ödüllendirilmiştir. Bununla birlikte köyün İstiklâl Harbi'ne asıl katkısı ise, cephelere gönderdiği evlatlarıyla oldu. Türk ordusunda cephe önü ve gerisinde görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getiren pek çok Yaverörenli genç, gazi olarak köylerine döndü⁵³⁹. Bununla birlikte İstiklâl Harbi'nde şehit düşenler de bulunuyordu⁵⁴⁰.

3.3.5. Konya'ya Bağlı Olanlar

Anadolu'ya XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan göçlerle gelen Kırım Türkleri'nin iskân edildiği önemli merkezlerden biri de Konya idi. Kırım Türkleri, şehir merkezi dâhil; Akören, Akşehir, Cihanbeyli, Çumra, merkez ve Kulu gibi ilçelere

⁵³⁸ Yalazan, *a.g.e.*, 1994b, ss. 30-31; Sarıkoyunlu, Önder, Erşan, *a.g.e.*, ss. 206-207. Yunan kuvvetlerinin Yaverören'i işgaliyle ilgili ayrıca bk. *ATASE, İSH.*, A. 1043, D. 155, F. 1-36.

⁵³⁹ Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği'ndeki albümde, Yaverören köyünden İstiklâl Madalyası alan şehit ve gaziler şunlardır: R. 1317/M. 1901 doğumlu Civari oğlu Nur Mehmet (Taşkın), R. 1310/M. 1894 doğumlu Abdulmenna oğlu Arslan (Özdemir), R. 1317/M. 1901 doğumlu Ceyri oğlu Mehmet (Taşkın), R. 1298/M. 1882 doğumlu Beday oğlu Durali, R. 1308/M. 1892 doğumlu Kayyım oğlu Aydın, R. 1311/M. 1895 doğumlu Abdurrezzak oğlu Ramazan, R. 1312/M. 1896 doğumlu İbadullah oğlu Mübin (Koyaş), R. 1313/M. 1897 doğumlu Yusuf oğlu İbrahim, R. 1316/M. 1900 doğumlu Abdullah oğlu İbadullah, R. 1317/M. 1901 doğumlu Ziyaettin oğlu Nasrettin ve R. 1317/M. 1901 doğumlu Abdullah oğlu Arif.

⁵⁴⁰ İstiklâl Harbi'nde Yaverören köyünden şehit olan iki kişi bulunuyordu: Bunlardan ilki, Eskişehir Kütahya Muharebelerinde şehit olan R. 1308/M. 1892 doğumlu Emin oğlu Hüseyin'dir. Diğeri ise, 1922 yılı içindeki Meydan-ı Harpte hayatını kaybeden Karamanoğulları'ndan R. 1313/M. 1897 doğumlu Kör Ali oğlu Seyit Ali'dir. Ayrıca bk. *Şehitlerimiz*, C. III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, ss. 32-33.

bağlı pek çok köye yerleştirildi. Buna bağlı olarak diğer muhacir toplumlarla birlikte Konya'nın Millî Mücadele'de oynadığı kilit rolde pay sahibi oldular.

3.3.5.1. Tuzlukçu'nun Köyleri

3.3.5.1.1. Köklüce (Mamûretü'l-Hamid, Kaha) Köyü

Günümüzde Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce köyü, XX. yüzyılın ilk yıllarında Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Bu muhacirler; Akyar, Akmesic, Bahçesaray, Balaklava, Sudak, Karasubazar ve Yalta'ya bağlı pek çok köydendiler. 1903'te Akyar limanından hareketle İstanbul'a gelen kabile, bir süre İstanbul ve İzmit'te bekletildikten sonra Akşehir'e nakledildi. Burada Kaymakam Salih Salim Bey'in talimatıyla Hasan Paşa Camisi ve şehir mezarlığı civarında boş bir arazide konaklayıp 1907'de Kaha denilen mevkide inşası tamamlanan köylerine yerleştiler⁵⁴¹. Daha sonra bu köye Padişah II. Abdülhamit'in iradesiyle Mamûretü'l-Hamid adı verildi⁵⁴².

Kırım'dan gelen muhacirler, nihai iskân sürecinde doğal olarak pek çok sorunla karşılaştılar. Akşehir'de geçici yaşadıkları dönemde şehrin yerlileri tarafından sıcak karşılanmayıp kavgalara varan bazı gerginliklere maruz kalsalar da muhacir kafilesini tedirgin eden bu sorunlar Kaymakam Salih Salim Efendi ve Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin girişimleriyle kısa zamanda çözülmüştür⁵⁴³. Bu süreçte muhacirlerin yaşadığı bir başka sorun da arazi paylaşımı üzerine olmuştur. Argıthanı ve Konarı gibi çevre köylerle yaşanan sorunlar, zamanla aşılmış hatta Argıthanı ile günümüzde de devam eden samimi ilişkiler kurulmuştur⁵⁴⁴.

Köklüce köyü sakinleri, muhacirliğin getirdiği sorunların üstesinden tam olarak gelememişken kendilerini Osmanlı Devleti'nin son on yılında girdiği kesintisiz savaş döneminde bulmuştur. Çok kısa bir süre önce geldikleri yeni vatanlarına ilk kurbanlarını Balkan Savaşları sırasında vermişlerdir. Bu bağlamda 1885 Kırım

⁵⁴¹ Odaman, *a.g.e.*, ss. 46-54.

⁵⁴² BOA, *DH. MKT.*, D. 1078, G. 41.

⁵⁴³ Odaman, *a.g.e.*, ss. 50-51.

⁵⁴⁴ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 508.

doğumlu Bekir oğlu Osman, 1885 Kırım doğumlu Seyit Mustafa oğlu Seyit Mahmut ve 1891 Kırım doğumlu Bilal oğlu Sinan, söz konusu muharebelerde şehit olmuştur⁵⁴⁵.

Bu muhacir köyü için asıl felaket dolu yıllarsa, I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1914-1918 arasındaki dönem olmuştur. Söz konusu süreçte köyden çok sayıda genç, ilan edilen seferberlik üzerine Osmanlı ordusuna katılsa da bunların büyük bölümü yeni vatanlarına son görevlerini yapacaklardı. 1886 Kırım doğumlu Cabbar oğlu Ali, 1889 Kırım doğumlu Kurt Seyit oğlu Emir Salih, 1896 Kırım doğumlu Abdullah oğlu Kurt Ömer, 1882 Kırım doğumlu Hüseyin oğlu Veli, 1900 Kırım doğumlu Hasan oğlu Seyit Mehmet, 1888 Kırım doğumlu Süleyman oğlu Selamet, 1884 Kırım doğumlu Salih oğlu Süleyman, 1896 Kırım doğumlu Seyit Mustafa oğlu Seyit Osman, 1876 Kırım doğumlu Vecaip oğlu Süleyman ve 1890 Kırım doğumlu Hacı Mehmet oğlu Hasan I. Dünya Savaşı'nda şehit düştüler⁵⁴⁶.

Söz konusu dönemi kâbusa çeviren tek şey I. Dünya Savaşı'nda köyün kaybettiği canlar değildi. Gençlerin tamamının silah altında olması, köyde kalan az sayıdaki yaşlı, kadın ve çocukların zaten zor olan hayat şartlarını daha da ağırlaştırmıştı. Üstelik o dönemde müthiş bir kuraklık ve susuzluk baş gösteriyordu. Bu nedenle Köklüceliler, ettikleri mahsulü toplama ve işleme fırsatı bile bulamamışlardı. Hem insanlar, hem de hayvanlar için açlık tehlikesi baş göstermişti. Ortaya çıkan şartlar, köy halkını yeni çözümler aramaya zorladı. Başka şehirlere göç edenler olduğu gibi Kırım'a dönenler dahi olmuştur⁵⁴⁷.

I. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra Osmanlı Devleti çok ağır koşullara sahip bir Mütareke'ye imza atmış olsa da toplumun genelinde iyimser bir hava hâkimdi. Savaşın bitmesiyle kanayan yaraların sarılacağı ve acıların sona ereceğine

⁵⁴⁵ Bu bilgiler Tuzlukçu İlçe Nüfus Müdürlüğü'nde bulunan Köklüce köyüne ait *Köy Kütük Defteri*'nden alınmıştır. Bekir Oğlu Osman'ın (Odaman) hane numarası 46/17/3, Seyit Mustafa oğlu Seyit Mahmut'un (Taraktaş) hane numarası 46/50/2, Bilaloğlu Sinan'ın (Ayrığül) hane numarası ise 46/24/3'tür. Ayrıca bu isimlerle ilgili bilgi için bk. Odaman, *a.g.e.*, s. 74.

⁵⁴⁶ Bu isimler hakkındaki bilgiler de *Köy Kütük Defteri*'nden alınmıştır. Cabbar oğlu Ali'nin (Akay) hane numarası 46/1/3, Kurt Seyit oğlu Emir Salih'in (Akçay) hane numarası 46/7/3, Abdullah oğlu Kurt Ömer'in (Adsay) hane numarası 46/30/2, Hüseyin oğlu Veli'nin (Alanbay) hane numarası 46/28/2, Hasan oğlu Mehmet'in (Tatlıcı) hane numarası 46/48/2, Süleyman oğlu Selamet'in (Abdülcemiloğlu) hane numarası 46/36/3, Salih oğlu Süleyman'ın (Sevkican) hane numarası 46/47/2, Vecaip oğlu Süleyman'ın (Tuzcu) hane numarası 46/63/1. Ayrıca bk. Odaman, *a.g.e.*, ss. 84-86.

⁵⁴⁷ Odaman, *a.g.e.*, s.74.

dair umutlar besleniyordu. Buna rağmen İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın işgalleri kısa sürede bu hayalleri suya düşürdü ve İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanistan tarafından işgaliyle Millî Mücadele hareketi yurt genelinde yürütölmeye başladı.

Gerçi Köklöce köyü Adana, Ankara ve Eskişehir'deki onlarca köyün aksine ateş çemberinin merkezinde değildi⁵⁴⁸ ancak dışında da sayılmazdı. Çünkü Sakarya Meydan Muharebesi'nde elde edilen tarihî zaferin ardından Akşehir, Batı Cephesi'nin yeni karargâhı olmuştu. Dolayısıyla söz konusu süreçte Akşehir ve çevresindeki askerî trafik olağanüstü seviyelere ulaşmıştı. Köklöce köyünün bundan etkilenmemesi imkânsızdı. Daha önce belirtildiği gibi köy halkı, Türk ordusunun iâşesine imkânları ölçüsünde destek sağlamıştı.

Bunun yanında İstiklâl Harbi'ne katılan köyün çok sayıda evladı bulunuyordu ve önemli bölümü I. Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde mücadele etmişti. 1882 Kırım doğumlu Mustafa oğlu Seyit Halil, 1889 Kırım doğumlu Mahmut oğlu Ömer, 1892 Kırım doğumlu Kara Mustafa oğlu Seyit İbrahim, 1894 Kırım doğumlu Kurt Seyit oğlu Seyit Halil ve 1896 Kırım doğumlu Hüseyin oğlu Osman Millî Mücadele'nin başlamasıyla bu kez de Türk ordusunun çeşitli birliklerinde yer aldılar. Ayrıca, 1891 Kırım doğumlu Bekir oğlu İslam, 1898 Kırım doğumlu Kara Mustafa oğlu Ahmet, 1892 Kırım doğumlu Seyfullah oğlu Mehmet, 1891 Kırım doğumlu Hüseyin oğlu Süleyman, 1896 Kırım doğumlu Seyit Mehmet oğlu Seyit Veli, 1894 Kırım doğumlu Safa oğlu Ahmet ve 1900 Kırım doğumlu İbrahim oğlu Cemil Can da İstiklâl Harbi'ne katılan köyün daha genç bireyleriydi⁵⁴⁹. Bunlar görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getirerek Millî Mücadele'ye katkı sundular⁵⁵⁰.

⁵⁴⁸ Bununla ilgili köy halkı tarafından nakledilen bir rivayet, oldukça ilgi çekicidir. Anlatılanlara göre muhacirlerden birine aynı köyde yaşayan bir Rus papaz, ileride köyü çok kötü günlerin beklediğini bu nedenle ellerinde avuçlarında ne varsa satıp gitmelerini önermiş. Hatta yer olarak da Türkiye'de Konya ve çevresini işaret etmiş. Bunun dışındaki yerlerin düşman saldırısına uğrayabileceğini söylemiş. Gerçekten de İstiklâl Harbi'nde Yunanlılar'ın Batı Anadolu'nun büyük bölümünü işgal etmelerine rağmen Akşehir ve Konya çevresine zarar vermemeleri, bu rivayeti şaşırtıcı şekilde doğrulamaktadır. Bk. Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 507.

⁵⁴⁹ Bu kişilerle ilgili bilgiler *Köy Kütük Defteri*'nden elde edilmiştir. Ayrıca bk. Odaman, *a.g.e.*, ss. 87-94.

⁵⁵⁰ *Köy Kütük Defteri*'ne göre bu isimlerin neredeyse tamamı, Gazilik ya da Vatandaşlık Hizmet Maaşı almayı reddetmişlerdir. Akşehir Askerlik Şubesi'nde bulunan *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler*

Bu isimlerden “Akay” lakaplı Karamustafa oğlu Ahmet, Büyük Taarruz sırasında Mürettep Süvari Birliği’nde vazifelmişti. Taarruz, Rus elçisi Aralof’un gelişinden 15 gün sonra başlamış. Taarruzun henüz başlarında Afyon-Gazlıgöl-Kütahya arasındaki Bağirsakderesi denen bir yerde, bir Yunan Tümeni ağır bir yenilgiye uğratılmış. Kaçan Yunan askerleri geride konserve, yiyecek, araç ve gereç gibi pek çok malzeme bırakmış. Ahmet Akay da bir subay elbisesi, çizmesi ve dürbününü almayı başarmış. Atı olmadığı için bir çalının dibinde beklemeye başlamış. O sırada gelen küçük bir Türk birliğinin komutanına, dürbünü vermek zorunda kalmış. Ahmet Akay’ın birliği Gazlıgöl’den sonra sırasıyla Kütahya ve İnönü istikametlerinde düşmanı kovalamaya devam etmiş. Bu arada kaçan Yunan askerleri geçtikleri köyleri yakıyormuş. Bu şekilde kovalamaca İnegöl’e kadar devam etmiş. İnegöl’de dağlara mevzilenen Yunan askerleriyle yapılan savaşta 16 şehit verilmiş. Buna rağmen komutanları Hacı Akif Bey’in emriyle Kestel’e kadar ilerlemişler ve Bursa’ya çok yaklaşmışlar. Ne var ki Işıklar Mektebi’ne yerleştirdikleri toplarla Türk kuvvetlerini döven Yunanlılar, Ahmet Akay’ın bulunduğu birliği, şosenin kenarına bir hendek kazdırmak zorunda bırakmış. 24 saat kıpırdayamamışlar bile. İşte tam bu sırada yörede Püsküllü Efe olarak bilinen bir Kuva-yı Milliyeci, dağ eteğindeki köyleri ayaklandırarak Işıklar Mektebi’ndeki Yunan kuvvetlerini vurmuş. Bu şekilde Bursa’ya girmeye muvaffak olmuşlar. Ulu Cami’de toplandıktan bir süre sonra, Mudanya’ya kaçan Yunan kuvvetlerini kovalamak için yeniden harekete geçmişler. Mudanya’ya yaklaştıklarında denizin Yunan miğferleriyle dolu olduğunu görmüşler. Gemilere binen kaçıyormuş⁵⁵¹.

Ne var ki bu zorlu süreçte yeni vatanlarına son görevlerini yapanlar da vardı. 1900 doğumlu Hamdi oğlu Abdülhakim ve 1882 doğumlu Bekir oğlu Mehmet, İstiklâl

Albümümü’nde Köklüce köyünden madalya alan isimler şunlardır: R. 1312/M. 1896 doğumlu Hüseyin oğlu Osman (Alanbay), R. 1317/M. 1901 doğumlu Hüseyin oğlu Süleyman (Alanbay), R. 1316/M. 1900 doğumlu İbrahim oğlu Cemil Can ve R. 1299/M. 1883 doğumlu Mustafa oğlu Seyit Halil. Ayrıca Cemil Can, Süleyman Alanbay ve askerlik şubesi kayıtlarından farklı olarak Hayri Ayırgül’e ait madalya bilgileri için bk. BCA, 30-11-1-0/352-10-20. Bu isimlerden Cemil Can’a ait iki madalya vesikası düzenlenmiş ve mükerrer olduğu gerekçesiyle biri iptal edilmiştir. Bk. BCA, 30-11-1-0/378-28-14.

⁵⁵¹ Ahmet Akay’a ait bu hatırat, Servet Odaman’ın kendisiyle yaptığı bir röportajın sesli kayıtlarından derlenmiştir. Odaman, bu kayıtlardaki bilgileri, 2022 yılının Eylül ayında çıkarmayı düşündüğü bir sonraki kitabında yayınlamayı planlamasına rağmen, benimle de paylaşma nezaketinde bulundu. Kendisine çok teşekkür ediyorum.

Harbi'nde şehit düştüler⁵⁵². Bekiroğlu Mehmet, 2. Süvari Tümeni 4. Alay, 2. Bölüğü'nde bir çavuştu. Aynı zamanda Yüzbaşı Kırımlı Şerafettin Bey'in emir eriydi. 9 Eylül 1922 Cumartesi günü sabah 10'da İzmir'e ilk giren bölükteki askerler arasındaydı. Bölük, Bornova'nın Mersinli mevkinde Yüzbaşı Şerafettin Bey öncülüğünde Halkapınar Köprüsü'nü geçtikten sonra Tuzakoğlu un fabrikası civarında Yunan askerleri tarafından ateş altına alındı. Çatışmada aralarında Mehmet Çavuş'un da bulunduğu dört asker şehit oldu⁵⁵³. Bunlar, İzmir'in kurtuluşunda Türk ordusunun ilk şehitleriydi.

Servet Odaman'ın dedesi Bekir oğlu İslam Odaman'dan naklettiğine göre 30 Ağustos'ta kazanılan zafer sonrası Mehmet Çavuş'la köylüsü İslam uzun bir süre sonra Dumlupınar'da bir araya gelmiş. Aralarında yakın bir akrabalık da varmış. Mehmet Çavuş'un kız kardeşi Saniye ile İslam'ın Balkan Savaşları'nda şehit olan abisi Osman evliymiş. Saniye henüz bir aylık gelinken dul kalmış. Uzun bir süre hasret giderme şansı buldukları bu görüşmeye Mehmet Çavuş'un "*Tatar Yüzbaşım*" dediği Yüzbaşı Şerafettin Bey de dâhil olmuş. Tatarca yaptıkları konuşmanın sonunda Mehmet Çavuş, kız kardeşi Saniye'yi İslam Odaman'a emanet ederek oradan ayrılmış⁵⁵⁴.

3.3.5.1.2. Tursunlu (Mecidiye) Köyü

Günümüzde Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Tursunlu köyü, XX. yüzyılın başlarında Kırım'ın Akmesic, Bahçesaray ve Sudak gibi bölgelerinden gelen Kırım Türkleri tarafından kuruldu. Bu muhacirler, aynı kafiyle Anadolu'ya geldikleri Köklücelilerle köyün kuruluş günlerinde benzer süreçleri yaşadılar. Onlar da ilk olarak Adana yakınlarındaki Ceyhan'ı sıtma riski nedeniyle reddederek iskân yeri olarak Akşehir ve çevresini seçtiler. Hasan Paşa Camisi çevresinde bir süre konakladıktan sonra 1906 yılında devlet yardımıyla inşasını tamamladıkları köylerine yerleştiler. Bunun yanında bir Türkmen köyü olan Konarı ile bir süre arazi ihtilafı da yaşadılar⁵⁵⁵.

⁵⁵² İstiklâl Harbi'nde şehit olanlarla ilgili bilgiler, *Köy Kütük Defteri*'nden alınmıştır. Ayrıca, bk. Odaman, *a.g.e.*, ss. 80-86.

⁵⁵³ Mehmet Çavuş ve arkadaşlarının şehadetlerine tanıklık eden 4. Alay'ın 2. Bölüğü'nde Teğmen olan Ali Rıza Akıncı, yıllar sonra yazdığı bir mektupla Mehmet Çavuş'un ailesiyle irtibat kurmayı başarır. Ek- 39'da sunulan 23 Ekim 1974 tarihli bu mektup da Servet Odaman'dan temin edilmiştir.

⁵⁵⁴ Odaman, *a.g.e.*, ss. 82-83.

⁵⁵⁵ Kırımlı, *a.g.e.*, 2011, s. 517.

İki komşu Kırım Tatar köyünün bu kader ortaklığı, Osmanlı Devleti'nin son on yılında katıldığı savaşlarda sürse de Tursunlu köyü şüphesiz daha büyük acılara maruz kalmıştı. Kayıpları o kadar fazlaydı ki, neredeyse köyde tek bir genç bile kalmamıştı. Bu bağlamda Balkan Savaşları sırasında köyün ilk şehitleri, Seyit Halil-Hanife çiftinin iki oğlu Mustafa ve Seyit İbrahim oldu. Ayrıca Yahya-Totay çiftinin ortanca oğulları Hüseyin'le, Kurt Sait-Şerife çiftinin oğulları Emir Hasan da Balkan Savaşları'nda hayatını kaybetti⁵⁵⁶. Ne var ki Tursunlu köyü için bu kayıplar henüz başlangıç sayılırdı.

Osmanlı Devleti temmuz 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı'nda başlangıçta tarafsızlığını ilan etse de kısa süre sonra Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri grubunda savaşa katılmıştı. Dört yıl süren savaşta çok sayıda Tursunlulu genç de Osmanlı ordusu saflarında mücadele etmiş; bunların neredeyse tamamı şehit olmuştu. 1890 Kırım doğumlu Mehmet-Nazife oğlu Veyis, 1896 Kırım doğumlu Abdulvahap-Şahsenem oğlu Abdulkadir, 1881 Kırım doğumlu Ali-İsmi oğlu Mustafa, 1877 Kırım doğumlu Abdulsettar-Muhsine oğlu Abdulvahap, 1893 Kırım doğumlu Celal-Ayşe oğlu Miladi ile Feyzullah-Gülsüm çiftinin iki oğlu 1882 Kırım doğumlu Hasan ve 1890 Kırım doğumlu Hüseyin, hayatını kaybedenler arasındaydı⁵⁵⁷.

Ayrıca Yahya-Totay çiftinin diğer iki oğlu 1882 Kırım doğumlu Hasan ve kardeşi 1896 Kırım doğumlu Mustafa, 1885 Kırım doğumlu Emirsale-Nesibe oğlu Emrullah, 1889 Kırım doğumlu Topal Ahmet-Sabiha oğlu Halil, Seyit Abdullah-Şerife çiftinin oğulları 1885 doğumlu Seyit Hasan ile 1891 doğumlu Seyit Ömer, 1899 Kırım doğumlu Emir Hüseyin-Hafize oğlu Seyit Halil, 1876 Kırım doğumlu Vecaip-Şerife oğlu Süleyman ve Bekir-Nefize çiftinin iki oğlu 1879 Kırım doğumlu Beşir ile 1883 Kırım doğumlu Ömer de I. Dünya Savaşı'nda şehit oldu⁵⁵⁸.

Osmanlı Devleti, müttefikleriyle birlikte yenik ayrıldığı I. Dünya Savaşı sonrası Mondros Mütarekesi'ni imzaladığında, yönetenler ve halk arasında görece iyimser bir hava hâkimdi. Genel kanaat, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndaki yaraların sarılacağı yönünde olsa da İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın işgalleri tüm umutları suya düşürmüştü. İzmir'in işgaliyle Anadolu sathına yayılan Millî

⁵⁵⁶ Bu bilgiler, Tuzlukçu Nüfus Müdürlüğü'nde bulunan Köy Kütük Defteri'nden alınmıştır. Ayrıca Tursunlu köyünden şehit olanlarla ilgili bk. Odaman, *a.g.e.*, ss. 119-120.

⁵⁵⁷ *a.g.k.*

⁵⁵⁸ *a.g.k.*

Mücadele, üç yıldan daha fazla bir süre topyekûn bir mücadeleyi zorunlu hale getiriyordu. Tursunlu köyü de bu süreçte elinden gelen fedakârlığı yerine getirecekti.

Köyün gençleri, ilan edilen seferberlikle Türk ordusunun çeşitli birimlerinde görev aldılar. Her ne kadar ağırlıklı olarak cephe önünde süvari birliklerinde mücadele etseler de, sıhhiye ve köprücü bölükleri gibi cephe gerisinde yer alan Tursunlulu gençler de vardı. Bunlardan bir kısmı, millî ordudaki hizmetleri karşılığında İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirildi⁵⁵⁹ ancak köyüne bir daha dönemeyenler de bulunuyordu. 1891 Kırım doğumlu Abdulhâkim-Esma oğlu Hamdi, 1889 Kırım doğumlu Mahmut-Fatma oğlu Mehmet, 1897 Kırım doğumlu Seyit Abdullah-Şerife oğlu Seyit Mehmet, 1902 Kırım doğumlu Bekir-Nazide oğlu Mehmet ve 1889 Kırım doğumlu Gaffar-Zahide oğlu İsmail, İstiklâl Harbi'nde şehit oldular⁵⁶⁰.

Tursunlu köyü Osmanlı Devleti'nin son on yıllık dönemi göz önüne alındığında kayıpları bakımından Kırım Tatar köyleri içinde belki de ilk sırada yer alır. Burada oldukça dikkat çeken noktalardan biri, köydeki bazı hanelerin birçok evladını yitirmiş olmasıdır. Seyit Halil-Hanife çifti ile, Feyzullah- Gülsüm çifti ikişer evladını, Yahya-Totay çifti, Seyit Abdullah-Şerife çifti ve Bekir-Nefize çifti de üçer evladını şehit vermiştir. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında köyün toparlanması bir hayli zaman almıştır.

3.3.5.2. Konya'ya Bağlı Diğer Köyler

Daha önce belirtildiği gibi Konya, Türk ve Müslüman muhacirlerin önemli iskân merkezlerinden biriydi. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu muhacirler, Konya'nın pek çok bölgesine yerleştirilmişti. Her ne kadar bu özelliğiyle araştırma sahasının önemli şehirlerinden biri olsa da, Akören, Çumra, Merkez ve Sarayönü'ne

⁵⁵⁹ Akşehir Askerlik Şubesi'ndeki *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü* 'nde Tursunlu köyünden madalya alan isimler şunlardır: R. 1298/M. 1882 doğumlu Abdulkadir oğlu Abdulvahap, R. 1307/M. 1891 doğumlu Veli oğlu Seyit İbrahim, R. 1307/M. 1891 doğumlu Seyit Celal oğlu Seyit Ali, R. 1307/M. 1891 doğumlu Abdulgaffar oğlu Abdulhalim, R. 1311/M. 1895 doğumlu Abdulgaffar oğlu Hamdi, R. 1313/M. 1897 doğumlu Feyzullah oğlu Mehmet ve R. 1317/M. 1897 doğumlu Mehmet oğlu Ahmet. Bu listedeki R. 1313/M. 1897 doğumlu Abdilaziz oğlu Mecit'e (Bağcı) ait ayrı iki ayrı madalya bilgisi vardır. Bu sehven olabileceği gibi kuvvetle muhtemel görev aldığı iki ayrı cephedeki birliklerle de ilgili olabilir. Mecit Bağcı'nın madalya vesikaları ile ilgili ayrıca bk. BCA, 30-11-1-0/406-51-8; BCA, 30-11-1-0/357-37-11.

⁵⁶⁰ *Tursunlu Köy Kütük Defteri*.

yönelik araştırmalarda güçlü verilere ulaşılammıştır. Söz gelimi; Konya Askerlik Şubesi'ne bağlı üç merkez ilçenin *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'nde yapılan detaylı taramada yalnızca iki ilçeye ait sınırlı sayıda bilgiye ulaşılmıştır⁵⁶¹.

İl	İlçe	Köy/Mahalle	Kuruluş Yılı	Şehit Sayısı	Gazi Sayısı		
					Madalyasız	Madalyalı	Toplam
Aksaray	Merkez	Alaca Mahallesi	1904	1	10	10	21
Amasya	Merkez	İhsaniye Mahallesi			2	2	4
Ankara	Haymana	Ahırılıkuyu Köyü	XIX. yy sonları	4	10	10	24
Ankara	Haymana	Tatar Mahallesi	1880'ler	3	29	29	61
Ankara	Polatlı	Eskipolatlı Köyü	1903		11	11	22
Ankara	Polatlı	Karakaya Köyü	93 Harbi sonrası		12	12	24
Ankara	Polatlı	Karakuyu Köyü	XX. yy başları		3	3	6
Ankara	Polatlı	Karayavşan Köyü	XIX. yy sonları		3	3	6
Ankara	Polatlı	Sakarya Köyü	1908		1	1	2
Ankara	Polatlı	Taşpınar Köyü	XX. yy başları		8	8	16
Antalya	Elmalı	Semahüyük Köyü	XVIII. yy sonları	2	21	21	44
Balıkesir	Merkez	Karakaya Köyü			1	1	2
Balıkesir	Merkez	Sultançayırı Köyü			1	1	2
Eskişehir	Alpu	Çardakçıbaşı Köy.	1880'ler		1	1	2
Eskişehir	Alpu	Fevziye Köyü	XIX. yy sonları		2	2	4
Eskişehir	Alpu	Mamure Köyü	XX. yy başları		2	2	4
Eskişehir	Alpu	Yeşildon Köyü	XX. yy başları		4	4	8
Eskişehir	Çifteler	Hayriye Köyü	XX. yy başları		5	5	10
Eskişehir	Çifteler	Zaferhamit Köyü	1894	11	6	1	18
Eskişehir	Mahmudiye	Hamidiye Köyü	1890	1	9	9	19
Eskişehir	Mahmudiye	Mesudiye Köyü	XX. yy başları		8	8	16
Eskişehir	Mahmudiye	Şerefiye Köyü	XX. yy başları		2	2	4
Eskişehir	Merkez	Hacı Seyit Mah.			1	1	2
Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya Köyü	1900		10	10	20
Eskişehir	Sivrihisar	Ortaklar Köyü	XIX. yy sonları		2	2	4
Eskişehir	Sivrihisar	Paşakadın Köyü	XIX. yy sonları		8	8	16
Eskişehir	Sivrihisar	Yaverören Köyü	XIX. yy son çey.	2	9	9	20
Konya	Çumra	Fethiye Köyü			2	2	4

⁵⁶¹ Meram Askerlik Şubesi'ndeki *İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü*'ne göre Çumra ilçesine bağlı Fethiye köyünden R. 1314/M. 1898 doğumlu İbrahim oğlu Tefik (Can), R. 1314/M. 1898 doğumlu Murat oğlu Rüstem (Kaya) ile Sarayönü ilçesine bağlı Konar köyünden R. 1306/M. 1890 doğumlu Veli oğlu Hüseyin, millî orduda görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getirerek İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

Konya	Tuzlukçu	Köklüce Köyü	1907	2	12	6	20
Konya	Tuzlukçu	Tursunlu Köyü	1907	5	9	9	23
Konya	Çumra	Fethiye Köyü			2	2	4
Genel Toplam				31	206	195	432

Tablo 2: Bazı Kırım Tatar köy veya mahallelerinin İstiklâl Harbi'ndeki şehit ve gazi sayıları.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırım Türkleri, Türk tarihinin dönüm noktalarından Millî Mücadele Dönemi'ne önemli katkılar sağlamıştır. Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı arasında yaklaşık üç asır süren ve himaye/hizmet anlayışına dayanan ilişki, Kırım Türkleri'nin söz konusu döneme katkılarının uzun vadeli temelini oluşturmuştur. Kısa vadede XX. yüzyılın ilk çeyreğinde nicelik ve nitelik olarak Anadolu'daki demografik yapıları, iskân edildikleri yerler, sosyal ve kültürel özellikleri, ekonomik potansiyelleri ve toplumsal psikolojileri mücadelelerinde belirleyici faktör olmuştur. Bu bağlamda Millî Mücadele Dönemi'nin tüm aşamalarında yer almışlardır.

Bu aşamalardan ilki Kuva-yı Milliye'dir. En temel anlamıyla halkın bağrından kopan ve halk tarafından desteklenen silahlı kuvvetler olarak tanımlanan bu hareket, Sivas Kongresi'nden sonra örgütlenerek daha etkili bir güç haline gelmiştir. Kırım Türkleri bizzat kurdukları ya da içinde yer aldıkları birliklerle Millî Mücadele'ye destek olmuşlardır. İlk olarak Çukurova'da Fransız ve Ermenilerin ortaklaşa gerçekleştirdikleri işgaller karşısında müstakil müfrezeler kurmuşlardır. Adı Çukurova'da âdeta efsaneleşen Mercimek Köyü'nden Nogay İnce Ali'yle Çakaldere Köyü sakinlerinin girişimleri sonucu kurulan bu müfrezeler Çukurova'nın doğu kesiminde Aydınolu Tufan Bey'e bağlı olarak faaliyet göstermiş; Kozan, Misis, Mercin Muharebelerinin kazanılması ve Çukurova'nın işgalden kurtarılmasında etkin rol oynamışlardır.

Güney Cephesi'nde bunlar yaşanırken hemen hemen aynı dönemlerde Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı verilen mücadelelerde de Kırım Türkleri yer almıştır. Bunun en bilinen örneği, İzmir'in işgalinden sonra Kırımlı Ayşe Çavuş'un kendi adıyla kurduğu müfrezedir. Sayısı değişmekle beraber yaklaşık 350 kişiden oluşan müfreme, Batı Anadolu'da Turgutlu, Demirci, Simav, Gediz ve Kütahya'da Yunan kuvvetlerine karşı çarpışmıştır. Hatta kimi ünlü Kuva-yı Milliyecilerin aksine 1920'nin ikinci yarısında müfrezesiyle düzenli orduya katılan Ayşe Çavuş, Batı

Cephesi'nde tüm muharebelerde görev alarak Millî Mücadele'ye önemli katkılar sunmuştur. Faaliyetleri, Ankara tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır.

Kırım Türkleri, düzenli orduya geçişten önce kurdukları süvari birlikleriyle de bölgede önemli işlere imza atmıştır. İtilaf Devletleri'nin Sevr Antlaşması'nı Türkler'e zorla kabul ettirmek için Yunan işgalini körükledikleri 1920'nin ikinci yarısında bu birlikler, bir Yunan tümeninin ağır şekilde yenilgiye uğratılmasında rol oynamıştır. Gerek Ayşe Çavuş müfrezesi gerekse Kırım Tatar süvari birliklerinin başarıları, Kırım Türkleri'nin atla yoğrulmuş kültürleriyle Millî Mücadele'ye katkılarının somut birer göstergesidir.

Bunun yanında ATASE'de yapılan araştırmalarda elde edilen bazı belgelerde Batı Anadolu'da faaliyet gösteren gruplar arasında Tatar çetelerinin olduğu görülmüştür. Her ne kadar söz konusu belgelerde çetelerin üyeleri ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamasa da, içlerinde Kırım Türkleri'nin olma ihtimali azımsanmayacak orandadır. Teyide muhtaç olan bu konu araştırmacılar için ilgi çekici olabilir.

Millî Mücadele'nin diğer aşaması cephe gerisinde verilen mücadelelerdir ve bunlar kimi zaman Anadolu sınırlarını aşacak düzeye gelmiştir. Osmanlı Devleti'ne göç etmeyip ana vatanlarında kalmayı tercih eden nispeten az sayıdaki Kırım Türkü'nün bir gözü ve bir kulağı daima Ak topraklardaki gelişmelerde olmuştur. Bu bağlamda Kırım Türkleri 1920'nin haziranında Akmesic'te büyük bir miting düzenleyerek İstanbul'un işgalini protesto etmiştir. Bunun yanında Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin genç dışişleri ve savunma bakanı Cafer Seydahmet Kırimer, gerek Türkiye gerekse çeşitli Avrupa ülkelerinde Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Ayrıca Kırım Türkleri İngilizler'in takibine uğrayarak Kırım'a sığınan Millî Mücadele yanlısı kimi isimleri himaye etmiştir. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasından duydukları memnuniyeti de Akyar mitingi sonrası Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdikleri telgrafla iletmışlerdir.

Anadolu'da birçok bölgede iskân edilen Kırım Türkleri de Millî Mücadele'nin temellerinin atıldığı ilk andan itibaren cephe gerisindeki faaliyetlere katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Genelgesi için hazırlık yaptığı dönemde Amasya

Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin faaliyetleri bunun somut örneğidir. Bu sayede Amasya ve çevresinde Millî Mücadele'nin ilk tohumları atılmıştır.

Kırım Türkleri'nin yaşadığı onlarca köyde de cephe gerisindeki faaliyetler diğer köylerde olduğu gibi büyük fedakârlıklarla yerine getirilmiştir. Her ne kadar demografik nedenlerle az sayıdaki köyün bu faaliyetleri karşılamaya gücü yetmese de, Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Yaverören Köyü'nde olduğu gibi Türk ordusuna tek kalemde çok büyük miktarda maddi ve aynî yardımda bulunan köyler de vardır. Özellikle Orta Anadolu'da bulunan köyler; konaklama, iâşe, karargâh, ulaşım, haberleşme gibi pek çok konuda, Türk ordusuna hizmetlerde bulunmuştur.

Köylerde yaşayan Kırım Türkleri'nden cephe gerisi faaliyetlerde öne çıkan bazı isimler vardır. Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Semahüyük Köyü'nden Hacı Bekir Ağa bunlardan biridir. Köy köy dolaşarak Hilal-i Ahmer'e 7350 kuruşluk yardım toplamıştır. Bununla birlikte şehirlerde yaşayan ve Hilal-i Ahmer'e nakdi yardımlarda bulunan Kırım Türkleri olmuştur. *Vakit* gazetesinin çarşaf listelerinden elde edilen bilgilere göre onların destek olduğu tutarsa 1600 kuruştur.

Cephe gerisindeki faaliyetlerin asıl yürütüldüğü yer olan İstanbul'da ise baba-oğul iki önemli ismin faaliyetleri Millî Mücadele açısından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin son sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa'nın oğlu ve son Osmanlı padişahı Vahdettin'in damadı olan Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Okday, başından beri Millî Mücadele'ye sempati duymuştur. Bunun göstergesi olarak Millî Mücadele'nin kaderini hayati derecede etkileyebilecek bir takım bilgileri maiyetinde çalışan Kuva-yı Milliye Yüzbaşı Neşet Bey vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa ve muhataplarına iletmiştir.

Millî Mücadele'ye destek bakımından Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Okday'dan geri kalır bir tarafı olmamıştır. İnönü Muharebeleri sırasında toplanan Londra Konferansı'nda, sözü TBMM temsilcisi Bekir Sami Bey'e bırakarak İngiliz politikalarını alt üst eden ve Millî Mücadele'nin yanında olduğunu gösteren deneyimli sadrazam, İstanbul'a döndükten sonra da çizgisini bozmamıştır. Damat Ferit Paşa döneminden kalma bir takım uygulamaları 1921 yılı boyunca yürürlükten kaldırarak Kuva-yı Milliye hesabına çalışanların önünü açmıştır.

Ayrıca sadrazamlığı döneminde hatırı sayılır miktarda silah, cephane ve mühimmat, İngilizlerin tüm karşı çıkışlarına rağmen çeşitli kanallarla Ankara'ya nakledilmiştir.

Millî Mücadele'nin son aşaması olan düzenli ordunun kurulmasında ve faaliyetlerinde çeşitli rütbelerden birçok Kırım Türkü subay görev almıştır. Bunların bir kısmı Rus ordusunda görevliken Ankara hareketine katılan subaylardır. Çoğunluğu da Millî Mücadele'ye İstanbul'dan geçmiştir. Türk ordusunda görev yaptığı tespit edilebilen subay sayısı her ne kadar 15 olsa da, bu sayının çok daha fazla olduğu açıktır. Vrangeli ordusuyla Kırım'dan İstanbul'a gelen Beyaz orduda çok sayıda Kırım Türkü subayın Millî Mücadele'ye katılma konusunda istekli olduklarına dair güçlü işaretler bunu destekler. Ayrıca şehit veya kayıplarla arka planda kalıp tespit edilemeyenlerin olabileceği unutulmamalıdır. Her iki durum da teyide muhtaç konular olarak araştırmacıların önünde durmaktadır. Buna karşın Millî Mücadele'ye katılmak için başvursa da özel yaşamı ve zararlı cemiyetlere üye olma gibi durumlar nedeniyle Ankara'dan ret cevabı alan az sayıda Kırım Türkü subay da olmuştur. Ele geçen sınırlı sayıda arşiv belgesinden anlaşıldığı kadarıyla binlerin sayısı yalnızca üçtür.

Bunun yanında Kırım Türkleri'nin yaşadığı köyler de Türk ordusunun er ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Büyük bölümü süvari olsa da topçu ve piyade sınıfından olanlar vardır. Ayrıca cephe gerisine yönelik faaliyetlerde bulunan sıhhiyeciler, köprücüler, levazımcılar, ekmekçiler ve demiryolcular mevcuttur. Bu bağlamda 31 köyden yaklaşık 432 kişinin millî orduda görev yaptığı tespit edilmiştir. Bunlardan 31'i şehit düşmüştür. Gazi olarak köylerine dönen yaklaşık 401 kişiden 195'i, İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir. İstiklâl Madalyası almayı reddeden, alamayan veya çeşitli nedenlerle geri alınanların sayısı ise yaklaşık 206'dır. Bu verilerden hareketle Anadolu genelinde 200'ün üzerinde köye iskan edilen Kırım Türkleri'nin düzenli orduya sundukları katkı, askerî terimle bir alay kadar olmalıdır.

Ne olursa olsun yukarıdaki sayısal verilerin Kırım Türkleri'nin Millî Mücadele'ye katkılarını kısmen yansıtabildiği ortadadır. Bunun en önemli sebebi giriş bölümünde değinilen bürokratik engellerdir. Dolayısıyla söz konusu engellerin kaldırılması, kurumların yönetmeliklerinin günümüz koşullarına göre revize edilmesi, tek merkezli arşiv anlayışı ve kaynaklara çevrimiçi ulaşmaya imkan verilmesi önem

taşımaktadır. Bunun gibi spesifik konularda çalışacak araştırmacıların bu tür dezavantajları mutlaka gözönünde bulundurması gerekmektedir.

Sonuç olarak araştırma Kırım göçmenleri özelinden hareketle Türk dünyasındaki kader birliği ve dayanışmaya önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Günümüz dünyasında yardımlaşma ve birlik için bütün gerekçelerin olduğu açıktır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını koruyabilmek için tarih ve ortak değerlerden beslenerek birliğin sağlayacağı güce erişmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri ve Resmî Belgeler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-18-1-1/1-3-2; BCA, 030-11-1-0./3.5-17; BCA, 30-11-1-0/22-10-20; BCA, 30-11-1-0 /30- 4-13; BCA, 30-11-1-0/40-15-3; BCA, 30-11-1-0 /30- 6-6; BCA, 30-11-1-0/41-20-8; BCA, 30-11-1/43-34-1; BCA, 30-10-0-0./56-377-5; BCA, 30-11-1-0/334-13-16; BCA, 30-11-1-0/342-10-3; BCA, 30-11-1-0/342-11-6; BCA, 30-11-1-0/344-18-13; BCA, 30-11-1-0/346-29-5; BCA, 30-11-1-0/346-33-15; BCA, 30-11-1-0/347-35-18; BCA, 30-11-1-0/347-37-11; BCA, 30-11-1-0/349-43-10; BCA, 30-11-1-0/349-43-10; BCA, 30-11-1-0/352-10-20; BCA, 30-11-1-0/354-19-2; BCA, 30-11-1-0/357-34-20. BCA, 30-11-1-0/357-37-11; BCA, 30-11-1-0/357-37-8; BCA, 30-11-1-0/359-46-17; BCA, 30-11-1-0/363-14-3; BCA, 30-11-1-0/365-26-14; BCA, 30-11-1-0/378-28-14; BCA, 30-11-1-0/378-30-12; BCA, 30-11-1-0/398-10-2; BCA, 30-11-1-0/406-51-8; BCA, 30-11-1-0/411-21-7; BCA, 30-11-1-0/414-37-4; BCA, 30-11-0/423-8-8; BCA, 30-11-1-0/426-23-4; BCA, 30-11-1-0/427-29-18; BCA, 30-11-1-0/438-74-19.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO., No: 341025; BOA, MV., 221/128; BOA, MV. 221/164; BOA, DH.MB. HPS., 100/ 6; BOA, İ.DH., 1423/1322/R-8; 1426/1322/C-16; BOA, DH., MHC., 46/19; 57/ 20; BOA, DH.MHC., 46/19; 50/70; BOA, DH.KMS., 32/32; BOA, İ.HUS., 111/ 1321/N-014; BOA, DH.MKT., 1704/25; 715/115; 1201/4; 95/11;1078/41.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstiklâl Harbi Klasörü (İSH)

ATASE, İSH., A. 14, D. 55, F. 1; ATASE, İSH., A. 41/4479, D. 21, F. 7-1; ATASE, İSH., A. 6/2865, D. 3, F. 106; ATASE, İSH., A. 5/1400, D. 35, F. 11; ATASE, İSH., A. 1400, D. 37, F. 34; ATASE, İSH., A. 8/5404, D. 3-A, F. 33-1-2; ATASE, İSH., A. 4/6662, D. 25, F. 210; ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 24, F. 3; ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 89, F. 17; ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 101, F. 1; ATASE, İSH., A. 1/7895, D. 101, F. 1-4; ATASE, İSH., A. 1043, D. 151, F. 1-55; ATASE, İSH., A. 1043, D. 151, F. 1-55; ATASE, İSH., A. 1043, D. 151, F. 1-83; ATASE, İSH., A. 1043, D. 151, F. 1-71; ATASE, İSH., A. 1043, D. 155, F. 1-36.; ATASE, İSH. A. 5/5517, D. 8, F. 9-6.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi

TİTE Arşivi, K. 28, G. 82, B. 4; TİTE Arşivi, K. 327, G. 34, B. 2; TİTE Arşivi, K. 51, G. 139, B. 2; TİTE Arşivi, K. 62, G. 119, B. 1; TİTE Arşivi, K. 40, G. 104, B. 1.

Özel Arşivler

Hacı Bekir Ağa'nın 18 Nisan 1337 (18 Nisan 1921) tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yaptığı 7350 kuruşluk yardımını gösteren makbuz örneği.

Hacı Bekir Efendi'ye özel olarak gönderilen bu yazı, de asker celpleri ile ilgili 12 Nisan 1923 tarihli bir belge.

Hacı Bekir Ağa'nın 15 Temmuz 1921 ile 15 Temmuz 1922 arasındaki 1 yıllık *Anadolu* gazetesi abonelik makbuzu.

Hacı Bekir Ağa'nın sferberlikteki faaliyetleri ile ilgili 16 Ağustos 1921 tarih ve sûret başlıklı belge.

Yaverören köyünden Hafız Abdullah'ın (Akalın) askerlik safahatını da içeren terhis belgesi ile subaylara mahsus bir adet kılınç ve asâ.

Mektuplar

4. Alay'ın 2. Bölüğü'nde Teğmen olan Ali Rıza Akıncı'nın, 9 Eylül 1922'de İzmir'de şehit olan Mehmet Çavuş'un ailesine yazdığı 23 Ekim 1974 tarihli bir mektup.

MSB İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Albümü

Aksaray'ın merkez Alaca (Hamidiye) mahallesinden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Haymana ilçesi merkez Tatar mahallesinden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Ahırlıkuyu köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakuyu köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karayavşan köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Ahmetpınarı (Taşpınar) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Tırnaksız (Sakarya) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Antalya'nın Elmalı İlçesine bağlı Semahüyük (Bozhüyük) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Balıkesir'in Susurluk ilçesine bağlı Sultançayırı köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Zaferhamit köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Hamidiye köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Mesudiye köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Mahmudiye ilçesine bağlı Şerefiye köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in merkez Hacı Seyit mahallesinden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Karakaya köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Aziziye (Ortaklar) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Paşakadın (Burhanettin) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Yaverören (Yaverviran) köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Köklüce köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Tursunlu köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Fethiye köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

Konya'nın Sarayönü ilçesine bağlı Konar köyünden İstiklâl Madalyası alanların listesi.

İstiklâl Madalyası Vesikaları

Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Ahırlıkuyu köyünden Gazi Rıfat Yüksel'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Sıdk Erden'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Şevki Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Kâzım Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya köyünden Gazi Şükrü Alkan'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakuyu köyünden Arslan Sönmez'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karayavşan köyünden İsa Yalçın'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Taşpınar (Ahmetpınar) köyünden Hüsamettin Mutlu'ya ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abbas oğlu Mahmut'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abdullah Örsel'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Mehmet Cavak'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Yaverören köyünden Hafız Abdullah'a (Akalın) Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından verilen madalya.

Meclis Tutanakları

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: XIII, Devre: 2, Celse: 83, Ankara 1921, s. 51.

2. Gazete ve Dergiler

Açıksöz, S. 285, 17 Eylül 1921; *Açıksöz*, S. 404, 5 Şubat 1922; *Açıksöz*, S. 587, 23 Eylül 1922.

Babalık, S. 998, 22 Eylül 1922.

Hâkimiyet-i Milliye, S. 36, 7 Haziran 1920; *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 153, 7 Nisan 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 273, 26 Ağustos 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 274, 27 Ağustos 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 277, 30 Ağustos 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 280, 2 Eylül 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 287, 9 Eylül 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 294, 16 Eylül 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 304, 26 Eylül 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 308, 30 Eylül 1921; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 399, 8 Ocak 1922; *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 773, 26 Mart 1923.

İkdam, S. 7615, 22 Nisan 1918; *İkdam*, S. 8418, 1 Ağustos 1920; *İkdam*, S. 8520, 26 Kasım 1920; *İkdam*, S. 8527, 3 Aralık 1920; *İkdam*, S. 8969, 6 Mart 1922.

İzmir'e Doğru, S. 2, 20 Kasım 1919; *İzmir'e Doğru*, S.6, 4 Aralık 1919; *İzmir'e Doğru*, S. 69, 9 Haziran 1920.

Tevhîd-i Efkâr, S. 3031-3, 26 Haziran 1921; *Tevhîd-i Efkâr*, S. 3033, 28 Haziran 1921; *Tevhîd-i Efkâr*, S. 119-3147, 8 Ekim 1921; *Tevhîd-i Efkâr*, S. 128-3156, 17 Ekim 1921.

Vakit, S. 1209, 20 Nisan 1921; *Vakit*, S. 1216, 27 Nisan 1921; *Vakit*, S. 1226, 5 Mayıs 1921; *Vakit*, S. 1332, 26 Ağustos 1921; *Vakit*, S. 1333, 27 Ağustos 1921; *Vakit*, S. 1492, 5 Şubat 1922.

Dergiler

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Y. 56, S. 121, Aralık 2007.

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 5, Şubat 1968.

Harp Vesikaları Tarihi Dergisi, Y.10, S. 37, Eylül 1961

3. Kitap ve Makaleler

ABADAN, Yavuz; *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964.

ACAR, Keziban; "Rusça Kaynaklarda Gelibolu ve Beyaz Ruslar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, S. 20, 2016, ss. 1-33.

ADIVAR, Halide Edip; *Türk'ün Ateşle İmtihanı III*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, İstanbul, 1998.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat ve Selim Turhan, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Birinci Kısım, Yunanlıların Batı Anadolu'da İstilâ Hareketine Başlamaları İzmir'in İşgali-Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması-Millî Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs-4 Eylül 1919)*, İkinci Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

ALBAYRAK, Bünyamin; Ahmet Ünal; “Millî Mücadele'nin Alimlerinden Abdurrahman Kâmil Yetkin”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, Mayıs 2021, ss. 46-47.

ALPTEKİN, Coşkun; “Erzurum Kongresi”, *Atatürk Dergisi*, C. I, S. 1, Şubat 2010, ss. 35-49.

ALTAY, Fahrettin; *İstiklâl Harbimizde Süvari Kolordusu*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1949.

ARABACI, Caner; “Anadolu'da Konya Merkezli Olarak Örgütlenen İlk Kuva-yı Milliye Hareketi ve Mersinli Cemal Paşa”, *TYB Akademi*, Y. 9, S. 27, Eylül 2019, ss. 9-39.

ARABACI, Hacı Murat; “Rus Ordusunda Kırım Tatar Süvari Birlikleri 1806 -1920”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 67, 2021, ss. 299-312.

ARI, Kemal; *İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Zeus Yayınları, İzmir, 2009.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

ATAY, Falih Fıfıkı; *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999.

ATAY, Falih Rıfkı; *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1998.

ASLIYÜCE, Erdoğan; *Çukurova'nın Yıldızı Ceyhan*, Ceyhan Belediyesi Kültür Yayınları, Adana, 2008.

AVCI, Müşerref; “Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 54, Bahar 2014, ss. 39-58.

AYDIN, Hasan ve Filiz Tutku Aydın, *Bir Kırım Tatar Göç Hikâyesi*, Polatlı Postası Basın Yayın Ltd. Şti. Polatlı, 2005.

AYGÖRDÜLER, Muammer ve Ergün Aygördüler, “Yaverören Köyü”, *Emel Dergisi*, S. 222, Ankara, Eylül-Ekim 1997, ss. 37-45.

AYTEPE, Oğuz; “Behiç Erkin (1876-1961)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 31-32 (Mayıs-Kasım 2003), ss. 232.

BAŞER, Alper; “Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Nogaylar”, *Türk Dünyası Denemeleri Dergisi*, C. XI, S. 2, 2011, ss. 117-128.

BAYCAN, Nusret; “Türk İstiklâl Harbi'nde Taltif Edilen Subaylar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 25, 1992, ss. 127-280.

- BAYCAN, Nusret; Türk İstiklâl Harbi'nde Şehit Olan Subaylar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 12, ss. 677-740.
- BAYRAK, Muharrem Orhan; *Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1999.
- BEZMEN, Nermin; *Kurt Seyt ve Shura*, 46. Baskı, PMR Publications, İstanbul, 2014.
- BOZKURT, Celil; *Bartın ve Havalisi Komutanı Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Millî Mücadele Hatıraları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2015.
- BOZKURT, Celil; *Mersinli Cemal Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2016.
- CEBESÖY, Ali Fuat; *Moskova Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.
- CEBESÖY, Ali Fuat; *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2017.
- CLEVELAND, L. William; *Modern Ortadoğu Tarihi*, I. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- ÇAPA, Mesut; *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010.
- ÇAVDAR, Necati; *Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa*, Berikan Yayınları, Ankara, 2016.
- ÇELİK, Kemal; *Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK Basımevi, Ankara, 1999.
- ÇETİN, Nurten; *Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.
- ÇİMRİN, Hüseyin; *Bir Zamanlar Antalya*, Antalya Ticaret Odası, 2007.
- ÇOLAK, Songül ve Metin Aydar, "Savaş ve Propaganda: 1683 Viyana Kuşatması Üzerine Bir Değerlendirme", *Belleten*, C. LXXXIV, S. 301, Aralık 2020, ss. 1045-1096.
- CRİSS, Bige; *İşgal Altında İstanbul (1918-1923)*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- DEVLET, Nadir; "Türkiye'ye Katkıda Bulunan Tatar-Başkurtlar", *T.C. Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınlar Sempozyumu Bildirileri*, (Erciyes Üniversitesi Yayınları), Kayseri, 1996, s. 62.
- DÖLEN, Emre; *Türkiye'de Modern Kimyanın Öncülerinden Kıımlı Dr. Aziz Bey (1840-1878)*, Türkiye Kimya Derneği Yayınları, No: 37, İstanbul, 2019.
- EKEM, Naci; "Ekişehir'de Yaşayan Kırim Kökenli Vatandaşların Eskişehir Kültür ve Sosyal Yaşamına Katkıları", *Eskişehir Valiliği Eski Yeni Dergisi*, Y. 4, S. 48, Eskişehir, (Şubat 2013), ss. 32-36.
- ENER, Kasım; *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- ERCAN, Yavuz; "Kuva-yı Miliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil", *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, ss. 229-239.

ERCAN, Tevfik; *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi İkinci Kısım, Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliye Devri İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kurulması Batı Anadolu ve Trakya Cephelelerinde Yunan İleri Harekâtı (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*, Üçüncü Baskı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999.

ERCAN, Tevfik ve Çetin Anıt, *Türk İstiklâl Harbi. C. II, Batı Cephesi Altıncı Kısım 3. Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

ERDAŞ, Sadık; Türk-Sovyet İlişkilerinin İlk Yılı ve İki Kararname, *CTAD*, Y. 13, Sayı 26 (Güz 2017), ss. 67-90.

ERDEM, Ufuk; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK Yayınları, Ankara, 2018.

ERDOĞAN, Selim; *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez*, Üçüncü Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.

ERÖZ, Mehmet; *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991.

ERTÜRK, Hüsamettin; *İki Devrin Perde Arkası*, Parola Yayınları, İstanbul, 2016.

ETHEM, Çerkez; *Anılarım*, Berfin Yayınları, Sadeleştirilmiş Birinci Baskı, İstanbul, 1993.

FRASER, T. G. ve Andrew Mango, Robert Mcnamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, I. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

FISHER, Alan; *Kırım Tatarları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009.

Gazi Mustafa Kemal; *Nutuk*, Ankara, 1927.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip; *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne*, C. I, TTK Basımevi, Ankara, 1959.

GÜNDEM, Naci; *Günler Boyunca Hatıralar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.

GÜREL, Ziya; *Kurtuluş Savaşı'nda Demiryolculuk*, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2011.

HACİFETTHOĞLU, İsmail; *Millî Mücadele'de Hilal-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu*, İkinci Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, Nisan 2009.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali; "Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Y. 2012, S. 32, ss. 263-291.

İNALCIK, Halil; "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", *Belleten*, C. VIII, S. 30, Nisan 1944, ss. 185-229.

İNALCIK, Halil; "Kırım Hanlığı", *DİA*, C. XXV, Ankara, 2002, ss. 450-458.

İNAN, Süleyman; “Son Osmanlı Damatlarının Millî Mücadeleyle İlişkileri”, *Erdem*, S. 61, 2011, ss. 103-145.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim; *İstiklâl Harbi (Batı Cephesi)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

İNÖNÜ, İsmet; *Hatıralar*, Altıncı Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2020.

JAESCHKE, Gotthard; *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)*, 2. Basım, TTK Yayınları, Ankara 1989.

JOWETT, Philip; *Kurtuluş Savaşı'nda Ordular 1919-1922*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

KALKAVANOĞLU, İlyas Sami; *Millî Mücadele Hatıralarım*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2011.

KAPLAN, Keziban Acar; “Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Millî Mücadele ve Ankara Hükümeti İle İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. II, S. 32, 2017, ss. 297-325.

KARABEKİR, Kâzım; *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.

KARADOĞAN, Umut Cafer; “İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu”, *Bilig*, S. 57, 2011, ss. 135-157.

KARAŞ, Ertuğrul; “Yeşildon Köyü”, *Emel*, No: 212, Ankara, Ocak-Şubat 1996, ss. 40-47.

KARAŞ, Ertuğrul; “Hayriye Köyü”, *Emel*, No: 205, Ankara, Kasım-Aralık 1994, ss. 25-33.

KARAŞ, Ertuğrul; “Ortaklar Köyü”, *Emel*, No: 215, Ankara, Temmuz-Ağustos 1996, ss. 45-46.

KARAYANDI, Fatih; *Nogay*, Sevil Ofset Matbaacılık, Adana, 2005.

KARAYANDI, Fatih; *Nogay İnce Ali Müfrezesi*, Ekrem Matbaası, Adana, 2011.

KARPAT, Kemal Haşım; *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

KASALAK, Kadir; “Kuva-yı Milliye'nin Askerî Açısından Etüdü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV., S. 42, Kasım 1998, ss. 980-1004.

KILAVUZ, Nuran; “Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare'nin Teşkili ve Tasfiyesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXI, S. 1, Elazığ, 2011, ss.273-288.

KIRIMER, Cafer Seydahmet; *Rus Tarihinin İnkılâba Bolşevizme ve Cihan İnkılâbına Sürüklenmesi*, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1948.

KIRIMER, Cafer Seydahmet, *Ülkü ve Türkçülük*, Su Yayınları, İstanbul, 1977.

KIRIMER, Cafer Seydahmet; *Bazı Hatıralarım*, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, İstanbul, 1993.

KIRIMLI, Hakan; “Rus İdaresi Dönemi”, *DİA*, C. XXV, Ankara, 2002, ss. 458-465.

- KIRIMLI, Hakan; *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler*, İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 2010.
- KIRIMLI, Hakan; *Türkiye’de Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.
- KOLOĞLU, Orhan; *Son Sadrazam Millî Mücadele Taraftarı Ahmet Tevfik Paşa*, Birinci Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
- KURAT, Akdes Nimet; *Rusya Tarihi*, Altıncı Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- MACAR, Oya Dağlar; Elçin Macar, *Beyaz Rus Ordusu Türkiye’de*, 1. Basım, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- MARTİN, Volkan; *Zilkade 1339 Türk İstiklâl Harbi’nde Eskişehir ve Çevresi*, 1.Basım, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019.
- MCCARTHY, Justin; *Ölüm ve Sürgün*, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- MENAKAY, Serra; *Kıvılcımdan Aleve Ege’deki Kuva-yı Milliye*, İkinci Baskı, Galeati Yayıncılık, Ankara, 2020.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin; *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.
- NADİ, Yunus; *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.
- ODAMAN, Servet; *Akyar’dan Akşehir’e Bir Göç Hikâyesi*, Çimke Yayınları, Konya, 2020.
- OKDAY, İsmail Hakkı; *Yanya’dan Ankara’ya*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1975.
- OKDAY, Şefik; *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Padişah Yaveri İki Sadrazam Oğlu Anlatıyor*, Sema Matbaacılık, İstanbul, 1988.
- ONAR, Mustafa; *Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. I, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- ONUŞ, Sinan; *Teşkilat-ı Mahsusa’dan Kurtuluş Savaşı’na Kızılca Kıyamet*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.
- ÖKSE, Necati ve Nusret Baycan, Salih Sakaryalı, *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, İkinci Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.
- ÖNALP, Kâmil; *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Dördüncü Kısım Kütahya Eskişehir Muharebeleri* (15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974.
- ÖZALP, Kâzım; *Millî Mücadele C. I, Üçüncü Baskı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- ÖZALP, Tahsin; *Sivrihisar Tarihi*, Tam-İş Matbaası, Eskişehir, 1960.
- ÖZBEK, Mehmet Avni; “Zeybek”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul 1986, ss. 545-546.

ÖZCAN, Ömer; *Kırım Türklerinin Siyasi Önderi Cafer Seydahmet Kırımer*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.

ÖZDEMİR, Safvet; “Fevziye Köyü”, *Kırım Postası*, No: 3, Eskişehir, Aralık 1998, ss. 6-12.

ÖZDEMİR, Ali Ulvi; *Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi*, Birinci Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2017.

ÖZSOY, Seyit Ahmet; “Karakaya Köyü”, *Kırım Postası*, No:2, Eskişehir, Eylül 1998, ss. 9-14.

ÖZKAYA, Yücel; “Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII, S. 24, Temmuz 1992, ss. 451-480.

SADİGOV, Ramin; “Rus İç Savaşı’ndan Sonra Türkiye’ye Sığınan Göçmenlerin Gelibolu Günleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2016, S. 51, ss. 116-117.

SANDIKÇI, S. Kemal; “Müstahrec”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul, 2006, ss. 111-112.

SARAL, Ahmet Hulki; *Türk İstiklâl Harbi C. IV, Güney Cephesi, İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu’yu İşgal Etmeleri, Millî Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009.

SARIKOYUNCU, Ali ve Selahattin Önder, Mesut Erşan, *Millî Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 2002.

SAVAŞ, Mevhibe; “Mustafa Kemal Amasya ve İki Din Adamı”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. V, S. 19, Ankara, 1997, s. 315-323.

SAYGILI, Sefa; *Kırımlı Doktor Aziz Bey*, Birinci Basım, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2011.

SAYMAN, Fatma; *Anılarla Millî Mücadele’de Ceyhan*, Kemal Matbaası AŞ, Adana, 1986.

SIBGATULLINA, Alfina, *İki İmparatorluk arasında Rusyalı Müslüman Türkler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2014.

SOFUOĞLU, Adnan; “Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Millî Mücadele’ye Karşı Girişimleri ve Son Olarak Kuva-yı Seferiye Adıyla Yeni Bir Askerî Birlik Oluşturma Çabası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVIII, S. 52, Mart 2002, s. 37-87.

SÜREYYA, Rıza; *Millî Mücadele Kahramanları Kahraman Subaylar*, Halk Kitabevi, İstanbul, 2017.

ŞAHİN, İlhan; “Yiğitbaşı”, *DİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, ss. 549-550.

ŞAHİN, Kâmil; “Adburrahman Kâmil Efendi”, *DİA*, LXIII. Cilt, İstanbul, 2013, ss. 504-505.

ŞAPOLYO, Enver Behnan; “Atatürk ve Üç Kılıç”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, S. 37, İstanbul, Kasım 1965, ss. 84-87.

Şehitlerimiz, C. I, III, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998.

TANSEL, Fevziye Abdullah; *Kurtuluş Savaşı'nda Kadın Askerlerimiz*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2001.

TEKELİOĞLU, Sinan; *Kuva-yı Milliye Kumandanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012.

TİMURAL, Ahmet ve diğerleri, *Türk İstiklâl Harbi C. II, Batı Cephesi Beşinci Kısım 2. Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül-10 Ekim 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973.

TONGUÇ, Faik; *I. Dünya Savaşı'nda Bir Yedeksubayın Anıları*, Dördüncü Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

TOPUZ, Hıfzı; *İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TÜRKMEN, Zekeriya; *Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Basımevi, Ankara, 1999.

TÜRKMEN, Zekeriya; *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, İkinci Baskı, Berikan Yayınları, Aankara, 2016.

TÜRKMEN, Zekeriya; *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Üçüncü Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020.

UÇAK, Halil İbrahim; *Tarih İçinde Haymana*, Haymanalılar Yardımlaşma ve Tanışma Derneği, Yayın No: 1, Ankara, 1985.

YAŞAR, Hakan; “Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkiyalık ve Asayiş Sağlama Çalışmaları”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV., S.8, 2006, ss. 367-386.

YALAZAN, Talat; *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-13 Eylül 1921)*, C. I, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994.

YALAZAN, Talat; *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (13 Eylül 1921-9 Eylül 1922)*, C. II, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994.

YİĞİT, Yücel; “İzmir'in İşgaline Karşı Gecikmiş Bir Tepki Olarak Balıkesir Mitingi”, *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri İkinci Kitap*, Birinci Basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2010, ss. 48-72.

YORULMAZ, Şerife; “Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. IX, S. 35, Mayıs-Kasım 2005, ss. 345-373.

YURTSEVER, Cezmi; *Çukurova Türkmenleri*, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2015.

4. Basılmamış Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

BİLİCİ, Halit; *Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'nin Sonuna Kadar Haymana Kazasından Şehit Olanlar Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004.

DİNÇ, Dilaver; *Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

KAYSERİLİ, Serap Kurt; *I. Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın Beyaz Perdeye Yansımaları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011.

KIRIM, Muzaffer Kaan; *Amasya İhsaniye Mahallesi Kırım Tatarlarının Topluluklarını ve Aidiyetlerini Yeniden Üretişleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019.

PUSTU, Yunus; *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Ankara'da Göç ve İskân*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2020.

SÜTÇÜ, Çiğdem; *Şerefiye ve Mesudiye Köyleri Sosyo-Kültürel Yapılarının Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

YAVAN, Murat; *Türkistan'ın Siyasi ve Fikri Önderlerinden Osman Kocaoğlu (1878-1968): Hayatı ve Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

5. İnternet Kaynakları

https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz, Erişim Tarihi (02.05.2020).

https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz, Erişim Tarihi (10.05.2020).

<http://kizilaytarih.org/dosya001.html>, Erişim Tarihi (13.02.2021).

<http://www.haymanagazetesi.org/haber.php?id=4108>, Erişim Tarihi (15.04.2021).

<http://www.haymanagazetesi.org/haber.php?id=3622>, Erişim Tarihi (26.06.2021).

https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/SehitYakini_Basvuru.aspx?Id=2329439,

Erişim Tarihi (09.07.2021).

<https://www.vatankirim.net/diasporadaki-koylerimizden-mesudiye-koyu-152/>,

Erişim Tarihi (10.07.2021).

https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/SehitYakini_Basvuru.aspx?Id=2329453,

Erişim Tarihi (10.07.2021).

https://uyg.tsk.tr/SehitYakini_Kullanici/Sehitlerimiz.aspx?verification=KapsamVeA_macOkundu, Erişim Tarihi (11.07.2021).

<http://tarih-turk.blogspot.com/2014/01/son-İstiklâl-gazisi-anlar.html>, Erişim Tarihi (22.08.2021).

<http://tarih-turk.blogspot.com/2014/01/son-İstiklâl-gazisi-anlar.html>, Erişim Tarihi (23.08.2021).

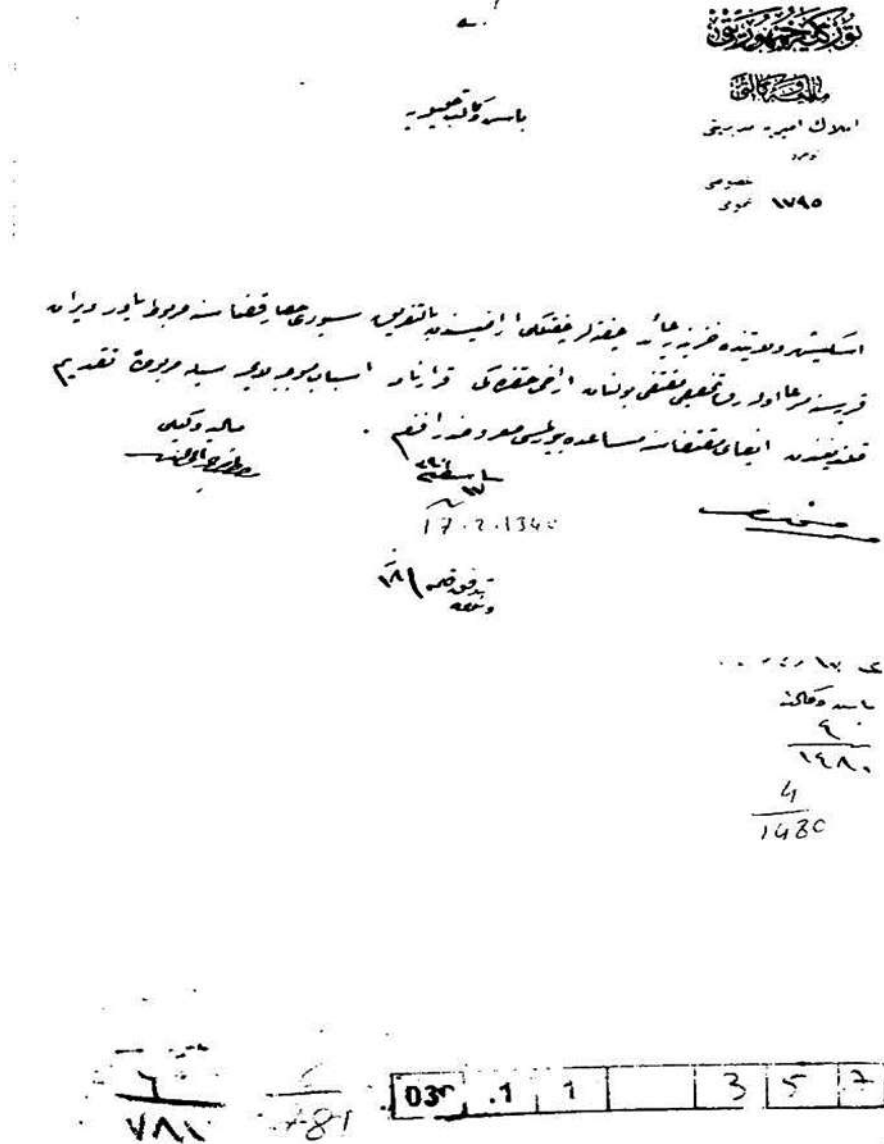
<https://www.haber7.com/guncel/haber/231468-basbakan-son-İstiklâl-savasi- azisinin-evinde-foto-galeri>, Erişim Tarihi (23.08.2021).

<https://www.vatankirim.net/diasporadaki-koylerimizden-mesudiye-koyu-152/>, Erişim Tarihi (08.12.2021).

“Kuva-yı Milliye”, Atatürk Ansiklopedisi, www.ataturkansiklopedisi.gov.tr, Erişim Tarihi (08.05.2022).

EKLER

Ek-1: Eskişehir'de Hazineye ait Çifteler Çiftliği arazisinden bir kısmının Sivrihisar ilçesinin Yaverviran köyüne mera olarak verilmesi. BCA, 030-11-1/3-5-7.

Başvekâlet-i Celile'ye**Türkiye Cumhuriyeti****Maliye Vekâleti****Emlak-ı Emiriye Müdüriyeti****Numro: 1795**

Eskişehir vilayetinde hazineye ait Çifteler Çiftliği arazisinden bittefrik Sivrihisar kazasına merbut Yaverviran Karyesi'ne mera olarak tahsis-i muktezi bulunan arazi hakkındaki kararname esbab-ı mucibe layihasıyla merbuten takdim kılındığından ifa-yı muktezaya müsaade buyurulması maruzdur efendim.

17.02.1924

Maliye Vekili

Abdülhalik Renda

Satır: 5

Mahall-i Memuriyeti: XI. Kolordu Erkân-ı Harbiye Mektebi Heyet-i Erkânı Erkân-ı Harp

Rütbesi:Kaymakam

İsmiyle Pederinin İsmi: Bekir Hakkı oğlu Abdulkadir

Memleketi: Kırım

Sicil Numarası: 13-320

Esbâb-ı Mucibesi: Kanun-i ahire tevfikân İstiklâl Harbi'nde millî orduda vazife almasına mebni İstiklâl Madalyasıyla taltif.

Satır: 2

Mahall-i Memuriyeti: Makine zabıt

Rütbesi: Zabıt

İsmiyle Pederinin İsmi: İbrahim oğlu Ramazan

Memleketi: Kırım

Sicil Numarası: 125

Esbâb-ı Mucibesi: Kanun-i ahire tevfikân İstiklâl Harbi'nde millî orduda vazife almasına mebni İstiklâl Madalyasıyla taltif.

Satır: 23

Mahall-i Memuriyeti: Tekaüdiyetinden

Rütbesi: Yüzbaşı

İsmiyle Pederinin İsmi: Mehmet Emin oğlu Abdullah

Memleketi: Kırım

Sicil Numarası: 577

Esbâb-ı Mucibesi: Kanun-i ahire tevfikân İstiklâl Harbi'nde millî orduda vazife almasına mebni İstiklâl Madalyasıyla taltif.

Satır: 3

Mahall-i Memuriyeti: 17. Fırka, 2. Bölük İhtiyat

Rütbesi: Mülazım

İsmiyle Pederinin İsmi: Hacı Ahmet oğlu Hacı Mehmet

Memleketi: Kırım

Sicil Numarası: 28319

Esbâb-ı Mucibesi: Kanun-i ahire tevfikân İstiklâl Harbi'nde millî orduda vazife almasına mebni İstiklâl Madalyasıyla taltif.

Ek-6: İstiklâl Harbi'nde görev alan 762 subaya İstiklâl Madalyası verilmesi, 77 yedek subay adayının yedek subaylığa terfii. BCA, 030-11-1/43-34-1.

سجل نومبردى	سجل	اسباب و سببى	اسباب و سببى	سجل	عمل نامى
16830	16830	مجهت نى حر	مجهت نى حر	16830	نقد عكس سرى
20557	20557	مجهت نى حر	مجهت نى حر	20557	مجهت نى حر
9085	9085	مجهت نى حر	مجهت نى حر	9085	مجهت نى حر
14042	14042	مجهت نى حر	مجهت نى حر	14042	مجهت نى حر
2130	2130	مجهت نى حر	مجهت نى حر	2130	مجهت نى حر
23509	23509	مجهت نى حر	مجهت نى حر	23509	مجهت نى حر
18196	18196	مجهت نى حر	مجهت نى حر	18196	مجهت نى حر
4665	4665	مجهت نى حر	مجهت نى حر	4665	مجهت نى حر
2816	2816	مجهت نى حر	مجهت نى حر	2816	مجهت نى حر
28163	28163	مجهت نى حر	مجهت نى حر	28163	مجهت نى حر
11045	11045	مجهت نى حر	مجهت نى حر	11045	مجهت نى حر
23552	23552	مجهت نى حر	مجهت نى حر	23552	مجهت نى حر
24643	24643	مجهت نى حر	مجهت نى حر	24643	مجهت نى حر
14640	14640	مجهت نى حر	مجهت نى حر	14640	مجهت نى حر
24640	24640	مجهت نى حر	مجهت نى حر	24640	مجهت نى حر
24622	24622	مجهت نى حر	مجهت نى حر	24622	مجهت نى حر
18408	18408	مجهت نى حر	مجهت نى حر	18408	مجهت نى حر
19248	19248	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19248	مجهت نى حر
19236	19236	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19236	مجهت نى حر
19231	19231	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19231	مجهت نى حر
18244	18244	مجهت نى حر	مجهت نى حر	18244	مجهت نى حر
19242	19242	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19242	مجهت نى حر
19230	19230	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19230	مجهت نى حر
19233	19233	مجهت نى حر	مجهت نى حر	19233	مجهت نى حر

030 11 1 43 34 1

Satır: 16

Mahall-i Memuriyeti: Giresun Askerlik Şubesi'nde Mukayyed Piyade

Rütbesi: Mülazım

İsmiyle Pederinin İsmi: Rafet Fikri oğlu Halil Fikri

Memleketi: Kırım

Sicil Numarası: 27610

Esbâb-ı Mucibesi: Kanun-i ahire tevfikân İstiklâl Harbi'nde millî orduda vazife almasına mebni İstiklâl Madalyasıyla taltif.

Ek-7: Piyade Yüzbaşı Kırımlı Osman Zeki Bey'in emekliye sevkı. *BCA, 030-11-1/22-10-20.*

467/2/2

در کتب و نسخ
 متضمنه این کتابخانه
 نجف اشرف
 ثبت شد
 ۱۳۸۹

[illegible]

957 121 W

باسمہ و کائنات

سید محمد علی قزوینی

030	11	1		22	10	20
-----	----	---	--	----	----	----

Türkiye Cumhuriyeti Müdafa-i Milliye Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Dairesi

Numro: 2819

6.03.1926

1. 16. Fırka'ya mensup 44. Alay'ın 2. Taburu'nun 7. Bölük kumandanı piyade yüzbaşı 142-324 Kırımlı Osman Zeki Efendi bin Mahmudun talep ve istidasına (....) müddeti muayene-i kanuniyeyi vechile maziyaleti ikmal eylesine binaen emekli edilmesine binaen talebi vechile icrayı tekaüdü tensip edilmiştir.

2. İşbu kararnamenin icra-yı imkâna Müdafai Milliye Vekâleti Vekili memurdur.

11.3.1926

Müdafa-i Milliye Vekâleti V.

Mehmet Recep

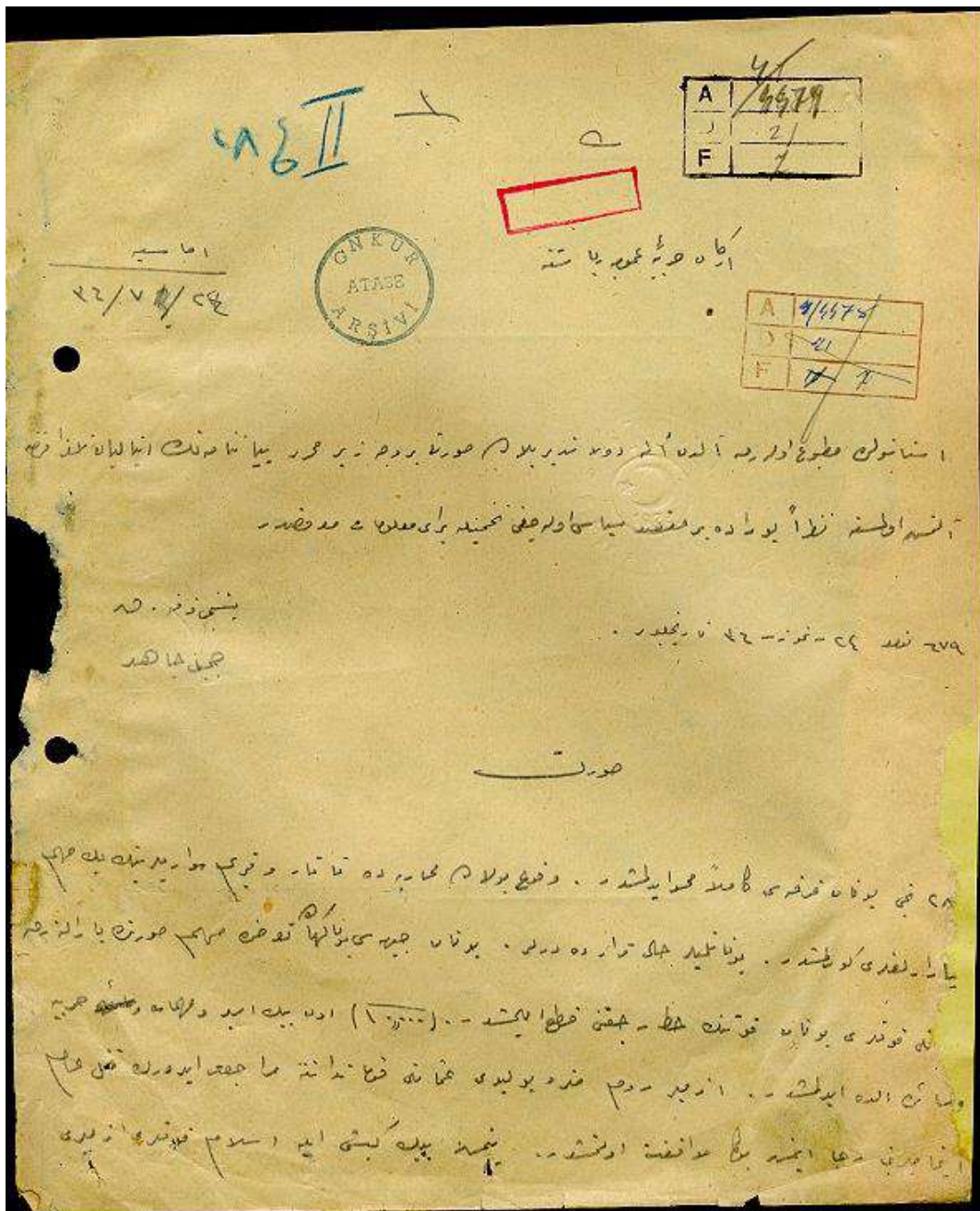
Baş Vekâlet Vekili

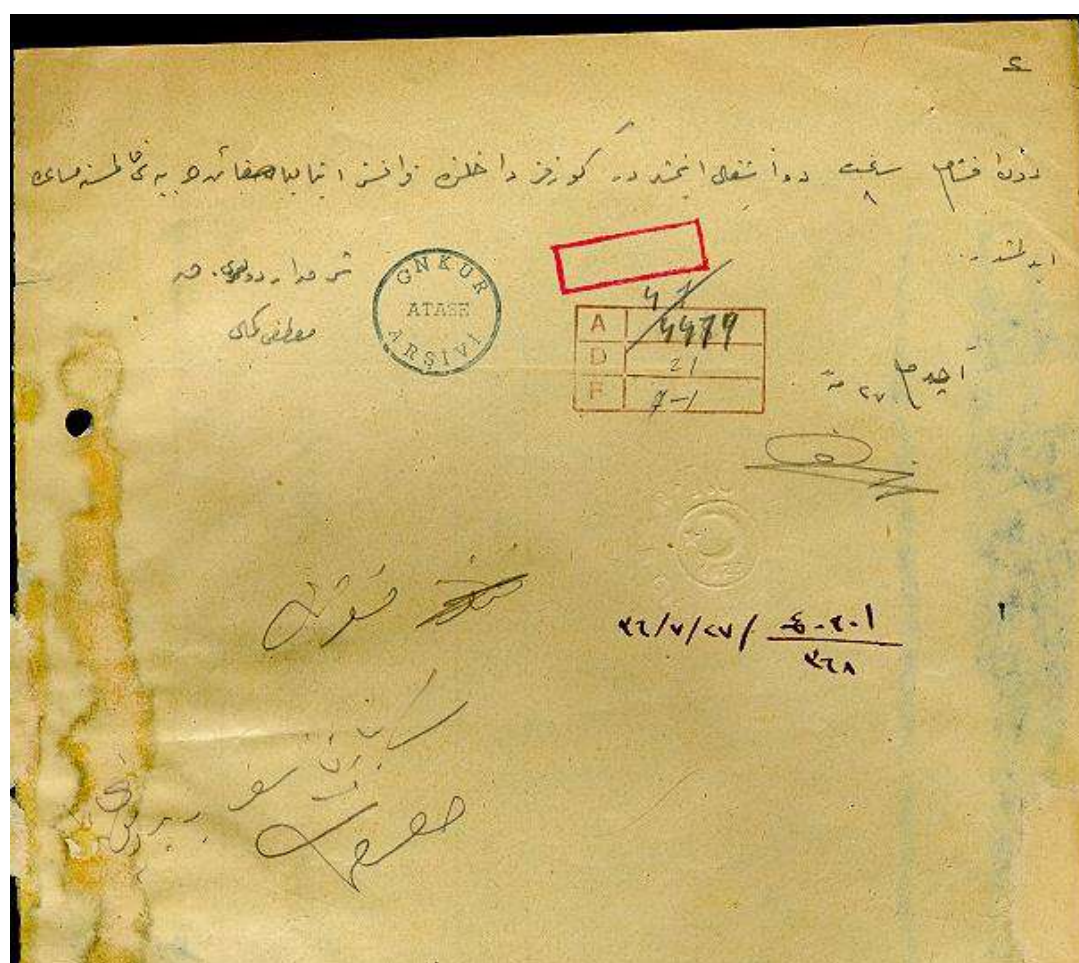
Mustafa İsmet

Türkiye Cumhuriyeti Reisi

Gazi Mustafa Kemal

Ek-8: Yirmi Sekizinci Yunan Tümeni ile yapılan savaşlarda Kırım ve Tatar süvarilerinin büyük yararlılıklar gösterdiği. *ATASE, İSH.*, A. 41/4479, D. 21, F. 7-1.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne

İstanbul'da matbu' olarak elden ele dolaştırılan surette ber vechi zir muharrer beyannamesinin İtalyan fırka alınmış olmasına nazaran burada bir maksad-ı siyasi olacağı tahminiyle berayı malumat-ı maruzdur.

679 numro 24 temmuz '36 tarihliidir

Beşinci Fırka Kumandanı

Cemil Cahid

Suret

28. Yunan fırkası kâmilten mahv edilmiştir.Vuku' bulan muharebede Tatar ve Kırım süvarilerinin pek mühim yararlılıkları görülmüştür. Yunanlılar hâl-i firardadırlar.Yunan cephesi (.....) taarruzuda mühim surette yaralanarak tali kuvvetleri Yunan kuvvetinin hattı ricatini kat eylemiştir. On bin (10.000) esir ve mühimmat-ı harbiye vesairesi de elde edilmiştir. İzmir Rum metropolidi Osmanlı kumandanına müracaat ederek katliam etmememizi rica etmiş, buna muvafakat olunmuştur. Yetmiş bin kişi ile İslam kuvvetleri İzmir'i dün akşam sekizde işgal etmişlerdir. Körfez dâhilinde Fransız, İtalyan sefaini kalmasına mücade edilmiştir.

Şark Orduları Kumandanı

Mustafa Kemal

2. Dün akşam General Anzarak Paşanın ( rkez) yaveri Yuri Kazak yüzbaşısı Vladimir ile iskele önünde ufak bir muhabere meyanında cereyen eden sözler:

General Varangel kıtaatı ikiye taksim olup bir kısmı Anzarak taraftarı ki harbe arzukeş değil ve diğeri varangel kısmı olup ihtiyaatı zaruriyeleri dolayısıyla herhangi bir maksad? olursa olsun harbe taraftarıdır. Mezk r yüzbaşının teminine nazaran 7000 piyade 2000 atlı  rkez ve tatar müslüman anadoluya ayak basar basmaz derhal Mustafa Kemal Paşa'ya iltihak edeceklerdir. Bundan kuşkulanan İngilizler kendi casusları bulunan Rus zabiti Parve bol " Alkes Kumandanı" nın ihbarı  zerine İngilizler bu kuvvetlerin silahlarını almağa teşebbüs etmiştir. Fakat silahla mukabele edeceklerini bilbeyan bu emre itaat etmemişlerdir. Bunun  zerine vazgeçmiş Cezayiri Bahr-i Sefid'de bir adaya gönderilmesi kararlaştırılmış olduğunu söylüyorlar. Fakat getireceklerini söylediler.

Garp Cephesi Kumandanlığı'na
Beşinci Grup Kumandanlığı'na
41. Fırkası Kumandanlığı'na

1. Kırgızdağı muharebatında Aziziye köyünde akrabasının ziyaretine gidederek bugün tekrar köyüne avded eden Mahmudiyeli Tatar Ömer Lütfi oğlu Azizin düşman hakkında verdiği malumat zird ü maruzdur.

A. Düşman alayı piyade, süvari ve sahra cebel toplarından ibaret kuvvetle 22 Temmuz'da Aziziye köyüne geldiğini ve bu kuvvetin mensup olduğu fırkanın Lütfiye'de kaldığını ve 26 temmuz 37 öğleden sonra Aziziye ve Lütfiye'deki düşmanın kâmilten garba gittiğini ve Aziziye, Teşdi, Çerkez köyü ve bölge karyelerinde de düşman olmadığını ve yine dün öğleden sonra Alpu köyünden ve bugün de köyün cenubundaki Mamure köyünden garba doğru düşman kollarının gittiğini ve fakat akşamdan sonra Alpu'da yine askerler(?) mevcut olduğu ve Uyuzhamam'dan bugün gelen bir köylünün mezkûr köyde düşman olmadığını söylediğini ifade ediyor. Yunanlılar getirdikleri unları köylülere tevzi' ederek ikmalini yaptırdıklarını ve geri giderken sulh yapılacağından geriye çekildiklerini söylemişlerdir.

2. İşbu ifadatın doğru olup olmadığının tahkiki için süvari 29. alay vasıtasıyla Uyuzhamam–Aziziye, Teşdi-Aziziye istikametlerinin keşf ettirilmesini bir zabıt ve fırka süvari bölüğü ile de (.....) Çerezekköy, Lütfiye istikametlerinin keşf ettirileceğini arz ederim.

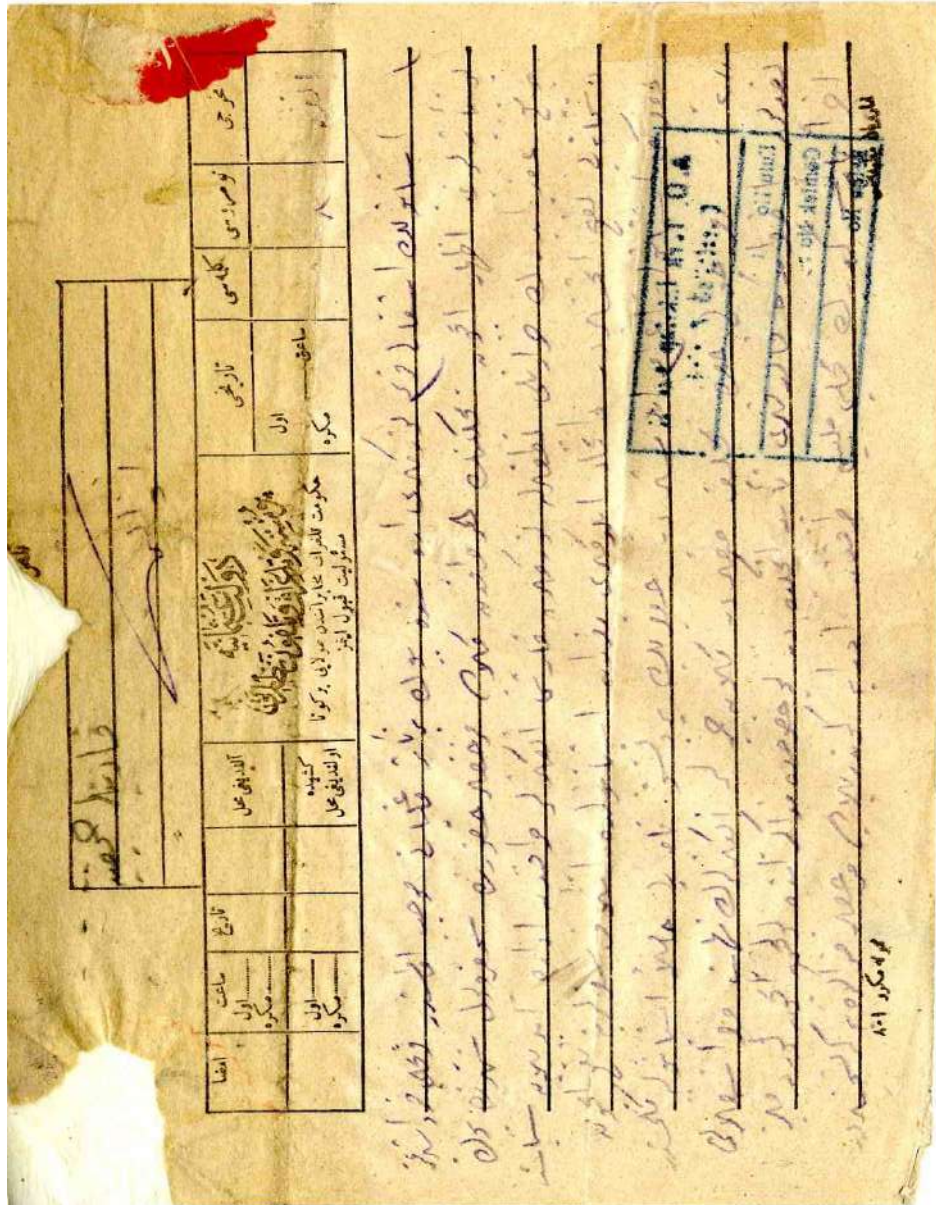
3. Bu rapor 27.7.37 11 sonrada Garp Cephesi 5. grup ve 41. fırka kumandanlıklarına arz edilmiştir.

Üçüncü

Kafkas Fırkası Kumandanı

Nuri

Ek-11: İstanbul'un işgalinin Kırım Türkleri üzerinde büyük bir üzüntü yarattığı ve bu nedenle Simferopol'de büyük bir miting düzenledikleri. *TİTE Arşivi*, K. 28, G. 82, B. 4.

İstanbul'un işgali Kırım Türkleri arasında büyük bir teessür ve galeyanî mucib olmuştur. Kırımlı kardeşlerimiz bu teessürlerini izhar için, memleketin her tarafından gelen murahhaslar huzurunda Simferepol şehrinde büyük bir miting akdederek hararetili nutuklarla Türklere karşı İngilizler tarafından idare edilen siyaseti düşmananeyi takbih etmişler ve ittihaz eyledikleri makarratı İstanbul'da İtilaf sefirlerine tebliği için Cafer Bey'i İstanbul'a i'zam eylemişlerdir. Cafer Bey protestonameyi hamilen İstanbul'a gelmiştir. (son üç satır)

Türkiye Cumhuriyeti
Müdafa-i Milliye Vekâleti
Muamelat-ı Zatiye Dairesi
Üçüncü Şube
 Adet: 3976

Moskova Sefiri Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne

Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı Vekâletinden varid olan 17/12/37 tarihli ve 7083/4331 numrolu tahriratta 18. Süvari Alayının Dördüncü Bölüğü mülâzım-ı sanisi Kırımlı Said Efendi bin Yahya'nın 23 Teşrinisani '37 tarihinde Tutak cenubunda Hasan Paşa köyü civarında Kürt eşkıyası ile müsademe neticesinde nail-i mertebe-i şehadet olduğu ve mumaileyhe üç yüz otuz beş tarihinde Rus ordusuna 30 Temmuz '36 tarihinde de Türk ordusuna dâhil olduğu iş'ar kılınması üzerine orduya suret-i kabulü hakkındaki malumatın inbası talep edilmiş idi. Cevaben varid olan telgrafmanede mumaileyhin Ankara'dan zatı alileri ile birlikte Kars'a geldiği ve Rusya'ya gitmesi muvafık görülemediğinden Kars'ta alıkonularak süvari alayına verildiğini ve ne suretle hizmete kabul edildiğinin ve kabul şeraitinin meçhûl bulunduğu zikr ve iş'ar kılınmıştır.

Bu husustaki malumat-ı aliyelerinin işarını rica ederim efendim.

4 Mart '38

Müdafa-i Milliye Vekili Namına
Müsteşar

Müdafa-i Milliye Vekâleti'ne,

4 Mart '38 tarih ve 3976 numrolu tezkire cevabıdır.

Tutak cenubunda Hasan Paşa köyü civarında Kürd eşkiyası ile vuku' bulan müsademedede nail-i mertebe-i şehadet olan on sekizinci süvari alayı dördüncü bölük mülazım-ı sanisi Kırımlı Said Efendi bin Yahya Aliçof fi Temmuz 336 tarihinde Bartın'a bir Laz motoru ile iltica etmiş ve hakkında tahkikat yapılmak üzere Garp Cephesi Karargâhı'na celp edilmişti. Mumaileyh hakkında yapılan tahkikatta Kırım' da tevellüd, Rus askerî mekteplerinde tahsil gördükten Harb-i Umumi esnasında zabıtlık rütbesini Rusya'da Çar hükümeti devrildiği esnada Kırım'da teşekkül eden Tatar Cumhuriyeti'ni teşekkül eden Tatar kıtaatında zabıtlık ile ifa-yı hizmet eylediği Denikin, Varangel ve Bolşevik mücadelesi esnasında Kırım'da ihtifa ve bilahere Varangel tarafından milliyetçi oldukça tazyik edilmesi üzere Osmanlı Devleti'ne iltica etmek mecburiyetinde kaldığı anlaşılmış, ahval ve etvarı tedkik edildikde şayan-ı itimat görülmüş ve Ordu-yı Osmanîye kabulü için Ağustos '36 tarihinde vuku bulan teklif üzerine kıdemi mülazım-ı sanilik ile tavzifi Müdafaa-i Milliye Vekâletinden bildirilmiş ve Garp Cephesi Karargâhı Süvari Bölüğüne tayin edilmişti. Bu babda cereyan eden muamele Garp Cephesi karargâhındadır.

Bilahare Moskova'ya sefir tayin edildiğim zaman lisana aşına olması hasebiyle Rusya' ya getirilmek istenilmiş ise de Kars'ta yapılan tahkikatta mumaileyhin Rusya'ya getirilmesi muvafık görünemediğinden Şark Cephesi Kumandanlığı emrine terk edildiği maruzdur.

Ek-13: Çeviri yazısı.

Bizim tarafımızdan ittiḥad husulü için her türlü mesai sarf edilecektir. Fakat diğ̈er taraftan bu babdaki maksadını bilmeksizin daha ciddi şekilde çalışmak müşkildir. Bizim ve sizin için mukaddemi olan milletlerin kendi kendilerini serbestçe idare etmeleri esasına müstenid teali mefkuresi için iyi semere verecek son netice: Beyoğ̈lu ve İstanbul sokaklarında bir lokma ekmek tedariki için serseriyane dolaşan ve bu uğurda her rast gelene her türlü hizmete hazır bulunanlardan pek ziyade ictinab etmek lazım. Bunun için de Avrupa'da hizmete hazır bulunduğ̈unu ifade eden şahıslara karşı müteyakkız bulunmalıdır.

Rus ve Türk ittiḥadı taraftarlarının yaptığı propaganda neticesinde Kırım'dan nakil edilen ordu efradı arasında Mustafa Kemal Paş̈a ve Kemalist isimler bir zamanlar bu ordudaki Kornilof ve Kornilofculuk derecesinde popöler bir hale gelmiştir. Vrang̈el Ordusunda muhtelif rütbe ashabının Anadolu ordusuna iltihak arzusu uyanması milliyet nokta-yı nazarında Rusya'nın istihlası için birinci menzil mıntıkası olan Kafkasya'nın kurtulmasına büyük vesile teşkil edebilir. Ordunun meskun bulundukları muhitte bir ay zarfında elde edilen netice işte budur. Gerek siyaset irtibatın adem-i mevcudiyeti ve gerek Ankara Hükümetinin siyasi teşkilatının mevcut olmaması yeni teşekkül eden iki milletin ittiḥadı hususunu pek ziyade duçar-ı tehir etdiğ̈i gibi tehir etmekte de devam ediyor. Daha ziyade müspet netice elde edebilmek için Rus mültecileri siyasi teşkilatıyla teşkilatımızın ittiḥadı elzemdir ki, bu husus için elbette muavenet-i maddiye (para) lazımdır. Her iki milletin menafi-i müşterekeleri zaman-ı hazırda takip edilen teali mefkuresine mesned midir ki, bu da ittiḥadla olur. Bu dahi her iki milletin gerek coğrafi vaziyeti ve gerek menafi-i umumiyesi iktizasındandır. Bu menafiin derecesi ve aşikarlığı muhtaç-ı izah değildir.

Ek-14: Topçu Kaymakam Tatar Senai Selami Bey ve Mülazım-ı Evvel Yaşar Efendi hakkında verilen istihbarat. *TİTE Arşivi*, K. 62, G. 119, B. 1.

[۴۴]

طوبی فاعلم صانی سنائی سلیمی

ار - نه

۷۵۶ - ۱۵

۱۲۲

تاتار سنائی به حضرت کزیده ارسلانند - عربی عجمی جو که قد هر بر ده کوزول چند مدتی با فاعلم صانی
 ارتقا شد . حضرت صافی و بر صر ده کوی عالی کوه سنائی به . غلط وقت بودند هر بنا
 فریدی فاعلم و کلاه فاعلم جاسوس سنائی ، هنوز خدمت داشتند مناسب بر موقع ارتقا بدو
 فاعلم علی مالک باز بر کندی در دستور سیاست بیرون و کیم بیرون ، بوقاره قلم و صلیت
 قربان شریف اول شد . از دست فرق سه فرمانده ارسلان دی او ، کندی تقدیم داشت ای کندی
 قولای صر بلو ، سوریه جلی فاعلم . طوبی فرماندهی انضمامی فرق فرماندهی صر بلو آردی
 و از دست ، فرق سلاطین بویادی . نغمه معلوم سنائی او کوزیدی ، خانب دها سر ، جلیت
 بیجا لشکر ده . او آرد - نامو کانی که به جلیتی کندی بر شکی نامه ابده بدست بر کوه
 و بدست ده شهر بود که معنوی خدای در محقق ده . حضرت نادر - پیش بر دای بر خدای
 بوضوئه محقق کوش و الا شد به کندی فاعلم نادر - آهسته نادر .
 سنائی بی حضرت کمال یک کافم فاعلم بدو رعیت یک تر خدای ده باقی شد و کالی طایر
 هیچ شجره اوله مانده فاعلم خود سنائی به خدای محمد تطبیع ابده که جوفه فاعلم سنائی
 تاتار دو با جلیت ، فقط به باز به که سنائی بوی جلیت فاعلم .

[34]

Topçu Kaymakamı Senai Selami Bey**Edirne****313**

Tatar Senai Bey, sınıfının güzide ümerasındandır. Harbi Umumi sonuna kadar her yerde güzel hizmetler ifa ve kaymakamlığa kadar irtifa etti. Sınıfında mütehassıs sayılan ve bir sırada tahsil-i ali gören Senai Bey, galât-ı rü'yet yüzünden cereyan-ı feridiyeye kapılmış ve külah kapmaya çalışmıştır. Senai, henüz hizmet ve ehliyetiyle münasip bir mevkiye irtifa edemediğine kaniydi. Ali Kemal'in yazılarını kendine bir düstur-u siyaset bilir ve kim bilirdi, bu kara kalpli medallin kurban-ı teşviki olmuştu. İzmit fırkasına kumandan aranıyordu. O kendisini takdim ve işin içinden kolayca sıyrılıp sivrileceğini zannetti. Topçu kumandanlığı inzimamıyla fırka kumandanlığı salahiyyetini aldı. Ve İzmit'i, fırka-i süfela ile boyladı. Netice malumdur. Senai o günden beri haib ve hâsir hayatla pençeleşmektedir. O ana kadar namuskârane geçen hayatı kendüğe bir şey temin edemediğinden bugün didinmekte şüphe yok ki manevi azaplar duymaktadır. Sınıfın nadir yetiştirdiği bir zabitanın bu suretle muhitin levs ve alayışından kendini kurtaramayışına ne kadar acınsa sezadır. Senai'yi Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir ve İsmet Paşa'lar hazeratı da yakından ve kemaliyle tanırlar. Hiç şüphe olamaz ki, kanun-u anud Senai'ye, ceza-yı amelî tatbik ederken çok kadirşinas kalb-i teessür duyacaktır. Fakat ne yazık ki, Senai böyle habaislerinin de failidir.

Ek-15: Menzil Müfettişi Muzaffer Bey'in, Erkân-ı Harbiye Riyaseti'nde bulunan Binbaşı Kırımlı Bekir Bey'i, Kaymakam Abdurrahman Bey yanında gören Binbaşı Ziya Bey'in, Makriköy'de Rum kızları ile yaşadığını, Ankara'nın bu durumu mahzurlu gördüğünü belirten yazı. *TİTE Arşivi*, K. 40, G. 104, B. 1.

۲۸ / ۲ / ۲۲

قندل مفتی مطهری آقا جریبی یا بنده برلوی یقینی بلیه
 بیباشی خرمی برکات فاعلم عذر صحره یا بنده کورده تور
 بیباشی ضابط موی الهی مغرولونده درن روم قندل سفیر الهی
 حیات و انتقاده حیات و سیانده بحث انجمنه متأثر اولیده
 انتقاده و در این وضعی در انتقادی دوغورده بوزانده بوزانده
 راعی معذرت کورده بی برابورنده برانجده
 ارجم با طومده سلطانیه سوره انجمنه ادزده ادویه بلیه

22.6.37

1. Menzil Müfettişi Muzaffer Bey'in Erkân-ı Harbiyesi Riyasetinde bulunduğunu söyleyen Binbaşı Kırımlı Bekir Bey'in Kaymakam Abdurrahman Bey yanında gören Türk binbaşı Ziya Bey, mumaileyhin Makri Köy'de (şimdiki Bakırköy) dört Rum kızıyla sefihane imrar-ı hayat ve Ankara'daki hayat ve seyyiattan bahsetmesinden müteessir olmuş ve Ankara'nın ve buranın vaziyet ve nezaketini düşünmeden bu zatın Rumlara temasını daim-i mahzur gördüğünü bir raporunda zikretmiştir.

Ek-16: Semayüklü Hacı Bekir Ağa'nın *Anadolu* gazetesine abonelik makbuzu (Bekir Turgut özel arşivinden).

Anadolu

Hergün çıkan ve herşeyden yazan Türk gazetesidir

Elmalı'da Semayük Karyesi'nden Hacı Bekir Ağa

Evrak Numrosu: 87

15 Temmuz '37

15 Temmuz '38

Yukarıda ismi muaharrer Elmalı'da mukim Hacı Bekir Ağa'dan abone bedeli olarak yalnız bin iki yüz kuruş para alınmıştır.

Başlıksız

Söğle Karyesi:	2250 kuruş
Serkiz Karyesi:	1700 kuruş
Geçmen Karyesi:	300 kuruş
Karaköy:	1000 kuruş
Çuğun Karyesi:	600 kuruş
Çobanisa Karyesi:	1000 kuruş
Semayük Karyesi:	300 kuruş
Bayındır Karyesi:	200 kuruş

7350 kuruş

Yalnız Yedi bin üç yüz elli kuruştur

Balâda esamisi muharrer karayaya memuren i'zam kılınan Semayüklü Hacı Bekir Efendi'den Hilal-i Ahmer'e hediye olan bervecchi balâ 7350 kuruş mumaileyh Hacı Bekir Efendi'den alındığına dair işbu ilmuhaber i'ta kılındı.

18 Nisan 338

Hilal-i Ahmer Veznedarı

Berâ-yı Merkeþ İnhası

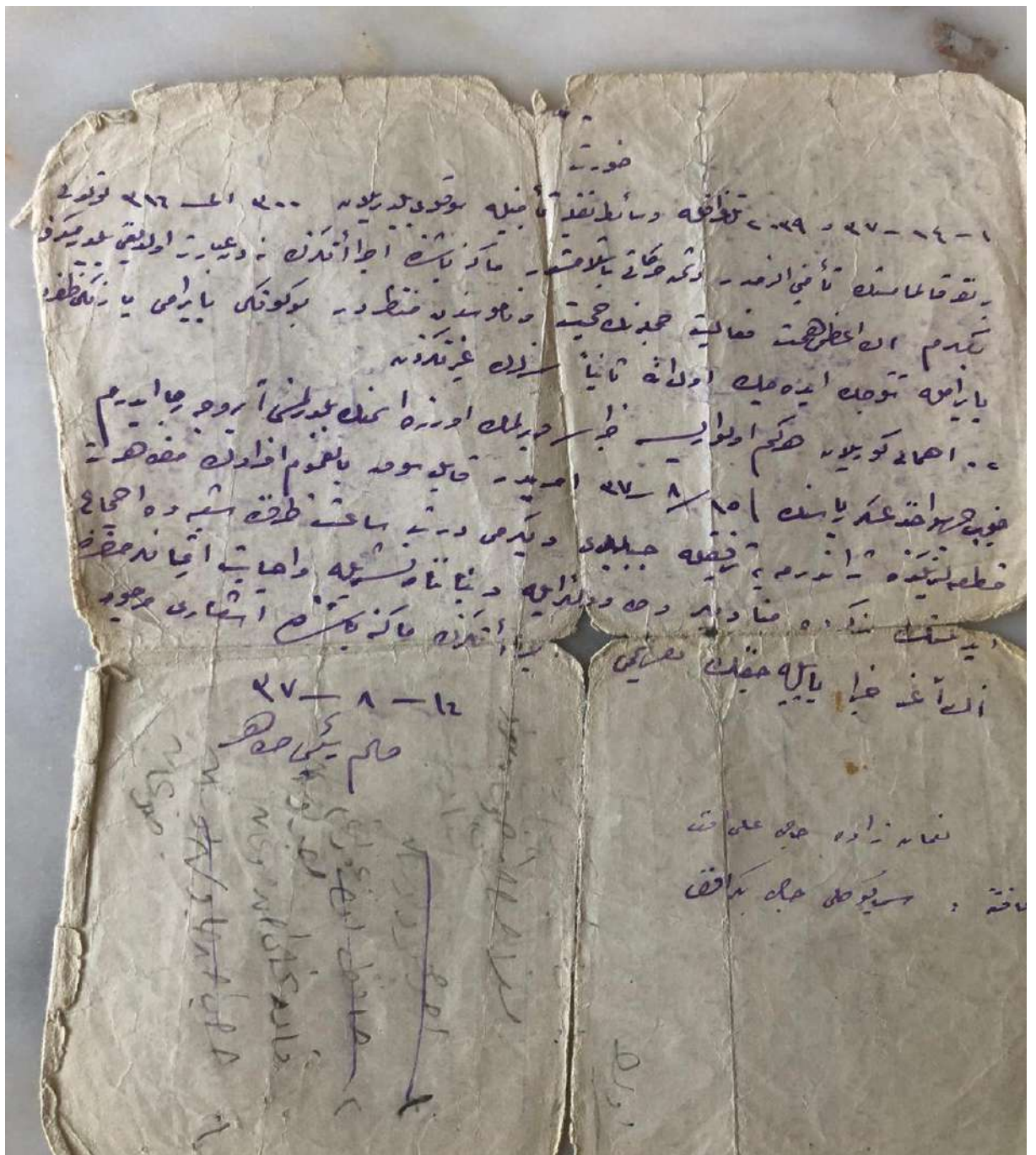
(Hususi İsmi: Ayvasıl Karyesinden Molla Mehmed)

Numro: 6

Büyük Millet Mecisi Riyaseti ve Baş Kumandanlık'tan mevrud 8 Ağustos '37 tarih ve 1203/102 numrolu emr-i telgrafiyeye atfen Tekâlif-i Milliye Komisyonu Heyeti'nce balâda eşgalleri muharrer Ayvasıl karyesinden Molla Mehmet ve mumaileyhe leffen bir reisül merkebin heyeti mezkûrece esamileri hizalarında gösterildiği vechile fiat takdir edilerek (....) mecmuası olan 2500 kuruşu ol babdaki emrin madde-i mahsusasına tevfikân karye-i mezkûrun ehli servet ve zenginlerine tevzii ile mumaileyhten bilhassa merkep sahiplerine tediye olunarak mukabilinde alınacak makbuzların komisyona iade olunmak üzere işbu mazbata bi't-tasdik Ayvasıl karyesi heyeti ihtiyarisine verildi. 9 Kanun-u evvel '37

Belediye	Belediye	Müdafa-i	Müdafa-i	Meclis İdare	Mal Müdürü	Şube Reisi	Tekâlif-i Milliye
Reisi		Hukuk'tan	Hukuktan	Azasından			Komisyonu Reisi

Ek-19: Semayük köyünden Hacı Bekir Ağa'nın asker toplama faaliyetleri (Bekir Turgut özel arşivinden).

Suret

1. 14, 37 ve 2039 telgrafla vesait-i nakliye teminiyle sevkleri bildirilen 300 ila 316 tevellüdlü bir nefer kalmamasının temini elzemdir. Düşman harekâtı başlamıştır. Makine başında icraatınızın neden ibaret olduğunu bildirmenizi beklerim. En azami himmeti faaliyet, cümlelerin hamiyet ve namusundan muntazırdır. Bugünkü bayramı yarınki zafere tetevvüç edecek evvela Allah, saniyen sizlerin gayretlerinizde.

2. İhmali görülen her kim olursa, zabt edilmek üzere esamının bildirilmesini ayrıca rica ederim. Cenub Cephesi Ahz-ı Asker Riyaseti'nin 15.8.'37 emirle kabil-i sevk bilumum efradın müzaheret-i kıtaalarında jandarmaya tefrikiyle celbleri ve 24 saat zarfında şubede ictima edilmesinin tezkerede münadîler ve beyanname neşriyle ve icabat etmeyenler hakkında en ağır ceza yapılacağının tefhimi makine başında iş'arı maruzdur.

16.08.'37

Kalem Reisi Hakkı

Numanzade Hasan Ali Efendi

Refakatinde Semayüklü Hacı Bekir Efendi

Ek-20: Bazı Kırım Tatar köy ve mahallelerinden İstiklâl Madalyası alan şehit ve gaziler (ASAL ve *Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü*'nden).

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
1	101501	Hüseyin	Alay	01.01.1316		İsa	Afyon	Kızılören	Yenibekavak	Aziziye Deposu	Er	
2	E 87615	Abdulhamit	Uygun	01.01.1315		İbrahim	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	57. Tümen, 9. Az. Tabur, 2. Bölük	Er	
3	E 87621	Abdulhamit	Yıldırım	01.01.1316		İsmail	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	2. Alay, 1. Tabur	Onbaşı	
4	E 91081	Mehmet	Öge	01.01.1317		Salih	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	Aksaray Jandarma Bölüğü	Er	
5	E 91082	Şaban	Gener	01.01.1316		Osman	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	2. TAP. A3 TB. KH	Onbaşı	
6	E 115596	Mücteba	Olgun	01.01.1311		İsmail	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	11. Tümen Muharebe	Er	
7	E 115697	Muhtar	Derin	01.01.1315		Baki	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	16. Alay, 3. Tabur	Er	
8	E 118780	Mustafa	Yıldız	01.01.1309		Hasan	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	İsparta Depo	Er	
9	E 118781	Abdulgaffar	Doğan	01.01.1313		Abdülhakim	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	126. Alay, 2. Tabur	Er	
10	E 125474	Yonus	Salman	01.01.1310		Abdulgani	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	6. Tümen Ekmekeçi Taburu	Er	
11	E 132760	Abdullah	Sargın	01.01.1313		Osman	Aksaray	Merkez	Alaca (Hamidiye)	Nakliye A.6. Bölük	Er	
12	17549	Akif	Varna	1306	Aynakadıroğulları	İslim	Amasya	Merkez	İhsaniye Mahallesi	4. Alay, 3. Tabur	Er	04.07.1930
13	17726	Rasim		1312		İbrahim	Amasya	Merkez	İhsaniye Mahallesi	17. Alay Yaveri	Begavuş	04.07.1930
14	66971	Osman		01.01.1336		Polat	Ankara	Balı	Almetçayırı	16. Alay, 1. Tabur, KH	Er	13.02.1932
15	112209	Selim		01.01.1336		Ali	Ankara	Balı	Almetçayırı	189. Alay, 2. Tabur, KH	Er	9.09.1970
16	E 56850	Maksut		01.01.1302	Ali	İbrahim	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	126. Alay, 3. Tabur, 3. Bölük (127. Nigde)	Belli değil Er	
17	E 56851	Akif		01.01.1302	Niyazi	Niyazi	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	5. Kolordu, 1. Tümen (İzmit: Dersaadet)	Süvari Er	
18	E 56852	İsmail		01.01.1308		Mahmut	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	57. Tümen, 49. Alay (Aydın)	Belli değil Er	
19	E 56853	Ahmet		01.01.1316	Abdüsselam	Bekir	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	31. Alay, 1. Tabur, 2. Bölük (Dersaadet)	Belli değil Er	
20	E 56854	Abdullah		01.01.1317	Kemal	Kemal	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	14. Süvari Tümeni, 54. Alay	Belli değil Er	
21	E 56489	Hasan		01.01.1304	Resul	Şiho	Ankara	Haymana	Ahrıkuyu	19. Alay, 3. Tabur (Şehit:26.08.1337)	Belli değil Er	

S	Madaya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahallesi	Birliği	Rütbesi	Tarihi
22	E 88919	İsmail	Erşken	01.01.1314	Raşit	Raşit	Ankara	Haymana	Ahırıkuyu	Çarp Cephesi, Araba İmalathanesi	Belli değil Er	
23	E 88920	Rifat	Yüksel	01.01.1314	Emin	Abdullah	Ankara	Haymana	Ahırıkuyu	Adana Nakliyat Karagâh	Belli değil Er	
24	E 88921	Şevket	Telik	01.01.1315	Cafer	Seyit Bursal	Ankara	Haymana	Ahırıkuyu	4. Alay 2. Tabur	Belli değil Er	
25	E 82946	Temürbek	Köymen		Abdüsselâm	Abdüsselâm	Ankara	Haymana	Ahırıkuyu	6. Kolordu Muharebe Bölüğü	Belli değil Er	
26	E 57336	Mustafa Raşit		01.01.1315		Alihan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	23. Tümen Ekmekçi Müfrezesi AFYON	Belli değil Er	
27	E 75412	Seyit Ali	Erkan	01.01.1314	Kösep	Nusep	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Ankara Merkez Komutanlığında Yazıcı	Piyade Serçavuş	
28	E 77685	Mehmet	Sezer	01.01.1309	Hüseyin	Abdullah	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	17. Ordü Dairesi, Üsere Taburu (IZNIR)	Belli değil Çavuş	
29	E 56503	Abdurrahman		01.01.1301		Alihan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	15. Fırka Cephan Kolu (SAMSUN)	Belli değil Er	
30	E 56505	Musa		01.01.1316	İlyas	Cihan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	İstiklâl Neferi	Belli değil Er	
31	E 56506	Mehmet		01.01.1316		Hasan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	39. Alay	Belli değil Er	
32	E 56511	Ali Osman		01.01.1317		Kâmil	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	41. Tümen, 2. Tabur, 7. Bölük (KARAMAN)	Belli değil Er	
33	E 56512	Hüseyin	Aydoğan	01.01.1317	İsakay	İsa	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	41. Tümen, 1. Tabur	Belli değil Er	
34	E 56533	Selim		01.01.1302		Dede	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	1. Tümen, 61. Alay? (IZMIT)	Belli değil Er	
35	E 56485	Mehmet		01.01.1307	Bekir	Nasip Ali	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	4. Alay, 2. Tabur, 7. Bölük (Şehit: 31.03.1337)	Belli değil Er	
36	E 56498	Hasan	Özdemir	01.01.1315	Denirci	Mehmet	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	24. Fırka, 123. Alay, 4. Tabur REÇLİ	Belli değil Er	
37	E 56499	Hacı		01.01.1315	Mulla Ali	Bekir	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	1. Bölük Ağır Topçusu	Belli değil Er	
38	E 56500	Abdullah		01.01.1315		Mehmet Ali	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	3. Tabur	Belli değil Er	
39	E 82937	Kâzım	Kavukçuoğlu	01.01.1313	Kavakçu	Hasan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Bala Askerlik Şubesi	Belli değil Er	
40	E 133935	Abdullah	Selvi	01.01.1317	Hacıbrahim	Alihan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Ankara Merkez Muharebe Taburu	Belli değil Er	
41	E 57060	Osman		01.01.1304	Hacı	Abdullah	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	15. Tümen	Belli değil Er	
42	E 57061	Şaban		01.01.1300	Arap	Abdullah	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	7. Tümen, 40. Alay, 2. Tabur, 5. Bölük	Belli değil Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lâkabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
43	E 57073	Sait		01.01.1306		Mecit	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	11. Tümen NİĞDE	Belli değil Er	
44	E 57085	Davut		01.01.1306	San Ali	Gazi	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	3. Tümen	Belli değil Er	
45	E 57144	Mustafa		01.01.1306	Ali	Mehmet	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	2. Tümen Ağır Topçu Alayı SALUR	Belli değil Er	
46	E 57242	Ahmet		01.01.1308		Biğazi	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	1. Ordu Tümeni EDİRNE	Belli değil Er	
47	E 57243	Abdülvahap	Şenay	01.01.1308	İsmail	Ali	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	8. Tümen, 135. Alay, 1. Tabur	Belli değil Er	
48	E 57244	Ahmet		01.01.1307		Paşa	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	4. Tümen	Topçu Er	
49	E 57245	Ahmet		01.01.1309		Feste	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	15. Tümen SAMSUN	Belli değil Er	
50	E 57331	Şükrü		01.01.1314		Alihan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Erkânı Hürriyeti Umumi Telgraf Bölüğü	Belli değil Er	
51	E 57332	Ekrem		01.01.1314		Ahmet	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	141. Alay Makinesi Tüfek Bölüğü	Belli değil Başçavuş Zbt.	
52	E 77691	Mustafa Hilmi	Koç	01.01.1315	Kâtip Ahmet	Ahmet	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Haymana Jandarma Birliği	Belli değil Er	
53	E 112828	Feyzi	Yavuz	01.01.1303	Hacıhabip	Ahmet	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	Muhafız Taburu, 3. Bölük	Belli değil Onbaşı	
54	E 83998	Mehmet Ali	Çelik	01.01.1312	Ahmet	Ramazan	Ankara	Haymana	Merkez Tatar Mahallesi	1. Ordu Müfettişliği Karargâhı	Belli değil Onbaşı	
55	56927	Saıluş		01.01.1316		Osman	Ankara	Polatlı	Eskipolath			
56	E 57011	Nasrullah	Kaya	01.01.1309		Emrullah	Ankara	Polatlı	Eskipolath	11. Tümen, 7. Alay, 3. Bölük NİĞDE	Belli değil Er	
57	E 57012	Yakup	Kıvırdık	01.01.1308	Dali	Duacı	Ankara	Polatlı	Eskipolath	1. Alay, 1. Tabur Mardin	Belli değil Er	
58	E 57013	Sıdk	Erdem	01.01.1313	Raşit	Abdülazim	Ankara	Polatlı	Eskipolath	2. Alay, 1. Tabur, 1. Bölük	Belli değil Er	
59	57014	Şevki	Aksoy	01.01.1314		Hasan	Ankara	Polatlı	Eskipolath	4. Alay, 1. Tabur	Belli değil Er	
60	E 57015	Settar		01.01.1315	Seyit Halil	Seyit Halil	Ankara	Polatlı	Eskipolath	19. Alay, 1. Tabur	Belli değil Er	
61	E 57016	Yusuf		01.01.1315		Naci	Ankara	Polatlı	Eskipolath	4. Alay, 1. Tabur		
62	E 57017	Abdülaziz		01.01.1317	Abdülaziz	Emin	Ankara	Polatlı	Eskipolath	4. Kolordu, Topçu Alayı	Belli değil Er	
63	E 75444	Abdülgazi	Oztrak	01.01.1315		Selim	Ankara	Polatlı	Eskipolath	131. Alay, 3. Tabur Karaman	Belli değil Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
64	E 93044	Kazım	Aksoy	01.01.1316		Hasan	Ankara	Polatlı	Eskiopoladı	Polatlı Mühlimmat Deposu	Belli değil Er	
65	132404	Dinislam	Solmaz	01.01.1312		Ali	Ankara	Polatlı	Eskiopoladı	Millî Ordunun Kurulması	Er	
66	E 56844	Hacıullah		01.01.1300	Mehmet Ali	Mehmet Ali	Ankara	Polatlı	Karakaya	45. Alay, 2. Tabur, 6. Bölük Trabzon	Belli değil Er	
67	E 56845	İbrahim		01.01.1302	Ömer	Hasan	Ankara	Polatlı	Karakaya	4. Kolordu, Karargâh	Belli değil Er	
68	E 56846	Yahya		01.01.1302	Seyit	Seyit	Ankara	Polatlı	Karakaya	4. Tümen, Siniye Bölüğü	Belli değil Er	
69	E 56847	Arslan	Arslan	01.01.1312	Dirizilân	İslâm	Ankara	Polatlı	Karakaya	17. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük Erzurum, Hasankale	Belli değil Er	
70	E 56848	Abdülkerim		01.01.1317	İslâm	Hacı Ahmet	Ankara	Polatlı	Karakaya	41. Tümen, 16. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük karanan	Belli değil Er	
71	E 57093	Rıza	Özyurt	01.01.1307	Refi	Mecit	Ankara	Polatlı	Karakaya	Müstakil İstiklâl Taburu	Belli değil Er	
72	E 57094	Yunus		01.01.1309	Ali	Ali	Ankara	Polatlı	Karakaya	7. Tümen, Topçu Tümeni Erzurum, Tortum	Belli değil Er	
73	E 75411	Şükür	Alkan	01.01.1308	Hüseyin	Hüseyin	Ankara	Polatlı	Karakaya	Şinendifer Taburu	Belli değil Er	
74	E 94607	Zekeriya	Uğur	01.01.1302		Ömer	Ankara	Polatlı	Karakaya	11. Tümen, 1. Tabur, 3. Bölük Erzurum, Tortum	Belli değil Er	
75	E 110673	Hacı Selim	Yalçın	01.01.1317		Hasan	Ankara	Polatlı	Karakaya	2. Tümen 61. Savunma Alayı, Sivri Bölüğü D. Bakır	Belli değil Er	
76	E 112268	Abdülbaki	Tekin	01.01.1311		Murat	Ankara	Polatlı	Karakaya	Afyon Malzeme Havaiye Depo Md.	Belli değil Er	
77	134640	Davut	Takul	01.01.1303		İbrahim	Ankara	Polatlı	Karakaya	4. Tümen, 127. Alay, 3. Tabur, Karargâh	Belli değil Er	
78		Abderrahman	Uz	01.01.1312		Ömer	Ankara	Polatlı	Karakaya	Merkez Nokta Taburu	Belli değil Er	
79	E 93050	Mahmut	Tonguç	01.01.1312		Mustafa	Ankara	Polatlı	Karakaya	2. Ordu, Hayvan Hastanesi	Belli değil Er	
80	E 57014	Şevki	Aksoy	01.01.1314		Hasan	Ankara	Polatlı	Karakaya	7. Alay, 1. Tabur	Belli değil Er	
81	E 57416	Arslan		01.01.1312	İslamoğulları	İslâm	Ankara	Polatlı	Karakaya	17. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük	Belli değil Er	
82	E 83407	Ali	Aydın	01.01.1307		Mürteza	Ankara	Polatlı	Karayavşan	4. Alay, 1. Tabur	Belli değil Çavuş	
83	E 83408	Mümin	Özmen	01.01.1316		Mehmet	Ankara	Polatlı	Karayavşan	38. Piyade Alayı, 1. Tabur, 2. Bölük 5. Kafkas Tümeni, Trabzon	Belli değil Er	
84	E 112622	Bedrettin	Aydın	01.01.1317		Hasan	Ankara	Polatlı	Karayavşan	11. Sivri Alayı 3. Kafkas Tümeni, Tortum	Belli değil Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
85	E 125248	Benli Hasan	Kayalıdere	01.01.1304		Bavbek	Ankara	Polatlı	Sakarya	11. Tümen, 70. Alay, 3. Tabur	Belli değil Er	
86	E 57287	İsmail		01.01.1300	Emin	Emin	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	2. Kolordu Muharebe Bölüğü	Belli değil Er	
87	E 57288	Hüsamettin	Mutlu	01.01.1302		Nurettin	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	Eriği Hastanesi	Belli değil Er	
88	E 57289	Recep		01.01.1300	Resul	Resul	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	1. Fırka, 3. Alay, 2. Tabur, 6. Bölük	Belli değil Er	
89	E 57290	Şevki		01.01.1310	Davut	Davut	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	10. Kolordu, Karagah	Belli değil Er	
90	E 57291	Rıza		01.01.1313		Ahmet	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	Polatlı Hastanesi	Belli değil Er	
91	E 57292	Yalçın	İsa	01.01.1317		Ömer	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	135. Alay, 2. Tabur	Belli değil Er	
92	E 57293	Mehmet		01.01.1317	Seyit	Seyit	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	1. Kolordu Muharebe Bölüğü	Belli değil Er	
93	E 57294	Şaho		01.01.1312	Yusuif	Mehmet	Ankara	Polatlı	Taşpınar (Ahmetpınar)	69. Alay, 1. Tabur	Belli değil Er	
94	E 93022	Kamil	Akbörd	01.01.1316		Vehap	Ankara	Polatlı	Tatlıkuyu	5. Kafkas Tümeni, 13. Alay, 3. Bölük	Belli değil Er	
95	E 29146	Mehmet		01.01.1298		Mehmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	7. Tümen KH	Er	
96	E 29168	Mehmet		01.01.1299		İsmail	Antalya	Elmalı	Semaylık	Akşehir Hayvan Hastanesi	Er	
97	E 29169	Osman		01.01.1299		Durmuş	Antalya	Elmalı	Semaylık	Aksöki Şubesi	Er	
98	E 29201	Ömer		01.01.1300		Mustafa	Antalya	Elmalı	Semaylık	2. Katar 303 No'lu Kol	Er	
99	E 29202	Hasan		01.01.1300		Mehmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	Tarsus Menzil Hastanesi	Er	
100	E 29203	Ali		01.01.1300		Mehmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	9. Alay, 1. Tabur	Er	
101	E 29204	Hüseyin		01.01.1300		Bekir	Antalya	Elmalı	Semaylık	Mugla Mıntıka Kumandanlığı	Er	
102	E 29205	Ahmet		01.01.1300		Mehmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	52. Alay, 2. Tabur	Er	
103	E 29206	Veli		01.01.1300		Ahmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	Dinar Seferi Sevk Komisyonu	Er	
104	E 29252	Mehmet		01.01.1302		Durali	Antalya	Elmalı	Semaylık	Burdur Kalon Muhafızlığı	Er	
105	E 29253	Bekir		01.01.1302		Mehmet	Antalya	Elmalı	Semaylık	6. Tümen, 51. Alay, 1. Tabur	Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
106	E 29254	Bayram		01.01.1302	Süğü	Ali	Antalya	Elmalı	Semaylık	Kundağılı Hastanesi	Er	
107	E 29278	Mehmet		01.01.1303		İsmail	Antalya	Elmalı	Semaylık	2. Amale Taburu	Er	
108	E 29338	Tahir		01.01.1305		İbrahim	Antalya	Elmalı	Semaylık	131. Alay, 2. Tabur	Er	
109	E 29339	Mehmet		01.01.1305	Karaoşman	Mustafa	Antalya	Elmalı	Semaylık	Antalya Askerlik Şubesi	Er	
110	E 29515	Bekir		01.01.1311		Salih	Antalya	Elmalı	Semaylık	70. Alay, 2. Tabur	Er	
111	E 29595	Ali		01.01.1313		Ömer	Antalya	Elmalı	Semaylık	4. Alay, 3. Tabur, 11. Bölük	Er	
112	E 29684	İsmail		01.01.1315	Sarı	Ömer	Antalya	Elmalı	Semaylık	37. Alay, 2. Tabur	Er	
113	E 29685	Halil		01.01.1315	Deliohca	Hasan	Antalya	Elmalı	Semaylık	22. Tümen Sıhhiye Bölüğü	Er	
114	E 29760	Mehmet	Demir	01.01.1316		Halil	Antalya	Elmalı	Semaylık	51. Alay, 2. Tabur	Er	
115	E 29761	Nasuh		01.01.1316		Hüseyin	Antalya	Elmalı	Semaylık	2. Hafif Nakliye Taburu	Er	
116	10964	Mehmet		01.01.1308		İslam	Balıkesir	Merkez	Karakaya	1. Tümen, 1. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük	Er	
117	79905	Şükrü	Kaya	01.01.1313		Hasan	Balıkesir	Susurluk	Baba Köy	12. Tümen Karagözü	Orbaşı	
118	10980	Mustafa		01.01.1312		Salih	Balıkesir	Susurluk	Sultançayırı	5. Tümen Nakliyesi	Er	
119	E 64312	Şükrü		01.01.1314	Halil	Şaban	Eskişehir	Çifteler	Zaferhamit	2. Kolordu Karagözü	Belli değil Er	
120		Habibullah	Eren	1316		Abdurrahman	Eskişehir	Çifteler	Hayriye	6. İstiklâl Bölüğü	Er	
121		İsmail	Bekdemir	1312		Ömer	Eskişehir	Çifteler	Hayriye	61. Tümen, İstiklâl (Bhandırma)	Er	
122		Mehmet	Cavak	1309	Mehmet Ağaçgöller	Bilal	Eskişehir	Çifteler	Hayriye	7. Fırka, 2. Alay, 2. Tabur	Er	
123		Abdullah	Örsel	1315		Abdülkani	Eskişehir	Çifteler	Hayriye	36. Alay, 3. Tabur, 11. Bölük	Er	
124	60643	Mahmut Nedim		1309	Hasib	Abbas	Eskişehir	Çifteler	Hayriye	Sivrihisar Askerlik Şubesinde Yazıcı	Çavuş	
125		Seyyid	Yahya	1313	Bor Mehmetoğulları	Bek Mehmet	Eskişehir	Mahmudiye	Mesudiye	Belli değil	Belli değil	
126		Kazım	Töre	1315	Hacı İslamoğulları	İslam	Eskişehir	Mahmudiye	Mesudiye	Belli değil	Belli değil	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İli	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarhi
127		Halil	Tonguç	1312	Abdurrezak oğulları	Cemalettin	Eskişehir	Mahmutiye	Şerefiye	Sivari 38. Alay	Onbaşı	
128		Hüseyin	Elitok	1317		Bekmehter	Eskişehir	Mahmutiye	Şerefiye	Ankara Muharip Bölüğü 2. Kafle, Otomobil Bölüğü	Er	
129		Ömer	Elitok	1310		Hacı Mehmet	Eskişehir	Mahmutiye	Şerefiye	61. Tümen Karargah Bölüğü	Er	
130	E 11366	Mehmet Emin	Yılmaz	01.01.1317		Abdülmeccid	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	2. Kolordu, Topçu Alayı, 2. Tabur	Belli değil Er	
131	E 11371	Rıza	Teşcan	01.01.1312		Nezir	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	190. Alay, 3. Tabur, 12. Bölük	Belli değil Er	
132	E 113187	Hüseyin	Ercek	01.01.1314		Şerafettin	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	Garp Cephesi Karargah Bölüğü	Çavuş	
133	E 63840	Nuri		01.01.1300	Horasan	İsmail	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	61. Tümen Karargah	Sivari Er	
134	E 63841	Hasan		01.01.1300	Seyit	Osman	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	61. Tümen Sivari Muhafız	Belli değil Er	
135	E 64170	Yahya		01.01.1310	Habibullah	Ahmet	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	61. Tümen Piyade Muhafız Neferi	Belli değil Er	
136	E 64171	Mehmet		01.01.1310	Murat	Apdi	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	3. Alay, 3. Tabur, 10. Bölük	Belli değil Er	
137	E 64406	Hasan		01.01.1316	Murat	Mehmet	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	1. Tümen, Hücüm Taburu, 4. Bölük	Belli değil Er	
138	E 64409	Ali		01.01.1316	Apdullah	Hüseyin	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	4. Kolordu Nakliye Katarı	Belli değil Er	
139	E 64410	Akif		01.01.1316	Seydi	İbrahim	Eskişehir	Sivrihisar	Karakaya	61. Tümen, 190. Alay, 1. Tabur, 4. Bölük	Belli değil Er	
140	E 64140	Tevfik		01.01.1309	Muraza	Şevket	Eskişehir	Sivrihisar	Oraklar (Arziye)	Bolvadin Menzili Neferi	Belli değil Er	
141	E 64398	Zekeriya		01.01.1316	Murat	Osman	Eskişehir	Sivrihisar	Oraklar (Arziye)	Garp Cephesi Depo Taburu	Belli değil Er	
142	E 113192	Mürüvvet	Öncel	01.01.1309		İbrahim	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	61. Tümen Hücüm Taburu	Belli değil Er	
143	E 63823	İlyas		01.01.1299	Polat	Talat	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	32. Alay, 3. Tabur, 12. Bölük	Belli değil Er	
144	E 63824	Mehmet		01.01.1299	Abdülkadir	Gaffar	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	2. Kolordu, Seyyar Hastanesi	Belli değil Er	
145	E 63882	Hasan		01.01.1301	Şuayip	Şuayip	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	61. Tümen, 1. Topçu Taburu Karargah	Belli değil Er	
146	E 84725	Yahya	Başkur	01.01.1316		Derviş	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	61. Tümen Asker Hastanesi	Belli değil Er	
147	E 84732	Ali	Özil	01.01.1306		Süleyman	Eskişehir	Sivrihisar	Pasakadın (Burhanettin)	Garp Cephesi Karargah	Belli değil Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalles	Birliği	Rütbesi	Tacih
148	E 113158	Lâîf	Özkaya	01.01.1317		Ali	Eskişehir	Sivrihisar	Pışakadın (Burhanettin)	3. Kaftas Tümeni, 8. Alay, 2. Tabur	Belli değil Er	
149	E 113177	Bahattin	Tanrıkulu	01.01.1314		Emin	Eskişehir	Sivrihisar	Pışakadın (Burhanettin)	3. Kolordu, 173. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük	Belli değil Er	
150	E 64703	Nur Mehmet	Taşkın	01.01.1317		Cıvırı	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	Edrenit 118 Nolu Hastane	Belli değil Er	
151	E 84719	Arslan	Özdemir	01.01.1310		Abdülmenna	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	Garp Cephesi Karargahı	Belli değil Er	
152	E 100860	Mehmet	Taşkın	01.01.1317	Kelboru	Ceyrî	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	Edrenit 118 Nolu Hastane	Belli değil Er	
153	E 563799	Durali		01.01.1298		Beday	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	1. Tabur, 2. Bölük	Belli değil Er	
154	E 64014	Rıza		01.01.1304	Hüseyin	Veli	Eskişehir	Sivrihisar	Benli Yavertören?	11. Tümen, Sıhhiye Bölüğü	Belli değil Er	
155	E 64032	Rıza		01.01.1305	Süleyman	Mahmut	Eskişehir	Sivrihisar	Benli Yavertören?	3. Kolordu, Mızaka Bölüğü	Belli değil Er	
156	E 64033	Mehmet		01.01.1305	Hasan	Hacı Mehmet	Eskişehir	Sivrihisar	Benli Yavertören?	11. Tümen, Sıhhiye Bölüğü	Belli değil Er	
157	E 64105	Aydın		01.01.1308	Kayyum	Kayyum	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	2. Topçu Alayı, 2. Tabur	Belli değil Er	
158	E 64204	Ramazan		01.01.1311		Apdurrezzak	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	69. Alay, 2. Tabur, 7. Bölük	Belli değil Çavuş	
159	E 64206	Mübin	Koyuş	01.01.1312	İbaddullah	İbaddullah	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	Keskin Nokta Komutanlığı	Belli değil Er	
160	E 64278	İbrahim		01.01.1313		Yusuf	Eskişehir	Sivrihisar	Benli Yavertören?	Rafet Paşa Karargahı	Belli değil Er	
161	E 64408	İbaddullah		01.01.1316	Hüseyin	Abdullah	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	Garp Cephesi Karargahı	Belli değil Er	
162	E 64624	Nasrettin		01.01.1317		Ziyettin	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	2. Kolordu, Topçu Alayı, 2. Tabur	Belli değil Er	
163	E 64625	Anf		01.01.1317	Abdullah	Abdullah	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	2. Kolordu, Ağır Topçu Alayı, 1. Tabur	Belli değil Er	
164	E 64537	Salim		01.01.1317	Hasan	Osman	Eskişehir	Sivrihisar	Benli Yavertören?	Eskişehir Jandarma Bölüğü	Belli değil Er	
165	E 64570	Hüseyin		01.01.1308	Muhacir	Emin	Eskişehir	Sivrihisar	Yavertören	11. Tümen, 126. Alay, 2. Tabur, 5. Bölük (Şehit: 10.07.1337)	Belli değil Er	
166	36234	Osman	Alanbay	01.01.1312		Hüseyin	Konya	Akşehir	Kokulu Köyü	57. Tümen, 57. Alay, 1. Bölük	Er	
167	104485	Süleyman	Alanbay	01.01.1307		Hüseyin	Konya	Akşehir	Kokulu Köyü	Izmit Merkez Komutanlığı	Başvayış - Zabıt	
168	127142	Can Abdülcemil		01.01.1316		İbrahim	Konya	Akşehir	Kokulu Köyü	Izmir Mevki Müsahkem Taburu, 1. Bölük	Er	

S	Madalya No	Adı	Soyadı	Doğum Tarihi	Lakabı	Baba Adı	İl	İlçe	Köy-Mahalle	Birliği	Rütbesi	Tarihi
169	104484	Can Cemil		01.01.1316		İbrahim	Konya	Akşehir	Köküce Köyü	İznir Mevkî Müstahkem Taburu (Mük No: 127142)	Er	
170	128339	Süleyman	Alanbay	01.01.1307		Hüseyin	Konya	Akşehir	Köküce Köyü	İznir Müstahkem Komutanlığı Yaya Mütaheret (Mük No: 10448)	Başçavuş-Zabit	
171	36266	Halil Seyit		1299		Mustafa	Konya	Akşehir	Köküce (Kahla)	4. Kolordu, Köprüüstü Bölüğü	Er	
172	35714	Abdulvahap		01.01.1298		Abdulkadir	Konya	Akşehir	Mecidiye	4. Kolordu Köprüüstü Bölüğü	Er	
173	36031	Seyit İbrahim		01.01.1307		Veli	Konya	Akşehir	Mecidiye	57. Tümen, Şahiye Bölüğü	Er	
174	36032	Seyit Ali		01.01.1307		Seyit Celal	Konya	Akşehir	Mecidiye	5. Kolordu Süvari Bölüğü	Er	
175	36033	Abdülhalim		01.01.1307		Abdulgaffar	Konya	Akşehir	Mecidiye	37. Süvari Alayı	Er	
176	36195	Handi		01.01.1311		Abdulgaffar	Konya	Akşehir	Mecidiye	23. Tümen, 172. Alay, 1. Tabur	Er	
177	36286	Mehmet		01.01.1313		Fezullah	Konya	Akşehir	Mecidiye	7. Tümen, 123. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük	Er	
178	36771	Ahmet		01.01.1317		Mehmet	Konya	Akşehir	Mecidiye	23. Tümen, 69. Alay, 1. Tabur 1 Bölük	Er	
179	11837	Mecit	Bağcı	01.01.1313		Abdiaziz	Konya	Akşehir	Tursunlu	Ankara, 1. Tümen MÜK NO: 13223	Er	
180	132231	Mecit	Bağcı	01.01.1313		Abdiaziz	Konya	Akşehir	Tursunlu	Adana Müfrezesi	Er	
181	104603	Tevfik	Can	01.01.1314		İbrahim	Konya	Çumra	Fethiye Köyü	Ekinözü Takımı Efradı	Er	
182	108155	Rüstem	Kaya	01.01.1314		Murat	Konya	Çumra	Fethiye Köyü	6. Sahra Topçu Alayı	Onbaşı	
183	45582	Hüseyin		01.01.1306		Veli	Konya	Sarayönü	Konar (Kırıkayü)	23. Tümen Hücum Taburu	Er	

Ek-21: Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Ahırlıkuyu köyünden Rıfat Yüksel'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Bu belge, Rıfat Yüksel'in torunu Emekli Tabip Albay Leyla Sezginer'den alınmıştır).

Numara
288920

Aşağıda kimliği yazılı bulunan ve 30 - Mayıs - 1926 tarih ve 869 numaralı İstiklâl Madalyası Kanununa tevfikân Milli Orduda vazife alan Abdullah Oğ. Rıfat YÜKSEL'in kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası ile taltifi 5 AGUSTOS 1969 tarihinde tasdikî âliye iktiran etmiştir.

Madalya Ş.Md.V.Prş.Bnb. : H.BOYLU PERSONEL DAİRESİ BAŞKANI

Kutusu: ADANA Nakliyat Kh

Rütbesi: Er

İsmi: Rıfat YÜKSEL

Peder ismi: Abdullah

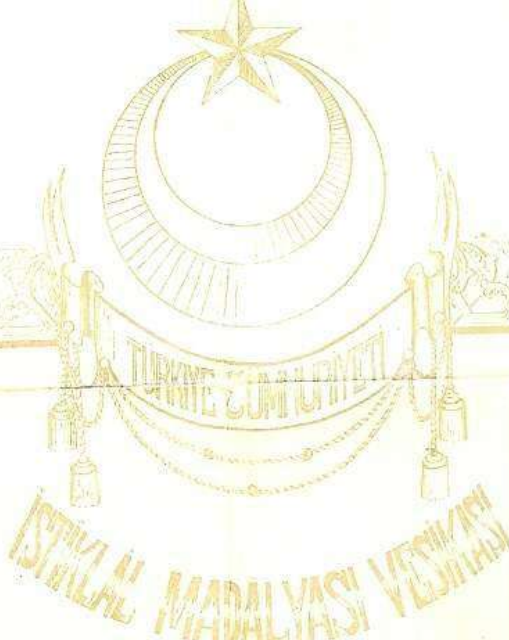
Doğum tarihi: 1314

Sicil veya Kayıt No: - - -

Ek-22: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Sıddık Erden'e ait İstiklâl Madalyası Belgesi (*Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü'nden*).

	
Türkiye Cumhuriyeti	
İstiklâl Madalyası Belgesi	
BELGE NU. : 57013	
1. 66 Sayılı İstiklâl Madalyası Kanunun EK-4'üncü Maddesi gereğince; Kurtuluş Savaşında görev yaptığı TSK arşiv kayıtlarından tespit edilen aşağıda kimliği yazılı Sıddık ERDEN'in 25.01.1932 tarihinde İstiklâl Madalyası ile taltif edildiği kayıtlardan tespit edilmiştir.	
2. 57013 numaralı belge sahibi Sıddık ERDEN 08.09.1956 tarihinde vefat ettiğinden, 66 Sayılı Kanunun EK-2'nci Maddesi gereğince ve isteği üzerine İstiklâl Madalyası ile Belgesi oğlu Nazım ERDEN'e intikal ettirilmiştir. 17.06.2009	
MILLÎ SAVUNMA BAKANI NAMINA	
 N. Kemal ÇALIŞKAN Tuğgeneral Askeratma Dairesi Başkanı	
Adı Soyadı :	Sıddık ERDEN
Baba Adı / Lakabı :	Abdülazim / Raşit
Doğum Tarihi / Yeri :	1313 / HAYMANA-Eskipolatlı Ky.
Rütbesi :	Er
Birliği :	2'nci Alay, 1'inci Tabur, 1'inci Bölük

Ek-23: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Eskipolatlı köyünden Şevki Aksoy'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü'nden).

Namara
50581

30 Mayıs 1926 tarih ve 869 numaralı
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 6. maddesiyle verilen ve
olan Hasan oğ. Şevki tarafından verilen istiklâl madalyası
ile taltifi 27/2:kan/932 tarihinde tasdikli olarak
etmiştir.

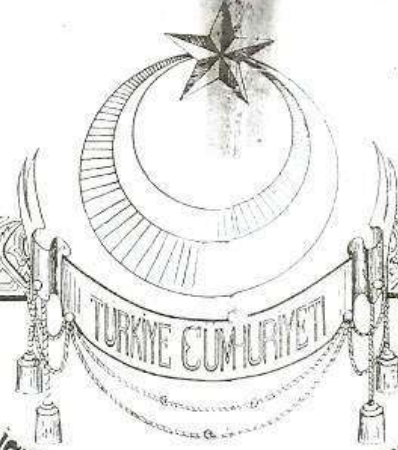
İhtisarı: AL.7.Babur.1.
Rütbesi: Nefer
İsmi: Şevki
Görevi: Hasan oğ. Şevki tarafından verilen
Doğum tarihi: 314
İhtisarı: 00

Es ki polatlı.

Ek-24: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya köyünden Şükrü Alkan'a ait İstiklâl Madalyası Belgesi (Bu belge, Emekli Astsubay Vecdi Özgey'den alınmıştır).

	
Türkiye Cumhuriyeti <i>İstiklâl Madalyası</i> <i>Belgesi</i>	
BELGE NU. : 75411 1. Aşağıda kimliği yazılı şahsın, kanunla belirlenen 15 Mayıs 1335 (1919) ile 09 Eylül 1338 (1922) tarihleri arasında Kurtuluş Savaşında görev yaptığı Türk Silahlı Kuvvetleri arşiv kayıtlarından tespit edilmiştir. 2. İstiklâl Madalyası almaya hak kazandığı halde, madalya almadan vefat eden Şükrü ALKAN'dan dolayı yeğeninin oğlu Muhterem ERGEN'in, 66 sayılı İstiklâl Madalyası Kanunu'nun 26 Şubat 2008 tarihli ve 5742 sayılı Kanunla değişik EK-4'üncü maddesi gereği İstiklâl Madalyası ile taltifine dair 17 Aralık 2012 tarihli ve 849 sayılı karar Cumhurbaşkanlığı tarafından onaylanmıştır. 27 Aralık 2012 MİLLÎ SAVUNMA BAKANİ NAMINA Mustafa YILMAZ Tuğgeneral Askerî Müdâfâ Dairesi Başkanı	
Adı Soyadı Baba Adı Doğum Tarihi Rütbesi Birliği	: Şükrü ALKAN : Hüseyin : 1308 : Er : Şimendifer Taburu

Ek-25: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karakuyu köyünden Arslan Sönmez'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü'nden).

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İSTİKLÂL MADALYASI VESİKASI

Namara
37416

30 - Mayıs - 1926 tarih ve 869 numaralı
istiklâl madalyası kanununa terfikan millî orduda vazife
etan İslam oğlu Arslan kemîzi perilli istiklâl madalyası
ile taltifi 27-2. Ka-932 tarihinde tasdikî alîye ihtisân
etmiştir.

Hitasi: AL . I 7 . T . I BL . 3

Rütbesi: Hefaz

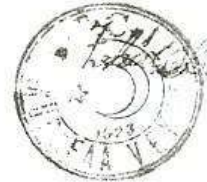
İmsi: Dini İslam okullarından Arslan

Peder ismi: İslam

Doğum tarihi: 312

Sicil veya Kayıt no: 00

Karakuyu
8/Mart/1954 Tarihinde Ankara
As.D.Bşk. lüğünden verilmiştir.
As. D. Bşk.
Alp.
Sadık İzgi

Ek-26: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Karayavşan köyünden İsa Yalçın'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Bu belge, Balıkesir Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Enver Yalçın'dan alınmıştır).

İSTİKLÂL MADALYASI VESİKASI

Numara: 57860

30 - Mayıs - 1926 tarih ve 867 numaralı
istiklâl madalyası kanununa tevfikân milli orduda vazife
olan Omer Og. İsa kışınığî perilli istiklâl madalyası
ile taltifi 25 OCAK 1932 tarihinde tasdik olmuştur.

Atamışlar.
Zayıflardan
Sosyal İş. Ş. Md. Top. Alb. Ş. Ç.
M. S. B. Prs. D. Bşk. Tüm. *[Signature]*
24.8.1968

Kıtası: Alay 135. Tb2.

Rütbesi: ---

İsmi: İsa

Peder ismi: Omer

Doğum tarihi: 1317

Sivil veya Kayıt n: ---

Bu 57860 nolu belge sahibi İsa YALÇIN 7.2.1973 tarihinde vefat ettiğinden
şek üzerine 525 Sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince oğlu Muzaffer YAL
şkal ettirildi.

Ek-27: Ankara'nın Polatlı ilçesine bağlı Taşpınar köyünden Hüsamettin Mutlu'ya ait İstiklâl Madalyası Belgesi (*Polatlı İstiklâl Madalyalı Şehit ve Gaziler Derneği Albümü'*nden).

	
Türkiye Cumhuriyeti <i>İstiklâl Madalyası</i> <i>Belgesi</i>	
BELGE NU. :57288 1. 29 Kasım 1920 tarihli ve 66 Sayılı İstiklal Madalyası Kanununun 26 Şubat 2008 tarihli ve 5742 Sayılı Kanunla değişik EK-4'üncü Maddesi gereğince; 15 Mayıs 1335 (1919) ile 09 Eylül 1338 (1922) tarihleri arasında Kurtuluş Savaşında görev yaptığı TSK arşiv kayıtlarından tespit edilen aşağıda kimliği yazılı Hüsamettin MUTLU'nun 25 Ocak 1932 tarihinde Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edildiği kayıtlardan tespit edilmiştir. 2. 57288 numaralı belge sahibi Hüsamettin MUTLU 28 Eylül 1974 tarihinde vefat ettiğinden, 66 Sayılı Kanunun EK-2'nci Maddesi gereğince ve isteği üzerine İstiklal Madalyası kızı Aliye POLAT (MUTLU)'ya intikal ettirilmiştir. 20 Aralık 2010 MILLÎ SAVUNMA BAKANI NAMINA	
 Osman ÜNLÜ Tuğgeneral Askerî Halka Dairesi Başkanı	
Adı Soyadı	: Hüsamettin MUTLU
Baba Adı	: Nurettin
Doğum Tarihi	: 1302
Rütbesi	: Er
Birliği	: Erikli Hastanesi

Ek-28: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abbas oğlu Mahmut Nedim'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Bu belge Mahmut Nedim'in torunu Sezai Oktay'dan alınmıştır).

Türkiye Cumhuriyeti

Eskişehir Ahz-ı Asker Şubesi Terhis Tezkeresi

Adet
130
Piyade

Sınıfı

İsmi	Mahmut Nedim		Kolordu/Fırka/Alayı	Sivrihisar Ahz-ı Asker Şubesi
Pederi ismi	Hasib Abbas		Tabur ve Bölüğü	Yazıcılarından
Vilayet ve Sancağı	Eskişehir		Tarih-i Duhûlü	
Nahiyesi	Çifteler		Tarih-i Terhisi	6 Mayıs 1339
Karye veya mahallesi	Hayriye		Haiz Olduğu Rütbesi	Çavuş
Hane numarası	Yoktur		Mükafat ve Mücazâtı	Yoktur
Tevellüdü	309		Sanatı Okur-Yazar Olup Olmadığı	Okur-yazar
Hizmeti tamme veya maksude olduğu	Tamdır		Silahlı veya Silahsız Hizmette mi İstihdam Olduğu	Silahlı

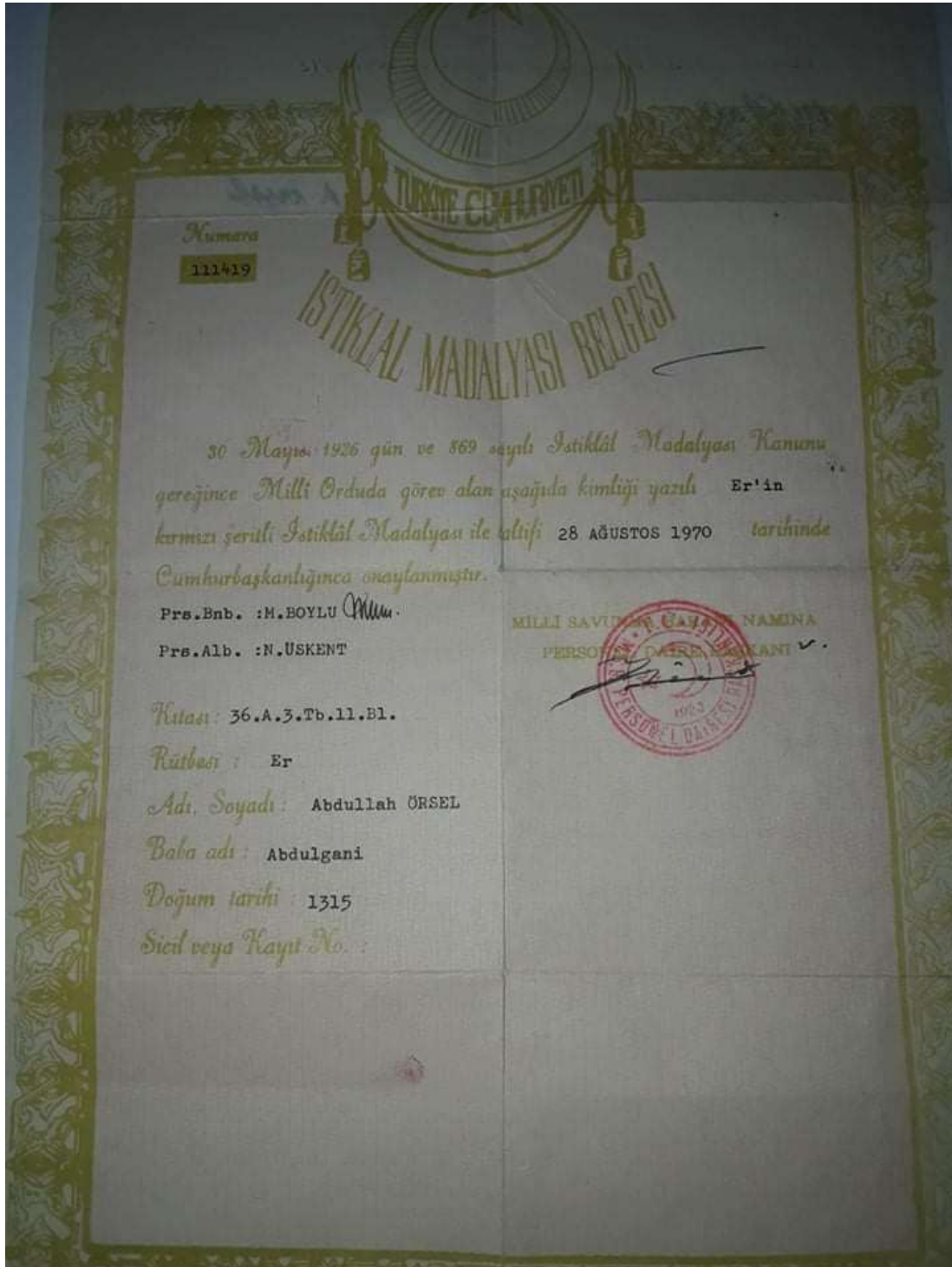
Balâda künyesi muharrer merkûm, Türkiye Cumhuriyeti Müdafai Milliye Vekâlet-i Celilesi'nin 20.10.'39 tarih ve 18753 numrolu emirnameleri mucibince Terhis Kumandanlığını mebnî işbu tezkere tebdil ve tanzim i'ta kılındı. 2 Mart 340

Hesap Memuru

Muamelât Memuru
Yüzbaşı

Eskişehir
Ahz-ı Asker Şubesi
Reisi

Ek-30: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Abdullah Örsel'e ait İstiklâl Madalyası Belgesi (Bu belge, Emekli Astsubay Adnan Örsel'den alınmıştır).

Türkiye Cumhuriyeti

Eskişehir Ahz-ı Asker Şubesi Terhis Tezkeresi

Adet
4237
Piyade

Sınıfı

İsmi	Abdullah		Kolordu/Fırka/Alayı	12. Fırka, 372. Alay,
Pederi ismi	Abdulkadir		Tabur ve Bölüğü	11. Bölük
Vilayet ve Sancağı	Eskişehir		Tarih-i Duhûlü	
Kaza ve nahiyesi	Eskişehir		Tarih-i Terhisi	19 Haziran 1340
Karye veya mahallesi	Hayriye		Haiz Olduğu Rütbesi	Neferdir
Hane numarası	225		Mükafat ve Mücazâtı	Yoktur
Tevellüdü	315'tir.		Sanatı Okur-Yazar Olup Olmadığı	Değildir
Hizmeti tamme veya maksude olduğu	Tamdır		Silahlı veya Silahsız Hizmette mi İstihdam Olduğu	Silahlı

Balâda künyesi muharrer merkûm Türkiye Cumhuriyeti Müdafa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi'nin 25.10.'23 tarih ve 18753 numrolu emirnameleri mucibince Terhis Kumandanlığını mebnî işbu tezkere tebdil ve tanzim i'ta kılındı. 19 Haziran 340

Muamelât Memuru
Yüzbaşı

Eskişehir
Ahz-ı Asker Şubesi
Reisi

Ek-32: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Mehmet Cavak'a ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Bu belge, torunu Nuri Cavak'tan alınmıştır).

İSTİKLÂL MADALYASI VESİKASI

Numara
100554

Aşağıda kimliği yazılı bulunan ve 30 - Mayıs - 1926 tarih ve 869
numaralı İstiklâl Madalyası Kanununa tevfikân Millî Orduda vazife
alan Bilâl Oğ. Mehmet CAVAK kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası
ile taltifi 1 EKİM 1969 tarihinde tasdikî âliye iktiran
etmiştir.

Prs. Bnb. : M. BOYLU
Kur. Alb. : İ. KUTLAY

Kitası : 7. Tüm. 2. A. 2. Tb.

Rütbesi : Er

İsmi : Mehmet CAVAK

Peder ismi : Bilâl

Doğum tarihi : 1309

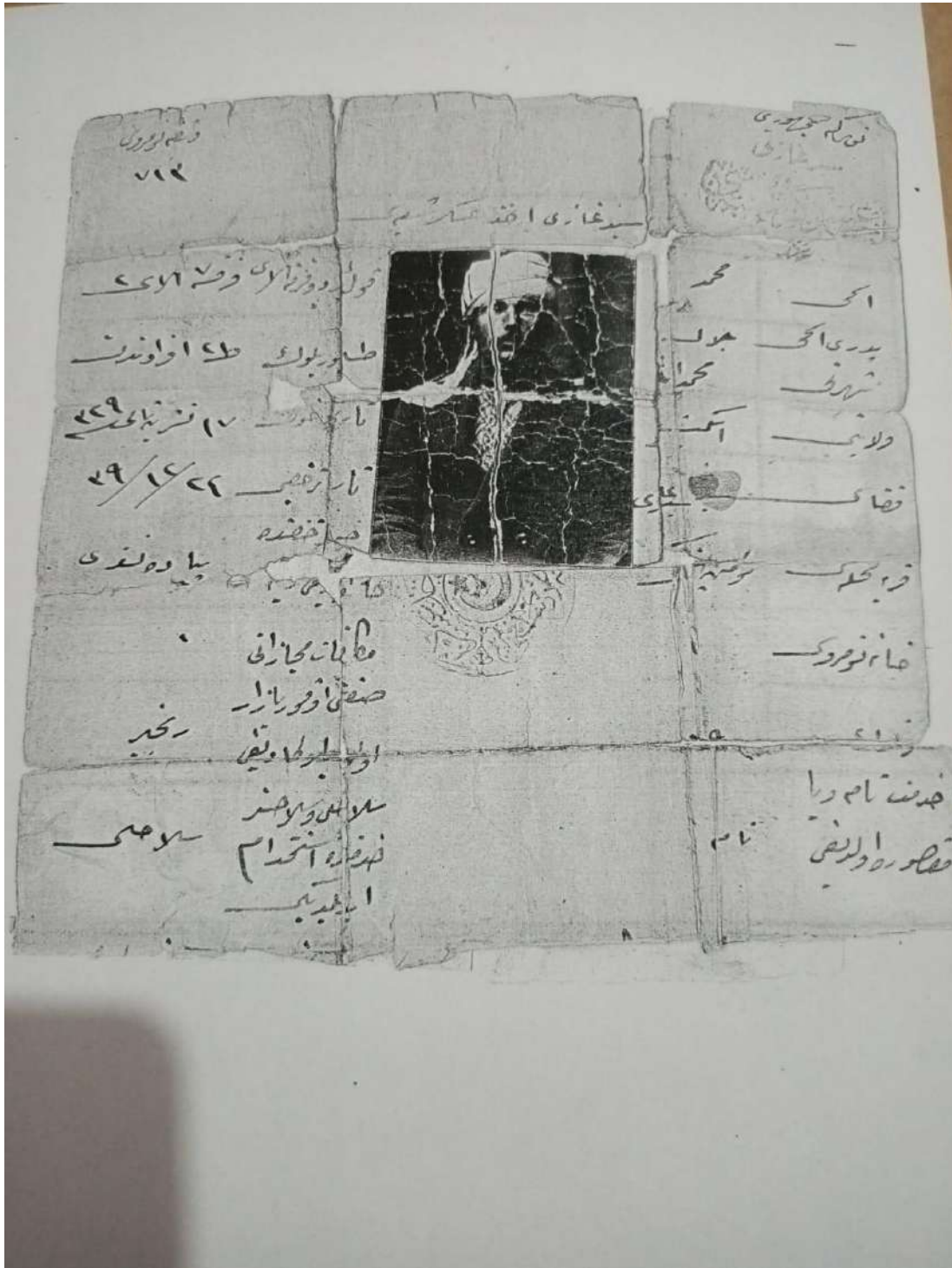
Sicil veya Kayıt No : - - -

İşbu 100554 nolu belge sahibi Mehmet CAVAK 1.2.1973 ta-
rihinde vefat ettiğinden, istek üzerine 525 sayılı kanunun 2 nc
maddesi gereğince oğlu Bayram Veli CAVAK'a intikâl ettirildi.
MİLLÎ SAVUNMA BAKANI NAMINA

PERSONEL DAİRE BAŞKANI

MİLLÎ SAVUNMA BAKANI NAMINA

Ek-33: Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı Hayriye köyünden Mehmet Cavak'a ait Terhis Belgesi (Bu belge, torunu Nuri Cavak'tan alınmıştır).

Türkiye Cumhuriyeti

Eskişehir Ahz-ı Asker Şubesi Terhis Tezkeresi

Adet
4237
Piyade

Sınıfı

İsmi	Mehmet		Kolordu/Fırka/Alayı	7. Fırka, 2. Alay
Pederi ismi	Celal		Tabur ve Bölüğü	2. Tabur efradından
Şöhreti (Lâkabı)			Tarih-i Duhûlü	17 Teşrin-i Sani 329.
Vilayeti	Eskişehir		Tarih-i Terhisi	24.12.'39
Kazası	Seyitgazi		Haiz Olduğu Rütbesi	Piyade neferidir
Karyesi			Mükafat ve Mücazâtı	
Hane numrası			Sanatı Okur-Yazar Olup Olmadığı	
Tevellüdü			Silahlı veya Silahsız Hizmette mi İstihdam Olduğu	Silahlı
Hizmeti tamme veya maksude olduğu	Tam			

(Eksik kısım)

Ek-34: Eskişehir'in Yaverören köyünden Abdullah Akalın'a Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından verilen Madalya (Emekli öğretmen Sünbüle Önk'ten alınmıştır).

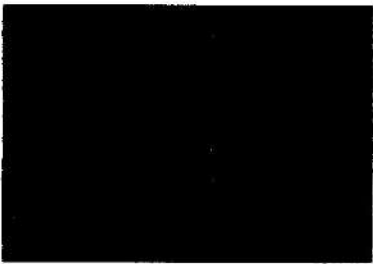
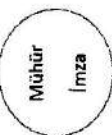
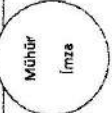
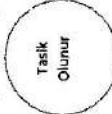

Meclis-i Mebusân-ı Osmaniye'nin Mecrûhin-i Guzzât-ı Osmaniye'ye Hediyesidir.

Sene 1331

Ek-35: Eskişehir'in Yaverören köyünden Abdullah Akalın'ın askerlik safahatını gösteren Terhis Belgesi (Bu belge Emekli öğretmen Sünbüle Önk'ten alınmıştır).

Hakkında Cereyan Edecek Muamele Sivrihisar Ahz-ı Asker (Askerlik) Şubesinde kayd-ı icra kılınmıştır. 18 Şubat 335 (1919) 	Teselsül Numrosu 18545 İsm-i Pederi ve İsm-i Memleketi Abdullah Efendi İbni Abdulhakim? Kırım Tevellüdü (Doğum Tarihi) 306 (Milâdî 1890) Mahalli Tevellüdü ve tarihi: Kırım. "306" (Milâdî 1890 yılına tekabul ediyor.) Mahalli İkameti: Sivrihisar Kasası'nda, Yaverviran Karyesi'nde. Orduya Duhulünden Evvel Mustahdem Olduğu Mahal: Hangi Ahz-ı Asker Şubesinden Kaç Tarihinde Talimgâha Götürülüp Kayıt vı Kabulü İcra Edilmiştir: Sivrihisar Ahz-ı Asker Şubesinden 25 Ağustos 330 (1914) tarihinde Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) Talimgâhına sevk edilmiştir. Okunamayan Kısım. Tahsili İbtidai, Ruşî, İdâdi Nerelede İkmal Etmîş ve Hangi Lisansları Tekellüm Eder: Sivrihisar Medresesinde. Lisans bilir. Talimgâhtan Hangi Tarihte Nesat Edip Bidayette Hangi Orduya Verilmiştir: Nisan 331 (1915) tarihinde Talimgâhtan neşatla 15. Fırka, 56. Alay, 15. Tabur Takım Kumandanlığında Hangi Kınalarda İfayı Vazife Etmîştir: Davutpaşa Hastanesi İnzibat Zabıtlığında, Komisyonunda. Hangi Tarihlerde Terfi Etmîş ve Suri Ahirle Talif Olunmuştur: 1 Nisan 331 tarihinde Zabıt nâmnı vekillikten, 29 Ağustos 331 tarihinde Zabıt Vekâletine terfi edip suri ahirle talif edilmiştir. Balâda (yukarıda) künyei mahsusi (kişisel bilgileri) muharrer (yazılı) Abdullah Efendi Komisyonunda müstahdem iken bu defa 5 Mayıs 334 (1918) sene terihli ve 8/14722 Emri Ali-i Nezaretpenahi (padişaha auf) ile terhis edilip yedine işbu vesika ita kılınmıştır. 12 Mayıs 335 (1919) Birinci Kolordu ...
--	--

Ek-36: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Mecidiye (Tursunlu) köyünden Emir Veli oğlu Seyit İbrahim'e ait İstiklâl Madalyası Vesikası (Tuzlukçu Belediye Başkan Yardımcısı Merhum Veli Yıldırım'dan alınmıştır).

İSTİKLÂL MADALYASI VESİKASI

Numara
36552

30 - Mayıs - 1926 tarih ves 869 numaralı
istiklâl madalyası kanûnânı terfikan millî orduda vazife
gören Seyit İbrahim ağı perillî istiklâl madalyası
ile taltifi 9 / 11 / 30 tarihinde tasdikî alâye ihtisan
olmuştur.

Kilası: F - 57 - Sıhhiyye b31

Rutbesi: _____

İsmi: seyit İbrahim

Peder ismi: emir veli

Doğum tarihi: 307

Licil veya Hayat n: akşehir mecidiye karyesi

Ek-37: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce köyünden Bekir oğlu İslam'a ait Terhis Belgesi (Servet Odaman'dan alınmıştır).

اسمى	اسلام
بدرىك اسم و شهرتى	غزىه و توكم و غزىه
ولايتى	غزىه
تصا و واجيه	تصا
محلله و قريه	محلله الحى و قريه
شاه بوسوسى	شاه بوسوسى
تولد	۷. ۷. ۱۸۷۵
خدمت نامه و يا مقصود	خدمت نامه
قول اردو، فرقہ، آلاى	قول اردو
تاريخ دخول	۱۸۷۵
حين ز خدمت حاضر اولدى و چه	حين ز خدمت حاضر اولدى و چه
مكافات و يا محازاتى	مكافات و يا محازاتى
صحن، انور، عازار، اولوپ، اولدينى	صحن، انور، عازار، اولوپ، اولدينى
سلاحلى و يا سلاحى	سلاحلى و يا سلاحى
تاصيف	تاصيف
بيلده (بيلدى)	بيلده (بيلدى)
محلله	محلله

مدافعه مليه و كالت جيلده سنك ۲۵ تشرى ثانى ۱۳۴۹
تاريخ ۱۸۷۹۵۵ نومرولى امرينه توفيقاً اشبو و شقه يدینه
ورولشدر ۱۸۷۹۵۵

معاملات مامورى
شعبه رئيسى
يکينلى و كالت

۱۸۷۹۵۵

Müdafa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi'nin 25 Teşrin-i Sani 339 tarih ve 1879 numrolu emrine tevfikân işbu vesika yedine verilmiştir. 23.12.340 Muamelat Memuru Şube Reisi	İsmi	İslam
	Pederinin ismi ve şöhreti	İzzettin oğlu Cıngız Bekir
	Vilayeti	Konya
	Kaza ve nahiyesi	Akşehir
	Mahalle ve Karyesi	Mamuretü'l Hamid Karyesi
	Hane numarası	25
	Tevellüdü	307
	Hizmet-i tamme veya maksude	Tam
	Kolordu, Fırka, Alay	Bakaya
	Tabur ve Bölüğü	Okunamadı
	Tarih-i Duhulü	16 Teşrin-i Sani '37
	Hin-i Terhisinde Haiz Olduğu Rütbe	Nefer
	Mükâfat veya mücazâtı	
	Sanatı, okur-yazar olup olmadığı	Yoktur, değildir.
	Silahlıveya silahsız	Silahlı
	Sınıfı	Ağır topçu

Ek-38: Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Köklüce köyünden Mustafa oğlu Seyit Halil'in İstiklâl Madalyası Vesikası (Bu vesika, Necdet Kızılkaya'dan alınmıştır).

Ek-39: Ali Rıza Akıncı'nın İzmir'in kurtarılışı sırasında şehit olan Mehmet Çavuş'un ailesine yazdığı mektup (Bu mektup, Servet Odaman'dan alınmıştır).

23/10/1974

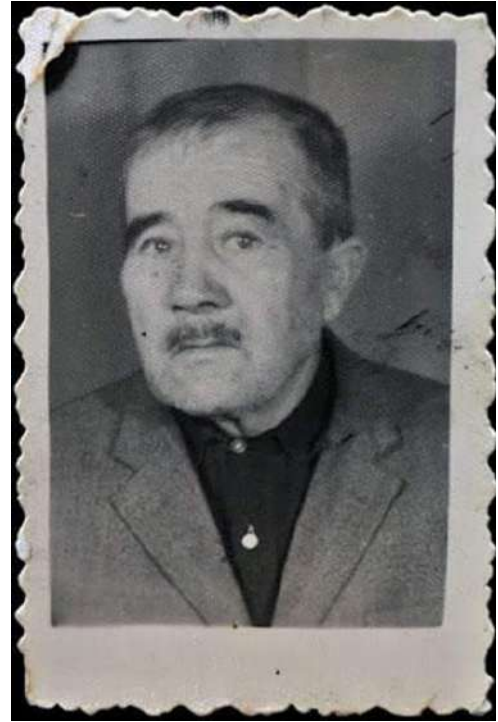
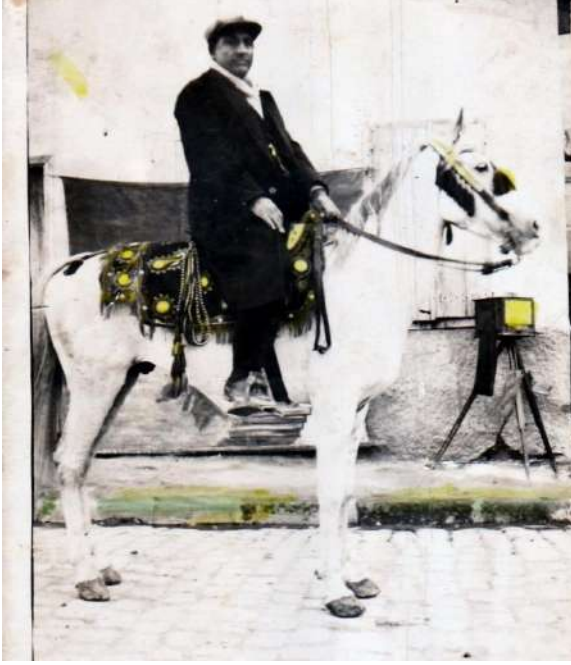
Sevgili kardeşim Hüseyin bey:

15/10/1974 tarihli mektubunuzu dün posta kutusundan aldım çok derince heyecanlandım ve çok sevindim. Şimdi burada bir an evvel buluşa kilitlenmiş için şu tarafa duaya başladım. Sabırsızlıkla hareket halini bekleyorum. Ben fedakâr Mehmet Çavuşum ve onun cesur arkadaşları sayesinde her sene 9 Eylül'de Türkün azamet ve celadetini canlandırır eski günleri yaşarız ve palikaryalarada bu arslana dokunmaym diye haykırırız. Şimdi sizide bulduğum için bahtiyarlığım bir kat daha arttı ve elli iki senelik bir tegmen oldum. Sizi maâ aile beklerim ve lütfen aile efendim hayranlarım kutlar. Hepinizin gözlerinizden âşerim efendim.

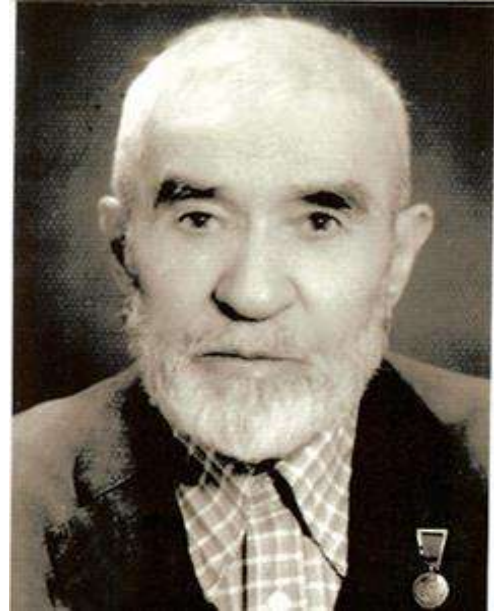
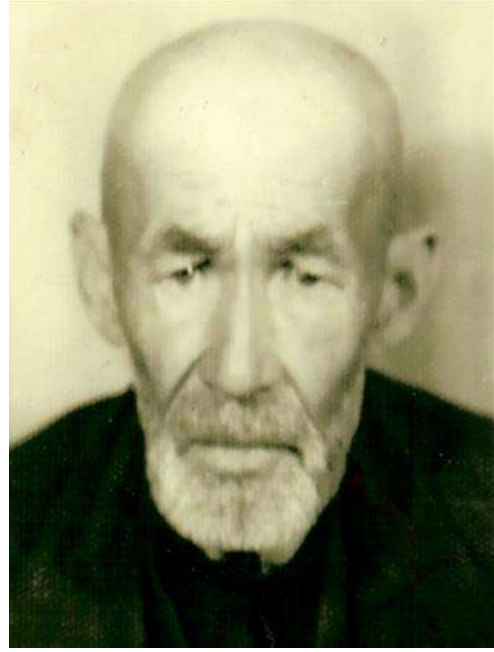
ailemize çok baş
bir ağabeyiniz

Ali Rıza Akıncı
Yaver bey sk 13/3
Kadı Köy - müberrakar

Ek-40: Gazi Abdulkadir Gedikbaş, Sarı Ahmet Temur, Hasan Geldi ve Rıfat Yüksel'in fotoğrafları.

Ek-41: Gazi Sıddık Erden, Emrullah oğlu Nasibullah, Kâzım ve Şevki Aksoy'un fotoğrafları.

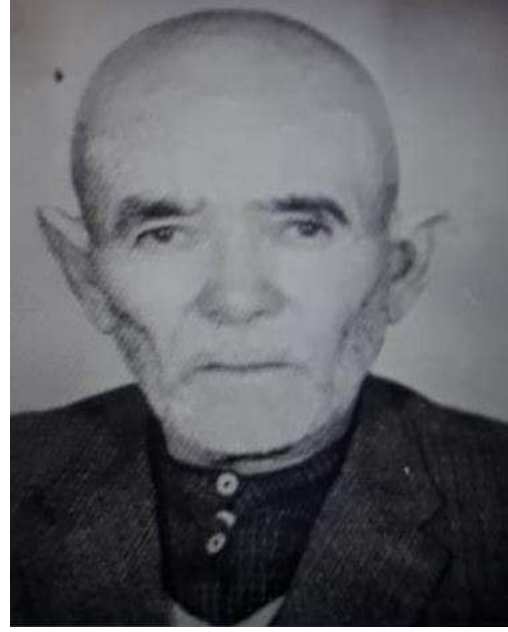
Ek-42: Gazi Şükrü Alkan, Arslan Sönmez, Hüsamettin Mutlu ve Abbas oğlu Mahmut'un fotoğrafları.

Ek-43: Gazi Ahmet Aycanoğlu, İslam Odaman, Ahmet Akay ve Süleyman Alanbay'ın fotoğrafları.

Ek-44: Gazi Ahmet Turan, Ömer Atay, Seyit İbrahim Turan ve Seyit Halil Kızılkaya'nın fotoğrafları.

Ek-45: İstanbul'un işgalinin Kırım Türkleri tarafından protesto edilmesi, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Haziran 1920.

§ استانبولك اشغالى قريم توركلرى آراسنده بويوك
 برتائىر و عليانى موجب اولمشدر. قريملى قارده شلر من بوتائىر.
 لربنى اظهار ايجون مملكتك هر طرفندن كلن مرخصلر
 حضورنده (سفروبول) شهرنده بويوك برمتيغ عقد
 ايدىرك حرارتلى نطقلرله توركلره قارشى انكلزلر طرفندن
 اداره ايدىان سياست دشمنانه يى قبيح ايتمشلر و اتخاذا ايدلرلى
 مقررانى استانبولده ائتلاف سفاسته تبليغ ايجون (جمفر)
 بكي استانبولده اعزام ايله مشاردر. جمفريك پروتستونامه يى
 حامللا استانبولده كمشدر.

[illegible]

